

NË PRAGUN E PUNËS

DUKE botuar këtë revistë të vogël qëllimi i ynë nuk ka qënë tjetër veçse të përqëndrojmë rreth shtyllave të saj fuqitë prodhuese të mënjës; të cilin shtigje të ra në lëmin kulturor duke ndjekur gjurmët e atyreve, që u përpoqën të hapin udhën e parë, dhe të lëshojmë një shkëndijë të re në mes të kaosit mendor shqiptar.

Nuk kemi as pikën e dyshimit se të shumët do të jenë ata që do ta marrin sipërmarjen t'onë si një marrëzi të vërtetë, si diçka anakronike, dhe neve si njerëz që kemi humbur pusullën dhe nuk dimë se ç' bëjmë.

Edhe me të vërtetë, të rish e të meresh me kulturë në një kohë kur bota digjet zjarr e flakë, kur njerëzia e ka humbur konceptin e qetësisë shpirtërore, kur edhe foshnjët dridhen nga ulurima rëngjethëse e sirenavet, i duket tjetrit si një gjë e çuditëshme që mund të gjejë shpjegimin e saj në një tronditje patologjike apo në një ekzaltim të tepëraor.

Një konceptsi i tillë as na çqetëson dhe as na pengon në punën t'onë. Nuk na çqetëson dhe nuk na pengon për të vetmen arsye se një konceptsi i tillë ndëj luftëtarëve të kulturës, jo sot po dje e gjithmonë ka zotëruar këtu në Shqipëri. Këtu në Shqipëri ku ata që punojnë e luftojnë për të formuar një jetë mendore shqiptare, një lëvizje kulturore të shëndoshe, humbasin kohën edhe atë "krodhe bukë" që të tjerët e fitojnë me aqë lehtësi.

Në kini kohë ndonjë herë mirni mundimin dhe fletoni për një çast revistat e ndryshme që kanë parë dritë në vëndin t'onë. Në frymë ashpër për...

që nuk shëkon nga pas për të mos u tmerruar nga hani ku mund të bjerë, as edhe lartë nga frika se mos e lëshojë zëmra kur të shëkojë se ç' mundime duhet të heqë për të arrirë gjer lart në majë.

Edhe në kështu do bëjmë në dacin t'i hyjmë kësaj së përpjete që po na pret. Se në i hethçim sytë nga pas e ti shëkojmë shokët t'anë që kanë punuar më parë se ne e t'i shohim atje të shtrirë kur dërgjen në thellësinë e kohës përpara punës së filluar por të pakryer, o në i hethçim sytë përpara e të shëkojmë se ç' na pret, pa dyshim do të tronditeshim dhe nuk do të kishim aspak guxim të fillonim një punë që kapër-xën fuqitë t'ona të paka.

Të paka me të vërtetë janë këto dhe e vështirë fort vepra që duhet bërë. Përpara portës së hekurtë dhe të rëndë që ka mbyllur një botë mendore duhet të tingëllojë fjala magjike: «Sezám, hapu!»

Por në nuk u zëmë besë folëve magjike.

Edhe, duke pritur, trokasim si të tjerë me shpresë se një ditë porta do të çelet dhe drita e kultuar e fjalës do t'a ndrisë kështjellën e errët.

NE KETE NUMER

G. Ta. — Në Prapun e Punës

I. J. Kutrulija — Vija të Vitit Letrar 1943

Sterjo Spasse

VIJA TË VITIT LETRAR 1943

Viti 1942 u mbyll me një zi të rëndë jo vetëm për botën e letrave, po edhe për gjithë botën shqiptare: vdiq Faik Konica, Babaj i prozës dhe i kritikës shqiptare.

Dyke evokuar në të përkohëshmen Shkëndija fytyrën e çdukur, atje në dhë të largë, Vangjel Koca e quante me shumë të drejtë Faik Konicën «Fytyrë viganë të Rilindjes Shqiptare».

Pas disa muaj — në fillimin e Gushtit — edukej në valët e Adriatikut edhe vetë Vangjel Koca.

Enciklopedist, me njoftime të gjera në shumë fusha të kulturës, punëtor i pa lodhur, stilist i ëmbël, Vangjel Koca le një bosh të math në jetën kulturore të vëndit. Vdekja e tij është aqë më e dhimbëshme po të mendojmë se Vangjeli nuk e kish krijuar edhe veprën e tij përfaqësimore edhe se shpinte me vete në Itali pjesën më të madhe të dorëshkrimeve të pabotuara.

I begatshëm në ngjarje politike edhe ushtarake, viti 1943 pat qënë i vobektë fort në prodhime letrare. Kjo veçanërisht në pjesën e nëntë muajve të parë.

Indiferencë nga ana e autoriteteve shqiptare, sulm nga ana e italianëve për të përhapur libren italishte, mungesë rentabiliteti për shtypshkronjat, indiferencë nga ana e librashitësve edhe apathtë nga ana e shkrimtarëve, — fakti është se viti letrar 1943, veçanërisht ay i periudhës së parë, pat qënë i vobektë fort.

Nuk do bëjmë këtu padinë e së shkëtarës, po me gjith këto duhen kujtuar disa vija e shpake kryesore.

Asnjëherë si në këto vitet e fundit vëndi ynë nuk ka patur një numur të math organe të kulturës dhe asnjëherë prodhimi i kulturës nuk pat qënë më i vogël.

Me të vërtetë kemi patur e kemi një Institut Studimesh, një Ministri të Kulturës (me një editurë pranë saj) një Ministri të Arsimit e një numur...

në periudhën e para-shtatorit si organe të propagandës së huaj dhe si dikaster që paguan rroga e dieta. Rolin e saj të vërtetë mbesojmë t'a marrë tani e tutje.

— Nga shkaku i rethanave Ministria e Arsimit nuk mundi të ketë një veprim të dukëshëm. U bë vetëm administrim.

— Shtypshkronjat gjetnë mënyrë t'i provojnë Gutenberg-un se shtypja e dëftave civile dhe ushtarake edhe e kuriozë të duhanit sjellën më shumë fitime se shtypja e librave.

Dhe këtu qëndruan.

— Editurat (Allah! në xhebnem t'i dërgosh editorët shqiptarë!) i provuan botës se po të kesh kartë e mellan mund të fitosh.

Sa për veprat, këto ia u merr autorëve të syrgjynosur ose autorëve të vdekur, pa u paguar një lek.

Autorëve të gjallë u jepej tamam kundërvlefë e një sixhimi për t'u varur.

— Librashitësit u shtuan si në Tiranë, ashtu dhe në qytetet e tjera të Shqipërisë.

Tregëtija e librave italishte u plotësua me tregëti marmelade ose manufakture për të madhuar rentabilitetin.

Sa i takon shkrimtarit konstatojmë:

a) asnjë prodhim nga shkrimtarët e vjetër (Lumo Skëndo, Asdren, Prenushi, Ali Asllani, Lipi, Lasgushi, Kolipi).

Nuk dijmë në se Fan S. Noli ka pre-gatitur do një veprëzë të re.

b) apathtë e dëshpërim midis të rinjve, shumica pa një siguri jetese për të nësërmën dhe pa mundësi për të vlefësuar veprat e tyre dhe për mësuar jetesën (sepse mjetet e shtypit i mbajnë në dorë tregëtarët).

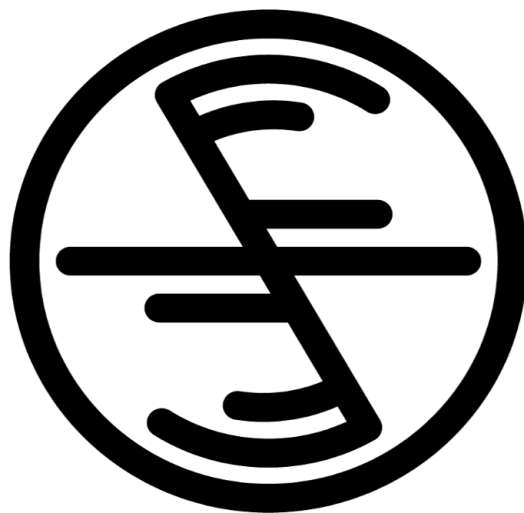
Të tjerë shkrimtarë dyke ndjekur vizionet politike të tyre, rrojnë sot një tjetër jetë, dhe kjo rrojnë...

1

REVISTA LETRARE

NR. 1; 3-7 (1944)

BOTIMET OSHTIMA
SERIA RISHTYP
TIRANË MMXVIII

NË PRAGUN E PUNËS

VIJA TË VITIT LETRAR 1943

DUKE botuar këtë revistë të vogël qëllimi i ynë nuk ka qenë tjetër vecse të përqendrojmë rreth shtyllave të saj fuqitë prodhuese të mënësjes; të celim shtigje të ra në lëmin kulturor duke ndjekur gjurmët e atyreve, që u përpoqën të hapin udhën e parë, dhe të lëshojmë një shkëndijë të re në mes të kaosit mendësor shqiptar.

Nuk kemi as pikën e dyshimit se të shumët do të jenë ata që do t'a marrin sipërmarjen t'onë si një marrëzi të vërtetë, si diçka anakronike, dhe neve si njerëz që kemi humbur pusullën dhe nuk dimë se c'bejmë.

Edhe me të vërtetë, të rish e të meresh me kulturë në një kohë kur bota digjet zjarr e flakë, kur njerëzia e ka humbur konceptin e qetësisë shpirtërore, kur edhe foshnjat dridhen nga ulurima rëngjethëse e sirenavet, i duket tjetrit si një gjë e çuditëshme që mund të gjejë shpjegimin e saj në një tronditje patologjike apo në një ekzaltim të tepëruar.

Një konceptsjon i tillë as na cëton dhe as na pengon në punën t'onë. Nuk na cëton dhe nuk na pengon për të vetmen arsye se një konceptsjon i tillë ndaj luftëtarëve të kulturës, jo sot po dje e gjithëmonë ka zotëruar këtu në Shqipëri. Këtu në Shqipëri ku ata që punojnë e luftojnë për të formuar një jetë mendore shqiptare, një lëvizje kulturore të shëndoshë, humbasin kohën edhe atë "krodhë bukë" që të tjerët e fitojnë me aqë lehtësi.

Në kini kohë ndonjë herë mirni mundimin dhe fletoni për një çast revistat e ndryshme që kanë parë dritë në vëndin t'onë. Një frymë e ashpër pesimizmi rreh tej për tej nëpër ato fletë të shkruara me gjakun e zëmrës. Të gjithë luftëtarët e pëndës janë tmerruar, kur e kanë parë veten përpara greminës së thellë, përpara kaosit të llahtarëshëm që zotëron botën t'onë mendore. Por me gjithë atë nuk janë trëmbur, nuk janë prapësuar, nuk i kanë hedhur armët. Lufta ishte e ashpër dhe e gjatë, por aqë edhe më heroike do t'ishitë përpjekja e tyre. Edhe i ishin përveshur punës me zell dhe dashuri për t'iu ngjitur Parnasit Shqiptar, atje ku ndrin rrezja e përjetëshme dhe ku të përjetëshëm rrahin tingujt e qartë të shpirtit. Kishin filluar t'i ngjiteshin malit dalë nga dalë si ay

që nuk shëkon nga pas për të mos u tmerruar nga boni ku mund të bjerë, as edhe lartë nga frika se mos e lëshojë zëmbra kur të shëkojë se c' mundime duhet të heqë për të arrirë gjer lart në majë.

Edhe në kështu do bëjmë në dacin t'i hyjme kësaj së përpjete që po na pret. Se në i hethcim sytë nga pas e ti shëkojmë shokët t'anë që kanë punuar më parë se ne e t'i shohim atje të shtrirë kur dergjen në thellësinë e kohës përpara punës së filluar por të pakryer, o në i hethcim sytë përpara e të shëkojmë se c'na pret, pa dyshim do të tronditeshim dhe nuk do të kishim aspak guxim të fillonim një punë që kapër-xen fuqitë t'ona të paka.

Të paka me të vërtetë janë këto dhe e vështirë fort vepra që duhet bërë. Përpara portës së hekurtë dhe të rëndë që ka mbyllur një botë mendore duhet të tingëllojë fjala magjike: «Sezâm, hapu!»

Por në nuk u zëmë besë fjalëve magjike.

Edhe, duke pritur, trokasim si të tjerë me shpresë se një ditë porta do të çelet dhe drita e kulluar e fjalës do t'a ndrisë kështjellën e errët.

NE KETE NUMER

G. Th. — Në Pragun e Punës.

I. J. Kutrulija — Vija të Vitit Letrar 1943

Sterjo Spasse — O kurbet, o ukubet!

Mitrush Kuteli — I Vdekuri dhe i Gjalli.

Ali Asllani — Për kokën t'ende.

Nexhat Hakiu — Mineja.

Hekuran Lumi — Lëkurë Gjarpëri.

St. Sp. — Jordan Jofkof.

Jordan Jofkof (Përkth. St. Spasse) — Shibili.

V. K. — André Chénier.

André Chénier — (Përkth. V. Kokona), Vasha Tarentinë.

Aleksandër Xhuvani — Selectae.

Manush Peshkëpija — Gabriel Louis-Jaray

Viti 1942 u mbyll me një zi të rëndë jo vetëm për botën e letrave, por edhe për gjithë botën shqiptare: vdiq Faik Konica, Babaj i prozës dhe i kritikës shqiptare.

Dyke evokuar në të përkohëshmen Shkëndija fytyrën e edukur, atje në dhë të largë, Vangjel Koça e quante me shumë të drejtë Faik Konicën «Fytyrë viganë të Rilindjes Shqiptare».

Pas disa muaj — në fillimin e Gushtit — cdukej në valët e Adriatikut edhe vetë Vangjel Koça.

Enciklopedist, me njoftime të gjera në shumë fusha të kulturës, punëtor i pa lodhur, stilist i ëmbël, Vangjel Koça le një bosh të math në jetën kulturore të vëndit. Vdekja e tij është aqë më e dhimbëshme po të mendojmë se Vangjeli nuk e kish krijuar edhe veprën e tij përfaqësuese edhe se shpinte me vete në Itali pjesën më të madhe të dorëshkrimeve të pabotuara.

I begatëm në ngjarje politike edhe ushtarake, viti 1943 pat qënë i vobektë fort në prodhime letrare. Kjo veçanërisht në pjesën e nëntë muajve të parë.

Indiferencë nga ana e autoriteteve shqiptare, sulm nga ana e italianëve për të përhapur librën italishte, mungesë rentabiliteti për shtypshkronjat, indiferencë nga ana e librashitësve edhe apathi nga ana e shkrimtarëve, — fakt është se viti letrar 1943, veçanërisht ay i periudhës së parë, pat qënë i vobektë fort.

Nuk do bëjmë këtu padinë e së shkuarës, po me gjith këto duhen kujtuar disa vija e shkaqe kryesore.

Asnjëherë si në këto vitet e fundit vëndi ynë nuk ka patur një numur të math organe të kulturës dhe asnjëherë prodhimi i kulturës nuk pat qënë më i vogël.

Me të vërtetë kemi patur e kemi një Institut Studimesh, një Ministri të Kulturës (me një editurë pranë saj) një Ministri të Arësimit e një numur të math shtypshkronjash, kundrejt një prodhimi letrar tepër të vogël.

I vetëmi aveniment me rëndësi në Institutin e Studimeve pat qënë çpallja e dekretit mëkëmbësor nr. 5 me datë 12 Janar 1943 me anën e të cilit i caktohet kryetari (Z. Ernest Koliqi) si shpenzime përfaqësimi 1400 fr. në muaj.

— Rroga vazhdon të merret edhe sot.

Instituti ka me të vërtetë në shqyrtim disa çështje me rëndësi (Opera Omnia të Naimit, plotësimin e skedaturës së fjalorit, etj.) po këto punohen tepër ngadal.

Në viset e tjera pritja e një misi të ri në një Institut është një eveniment kulturor me rëndësi. Anëtar i ri mban fjalën e hyrjes edhe do një autor i vjetër, i ngarkuar apostafat, fjalën e pritjes.

Dhe që të dy këto fjalë përbëjnë një sintezë të një vepërimi të gjërë në fushën e kulturës.

Një vepërim të tillë e një vepërim konferencash publike nuk ka filluar Institutin di San Savino. Dhe, më duket, as që mendon t'a fillojë.

— Ministrija e Kulturës edhe organi i saj i botimeve «Distaptur» vepëruan

në periudhën e para-shtatorit si organe të propagandës së huaj dhe si dikaster që paguan rroga e dieta. Rolin e saj të vërtetë mbesojmë t'a marrë tani e tutje.

— Nga shkaku i rethanave Ministrija e Arësimit nuk mundi të ketë një vepërim të dukëshme. U bë vetëm administrim.

— Shtypshkronjat gjetnë mënyrë t'i provojnë Gutenberg-at se shtypja e dëfterave civile dhe ushtarake edhe e kurierit të duhanit sjellën më shumë fitime se shtypja e librave.

Dhe këtu qëndruan.

— Editurat (Allah! në xhebnem t'i dërgosh editorët shqiptarë!) i provuan botës se po të kesh kartë e mellan mund të fitosh.

Sa për veprat, këto ia u merr autorëve të syrgjynosur ose autorëve të vdekur, pa u paguar një lek.

Autorëve të gjallë u jepej tamam kundërvlefë e një sixhimi për t'u varur.

— Librashitësit u shtuan si në Tiranë, ashtu dhe në qytetet e tjera të Shqipërisë.

Tregëtija e librave italishte u plotësua me tregëti marmelade ose manufakture për të madhuar rentabilitetin.

Sa i takon shkrimtarit konstatojmë:

a) asnjë prodhim nga shkrimtarët e vjetër (Lumo Skëndo, Asdren, Prenushi, Ali Asllani, Lipi, Lasgushi, Koliqi).

Nuk dijmë në se Fan S. Noli ka pre-gatitur do një veprëzë të re.

b) apathi e dëshpërim midis të rinjve, shumica pa një siguri jetese për të nesërmen dhe pa mundësi për të vlefësuar veprat e tyre dhe përmirësuar jetesën (sepse mjetet e shtypit i mbajnë në dorë tregëtarët).

Të tjerë shkrimtarë dyke ndjekur vizionet politike të tyre rrojnë sot një tjetër jetë, dhe kjo rrojtje mund të jetë, për nesër, një mburim veprash me vlerë.

Midis veprave të shtypura brënda vitit kujtojmë «Botën Shqiptare» të Prof. Aleksandër Xhuvanit, — sintezë e prodhimeve të shpirtit shqiptar gjatë shekujve.

Gjergj Komnino: «Naimi, Poeti njeri», tragjedi në vargje. Mungon konsistencë edhe veshja e aftë. Premton talent.

Kristo Flogi: «Burri-burrë», komedi. Pasqyrohet nxitimi si në gjith veprat e autorit.

Luigj Thaçi: «Pranë Vatrës», të ndryshme.

Mitrush Kuteli: «Ago Jakupi e të tjerë rrëfime». Më shumë musht se sa vorë.

Këto sa i takon veprave letrare. Ndër veprat me karakter politik-shoqëror kujtojmë:

Nebil Çika: Njimëndësia shqiptare». Studium politik e psikologjik.

Terens Toçi: «Shqiponja arbënore». Shpirti i shqiptarit nëpër ndodhinat. Gjuha e mirë, një shkoderanishte energjike. Përmbajtjes i mungojnë ndodhinat anti-italiane të Vlorës 1919, të Durrsit 1939 dhe ato të viteve 1942 edhe 1943.

(Vijon në faqe 7)

FOLKLORI

O kurbet, o Ukubet!

PJESA E PARE

KURBETI është plaga më e madhe e Vatrës Shqiptare. Vatra e jonë, ndonëse patriarkale në traditë, qindra vjete më parë njofti plagën e hidhur të kurbetit: shqiptarin e gjejmë ku për kapedaillëk, ku i detyruar edhe ku i nevoitur me pushkë në krahë të luftojë për disa grosh përbrinj turkut e grekut a moskovit an' e mb'anë Perandorisë Otomane. Largohej nga gjiri i familjes me një mijë shpresa e pastaj një muaj dy, një vjet dy, tri, katër... dhjetë e pafund; shpresë të kthehet sot, nesër, pasnesër... deri sa humbiste krejt kujtimet e bukura të vatrës, dashurinë e prindërvet e mallet e vendlindjes dhe qepej aty ku e kishte hedhur fati: jepte shpirtin në stepat e Krimesë, linte kokën në Gjirit e Rumeli, edhe kudo gjetiu në Misir, në Jemen, n'Anadoll e ku jo: gje një gjak të derdhur dhe kocka të çpërdara shqiptari! Edhe kur ushtari i thjeshtë shqiptar me gjenin e vet kapërxente çdo pengim e qëllonte t'arinte shkallat më të lartëra n'ushtëri, atëhere vinte mohimi më i rëndë: harronte krejt kombësinë e vet e paraqitej nënë valavitjen e famës së vet dhe t'armikut që i dhuroi nishahet! Është krenari kombëtare për gjenin e racës, por është turp kombëtar për mohimin e saj.

Kur pushoi kurbeti me pushkë krahavet, në Shqipëri filloi kurbeti i ri, *kurbeti me hejbet krahavet!* U-hapën rrugë të reja, dualë nevoja të reja e u lindën ideale të reja: fshatari i patokë, i pashkollë, i pazot e i ndrydhur; qytetari i pashtëpi e krejt i pabukë filluan të kërkojnë krodhen e përditëshme jashtë kufisë së fshatit e të qytetit, jashtë kafisë ku flitej gjuha e mëmës së vet, jashtë Shqipërisë, Vllahisë, Bullgarisë, Misiri, Moskovi, Rumelija e më vonë Amerika, Argjentina dhe Australija sikur u kishin hapur krahët dhe u jepnin rasë të mbledhnin para me lopatë! E filloi kurbeti i ri i zi si i pari: me mijëra shqiptarë me hejbet krahavet u aratisnë nga shtëpija me shpresë që të ktheheshin një ditë të pasur e të lumtur. Babaj linte fëmijët e mitur, burri linte gruan e re, djali linte prindin dhe të fejuarin e mirnin rrugën e gjatë të kurbetit vite e vite me radhë. Ky kurbet disa familjeve u solli vërtet lumtërinë: pas disa vjetesh kurbetliu kthehej pranë familjes me një grusht të hollash, bimë një copë tokë, bënte edhe një copë shtëpi e mbledhej me të tijt dhe fillonte jetën e parë, por më të qetë. Një pjesë tjetër u-çpërngul për gjithnjë me tërë familjen atje ku gjeti kafshatën e gojës: në Misir, në Bullgari, në Rumani, në Rusi a n'Amerikë.

Por pjesa më e madhe u-bë endëcake: fati nuk u printe: punonin natë ditë e vite radhazi si kafshët e më në fund nga malli ktheheshin pranë familjes më të dobët e më të mjeruar. Rinin sa rinin e përsëri merrnin rrugën e kurbetit me shpresë të re. Dhe jeta e tyre u-bë e tërë kurbet! Një palë tjetër hë të fitojë sot, hë mot, hë vite radhazi deri sa ra në fatalizëm: ashtu qënka shkruar! — belbëzon dhe me lotet e mërgimit kujton se vetë kurrë s'u-ngop me bukë as edhe familjes s'i dërgoi dot kurrë aqë para sa duheshin! Fatalizma i solli edhe mohimin e mishit të vet, e gjakut të vet: harroi vilajetin e vet, ku e priste një vatrë plot dashuri; harroi se e priste nëneja fatkeqe, gruaja e përxirë, fëmijët e urtuar! Harroi, harroi mallet e Vatrës Shqiptare! E me këtë rasë plagat u-bënë të rënda e më të hidhura në gjirin e vatrës s'onë patriarkale. Plaga të pashëruara, plaga tërë vror për jetën

t'onë shoqërore! Shëmbëllën e kësaj plage e kemi të gjallë, sidomos në Toskëri: Atje gadi çdo familje qytetare a katundare e ka këtë thikë të helmatisur mu në zemër! Gjinden nëna të përxira për djemt e tyre, që i përcuallnë dikur në kurbet me lote dëshpërimi e shprese e që s'i panë më! Gjinden gra të pikëlluara, që kanë ndejtur me burrat e tyre të martuara vetëm disa muaj e që, sa pa u-njojtur mirë njeri me tjetrin, përcuallnë burrat e tyre dhe presin, presin vjete e vjete radhazi me besimin e Penelopes, që të kthehet përsëri. Ay, i shoqi i paemër! Gjinden edhe fëmijë, gadi edhe burra njëzet e njëzet e pesë vjet të ritur me lotet e nënavet, me këngërat e ninullës së lektisur të gjyshevet për babanë e panjohur!

Kjo plagë e rëndë dhe e pashëruar e familjes shqiptare pasqyrohet fare bukur edhe në Folklorën t'onë! Muza popullore Shqiptare e ka ndër tërë këto plagë, prandaj edhe në vargjet e saja gjejmë tërë dufin, tërë epshet, tërë dhemkat e këtij kurbeti fatzi! Zemra e gruas së lënur kudo çahet në dysh e kurdoherë pikon gjak!

***

Zunë yjtë rallesojnë,
Ase bej morë,
Zunë kurbetllinjë e shkajnë,
Ase bej morë... (1)

kështu e nis Muza Popullore një nga vjershat e saja! Ç'tabllë e gjallë na paraqitet edhe ç'kujtime që na përtrihen! Është mëngjes hejret, pa çelur syrin asnjë në fshat, nënë llamburimën e fundit të yjevet të panumërta kurbetllinjë bëhen gati për udhën e pasosur e të panjohur: Marin bekimin e prindit, të nënës e të babajt, puthin fëmijët e përgjumur në djep, shtrëngojnë përmallëshëm edhe një herë nusen e përsëriten me të dashurit e tjerë midis lotëve; hedhin gunën dhe hejbet krahavet dhe... me qiraxhinë përpara marin rrugën e kurbetit.

Por nënë këto vargje poeti i pashkollë ka për të treguar diçka vërtet të përmallëshme ngushtësisht bashkëshortore:

Tërë të venë e ti mos ecë,
Ase bej morë!
Pashë një ëndërr të ligë,
Ase bej morë!
Të ra myhyri në lumë,
Ase bej morë!
Ngjata dorën e t'a dhashë,
Ase bej morë!
Udh'e mbarë dot s'të thashë!
Ase bej morë! (2).

Po, ka për t'i treguar të shoqit një ëndërr, një ëndërr të keqe: Burrit i ra në lum myhyri e ndërsa përpiquej kjo t'ja jepte, udh'e mbarë dot nuk i tha! E ku del se me këtë ëndërr? Një paralajmërim i njëjti fati të zi: kurbeti nuk do t'i sillte të mira: të shoqit vërtet do t'i ngatëroheshin këmbët diku dhe s'do të ngrihej kurrë për ta gëzuar nusen e re!

Në variantin e më poshtëm Muza Popullore këndon me dufe nostalgjike: i shoqi i përmton së zgjedhurës së nga kurbeti do t'i dërgojë një trumbë bo-

ziloku vetëm e vetëm për kujtim: ta mbjelli në kopsht, që kur ta shohë të psherëtitë me sy të lotuar për trimin e largët:

- Ngremu, moj lule, ngremu (3)
Ngremu, moj, sa do fjete,
Se unë do të vete
Po lark' e në kurbete.
Po brënda në Stambollë.
Po dishto të të dërgonje,
Një trumbë boziloke,
Që të ma mbjellë 'në kopsht.
Pa kur të dalë ta vadit,
Pa të më mbsherëtish;
Kur të dalësh ta shikosh,
Pa sytë lotë t'i mblosh
Dhe bej ta kujtos!

Një këngë tjetër tregon ngjarjen akoma më të hidhur: fjalën e ka burri: Po niset dhe e di se rruga është e gjatë dhe më e keqja akoma: është edhe e panjohur. Por don ta gëzojë natën e fundit: e porosit të shoqin, lulen e shpirtit të vet, syzezën e zemrës, t'i shtrojë shiltën me boslok, që kur ta kujtojë të qajë me lot dhe herë herë të nxjerrë edhe mallin: I lektisur e fton t'i afrohet që të përqafohen për të fundit herë, se kush e di se kur mund të pihen. Mirpo sa keq se: Pikllimi nuk i len as të afrohen e as të përqafohen dhe nga ngashërimi i math as që mundën t'i flasin dot me gojë! Me të vërte është sqena më prekëse e më e mallëngjyer e përsëkruar aqë thjesht e bukur:

Se ç'u-nisqi e do të vete, (4)
Ngremu, lule, sado fjete.
Do të vete ndë seferë,
Më muar vaj, e mjerë!
Shtro-na, moj syzezë, shtro-na,
Ndë na zëntë gjumi, sqo-na!
Shtro siltenë me boslok,
Kur t'a kujtonj t'a qanj me lot.
Shtro siltenë me samure,
Të nxjerr mallë t'ënd, moj lule!
Ngazë, moj lule, ah, të puthemi,
Se kush e di se kur pitemi!
As qasemi dot, as puthemi dot,
Se na mbushenë sytë plot lot!
Morra dyfekthin e dola.
Dot me gojë më s'të folat!

***

Një këngë tjetër tregon krahassime të çuditëshme edhe paralelizmë midis pullumbit e thëllëzës: i riu është nisur për në kurbet; don ta ndjekë edhe e reja; por një femër s'mund të durojë një udhë të largët, ku bije shi; mirpo nusja gjen shërimin: bëhet mollë dhe le ta marrë në gj; simbolli më i bukur i dashurisë dhe i mishërimit të burit e të gruas. Mishërimi simbolik midis bashkëshortëve vetë edhe më tutje: edhe sikur ta kafshojë mollën e gjirit, ajo s'ka helm ta helmatisi, por është e tërë mjalte, që do ta ëmbëlsojë! Është një alegori, që arin kulmin e bukurisë: gruaja në vetvehte është një mollë. Por molla mund të jetë e hidhur ose e ëmbël, sikurse në realitet është gruaja. Mirpo nusja e poetit t'onë të pashkollë është një që i ka të tërë vrytytet më të çmuara për ta bërë të shoqin të lumtur. Prandaj don edhe ta shoqërojë!

- Ku je nisur e do t'vësh, (5)
O pëllumb, more pëllumb!

- Jam nisur për në kurbet,
Moj thëllëza gur mbi gur!
- Do të vij dhe u' me ty,
O pëllumb, more pëllumb!
- Është lark dhe bije shi,
Moj thëllëza gur mbi gur!
- Bëhem mollë m'hidh në gj,
O pëllumb, more pëllumb!
- Mos harroj dhe të kafshoj,
Moj thëllëza gur mbi gur!
- Sos jam helm e të helmoj,
O pëllumb, more pëllumb!
- Po jam mjalte t'ëmbëlsoj,
O pëllumb, more pëllumb!

***

Si është thënë edhe për poezinë alegorike: «Pullumbi dhe Thëllëza», kemi edhe poezira të tjera të popullit, që këndojnë vendimin e prerë të gruas, që ta shoqërojë të shoqin në kurbet edhe të ndajë me tërë hidhërimet, e varfëritë, rreziqet e rrugës sa edhe smundjet, n'ashtu si një trup i vetëm, si një shpirt i vetëm. Ethet, largësia, stuhitë nuk e trembin gruan besnike:

Kam një make, një lanete,
(more shokë, (6)).
Më thotë: Mermë me vekte
- Ku të të shpije, lanete?
- Atje tek do vesh për vekte!
- Është lark e të zën ethe,
Atje tek do t'vete unë;
Është lark dhe bën furtunë!
- Ato ethe që të zunë,
Gjysmat t'i marça unë!

***

Në ndarjen për në kurbet edhe burri ka diçka për t'i thënë për ngushëllim të shoqes:

- Do të nisem për kurbet, (7)
Ti Vitë mos qaj për mua!
- Do vonohesh shumë vjet?
Imzot me kë më le mua?
- Do vonohem dy tre vjet,
Ti Vitë mos qaj për mua!
- Ç'do të më sjellësh peshqesh,
Imzot me kë më le mua?
- Një mandile dhe një brez,
Ti Vitë mos qaj për mua!
Nënës të m'i bësh hymzet,
Ti Vitë mos qaj për mua!
- Të vesh e të vish me shëndet,
Imzot me kë më le mua!

Me sa bashkëfjalim të thjeshtë, por edhe mallëngjyesh që është veshur kjo poezi! Si burri grua kunvendojnë si të themi ndenjur mbi prakun e shtëpisë dhe qajnë brengat e përbashkëta: ay do të shkojë në kurbet për fitime, do t'i sjellë asaj si dhuratë një shami edhe një brez, veç të mos qajë, të mos pikellohet për këtë ndarje; mirpo zemra e gruas e ndjen zbrazësinë që len largimi i të shoqit, prandaj e pyet, e pyet ashtu për ngushëllim: Imzot me kë më le mua? Nëna zen vendin e nderit: midis porosit të tjerë i shoqi e porosit musen e vet, që t'i shërbejë sa më mirë nënës plakë, që e ndjen edhe ajo, aqë fort dhembjen e kurbetit. Vita bindet për të gjitha dhe i uron të shoqit një udh'e mbarë: Të vesh e të vish me shëndet! — Është urimi i çdo zemre, është urimi, që vesh me ngushëllim zemrat e pikëlluara!

Sterjo Spasse

- (1) Korçë - Kolonjë (dofëshkrim).
(2) Shih variant: [Th. Mitko, «Bleta Shqiptare» (t. 87, ed. 1978).
(3) Fushë e Korçës - Kolonjë (dofëshkrim).
(4) Th. Mitko, «Bleta Shqiptare», (t. 86, ed. 1978).
(5) R. Alikaj - Lubani, Riv. «Shkolla Kombëtare» Nr. 60 (t. 274).
(6) R. Alikaj, Lubani, Riv. «Shk. K.» Nr. 35 (t. 139).
(7) R. Alikaj - Lubani, Riv. «Shk. K.» Nr. 60 (t. 274).

LETËRSI SHQIPE

Na ish njëherë një i mirë me mall e gjë shumë e na bente dasmën e të birt.

E si e kish gas të parë në derë na çoj e dërgoj mushtullukë më të katër anët për të ftuar botën.

Pa na janë nisur këta mushtullukë, të gjithë trima të pa martuar, kaluar mbi kuaj të bardhë, nisur e stolisur, me këto kapa mbi sy, me këto riza të gjata e me këto opinga me xhufka, me nga dy plloska për shoq varur në kocaqe, na janë nisur fshat më fshat e derë më derë dyke thirrur me gas të math.

— Hej! dëgjoni mbani vesh: Im-zot bën dasmën e bandillit e fton të math e të vogël të vijë e të gëzohet në shtëpitë e tija.

Edhe gjithë kjo botë — i mirë e i lik, i math e i vogël, burrë a grua — ngrinte njato plloska të rënda, vështjellë në trendelinë të thatë edhe uronte:

— Hej! na u trashëgoftë na u mplakshin e na u shtofshin si zgjoj i bletës! Edhe të zon' e dasmës e paçira sa malet!

Pinte pastaj dëng-e-dëng, me sytë në qiell, që t'i zihet urimi, dhe kur mbarronte fshinte buzët me rizën e qafës edhe prapë uronte bandillë edhe mushtullukë bashkë:

— Bandilli na u trashëgoftë, Zoti na e bëftë kral e mbret! E më gas t'ënd, o trim!

Edhe kështu: fshat më fshat e shtëpi më shtëpi sa s'mbeti njeri i pa ftuar në dasmë.

Kur po na këtheheshin këta mushtullukë me zhurmë e gas në i zoti i dasmës, njëri që i kish mbetur një pikë verë në plloskë e mbajti kalën pranë një varri, aty mb'udhë, (ku e pat zënë vdekja njerin) i derdhi verën e i tha këto fjalë, si me të qeshur:

— Pi edhe ti, o i vdekur, një pikë verë se im-zot marton bandillë e të fton për dasmë.

E si i derdhi verën e si foli kështu, si me të qeshur, i ra kalit e shkoj.

E si i ra kalit këtheu kokën e thirri:

— Ore, i vdekur! Mos harrë se je ftuar në dasmë.

Pastaj shtrëngoi mamuzet e këmbës dhe arriu në shtëpi të dasmës, ku gazi ish në valomë, si lëmi në mes të Korrikut.

Dasma ish në valomë po dasmorët gjithë rithnin e rithnin që nga an'e anës ku kishin shikuar e ftuar mushtullukët. E jo vetëm dasmorët po edhe kanisket: kush me këta deshinj arroko, me brirë tri herë përdredhur e me mollë të kuqe në majë; kush me këta qype me mjalte blete e kush me këto shekle me gjalp' e dja-thë — sikujt si ia desh puna e radha.

E na ish një gas e një bukuri e madhe si s'kish parë që shumë kjo botë e murrme.

Zjente kjo këngë e kjo valle majë më majë — burra e gra bashkë, djem e vasha bashkë, si ka qënë në ato kohë të lashta kur bota s'ish e përcarë. E jo vetëm të rinjtë po edhe pleqtë me xpo-ke të bardha edhe plakat me linjë të gjata hidheshin e kërcenin për gazin e bandillit.

Po hidhërinë e mëndje të ligë s'kish njeri, se ay që ngreh plloskën me gjakun e Tënezotit edhe që vështrojnë qellë kur pi verën: shëkon vetë me ayt e tija Zotin e Math (hej, vëntë dorë e na shpëtoftë!) që kurdisi këtë botë.

Edhe sa për verë gjer aty e ktheu prapë, se butet ishin në dera edhe plloskat në goja: me trendelinë, me borsi log — të lehtë a të rëndë — si të t'a desh e bardha zembër.

MITRUSH KUTELI

I Vdekuri edhe i Gjalli

Pa vetë ky i zoti i dasmës shkonte obor në obor e odë më odë që të vështrojë me syt' e tij si gëzohen dasmorët e të japë urdhërat për mirë e më mirë.

Kur u ngrys e doli ylli na hapet ky varri që ish atje mb'udhë ku derdhi mushtulluku plloskën, e na ngrihet ky i vdekuri që ish brenda e na niset për në dasmë. Kish hedhur edhe ay një gunë krahëve, si gjithë bota, e kish vënë një rizë qafës, si dasmor që ish. Na vajti më parë në qilar e na la dhuratën (një trëmbë linjë të hollë sa drita e hënës, të hundur në atë jetë) dhe na u ngjiti pastaj shkallëve përpjetë.

— Mirë-mbrëma, o të mirë!

— Misardhe, të lumtë këmba!

Vajti pastaj drejt në i zoti i dasmës

gjithë mushtullukët, kur doli të shëkojë si vete dasma.

Asnjëri nga mushtullukët nuk e njojt atë miknë se e kish fytyrën si ndryshe e të folurit si ata të vjetërit.

Pyeti pastaj i zot i dasmës:

— Kuji i dhatë plloskën e parë?

— Këtij e këtij, — thanë ata.

— Po të fundit?

— Atij e atij,

Atëherë u hoth e foli një mushtulluk:

— Mua më kish mbetur një pikë verë në fund të plloskës edhe e derdha mbi një varr aty mb'udhë.

I zoti i dasmës e kuptoj tani se i kish ardhur i vdekuri në dasmë, po si burrë që ish e mbajti veten e nuk prishi zëmbër. Se për të ftuar e kish ftuar të vdekurin si ç'do tjetër dasmor.

PËR KOKËN T'ËNDE

ME sy çelur si fajkua,
Rreth e rrotull nënë hije,
Ku ti zogës vaje vije,
Rri e ruaj gjurmat e tua.

Këto gjurma un' i ruaj,
Këto gjurma gji erajënda,
Ku rreh zëmra ime brënda,
S' munt t'i shkel një zok i huaj.

Dhe bëj be për kokën t'ënde,
Si një xhinda nëpër mure,
Duke thilhur një pagure,
Kërkoj kohën që më çmënde.

Be për ty, për qiell, për dhë,
Dora ime kurdoherë,
Një mure nëpër dyerë,
Shënon emrin t'ënd edhe.

Edhe... plaç moj pleqëri,
Që sa vete lëshon lule;
Lëshon push të njom' mbi tule;
Dhe këndon si zok i ri.

Zok i ri për mrekulli;
Për një sy e për një vetull',
Me gjith moshën gjysëm shekull,
Po zbraz kupa me doli.

ALI ASLLANI

nga zembra e më pat dhembur fort kur më pat humbur djali në luftë. Kur do kera edhe unë gaz do të të ftoj të më vish. Tashi rri me shëndet edhe djali t'u trashëgoftë.

Si tha këto miku u bë erë e iku.

Edhe sa po iku, këndoj këndezi i parë.

— Ki — ki — ki!

Pastaj i dyti dhe i treti.

Dasmorët e tjerë as që muarr vesh se kish qënë i vdekuri aty në mes edhe e mbajnë xhengun majë më majë, gjer më të gëdhirë, kur dha drita.

Kur të shëkojnë në mëngjez kasnikun e atë dasmorit që pat ardhur e iku natën panë me të vërtetë një gjë që s'e ka bërë as një dorë njeriu në këtë botë. Se kjo trëmba e linjtë ish kaq e hollë sa ia shkonte marimagës edhe e qëndisur me fije të arta e me thërime gurë që ndritën si djelli.

Shkoj sa shkoj edhe këtij të mirit puna na i vinte bukuri, sikur gjithë urimet e botës i pat dëgjuar me vesh vetë Zoti. E si dëgjoi i plotësoj jo me thërime po me grushte plot. Kish mall e gjë të gjallë sa s'ia dinte numurin.

Këtu atë e tija — një kalli një kille grurë — aty stanet e tija, përtej gjithë të tija, me këto pëllezja qumështore e lësh të rudë si jo tjetër. Edhe kaqë s'ish asgjë, po i kish falur Zotit kësaj bote, një dashuri, një duajmë të të dua — si nuk ka patur në botë. Atyre moteve s'kish të pasur e të vobektë veç se me fjalë, se për të rrojtur gjith bota rronte si në gji të Perëndisë e me vëllazëri si një një.

Ky i miri, i zënë tashi me punë, si rop, e harron atë miknë e dasmës që e pat ftuar përtej. E si na e harron, me t'ngrihet e i dërgon ay vetë një mushtulluk natën e i thotë:

— Filani, i biri filanit, që e ka varrë mb'udhë, të fton t'i vesh për gëzim si mik ashtu si e kini bërë me fjalë ditën e dasmës.

Tha të vejë ky i miri, po prapë e vonoj se kish punë shumë, kur të korra, kur të shira, kur të mbjella e kur me gjë të gjallë.

Nisi e i çoj ay miku një tjetër mushtulluk që t'i thotë se po e presën.

Po ky nuk vajti as kësaj radhe.

Shkoj sa shkoj kështu nër të mira gjer sa namëta arth e u ndryshua moti se zunë luftëra të mëdha e gjaku u derth si lumë. Se njerës të liq me sy të vegjël si të uriqit e shpata dhimisqi në dorë, u dertha në këto vise, sa buçiste botë tërë nga ulërimat e nga vajet.

Bandilli e fëmija ishin mirë, po dhembja e botës e madhe fort.

Shkoj pastaj edhe vetë në luftë ky im-zot edhe si i theu të liqtë u këthye për në shtëpi.

Ka qënë asohere një natë me hënë plot e një bukuri e madhe, lart mbi këto male e poshtë mbi fushë. Po të gjitha këto s'kish si i shkonte im-zot se e kish shpirtin të helmuar fort e trupnë të lodhur.

E si shkonte kaluar, me hijen aty pranë, ja se ku arriu në varri që ish aty mb'udhë, ku rrinte ay niku i dasmës.

— S'bëra mirë, foli vetë, s'bëra mirë që s'i ardhja këtij miku kur më ftoj në gazet e tija.

— S'bëra mirë vërtetë... — sikur i foli dikush aty pranë.

Këtheu kokën të shëkojë kush foli, po nuk pa njeri. Vetëm një hije shpeshi — si hije bufi — shkoj me të nxituar aty përsipër.

Ky i miri nisi të përtypë tani men-

(Vijon në f. 4)

PORTRET

Lëkurë - gjarperi

REFIKU nuk ka mbaruar ndonjë shkollë të lartë po di se si duhet të sillet në jetë. Nuk është i zoti të bëjë as një punë, po ajo që i vjen me të vërtetë ndoresh është të lavdëroje të mbledhëjt. Bëhet kush kryeministër? Refiku është i pari për t'i bërë vizitë; nuk ngjatjeton, nuk uron, nuk pushon: lavdëron. Hapet fjala se Refiku është njeri i zgjuar, njeri me mënt, njeri si duhet: di të sillet, di të lavdërojë: e thresin në pallat. Refiku sa s'gremiset së renduri dhe, kur i del përpara mbretit, ndonëse i dridhen gjunjët, ulet thyet, kërruset. Fjala e parë që thotë kur mer frymë është një lavdërim për mbretin, për Nalt-Madhërinë, për Zogun. E marim më sy të mirë, e afrojnë; e bëjnë prefekt, deputet, ministër. Refiku del e thotë se për mbretin e jep edhe jetën. Nuk kolon shumë dhe një ditë e sheh Refikun të veshur si

korb me një shqiponjë në kokë që thret e cirret për fashizmin, për Perandorin, për Duçen; nuk përshëndet vecse duke ngritur dorën perpjetë dhe mësohet aq e mirë sa, kur hyn në dhomën e gjumit dhe sheh vehten në pasqyrë, e ngrë prap. Një ditë e sheh Refikun udhëvet më këmbë që ngjatjeton njerin e tjetrin me buzë të qeshur duke ngritur kapellën, as veturë, as dorë perpjetë, mos u çudit: Refiku e sheh se punët s'venë mirë dhe jep dorëheqjen; hiqet shqiptar i mirë, patriot, veterani. Nuk e ka për pikë qederi që ka qënë fashist i flaktë dhe ka luftuar djallërinë që luftonte fashizmin; i zgjuar si ç'është ndjek politikën e më të fortit dhe përkräh me sa mund atë që duhej t'ia bënin varrin. Dje zogist, sot fashist dhe nesër komunist, shoqëria e nderon dhe e përkräh këtë gjarper që ndron lëkurë dhe e helmën.

Hekuran Lumi

I vdekuri edhe i gjalli

(Vijon nga f. 3)

dime të shumta: mos këto të lëga i ardhë se nuk i vajti mikut, mos i ngjase gjësend bandillit e sa e sa të tjera.

Aty për aty kuturisi: i zbriti kalit edhe vajti drejt ne varri.

Cicërinin gjithë këta shpeshë nëpër dega edhe gjithë bulkëzat e karkalecët e barishtave u mbanin zënë.

U mbanin zënë, e flisnin kur e kur, në gjuhë të tyre:

— Kriu! po shkon i gjalli në i vdekuri!

— Fiu! po pret i vdekuri të gjallin! Po ky i miri frikë s'kish, se ay vetë kish vendosar të vejë në miku që e kish ftuar.

Edhe shpirti e trupi i tij ishin të brengosur fort.

Kur hëna ish ngritur lart në kubën e qiellit, shërrëmtiu edhe i ra gurit tri herë me shkop edhe foli:

— Dëgjo o vëlla! unë të ardhja tani, si e patmë fjalën.

Më një herë hëna u shua e varri u hap. E si u hap varri u kurdinë tatëpjetë ca shkallë të bukura — mermer i bardhë i shtruar me qilime — i doli ay miku përpara edhe i foli:

— Misardhe, o vëlla.

Rodhë pastaj të tjerë të mirë që anë mb'anë, dyke shqitur lehtë mbi barin e gjelbër edhe i thanë fjalë të mira në gjuhë të ndryshme. Vendi ku rrinin ish fushë e bleruar, me pemë të lulëzuara për gjithëmonë e me ujra që ndritnin si engjervija. Fluturuan së bashku, të lehtë si mëndja, përmbi degat e qershive të ngarkuara në lule gjer lart në qiellin e kaltërt. Zbritë pastaj poshtë e shëtitë krua me krua, ajazmë me ajazmë. Ishin të lumtur fort edhe i kishin zëmbrat mbushur me aqë gas, sa kurrë s'i shkonte në mënt se do ketë ky njeri. Shkoj mëndja në një grimë për bagëti e stane, si në botën e të gjallëve dhe, namëta, u gjent në pyje të veshur e që

atje në ca stane bukuri e madhe. Blegërinin këto bagëti e tingëllonin këto zile — si falë i qofshim Zotit që na i fali.

Ndenji këtu ditë pas dite e nuk ndahet dot. Sepse koha rithite pa vënë të, si uji ndënë ujë. E dyke u sjellë në lurturime arrinë, së bashku me atë mikenë, në një si lumë të kaltërt si s'kish parë kurrë në botën e këtjme. Shpirtet e lumtur që silleshin mbi të ishin të bardhë si argjendi i larë, e gjithë të bardhë ishin edhe ata që shkuan nëpër ujë. Qëndruan që të dy anës edhe vështuruan bukurinë që mburonte atje ku Zoti ka stisur fronë e tij.

Miku i foli:

— Që të shkojmë përtej ti duhet të lesh trupin këtu anës.

E la edhe u ndje aq herë më i lumtur sa fletë kishin të gjitha ato pamët e atij vendi.

Ja tha këto mikut edhe ay foli:

— Kur do kalojmë përtej do jesh aq herë më i lumtur sa yjez ka qielli.

Edhe qielli kish me të vërtetë mizëri yje...

U sull edhe këta mbi ujërat e kaltra e brenda tyre. Edhe trupet e tyre ndriçonin si argjendi i kulluar.

Pastaj me të vërtetë u shtuan përtej gazet edhe lumtëritë.

Shkuan kështu shumë ditë gjer sa u këthyenë prapë mbi lumë, ku ky i miri kish lënë trupin.

— Ç'është kjo gjë e shtrirë aty mbi barishta? — e pyeti atë vëllanë.

— Ky është trupi yt, që të lith me tokë e që të erëson lumtëritë.

S'di si u bë pastaj edhe u gjent i veshur me trupin e tij. Ish edhe tani i lumtur, po si pat qënë në ato ujra e fusha që përtej, jo.

Ndenj sa ndenj edhe atje, pastaj i ra në mënt kjo botë këndeje — pandilli edhe nipërija — edhe tha të niset.

— Rri ore këtu, se përtej s'të presin gaze — i tha ay miku.

— Jo, tha, kam atje djallën e dua t'a shoh.

— Ore, atje më s'ka as gjyrmë nga

jeta që ti di, se u ndryshua krejt bota që kur ke ikur.

— Si kështu, unë pak ditë kam që ika...

— Puna s'është me ditë. Ti pas atij vendi ke pesë qint vjet që ke ikur. Këtu koha rrjeth shpejt se jemi të lumtur, atje ngadal se jini të mjerë.

Sa do që i foli, sa do që ia lut, — ky nguli këmbë të këthehet, nga malli i kësaj bote me helme edhe u këthye. Ka qënë asohere gjith një natë me hënë plot edhe si dikur bulkëzat edhe karkalecët e fshehur nëpër barishta cicërinin në gjuhën e tyre:

— Kriu! del i gjalli nga i vdekuri.

— Fiu! s'e njohin të gjallët të gjallin.

Si doli nga varri e ndjeu veten të rëndë fort, se e lithte të rëndët e tokës.

I ardh i keq, po s'kish ç'bente.

Kërkoj kalën që kish lënë kur hyri në varr po nuk e gjeti.

— Kali, tha me vete, ka marrë udhën e shtëpisë.

I dukej sikur u pat ndarë djë prej kësaj bote, se hëna ish gjith po ajo hënë e mali po ay mal.

U nis për në shtëpi, me mallë e njeriut të mërguar.

Kur shkrepë djelli mbi male u gjent në një vend të panjojtur. As gjyrmë nga shtëpitë e tij e nga muret që e rethonin. Tani atje ku kish patur arat e vreshtat ish mizëri shtëpi, me rrugë të shumta e me njerë të veshur ndryshe. Edhe jo vetëm të veshurit po edhe të folurit ish ndryshuar. Ay çuditej me ta edhe ata çuditëshin me të.

— Dua, tha, shtëpinë t'ime.

— Si t'a thonë emrin ty?

— Ja, kështu m'a thonë, edhe u tregoj emrin.

— Ne njeri me këtë emër s'kemi po haj, të vemë të pyesëm një plak.

As plaku s'i kish dëgjuar emrin. Vajtnë në një tjetër e pastaj në një tjetër gjer sa gjetnë një që mbante mënt nga i gjysbi.

— Ay, tha plaku, nuk rron më, ka

Breth nëpër lëndina,
Hidhet me shelegun,
Jepen vërshëllima
Tej për tej mbi bregun:
Del një trim mbi leth
Dhe mustaqet dreth!

Ecën nëpër arë,
Ulur të dy sytë,
Ikën trim i parë,
Del një trim i dytë,
Por Minëja dridhet
Mbi shelegun mblidhet!

Aty në të ngrysur,
Me shelek në duar,
Ecën e hutuar:
Lulja ri përmbysur,
Psherëtin ky trimi,
Shushurin burimi!

Hyn e del Minëja
Me shelek në gji,
Nuse dhe të reja
Mbushen me zili:
Dridhet fshat' i tërë,
Zot' i math ç'ka bërë!

NEXHAT HAKIU

pesë qint vjet që ka vdekur në luftë dyke mbrojtur vëndin.

Pyet këtej, pyet andej, gjeti gjyrmë nga nip-stërnit e tij. Të tjerët ishin ngritur nga ky vënd e kishin kaluar male e dete, që të mbeten të lirë.

Ata që kishin mbetur ishin ndarë e përçarë e vriteshin shoq me shoq.

As gjyrmë nga gazet e lumtërit' e së kaluarës.

U këthye prapë ne varri i atij mikut, gjith në një natë me hënë plot, po varri nuk u hap si u pat hapur dikur Shërrëmtiu e qau, qau e shërrëmtin — po asnjë nuk doli t'a ngushëllojë.

I lodhur e i kapitur ra në tokë me një gur ndënë krye edhe fjeti.

Natën atë fanit në ëndër ay miku i përtejme, me atë rizën e bardhë qafës edhe i foli:

— Nuk të pata thënë, vëlla, mos këtheheshe në këtë botë të loteve?

Dhe zëri i tij ish i trishtmë dhe të pamët e tij të brengosur.

— Më merr, vëlla, atje ku je ti — i foli ky. Bëjmë atje shërbëtorin e shërbëtorëve po vetëm të shoh edhe një herë me sy ujin e kaltërt të atij lumit.

Edhe miku i foli:

— Vëlla, atje s'ka zotë e shërbëtorë. Atje ka vetëm shpirtet të lumtur. Unë, për atë pikë verë që i derdhi mushtulluku këtij varrit t'im të grisha. Po të kishe dashur do kishe mbetur përgjithëmonë. Tani s'ke se qysh këtheheshe përveç se me rrugën e së mirës. Ngrehu e hyrë në jetë dhe më von kam për të ardhur të të marr.

Kur u zgjua kish rënë djelli mbi male. U ngrit e zbriti tatëpjetë, i huaj midis të huajsh.

Dalngadal filloj t'a dashurojë këtë jetë kaqë të hidhur e kaqë të embël.

Dhe u martua përsëri e nisi radhë të re.

Këtu fillon një tjetër rrëfim që është shkrojtur në një tjetër libër që nga fjalla e parë e gjer ne fjalla e fundit.

LETTERSI BALLKANIKE

BULLGARE

J O R D A N
J O F K O F

SHIBLI

HAJDUTI i frikëshëm Shibili, të cilin xbandarët dhe luftëtarët e kërkonin në qiell e në dhé, zbriste nga mali e shkante të dorëzohet. Nesër ky lajm do të ishte dhenë, por kush kishte për ta besuar se! Shibili pak rëndësi i jepte kësaj. Ay nxitote edhe mendonte tjetër gjë. Mendonte për një ngjarje e ngjarë këtu e një muaj a dy më parë. Nga majat e lartëra të Shkëmbenijvet të Kaltërta, ku kishte edhe folletë e tij të hajdutllëkut midis çerdhevet të sqyfteravet, ay kishte parë që vinin gra poshtë nga rruga. Pas rregllavet të hajdutllëkut nuk mund të mirrej me gra, por as që kishte në zemrën e hajdutit vënd për femra. Mirpo Shibili kishte shkelur shumë ligje edhe nuk dinte tani se cila ishte mëkatë e cila jo. « Gra këtu midis greminavet! — mendoj ay. — Edhe kjo është plaçkë e mirë! » U-ngrit pa pasur kujdes se për ku e tërhiqte kërsëhëria. Hajdutët buzëqeshnë dyke kalitur dhëmbët si ujqër të urtuar edhe i shkuan nga prapa.

Zbritnë poshtë, kaluan përmes pyllit,

që s'kishte lulzuar akoma edhe dualnë në rrugët midis gremina vet. Ky vënd ishte më i rrezikëshmi: rruga kalonte përmes greminës, përthyej në njerën e në tjetrën anë e vijëzoheshin dy harqe si dy rrethe çarku: këtu kishin gjetur vdekjen shumë njerës. Sikurse kishin bërë edhe tjetër herë, hajdutët penguan rrugën: u-ndal në mes ashtu si ishin të frikëshëm, me mjekra, me kapuç të zeza shqiptarë e të ngjeshur me armaturët. Gratë dualnë të e kthyera edhe, pora i panë, u-ndal në si të zëna nga ethja; pastaj muar në t'kin disa tërposhtë, të tjera përpjetë si zoq të plagosura. Të stepur nga frika ato më në fund u-përplas në tokë edhe qanë.

Hajdutët nuk u-mallëngjyen, medje

as që i veshtruan. Vemendja e tyre ishte përqëndruar gjetiu: një grua e re dhe e bukur qëndronte akoma në mes të rrugës. Ishte veshur pun'e madhe: me fustan ngjyrë qielli, me jelek kadi-feje të kuqe, me futë edhe me pafta t'ërgjenda. Rreth qafës i vareshin gjer-dhane të rënda: sërë flori, sërë man-duhi. Për ku t'ishte nisur kaqë mirë e spërpilosur? Për në dasmë thua? A mos ishte i çmëndur i ati, që e kishte dërguar të vetëme në mal?

Shibili hodhi hapin përpara, kurse vasha e vështrore e qetë drejt në sy. Një vijëzim të pingultë dallohej midis vetllavet-gajtan; buzët e kuqe i dridheshin.

— Brej! — thirrri ajo dhe zëri i saj i stërhollë ushëtui midis të qaravet të

gravet. — Të shkoni në punën t'uaj,
se për ndryshe... S'kini turp! Q'doni nga
gratë!

Kur dëgjuan këto fjalë hajdutët, që s'kishin hequr sytë nga florinjët e qafës, u-turrnë drejt saj edhe zgjatnë duart e tyre të forta. Shibili u bëri shenjë dhe i ndaloi. Pastaj u-kthye, qendroi dik drejt e prej së lartmi e vështrori vashën. Ç'fytyrë të bukur që kishte, bel-hollë dhe me klinda të gjëra si të kukllës. Por edhe ç'guxim se! I xixëlluan sytë nga gëzimi edhe i erdhni për të qeshur. Por vasha para tij zbrërtheu në të qeshur. Fytyra i ndritti e u-bë akoma më e bukur: tanë mund t'i dallonje sytë, që i kishte të kaltërta edhe dhëmbët të bardha. Shibili e vështronte i mahnitur: Ç'djall t'ishte kjo?

Se si ngjau më pastaj as Shibili vetë nuk mundi ta kuptojë. Gratë muarnë vehten edhe më gjithë se ishin të trembura si sorkadhe, i vajtnë pranë. Thua se mali u-kihjellua, nga poshtë u-dëgjua shushurima e lumit, në pyll fluturoi zog. Vetë Shibili kishte ndenjur mbi një shkëmb, buzëqeshte edhe dëgjonte kuvendimin e çfrenuar të vashës. Ç'liste ajo? Një Zot e dinte: fjalë që s'kishin asnjë kuptim, fjalë që harroheshin. Por se si i xhëllonin sytë e se sa mirë që i vinte njeriut, që ta vështrointe. Hajdutët të zbutur si me magji, rinin më një anë edhe të çkujdesur pinin duhan.

— Ti na qënkerke vajzë e Velik-qjahajt! — i fliste Shibili. — Emri e paskërke Radkë! Po si të paska lënë yt at? Pastaj e veshur aqë bukur e me ato florinj e manduhi... Këto do t'i mar unë.

— Po si jo, ti do të m'i marrish! Ja më jep edhe disa, se këto më janë pak... Pa shih, — i tha dyke dëftyer me dorë — pa shih se si të qenkërka grisur mënga. Prit se do të ta qep.

Shibili vështroi dorën e vënë mbi tytën e pushkës: pëlhurën e kuqe vërtet e kishte të grisur. Para se ta kuptonte në se tallej a në se fliste me gjithë mend, e pa vashën pranë tij, ja pa edhe pushin e fytyrës së bardhë, buzët e kuqe edhe kur e vështronte, sytë i notonin në valle dritërash. Buzëqeshte dhe e vështronte me djallëzi, ndreqte mëngën e grisur edhe në gojë mbante gjëlpërën mëpërin.

— Mos lëviz, se po filloj — i tërhoqi
veimendjen. — Ver diçka në gojë, që të
mos të ta qep edhe mëndjen. Të paktën
ta kesh këtë!

Te gjithë qeshnë.

— Dëgjo, — vijoi Radka, — duhet të martohesh, që të kesh se cila të të arnojë. Të mos shkosh kështu i lekosur si...

— Si ehi?

— Si jevgjīt!

Shibili u-mvrejt. Gratë u-vështruan të
trembura.

— Thua të martohem, — u-përgjegj
Shibili, — por vajzat nuk më duan.

— Si të mos duan një beqar të tillë!
— Atëhere mermë ti!

— Cila, unë thua? Unë të mar hajdut? Jo, jo, nuk më duhet! Nuk dua hajdut!

Shibili përsëri u-mvrej. Radka vuri re sytë lutës të gravet, prandaj për të ndre-our gabimin me një herë shtoi:

— Mundet, mundet... të të mar! Vë-
tëm se duhet të pvesish Velik-qahjanë.

Heshti pak, pastaj vijoi:

— Edhe luftëtarin Murat bejnë. E ke gati. Shih se si ta qepa: të më kujtosh e ta mbash me shëndet! — i tha dhe ja lëshoi dorën.

Shibili e vështroi dhe buzëqeshi. Kuvenduan edhe pak, pastaj gratë iknë.

(Vijon nē f. 7)

P R O F I L

JORDAN JOFKOŦ

PORULLI bullgar përvojtoi më 1937 njërin nga prozatorët më të mëdhenj të letërsisë së tij kombëtare *Jordan Joffojn*, i cili vdiq më 15 Tetor të atij vjeti. I linder më vjetin 1884 në katundin Zheravnë të Kotlenskës, kreu studimet e mesme në Sofijë e po aty ndoqi për disa kohë Universitetin në Fakultetin e Drejtësisë. Vjete radhazi shërbeu si mësues nëpër katundet e Dobruzhës. Gjatë Luftës Ballkanike mori pjesë në luftë si oficer edhe u-plagos. Në Luftën e Madhe përsëri me armë në dorë i shërbeu Atdheut të vet. Mandej shërbeu në Legatën Bullgare të Rumanisë e më vonë në Ministrinë e Punëve të Jashtme.

Lufta Ballkanike e fill pas asaj Lufta Botërore i dhënë Jofkofit shumë frymëzime: novelat e tija të para, që u përmblodhën më vonë në tri vëllime, sillen rreth kësaj jete ferri të ushtarit bullgar e të popullit bullgar. Protagonistët e këtyre novelave janë katundarët e thjeshtë, që lanë parmendën edhe krabën e muarnë pushkën për t'i dal zot At-dheut; janë ata njerës të pajallëzuar, që u dërgjen vjete radhazi nëpër istikamet midis shiut e borës, baltës e ndryrësish, të ftohtit e barutit; protagonistë janë edhe fshatarët pleq e fshatarkat, që heqin të zezën e ullrit nëpër vatrat e tyre të boshatuara, të rrënuara e të skllavëruara; protagonistë janë edhe kafshët, e sidomos qenjtë besnikë, rojtës të kufirit, rojtës edhe të fshatrave të mënjanuara. Por të gjithë këtyre protagonistëvevet — sa edhe kafshëvevet në heshtjen e tyre të përnxirrë: kujtojmë qenin Ballkan — u rreh në kraharon një shpresë, një duf, një dashuri: Lirija e Bullgarisë. Për këtë liri vuajnë, durojnë e martirizohen. Të nxjerra nga ferri i kohës novelat e Jofkofit u-përhapnë shumë edhe emri i tij mori dhenë. Nota më e lartër, që rreh, është heroizmi. Midis këtyre novelave gjejmë në vija të përgjithëshme ato që do të zhvillonte më vonë në veprat e tjera gjenia artistike e Jofkofit. Ngrihet në tonin më të lartër epiko-lirik në novelat e përmbledhura të vllimi «*Legjendat e Staroplaninës*» («*Staroplaninski Legjendi*»). Frymëzimi është marrë nga këngët popullore: Janë hajdutët e vjetër, mbretërit e pamposhtur të malevet, që na paraqiten me trimërit e tyre legjendare,

me tmerin e me madhështinë e tyre
nëpër shkëmbënjtë e greminavet: janë
legjendarët e ballkanëve e të Starapla-
nës, që u lindet në zëmër mëshira pas
aqë e aqë krimeve, vjedhjeve e rrëmbi-
meve edhe që u zërthen nga pavetëdija
e tyre pendimi. Kthehen në të mira,
kthehen në mprojtje të vogjëllë. Tipin
më të mirë e kemi te Inxhe Vojvoda, te
Shibili etj.

Bullgari është trim edhe hero në luftë, i pasur në trimëri legjendare, prandaj Jofkofi me dashuri të madhe këndon në novelat e veta tipin karakteristik të ushtarit bullgar si krijonjës të energjive të reja. Por kjo dëshirë e luftës të bullgari është e përkohëshme: Lufta është luftë, por ajo që e mban të lumtur për jetë në gjirin e vet është tjetër gjë, tjetër gjë e tërheq: është *Toka*. Prandaj ay nxitohet ta mbarojë luftën e shënuar edhe të kthehet pranë vatrës në gjë të familjes edhe t'i përvishet punës: punimit të Tokës. Bullgari e ndjen së mbrendëshimi sikur e ftojnë fushat e gjëra, malet, pyjet, kodrat, korijet, mekhdat, lëndinat; së mbrendëshimi e ndjen sikur e thërret me fshehtësi Toka. Edhe Jofkofi u-kthye nga lufta bashkë me fshatarët e tij, la armën bashkë me ta dhe kapë parmendën, përqafoj Tokën e gruan. Vepra «*Korrësi*» (Xhetvarët) është një hymn i kësaj jete rustike bullgare. Këtë dashuri për tokën në e gjejmë edhe ndër novelat e tjera të pas luftës.

Nëpër të gjitha novelat e Jordan Jofkosit gjejmë ndjenja shumë të holla edhe zotësi të madhe vëzhgjimi; me holli zbulon shpirtin e popullit të vet edhe shkrihet më 'të. Ay ka një dashuri të madhe për njeriun e zakonshëm, për njerinë e popullit; këtë dashuri po thua se e gjejmë në të gjitha veprat e veta, por sidomos në vllimin « *Mbrëmje në hanin e Antimofit* » (Veçeri në Antimofsqija han), ku zbulon shpirtin e vogëlisë nënë çdo prizëm të sajë: janë tipa gjakësorë, të paturp, qesharakë etj., frymëzime këto të nxjerra nga dobruxhanët, në vëndin e të cilëve shërbeu zaqë vjete si mësues.

Një dashuri të veçantë ka edhe për kafshët bashkë me një zotësi të hollë përshkronjëse: në këto novela na paraqet tabllora të tilla, ku shkrihen njeriu dhe kafsha në vuajtjet e përbashkëta.

në ndjenjë përafërsisht të njëjtoja, në punët e përditëshme. Të tilla rrëfime të gjalla, ku gjallëron kafsha si njeriu vetë, janë ato të përmbledhura në vllimin «*Sikur të mund të flisnin*» (Akromoxheja da govorjat).

Humaniteti ruhet në çdo novelë të Jofkosit: është zemra e madhe e shkrimtarit, që rreh kurdoherë për çdo njeri, për vllazërim, për dashuri jo vetëm të njerëzvet, por edhe të kafshëvevet e të bimavevet. Pajesaxhevet u ka dhënë gjallërinë e natyrës: e gjejmë fushën me kallinj të arta, i gjejmë projekt me shushurimat e tyre, në novelën «Korrësi»; i gjejmë malet e greminat me madhështitë e tyre e me folet e hajdutëllëkut e të sqyfteravet në vllimin «Legjendat e Starapllaninës». Në veprën e Jofkosit një vënd me rëndësi ka edhe gruasia e bukur. Në «Legjendat e Maievet» një Ratkë, një Boxhurë, një Dimanë u japin jetë novelave; një Sarandovicë ngjeth gjakun në «Mbrëmjet në hanim e Antimofit».

Penën e tij e provoi edhe në roman: theksojmë romanin «*Çifligu anës kufirit*» (Çiflikët kraj granicata): pë shkruhet ku e ku lakmija e fshatarit për tokë, urrejtja kundrejt çifligarëve të pasur edhe ideale e brenja të tjera fshatare. Pas vdekjes së tij u-botua edhe romani «*Përfundimi i Korollomosit*». Në këto romane ndihet e tërë bukurija e novelavet, por nuk ndihet fuqija e romanit. Edhe dramat e tija janë me tema të rëndësishme, me karaktere të dalluara mirë edhe me dialoge të gjalla, por u mungon lufta e vrrullëshme.

I math është Jordan Jofkofi në novelat e tija, i math është në zbulimin e shpirtit të popullit të vet, i math është në humanizmin, dhe sintheza e kësaj mjeshhtërije magjike ka kapur zenithin në vllimet «Legjendat e Starapllaninës» edhe në «Mbërmeje në hanin e Antimofit». Emri i tij kapërceu edhe kufijt e Bullgarisë.

St. Spasse.

*Bibliografija e Jordan Jوسفit: Rrëfime: vllim i I, II, II; Korrësi (novefime: vllim i I, II, III; Korrësi (nove-
Legjendat e Staraplaninës, Kënga e rrotavet, Zemër gruaje, Sikur të mund të flisnin; Çifligu anës Kufirit dhe Përfundimi i Gorolomofit (romane); Mijloneri (komedi); Albena, Borjana dhe Njeriu i zakonshëm (drama).*

LETTERS I E HUAJ

FRENCE

ANDRÉ CHENIER

JETA e shkurtër e këtij poeti fatkeq është treguar shpesh herë nëpër të përkohëshme të huaja si edhe në hyrjet e librave që përmbledhin veprat e tij poetike. Është nga ato që sjellin dritë dhe shpjegojnë edhe më mirë veprën e tij.

Poezia na e tregon me pak fjalë, në disa vargje të një vjershe, se ku ka ardhur në botë:

Tungjatjeta, Thrage, nëna ime dhe nëna e Orfeut,

Galata, të cilën sytë mi e dëshëronin që prej kohësh,

Sepse aty një greke në prendverën e saj, E bukur, në shtratin e një dhëndri bir France,

Më lindi frëng në muret e Bizantit.

Kjo origjinë greke, të cilën poeti e zinte shpesh herë në gojë nga që e kishte për mburje të ishte pasardhësi i Homerit, duket të mos jetë e vërtetë si pas një artikulli interesant të Bertrand Barreilles botuar në revistën «Mercure de France», i cili e përgënjeh rën të origjinë dhe e nyjer familjen e Llomaka-ve, të nënës së poetit, katolike dhe, si të tillë, nga origjina italiane.

Sido qoftë, André Chenier lindi më 20 tetor 1762 në Stamboll ku i ati ishte konsull i përgjithshëm i Francës. E ëma, Elisavea Santi Llomaka, e cila ishte nga Ragusa, ishte mjaft e mësuar dhe kishte dijeni mbi Antikitetin dhe e dinte mjaft mirë frëngjishten.

Më 1765 familja e Chenier i-kën nga Stamboll dhe vendoset në Paris. Këtu rritet Andrea i vogël dhe, që në bangot e shkollës, zë të shkruarë vargjet e tij të para. Më vonë hyn në ushtri dhe e lë këtë profesion që nuk i pëlqen pas gjashtë muajsh nga që ishte edhe i dobët nga shëndeti.

Pas një udhëtimi që bëri në Itali me qëllim që të shkojë gjer në Greqi duke kaluar nga Azija e vogël, kthehet pa e kryer dëshirën e tij nga që bije i sëmurë në Napoli dhe kalon disa vjetë në Paris.

Prindërit e tij, sidomos e ëma që ishte dhënë pas arteve të bukura, në vënd që ta shtrëngojnë të zërë një punë, i japin zemër që të vazhdojë udhën që i pëlqen më shumë. Kështu që poeti, vitet e Parisit, i kalon si të mundë më mirë, herë me dëfrime, herë me studime. Nga kjo anë e karakterit, në të cilën dashuria e ëndjeve piquet me dashurinë e studimit, Chenier i shembëllet atij lëvornjësi të poezisë antike, Ronsard.

Që këtë niset për Londër më 1787 si sekretar i ambasadorit të Francës. Kryeqyteti i Anglisë nuk i pëlqen djaloshit frëng: klima e keqe, për një poet që ëndronte horizontet të kulluara dhe një art gjithë dritë, shogëria ingje e që ndryshon aty shumë nga ajo e Francës, këto të gjitha e mërzojnë shpesh herë Andrenë aty sa u mer mëri edhe poetëve anglezë të cilët i shijn fare pak përveç Miltonit dhe Shakespeare-it. Qëndron këtu tre vjet dhe pastaj kthehet për ngaherë në Paris më 1790 për kadërën e tij, për atë të Francës dhe për atë të Revolucionit frëng që bëri një krim më tepër dyke e shpurrë të palajshëm në gjo-tinë.

Sepse n'a e kohë trazirash, kur

të mirë dhe të liq shkojnë bashkë, kur gjykatoreja revolucionare nuk ka kohë të hetojë çështjen si duhe, fa i keq e shpie Andrenë përpara kësaj dhe e dënon me vdekje në bazë të një proces verbal i cili, si pas Sainte-Beuve, është «një turp i qytetërimit».

André Chenier vdes në gjo-tinë më 25 korrik 1794 në moshën tridhjetë e dy vjeç. Nuk lë as një vepër të plotë, organike, por vetëm disa fragmente, disa «études» edhe të gjitha këto të shpërndara nëpër ca dorëshkrime ku shënon-te, si t'i vinte, mendimet dhe var-

kje, brënda dhjetë vjeëve, mbledh lëndë, krijon, përkëthen, imiton, por nuk lë as një vepër të plotë. Nuk mund të përcaktohet se ç'u-dhë definitivë do të kishte ndjekur poeti sikur të ronte më shumë. Por vetëm vihet re, pas shqyrtimit të vargjeve që ka lënë, se cilat kanë qënë ide të letrare të tij. Sepse të ndryshme mjaft kanë qënë këto ide, por ajo që del në shesh me njëherë është kjo: përpjekja e poetit për të imituar vazhdimisht të vjetrit. Në gjithë këto fragmente të ndryshme vetëm

ANDRÉ CHENIER

Vasha Tarentinë

QANI alciona edhe zë sot mbani,
Ju zoq të Tetisit, alciona qani,
Mirtoja jetovi, vasha Tarentinë!
Një gjemi e shpinte drejt në Kamarinë;
Atjë, dasma, këngët, lyejt me dollinë
Në prakun e dhëndrit nusen do ma shpijnë.
Dhe për këtë ditë, në sëndyq një çelës,
Se ç'na paska mbyllur robën e martesës,
Dhe florinjt e gushës, bylyzyk floriri,
Për leshrat e verdha myshkun nga m'i miri.
Por atjë në majë t anijes si rinte,
Yjt dyke shëkuar, vetëm, larg nga burrat,
Era e tërbuar që rrihte pëlhurat
E mbështjell. Çuditet, në mes të rëmujës
Ulurin e bie mu në mes të ujës.

Mu në mes të ujës, vasha Tarentinë.
Trupin at të bukur valët e përpijnë.
Syt me lot Tetisi, në një gufë shkrepit,
E fsheh mos ta gjejë nonjë lubi deti.
Peri-Nereidat rotull i thërrret,
Dhe këto e ngrënë andej me të shpejt,
Në zallisht e sjellin, atjë butë-butë
Në çip të Zefirit lëshojn këtë sutë.
Dhe pastaj me kujë shoqet nga që janë,
Nymfat nëpër pyje, nymfat an e mb anë,
Faqet dyke çjerrë, vashëzat e Nurit
«Vaj medët!» thërsin e qajn reth qivurit.

Vaj medët! të dhëndrit nuk shkonë në derë,
Ti moj nuk ma vure duvakun e mjerë,
Florin i gushës ty moj s'të stolisi,
Myshku i kulluar leshrat s't'i ujisi!

Përkth. VIDAD KOKONA

1. — **Alciona**: (greqisht = alkuon). Zok prallor. Alcion tek të vjetrit, besohet se bënte folënë vetën mbi një det të qetë.

2. — **Tetisi**: hyjni deti, e bija e Neresë, grua e Pe-leut, nëna e Akilit.

3. — **Kamarinë**: Qytet i Sicilisë së vjetër.

4. — **Nereidat**: Sipas mitologjisë, të pes-dhjet vajzat e Neresë dhe të Dorisit, nymfat të M sdeut.

5. — **Nymfat**: Pas mitologjisë greke, hyjni femërore e umenjëvet, e pyjeve, e burimevet dhe e malevet.

gjet e tij. Por në këto fragmente të vogëla që dallohen nën emërin BUKOLIKE, vjersha antike të frymëzuara nga ari grek, shkëlqejnë leshrat e gjenit që u solli letravet frënge të kohës së tij afshin e çmuar të Homerit.

A ishte vallë i formuar si duhej?

Kjo është një pyetje që i ka lodhur mjaft kritikët frëngj. Edhe me të drejtë njeri nga këta, Louis Bertrand, thotë se «në qoftë se ka një enigmë të mërziqshëm në historinë e letërsisë frënge, është, bashkë me Pensées të Pascal-it ajo e veprës së André Chenier. (1)»

Që në shkollë dhe gjer në vde-

ky imitacion i të vjetërve sjell një unitet.

Shkruan poezi elegjiake si shumë poetë të kohës së tij ku këndon ëndrën e një jete fusharake, ose dashuri e tija për gratë që i zë aty këtu me gojë. Këtyre gravet ne s'u njohim veçse emërin: poeti nuk mer kurrë mundimin që të na i përshkruajë im-tësisht; poezia erotike e Chenier, në kundërshtim me atë të Musset, bën për votë më tepër shqisat se sa shpirtin.

Poezi nuk kënaqet të shprehë vetëm dashurinë ose vojtjet e tij; sikurse edhe Voltaire dhe si pas shijes së përgjithshme t'asaj kohe,

ay mendon se poezia shkencore nuk është një gjë e pamundur dhe nxit poetët e tjerë që t'i këndojnë në vargje zbulimet e mbëdh të shkencës.

Me kohën e tij, André Chenier lidhet edhe si pjestar i lëvizjes politike: partizan i ideve të reja, ish-te armiku i violencës dhe mbeti në politikë, si edhe në letrat, një moderë. Në vjershën JEU DE PAUME, që u botua në gjallëri të tij, ku zë në gojë ngjarjet më me rëndësi të Revolucionit frëng, mbaron dyke u dhënë ca këshilla urtësie njerëzvet të politikës: u thotë:

Ah! mos e lini popullin pa këshilla dhe pa frë,

Që të armatoset — për t'i mbrojtur të drejtat e tija të ligjëshme

Me pishën e zjarrtë dhe me hokurin katil,

Për të çpauar arsyen me anën e krimeve!

Poezi e përmbledhura nën titullin «lambes» janë shkruar gjithë në këtë frymë.

Sikur të kishte prodhuar vetëm kaq, sikur të na kishte lënë vetëm Elegjië, disa poema shkencore si «Hermès» apo «L'Invention» bashkë me «Odes» dhe «lambes», André Chenier shumë pak do të këndohesh në ditët t'ona.

Por ajo që e ngrë Chenier në radhën e poetëve të pavdekur ajo që e kurorëzon me lavdin e pamohuarshme, është ajo pjesa më fragmentare e veprës së tij: BUKOLIKET. Me anën e këtyre, poeti i sjell poezi frënge të kur-rent të shëndoshë nëo-helenizmi dhe origjinaliteti i tij qëndron pikërisht në faktin se ay, drejt për së drejtë, cilidë që të ishte frymëzimi i tij, i mirë si shëmbëll poetët e lashtë. Qoftë në poemat shkencore (L'Invention) qoftë në Odet politike, në të cilat rrihte idet e kohës së tij, e kishte kurdo herë si pasqyrë antikitetin.

Mbi mendime të reja le të bëjmë vargje antike (L'Invention).

Por në Bukolike, Chenier bën vargje antike me mendime antike edhe realizon këshillën — ashtu si mund të realizojnë vetëm gjenitë-pajtimin e plotë të formës me brendin e veprës.

Edhe pikërisht këtu, në ato «études» të vogëla ku pasqyrojnë vëndet edhe zakonet e lashtësisë greke, poeti do të mbetet i pavdekur. Janë për t'u shënuar, në mes të së tjerave, aty vjershat e vogëla si «Vasha Tarentinë» të cilën jemi munduar ta veshim me petkun shqiptar dhe që njihet botërisht; «Nëdre», gjithashtu edhe kuadrot e vogëla si «Sati-ri», «Herkul», «Nymja në gju-më»; vjersha që nuk përmbledhin veçse një dhjetë vargje por që janë shkrinë në kallëpin më të përsosur të artit.

Me Bukolikët, Chenier bëhet prekursori i Romanikëve frëngj dhe më vonë i Parnasjencevet aty sa J. M. de Hèredia arin të thotë se nuk njeh në letërsinë frënge asgjë më të bukur se të treqind vargjet e Bukolikëve.

V. K.

1) La fin du Classicisme et le Retour à l'Antique. Louis Bertrand (Hachette 1897)

GJUHËSI

—SELECTA—

Mbi fjalën *mërkosh* që gjendet në Fjalort të Kristoforidhit (f. 240) Jokli ka shkruar në veprën të vet *Lingu-Kult. Unters.* (f. 10-13) e ndërmjet të tjerash thotë se kjo fjalë përfshillet prej: *mër-k-osh*, ku duket se pjesa e parë e fjalës lidhet etimologjikisht me fjalët shqipe *shemërë*, *shemërk*; prapashitesa *-osh*, e zakonisht në shqipet, dëftën njeriun, që ka, që është i zoti i gjasendit, që kallzon fjala, ose ka një kuptim pejorativ, ose e ka humbë kuptimin e parë specifik; si shembëlla më *-osh* Jokli bie edhe fjalë të tjera: *djalosh*, *mjekrosh*, *bardhosh*, etj. Fjala *mërkosh* pra, shkruen Jokli, do të thotë *burraçak*, gjermanisht: *Mannchen*.

Nji lingnist rumun, i përmendur edhe i zoti, Capidan (që ka pasë ardhë dikur edhe në Shqipëri), në «Riviste filologjike» (rumune, Vjetri II, 1928) i ka kundërlutur Joklit tue pasë shkruar se fjala *mërkosh* nuk duhet damë prej fjalës et shqipe më *-osh* e se me fjalën *Mannchen*, me të cilën e spiegon Jokli, i jipet fjalës *mërkosh* një kuptim diminutiv.

Mirë po Jokli po n'a e Riviste rumune i përgjigjet Capidan-it tue thanë se fjalën *mërkosh* nuk e ka qitë si diminutiv as nuk e ka damë prej fjalëve të tjera të shqipes që mbarojnë më *-osh*. Kushdo që e din sadopak gjermanishten, thotë Jokli, e kupton se fjala *Mannchen* nuk ka në gjermanishtet vetëm kuptim diminutiv, por edhe pejorativ. Pastaj Jokli e rrethë gjanë punën e etimologjisë së Capidanit, pas të cilit fjala *mërkosh* paska hy në shqipet prej slavishtes tue u-lidhë me fjalët rumunisht *marc* (= *mërk*), *marcav* (= *mërkav*), e qit poshtë, këtë etimologji slave të Capidanit dhe ngul në shvillimin e parë të mendimit të vet, pas të cilit fjala *mërkosh* është shqipe dhe *shemërë*, *shemërk*. Fjalët *shemër* e *shemërk*, tue i rrahë Jakli në veprën të vet të sipërpërmendur (f. 8), i qit të përngjitura prej fjalës *sm* (që e lidh me ai. *sa-*, *san-*, gr. *a-*, apr. *sen-*), dhe *mri*, që lidhet me lit. *murti*, me greq. *meiraks*, me lat. *maritus* sikurse u-tha edhe për fjalën *martoj*, që është shqipe në rivistën «Shkëndija».

Fjalës *mërkosh* Kristoforidhi në Fjalort të vet i jep këtë përkufizim: «*mërkosh* i thonë ati burri që i ka pjellë grunja, i cili dirgjetë në shtrat pasi lehonë edhe pret e përciell ata që vinë për të pam». Në veprën të vet të sipërqekun Jokli ban fjalë gjanë e gjatë mbi këtë zakon të vjetër të Shqiptarëve (që sot nuk është më), zakoni i familjes së vjetër primitive, që shkencorisht quhet me emnin frangjisht *couvade*, gjermanisht *Mann-kindbett* e që haset edhe ndër popuj të tjerë të vjetër, si ndër Baskët e të tjerë, sikurse e përmend Jokli dhe shkrimtarë të tjerë të huej, që kanë shkruar mbi këtë zakon.

Me linguistin rumun Capidanin (i cili, si thamë, është i shquem e në zë si gjuhëtar rumun e ka pasë ardhë dikur edhe në Shqipëri), për disa çështje gjuhësore si edhe shqipe, është kapë edhe G. Weigand-i, albanologu i njostun e me emën të madh, që ka shkruar ve-

pra e studime të tjera me randësi mbi gjuhën t'onë. Puna ka qenë këhtu: Riviste rumunishtë «Dacoromania» të botueme në Cluj (1921, vol. II, III) prej profesorësh rumunë, si prej Capidanit, Puscariut, Weigandit i ka bënë një recension të rrehtë e të gjatë në «Balkan-Archiv» (II, Band, f. 257-287). Në këtë recension Weigandit ka qeritue e ndreqë shumë etimologji të gabueshme të profesorëve rumunë, që kanë shkruar n'atë të përkohshme, si edhe etimologji shqipe; p. sh. për fjalën rumune *indelete* (= shpejt, kollaj, me të qetë, për ndorësh) Weigandit thotë që nuk del nga bullgarishtja *lete*, sikur thotë Puscariu, por nga shqipja të lehtë; fraza rumune «*lucrați a lete*» i përgjigjet krejt shqipes «punoni lehtë», thotë Weigandit; fjala rumunishtë *sat* (= ka'und, fshat) nuk ka dalë drejt për së drejti prej latinishtes *assatum*, por prej shqipes; fjala *sat*, thotë Weigandit, është një element latin nga fjala *assatum*, po ka hy në rumunishtet jo prej latinishtes, por prej shqipes, sikurse kanë hy në të edhe të tjera fjalë latinishtë me anë të shqipes.

Tue qeritue Weigandit edhe shumë etimologji të tjera të gjuhës rumune thotë se ata profesorë të Dacoromania-s vuenë prej latinomanije, sepse duen që çdo fjalë të rumunishtes ta qisin nga latinishtja, kurse gjuhësisht mund të dalë nga shqipja a nga bullgarishtja. Së mbrapmi Weigandit i këshillon profesorë rumunë që ve: Fjalorëve për ukrainishten e për greqishten e re të kenë para sysh edhe Fjalorin shqip-italeisht të «Bashkimt», që do të jetë për ata një ndihmësi i mirë për studimin e shqipes, si edhe të rumunishtes.

Për këto vërejtje të drejta të Weigandit, profesorët rumunë Capidanit e Puscariu i përgjigjen me të rrehtë Weigandit në të përkohshmen «Dacoromania». Po Weigandit në vëllim të III të «Balkan-Archiv» (I. 312) ua kthen me fjalë shumë interesante. Ndërmjet të tjerave Weigandit thotë edhe këto: Rumunët e dijsheëm lavdohen për origjinën e tyre romake dhe kujtojnë se si zbritësit e Romakëve do të jenë dishka më të mirë se Slavët e se Majarët. Tue thanë Rumunët se «*romanitatea*» (origjina romake) është për ta një titull lavdije, bëhen për të qeshë, thotë Weigandit, se nji person a nji popull nuk gjykohej prej stërgjyshërve, po prej punës së vërtetë që prodhoj. Majarët, që kanë ardhë n'Evropë si nji popull i egër kalorës, në punë të kulturës çmohen shumë më nalt se Rumunët. Që gjuha rumune ka dalë prej latinishtes askush nuk e mohon, u thotë Weigandit, por gjatë shekujve, tue u-njofitë e tue pasë marrë-dhanëje Rumunët me Shqiptarët e me Slavët, kaqë fjalë të hueja jo romake hynë në rumunishtet sa që pranë karakterit latin i dhanë kësaj edhe nji karakter balkanik. Gjuha rumune, thotë Weigandit, ka dy faqe, nji romake dhe nji balkanike, prandaj ai e quen *gjuhë romake balkanike* (romanische Balkansprache).

Aleksander Xhuvoni

1) Shih riv. Shkëndija, nr. 7.

Vija të Vitit Letrar 1943

(Vijon nga f. 1)

Vepra mbi Kosovën:

Hamit Kokalari: «Kosova, Djepi i shqiptarizmit». Në vija të përgjithëshme veprëzë e mirë. Duhet ripunim e plotësim.

Vepra përkujtimesh.

Doli në editurën Distaptr libër «At Gjergj Fishta», kontributë e vlefëshme për studimin e epikut t'onë të math. Për fat të keq i mungon kësaj libër studimi sintetik i jetës dhe veprës së Gjergjit. Ky studim duhet të vijë, më von.

Midis ribotimeve shquajnë ribotimet e disa veprave të Fan S. Nolit: «Hamlet», «Makbeth» edhe «Rubajrat» si edhe romani «Pse!!» prej Sterjo Spases.

Librat u ribotuan pa lejën e autorit, dhe editorët, cilët-do qofshin, e gurojnë kaqë fort zemrën sa nga fitimet përkatëse nuk u bënë një dhuratë prej disa qint copë për fëmijët t'anë që s'kanë qysh t'i blejnë librat.

Po kjo vërteton edhe një herë se editorit shqiptar është e mbetet tyxhar karte e mellani. Hapet këtu një kapitël bisedimesh, të cilën duhet t'a vazhdojmë me tjetër rast.

Nuk mund të mbyllëm këtë kronikë pa thënë disa fjalë mbi të përkohëshmet: Mjaft rregullisht duall revistat e Shkodrës.

«Hylli i Dritës» edhe «Leka» dyke sjellë lëndë të vlefëshme dokumentare.

«Tomori i Vogël» doli, jo rregullisht, gjer në muajin Maj kur pushoj. Po atë fat ndoqi edhe «Shkëndija» në Shtator, kur u mbyll mundësia e subvencionit.

Nga fletoret «Tomori» vazhdoi «me lëndën e gërshërës» gjer në ditën e kapitullimit. «Rojë Kombëtare» e shkruar

me mjaft energji nuk doli përveç se pak kohë.

«Kombi» edhe më von (në mbarimin e Nëntorit) «Bashkimi i Kombit» rifilluan traditat e fletorishtes shqiptare të punuar me pendë dhe jo me gërshërë.

Për të arthmen paravështrohet një vrulli i ri, i ushqyer mirë, në lëvizjen e letrave dhe të kulturës kombëtare.

Izedin Jashar Kutrullija

LAJME LETRARE

Lasgush Poradeci pregatit një vëllim me vjersha të pa botuara edhe një studim për këngët t'onë popullore.

Hamit Kokalari pregatit një përkëthim frëngjisht të librit «Kosova-Djep i Shqiptarizmit».

Aleks Buda punon në përkëthimin në gjermanisht të disa novelave shqiptare.

Izedin Jashar Kutrullija edhe Mitrush Kuteli vunë në shtyp një vëllim me vjersha nënë titullin «Sulm e Lotë». Parathënie e shkëna... Dr. Pas.

Nonda Bulka po pregatit një përkëthim të disa novelave të ngjdhura nga Guy de Maupassant.

LIBRA QË DO TË QARKULLOJNË SHPEJTI:

«Dasma» - roman prej Musine Kokalari. Përmban shumë folklor edhe veçanërisht këngë rituale të dasmës nga rrethi i Gjirokastrës. Editura «Mesagjeritë Shqiptare».

«Vjersha» - prej N. Ivanajt. Përmbledhje vjershash të shtypura përpara shumë kohe.

SHIBILI

(Vijon nga f. 5)

Hajduti i shoqëroi gjer atje ku mbaronte pylli e fillonte fusha.

Kur ngjau kjo ishte Pranverë. Vetëm nëpër luginat aty-këtu kishte bleruar dushku i abut, kurse nëpër drutë e tjerë sa që kishin bulzuar bulzat e para. Shibili kthehej në mal edhe buzëqeshte akoma. Prapa tij shkonin hajdutët kokunjur edhe të heshtur. Për mbi ata fluturoi korbi i zi edhe krrakarriti. Ugur i keq! Shibili nuk e vuri re, por hajdutët u-grumbulluan kokë-më-kokë edhe përshpëritnë diçka. Mandej edhe grua u kishte penguar rrugën: vërtet ishte e bukur, por me gjithë këtë e tërë kjo nuk ishte shenjë e mirë.

Kaloi edhe disa kohë. Toka u-ngroh më tepër. Lulëzuan kumbullat e egëra, çelën fletët e dardhës edhe një ditë këndoi qyqja. Si pas zakonit Shibili filloi të numërojë, që të provonte se edhe sa vjet do të ronte, por pastaj i u kujtua moshë e vet: vehten e gjeti plak. Kujtoi Radkën edhe buzëqeshi «Çlizonjare e çuditëshme, që ishte! — mendoi. — Dhe se sa hije që i kishte çdo gjë: çdo fjalë që thoshte ishte e arsyeshme; çdo punë që bënte ishte e bukur! — dhe e shëkonte ashtu si e kishte parë, kur mbante gjelbërën me përën në gojë dyke e vështuar e dyke i buzëqeshur. «— Jo gjelbërë, por edhe thikë mund të mban-te ashtu në gojë edhe njeriut do t'i pëlqente me gjithë zemër të vdiste prej asaj thike! —» mendoi Shibili përsëri edhe rrënkoi.

Në këtë kohë e sipër kaluan tregëtarë; hajdutët i ndaluan. Të trembur, të zbetë si trendelinë tregëtarët sa me zi mabaheshin mbi shalët e kuajvet edhe prisnin fjalën e Shibilit. Por Shibili nuk i urdhëroi të hapnin hejbet, as që u kërkoi të shihte se ç'kishin nëpër qemeret. Larg e larg u hihte fjalën jo për këtë gjë, jo për atë gjë, zuri në gojë Velik-qahjanë e më në fund kujtoi Radkën.

Hajdutët u-vështuruan kokunjur edhe u ngjau sikur do t'i përpinte dheu nga turpi.

Shibili i la të lirë tregëtarët, i përcolli gjer më një farë vëndi edhe i porositi t'i shpinin Radkës përshëndetjet e tija.

Hajdutët nuk i folnë, as që guxonin ta vështrojnë në sy. Në mbrëmje shkuan në mal, te maja e Shkëmbenjve të Kaltërta, midis çerdhevet të sqyfteravet. Shibili ra të flerë, kurse hajdutët mbetnë rreth zjarrit edhe kuvendonin. Ishte po ay mal, edhe folenë e kishin të sigurtë. Me gjithë atë ata ishin të çqetësuar edhe me frikë përgjonin rreth-e-qark. Diku lehu dhelpër: atyre u ngjau sikur u-koll njeri; nga gjetkë u-çkëput ndonjë shkarpc: ata kujtojnë se vjen dikush. Struken më afër njeri tjetrit e pëshpërisin. Shohin edhe se si rrotullohet Shibili nëpër gjum, se si gërthet e se si belbëzon diçka. Nuk duruan: u-ngritnë e u-bënë gati për udhërim. Nuk e vranë kryetarin e tyre, por iknë prej tij ashtu si iket prej murtajës.

Shibili mbeti vetëm. E atëhere të gjitha paratë e thesarevet mbretërorë, që i kishte vjedhur; unazat e rrëmbyera nga gjishtërinjtë e të gjallëvet dhe e të vdekurvet; floriri dhe ërgjendi i rrëmbyer nga kishërat e nga manastiret... tërë pasurinë pra, që e kishte mbledhur dhe që e kishte fshehur nëpër shpellat e nëpër gropat të tërë këtë pasuri e dërgoi në shtëpinë e Velik-qahajit si dhuratë për Radkën. Për çdo përshëndetje të saj, edhe një dhuratë të çmuar. Mirpo një ditë mori një lajm që e habiti: Radka e ftonte të zbriste në fshat; i ati i saj jepte bekimet; Murat beu e falte. Për të vërtetuar besën e dhënë luftëtari i dërgoi një palë tespija të qehlibarta.

Shibili e mendoi më parë mirë se mos i kishin ngritur ndonjë kurth. Por çdo gjë që kishte e kishte dhënë. Pylli ishte gjelbëruar i tëri, degat u-rënduan e nënë to ndeheshin errësira; fushat ishin mbuluar me bar të gjatë; kishte lulëzuar lulkuqja edhe kishin çelur lulet e malit.

Nëpër luginat përhapet kundërmimi i jargavanit e i blirit. Kur ushëti nëpër gërxhet përvaçimi i drërit edhe kur guatën guakët ngjyrë-hiri në Korijen e Vjetër, atëherë Shibili pushka i u-duk e rëndë edhe guri — mbi të cilin mbështete kryet në mbrëmje — i u-duk i ashpër, i fortë. Nuk mundi të duronte më tepër, prandaj shkoi për në fshat.

Kur u-nis nga Shkëmbentë e Kaltërta ishte mbledhje. Kur zbriti poshtë në rrugë, ktheu vështrimin prapa: majat e maleve edhe greminat për rreth ishin skuqur nga perëndimi i djellit. Por korbat akoma silleshin për mbi zajat e bardha edhe për mbi shkëmbentë e greminave. Ata korba, që ishin vërvitur mbi kërmat, shpesh herë të unfur mbi ndonjë kthepe çyqenin edhe mish njeriu. Po ngrysej. Nëpër luginat përhapet mjeçulla ngjyrë-qielli; mbi majat endeshin hije të gjata. Mali dukej i strukur, i heshtur e i menduar, sikur vështronte Shibili nga prapa edhe sikur e pyeste: — Për ku? — Shibili i erdhë rëndë; dyshimi si një krimb ja brejtë zemrën. Ndonji përmbi një shkëmb edhe u-mendua.

Përsëri çdo gjë e përshkoi nëpër mend fort i brengosur. Kur ngriti sytë, hëna kishte dalë. Tani para tij Shibili shihte botë tjetër: mali ishte ndryshuar: i shtrirë së gjati, i turbulltë, i limosur si një shkëmb ngjyrë-hiri e i mbështjellur me velo të bardhë. Nënë hijet e zezë strukeshin pyjet; nga fusha frynte filla-di i hollë; mjegulla e bardhë ndehej mbi ta e vënde-vënde çmbështillej si drangua. Diku në errësirë xixëlloja xixëllohte: xixëllimi vijëzohej si vijë e zjarrtë, si ndonjë shenjë, si ndonjë fjalë e fshehtë e... pastaj shubeshë. Në thellësinë e greminës dikush këndonte. A mos ishte lumi? Këndonte aqë bukur, aqë ëmbël!

Shibili shkëkonte përpara vehtes edhe mendonte. Në sytë e tij si reze të shkur-tëra - të verdha ndërkilohesh reflektimi i hënës, përhidheshin edhe binin mbi një farë fytyrë të turbulltë, e cila aty i çfaqej, aty i çdukej. Por ay dallonte kthjellët vetëm dy sy, që e vështronin edhe një buzëqeshje, që e ndjellte. U-ngrit në këmbë edhe u-nis drejt atyre syve dhe drejt asaj buzëqeshjeje edhe s'u kthye më nga prapa.

Trokiti tri herë me kujdes edhe pëshpëriti me ngadalë: «— Unë jam Mustafaj, unë jam Mustafaj! » — Dera u-hap edhe ay hyri në shtëpinë e prindërve. Në vatër digjesh zjarri; hijet fuanin nëpër muret. Mbi tytat e revolevet të Shibilit, mbi jataganin, mbi pallaskat edhe mbi pisqullat i përhidheshin mendimet. Shtëpija, dukej sikur ishte e vogël për atë burrë shtat-math. Takoi sytë e nënës së vet edhe kuptoi tërë dhembjen, që e mundonte.

E ëma e pyeti:

— Mustafa, pse erdhe? A do të vesh atje?

— Do të vete.

— Do të vesh ë! Kur?

— Nesër!

Plaka e njihte mirë të birin edhe e dinte se ishte e kotë të ngultë këmbë për të zgjatur kuvendimin. Ajo ndenji pranë zjarrit, shtrëngoi midis duarvet gjunjat e saja, nguli sytë në dhë edhe fshau:

— Mustafa, seimenët e luftëtarit, që prej tre ditësh tressin e përgatisin plumbat edhe mprehin thikat: i provojnë me gjisht në janë mprehur aqë mirë sa edhe qimen ta presin. Përdhredhin mustaqet edhe vëshrojnë nga me... Mustafa, do të na ngjajë ndonjë e keqe!

Shibili u-kthye dhe e vështroi, por vështrimi ishte i tillë sa që ajo nuk kuptoi në se e kishte dëgjuar e në se e kishte marë vesh. Plaka u-mbloth skrupull edhe nuk shtoi tjetër fjalë.

Shibili hoqi revolet me dorëzat e pra-

ruara, thikat edhe pallaskat e punuara me ërgjëndi: të gjitha këto tani për atë ishin të rënda edhe të panevojshme.

***

Lart në kafenenë e kishës, pranë dritares së qelur, rrinë luftëtarit Murat bej edhe Velik-qahaj. Beu është i mrvetur, i heshtur edhe i menduar thith çibukun. Por Velik-qahaj është me gëzim: endet përmes dhomës, përheth fundin e shallvareve të gjëra; herë pas herë nxjerr nga brezi i mëndafshitë e të spikatur orën e madhe sa një lëmb, e shëkon edhe përsëri e fshen. Pastaj fërkon duart e thotë:

— Çdo gjë është rregulluar si jo më mirë, bej efendi. Shiko punën se ujkun e kemi në thes!

Mbi tryezën para luftëtarit janë vendosur dy shami: njera e bardhë, tjetra e kuqe. Me këto do t'u jepet shenjë seimenavet, që kanë zënë pritë. Në qoftë se beu do të valvitë nga dritarja shamin e bardhë, do të thotë mëshirë; në qoftë se valvit të kuqen, do të thotë vdekje.

Ata presin dhe hedhin vështrimin nga rruga. Asnjëri nuk duket. Radka s'ka dalë në port, as Mustafaj nuk duket të vijë. Velik-qahaj nuk duron dot, prandaj hidhet gjër te shtëpija.

— E? — e pyeti beu, kur u-kthye.

— Çdo gjë është në rregull. Është veshur me rrobet më të mira, me jelek të kuq kadifeje edhe me fustanin ngjyrë-qielli, tamam ashtu si ishte veshur, kur e dërguam në mal. Pastaj si femër që është, shëkohet në pasqyrë, ndreq vetullat edhe qesh.

— Për se të qeshi? — e pyeti beu me zemrim. — A nuk e din se ç'farë do të ngjajë.

— E di, si nuk e di.

— Ti a ja ke thënë të gjitha?

— Hë!... Si jo! Ishte e mundur të mos ja dëftentja? Të gjitha, të gjitha ja dëfteva. Mos ki merak, efendi, puna është në vijë.

Kalon edhe një orë. Asnjë nuk duket. Velik-qahaj rendën përsëri gjër në shtëpi. Këtë herë vonohet më shumë e pastaj kthehet.

— E? — e pyeti beu.

— Lere mos e nga: tani na polli tjetër gjë: Qan. Paska vajtur ajo shtriga, e ëma. Sikur ta kisha gjetur, do t'ja dëftentja qejfin. Kishte ardhur, efendi, edhe Zoti e din se ç'i kishte lomotitur. Radka përplas grushtet edhe qan. «— Nuk pranoj as qime të bjerë nga koka e tij — thotë — Do ta mar, do të shkoj bashkë me të në mal». — Eh, gra, gra! Kështu e kanë këto! Neise, përsëri e rregullova. Do të dalë. Ja tani do ta shohish në portë...

Luftëtarit fërkon mjekrën edhe heshtën. Shtullunga të kaltërta tymi i vërviten edhe i sillen rreth kokës.

Ja më së fundi: Radka në portë rrinte, Mustafaj nga poshtë vinte. Beu dhe Velik-qahaj rendin tek dritarja, fshihen prapa perdes edhe përgjojnë.

Mustafaj kalon përmes rrugës. Mbi catitë edhe mbi pemët dielli shkëlqen. Larg nga fundi i rrugës, shihen malet ku ka qënë mbret Mustafaj. Ay me vehte nuk ka armë. Por sa bukur që është veshur. Rrobet i ka prej stofi ngjyrëhiri qendisur me fije ërgjëndi e fije ari. Është i gjatë, pak i dobësuar e pak i nxirrë, por i pashëm dhe i spillosur. Në dorë mban tespitë prej qehlibari edhe një karafil të kuq: tespitë nga beu, karafil nga Radka. Është afruar dhe e vështron Radkën, e vështron dhe i buzëqesh.

Beu shtrëngon mjekrën e bardhë edhe pëshpërit:

— Ç'trim! Ç'burrë i pashëm!

— Shaminë, bej efendi, shaminë! — thëret Velik-qahaj.

— Ç'trim! Ç'burrë i pashëm! — përsërit beu i hutuar.

Velik-qahaj rrëmben shaminë e ku-

TË HUAJT PËRNE

GABRIEL LOUIS-JARAY (*)

AUKTORI, gazetar i çuar francez, ka shkruar dhe dy vëllime të tjera për Shqipërinë: «L'Albanie inconnue», Hachette & Cie 1913, vepër që u kurorëzua nga Akademia Franceze dhe «Au jeune royaume d'Albanie» shtypur te i njëjti editor më 1914. Veç këtyre ay, siç e thotë dhe vetë, ka vizituar Shqipërinë, përpara luftës 1914-1918, am' mb'anë «nga juga në veri dhe nga lindja në Perëndim» duke u dërguar korespondenca revistave më të mëdha të Francës, si për shëmbell: «Revue des deux mondes», «Revue de Paris», «Revue politique et parlementaire», «Questions diplomatiques» etj.. Janë një pjesë e këtyre artikujve që formojnë librin prej 40 faqesh, me tetë fotografira, për të cilin po flasim këtu poshtë.

Është për t'u vënë re se asokohe, me gjithë se Franca përkrahte Serbinë se kish ndërmend, gjë që pastaj e bëri pas fitimit të luftës, t'a bënte Jugosllavi, prap se prap në atë shtet të madh ku mbretëronte demokratija dhe lirija që e garantuar, dualinë disa zëra në favor të Shqipërisë. Midis këtyre që dhe i auktorit t'onë. Siç do të shohim dhe më poshtë, Z. Gabriel Louis-Jaray ka qënë i thezës se duhet krijuar Shqipëria, jo vetëm po, siç ka thënë dhe senatori i shquar i Francës, miku i madh, i vërtetë dhe i singërt i Shqipërisë, Z. Justin Godart, për të cilin do të flasim një herë tjetër, thoshje pra se, jo vetëm duhet te krijohet atdheu i Shqipëtarëve, po duhet edhe ndihmuar të rimëkëmbet.

Përpara se të shkëputim këtu-këtyre pjesa nga libri «Les albanais» po radhitim disa fraza të një artikulli të bukur, frymëzuar nga ndjenja e drejtësisë njerëzore dhe nga një dashuri e singërt për Shqipërinë, që Z. Louis-Jaray botoi në gazetën «Figaro» më 10 Prill 1920, artikull që auktori e ka vënë si parathënie të librit të tij në fjalë. Ja ç' thotë dashamiri i ynë për rikrijimin e Shqipërisë dhe për popullin e saj:

... Asnjë hezitim nuk lejohet: me gjithë ndryshimet e feve, të kulturës, të organizimit shoqëror, të ligjeve, zakonëve, të gjithë janë shqipëtarë, të gjithë ndihen dhe proklamohen të tillë, dhe duhet të jemi të sigurtë që të tillë do të mbeten, përmes valëve të ndryshme, pikërisht siç rezistuan gjatë pesë shekujve të dominacionit turk...

... Po s'po shohim që, coptim i Shqipërisë, do të thotë të krijosh në Ballkan një folë permanente kryengritjeje, sepsë kjo racë e zjartë dhe luftëtare, këtë malësorë të shkathët dhe guximtarë, do t'i përvisheshin një lufte çetash që dot'i kostoje shtrënjtë okupatorit dhe do të rrezikoj, një ditë krize, ndezjen e zjarrit? Të kemi tepër kujdes, Shqipëria nuk do të vdes kurrë, ashtu siç vdiq Polonia; por, sapo t'i rrëmbehet lirija, ajo do të ruaj rastin favorabel për të dhënë kusht-
rimin e kryengritjes dhe ahëre kush pra, njohës i Ballkanit, do të guxonte të thotë se përgjigjeja e thirjes do të jetë e dyshimtë?...

... Sidoqoftë, nevojitet, nëse duam t'i shmëngemi një katastrofeje, që liridashja që u jepte shpirt shqipëtarëve dhjetë vjetë më parë, më pastaj u forcua dhe më tepër dhe sidomos gjatë luftës 1914-1918. Përcarjet e mbrëndëshme, grindjet dhe çështjet personale do të lihen më një anë dhe vet ndryshimet karakteri do të zhduken kur do të nevojitet të luftohet shtypësi...

Auktor i shquar i kujton Konferencës së Paqes mbledhur në Paris, ku siç dihet, dominonte personaliteti i «Tigrit» detyrat që Franca kishte karshi aleatëve — në radhët e para Serbia — dhe vështrësitë e problemit të Adriatikut, po kjo nuk duhet të jetë shkak që të dëmtohet Shqipëria. Digjoheni pra se ç' thotë ky zotni i ndershem:...

... Po, duke konsideruar Shqipërinë në tërësinë e saj, do t' ishte padrejtësija më e madhe, t'a përdornin si një plaçkë për t'u ndarë në mes të fitonjësve. Për Shqiptarët, si dikur për Polonezët, coptim i vëndit të tyre, domethënë vrasja e jetës se tyre kombëtare. Të vënë në gjëndje të mbrojtjes legjitime, atë do të luftojnë gjër në vdekje. Konferenca e Paqes, e vënë përpara pasojave tragjike që do të provokonte coptim i Shqipërisë, duhet të peshojë mirë këtë pyetje: një vendim i till do t' ishte i drejtë? do t' ishte i urtë?...

Në numrat e ardhëshëm do t'i paraqitim këndonjësve t'anë pjesë të shkëputura nga teksti i librit.

Manush Peshkëpija

(*) — «Les Albanais, Paris» 1920, Félix Alcan.

që edhe rendën nga dritarja. Beu e zen nga dora:

— Mos, çorbaxhi, mos, se një njeri i tillë, nuk duhet të vdesë.

— Po bija e ime! Po nderi i em! — klithi Velik-qahaj: rrëshqet nga dora, i afrohet dritares edhe valvit shamin e kuqe.

Krisën pushka. Xhamet e dritarevet u-tronditnë, ndërtesat u-lëkundën, mbi tokë thua se u-shtri hije e zezë. Shibili u-ndal hije-rëndë e i pashëm. I shpëtoj në nga dora tespitë, por karafilin nuk e lëshon. Kryqëzon duart edhe pret. Një çast-dy, gjër sa mbushin seimenët pushkët përsëri. Një klithmë tmerri u-dëgjua nga lagja e poshtme. Shibili nuk u-

tut. Një klithmë tjetër u-dëgjua nga porta e Velik-qahajit. Shibili kthen kryet: ishte Radka. Ajo rend drejt tij edhe shtrin duart sikur ta mprojë. Ay hap krahët sikur ta përqafojë. Pushkët kri-snë përsëri. Ra Shibili: ra sëpari përmbys, pastaj mbi shpinë. Pranë tij ra edhe Radka.

Mandej çdo gjë u-qetësua. Dielli ngrohete gurët e kalldrëmës. Si njollë gjaku midis të dy kufomave skuqte karafil.

Nga dritarja e kafenesë së kishës dikush me trishtim valvitte shaminë e bardhë.

Përkth St. Sp.

Drej. Përgj. VEDAD KOKONA
Shtyp. «LUARA»

KENGE E LOTE

STUHIA e tmerrëshme që shpërtheu disa vjet më parë mbi kontinentin t'onë dhe që vazhdon me furë sot e kësaj dite nga të katër anët e dheut, nuk e ku-seu edhe këtë trup të ngushtë toke që i thonë Shqipëri.

Krufeja shkatërrimtare e luftës plasë mbi truallin e arbërit që ditën që ret e zeza u grumbulluan në qiellin e kulluar të atdheut dhe shuan diellin e qeshur të lirisë.

Edhe që atë ditë, në kasollet e shënjtë heshtën këngët e heshtën vallet edhe kandili u dog me vajin e zëmrës së peleqisur.

Tingujt gazmorë të fyellit ia lanë vëndin rrebeshit të barutit edhe në gërshet e maleve të pastra shqiptonja i hapi krahët përsëri.

Krufeja shkatërrimtare e luftës plasë në truallin e arbërit edhe në lëndinat e lulëzuara rodhi gjaku i kulluar i heronjve.

Hieja e mynxyrëshme e vdekjes kaloi pa mëshirë mbi viset t'onë, dogji e bëri shkrumb ç'gjeti përpara. Një pjesë e madhe e kësaj toke të vogël dhe të shtrënjtë u rrëmbye në këtë furtunë të zezë dhe të mallkuar, që pllakosi mbi një popull të varfër.

Fshatarë humbi kasojen dhe bagëtinë dhe mbeti udhevet, i xhveshur dhe këmbë-zbathur, me këmbët e mpira nga të ftohtit dhe me vërshëllimin e plumbave mbi kokë. Nën e vuajtur shqiptare, me djepin në dorë ku qante një foshnje e uritur dhe me kalamajt e reckosur që dridheshin në thëllimin e dimrit ndoqi të shoqin që nuk dinte nga të ventë, që nuk dinte se ku të gjente një strehim të sigurt. Edhe ahëre u panë me qindra e mijra fshatarë që u shtruan andej këndeje nëpër xhami për të shpëtuar nga rrebeshi që u ishte vërsulur me tërbim mbi kokë.

Kur turma e këtyre fshatarëve dridhej përpara kësaj tragjdie, ajo lufta e gjakëshme që kishte shkatërruar sa e sa familje u bë një mjet i çuditshëm pasurie për disa shqiptarë të cilët, përpara vizionit të shkëlqyer të floririt, haruan familje e komb e atdhe dhe ia kushtuan gjithë zellin dhe mundimin e tyre grumbullimit të të hollavet dhe, më vonë, nga frika e një çvleftësimi të math të monedhës që kishin në dorë, i shtinë në punë letrat duke blerë prona e duke ngritur pallate. U panë ahëre shumë tregëtarë që në këtë periudhë të artë gjetën Amerikën në vëndin e tyre, u munduan si e si të përfitonin nga kjo periudhë, pa marrë parasysh aspak se në lëvizim të pasurisë së tyre bëhej mbi themelet e lotit dhe të mjerimit.

Mbi themelet e lotit dhe të mjerimit nuk ka se si të ngrihet atdheu i ynë. Kur qindra e mijra familje shqiptare kanë mbetur pa kasolle dhe pa ushqim, kur kalamajt të zbathur dridhen nga të ftohtit e ju thahet buza për një pikë qumësht, nuk duhet të gjëndet as një shqiptar që të njëduar-lidhur përpara kësaj mënxyre, nuk duhet të gjëndet as një

shqiptar që të qeshë përpara kësaj tragjdie. As njeri prej nesh nuk duhet të harrojë, në çastet e vështira që po kalojmë, se ata janë vëllezërit dhe motrat t'onë, pjesëtarë të asaj familjeje të madhe që mbledhet rreth vatrës së atdheut, dhe se sa më të dobët dhe të varfër që të jenë një pjesë e tyre aq më e dobët dhe e varfër do të jetë edhe familja.

Ka ardhur koha që çdo shqiptar të kuptojë rëndësinë e sakrificës, ekzgjencën e kontributit për të mirën e përgjithëshme; ka ardhur koha që çdo shqiptar të dalë nga këndi, ku rinte fshehur dhe gëzonte pasurinë që kishte mledhur në këtë periudhë lufte, për t'i dhënë dorën vëllezërve dhe motrave që kanë mbetur si mos më keq; ka ardhur koha që çdo shqiptar t'i lërë më një interesat vetjakë për t'ia kushtuar mëndjen edhe punën kolektivitetit.

Koncerti i bukur zanor dhe instrumental që u dha disa ditë më parë në sallën e «Kosova-s» ishte një manifestim i shkëlqyer në favor të këtij mjerimi dhe shuma e të hollavet që u mbledhën është një kontribut i mirë për të përballuar nevojat e mëdha që janë krijuar.

Orkestra e vogël, por e drejtuar me zotësi nga mjeshtri Rampi i cili është menduar dhe ka mbledhur andej këndeje elementa të vlefshëm, pati sukses në interpretimin e gjallë të sinfonisë së «Gazza ladra» të Ro-sini-it. Gëzohemi pa masë kur marrim vesh se në këtë orkestër marin pjesë edhe disa shqiptarë. Le të shpresojmë se një ditë ky mjeshtër do të krijojë një orkestër vetëm me shqiptarë.

Konkursi i tenorit energjik Kristaq Antoniu dhe i sopranos së mirënjohur Tefta Tashko-Koço, e cila tregoi gjithë artin e saj të ëmbël dhe inteligjent në interpretimin e vështirë të arias «Una voce poco fa» të Berberit të Stviljes, i dhanë koncertit një gjallëri dhe një shijë që s'e kishim provuar prej kohësh. Artistët t'anë, të mposhtur si të gjithë të tjerët nga rethanat e vështira që na kanë rënë mbi kokë në këtë kohë kritike, kishim frikë se mos nuk ishin ata të parët. Ç'gëzim i math për ne kur frika dhe dyshimi ia lanë vëndin entuziazmit! Na u duk sikur Zonja Tashko-Koço tashti e zotëron edhe më mirë artin e saj dhe, me shoqërimin e orkestrës, zëri i saj i ëmbël dhe i kulluar dëgjohet më me ëndje.

Koncerti mori fund me «Rapsodin Shqiptare» të Kristo Konos, kompozitorin t'onë të vlyer dhe moast që punon në heshtje për të çelur një udhë, ku s'ka shkelur as njeri. U pëlqye mjaft edhe kënga «Fol e qesh moj sy larushë» e kompozuar nga ky mjeshtër ynë i ri.

Artistët t'anë interpretojnë këngë operash dhe këngë shqiptare. Na u duk sikur ata mundoheshin të kriponin një bashkim në mes të Lindjes dhe të Perëndimit, sikur ata ndërtonin një urë madhështore ku ne shohim me gëzim një shqiptar që ngrihet, një shqiptar që shkundet, një shqiptar që ecën

V. K.

TE DALIM T'A PRESIM MIGJENIN...

NJË LAJM i marrë për lëvizësin shqiptar: Komisioni për shqyrtimin e librave, që vepëron pranë Ministrisë së Kulturës Popullore, dhe pëlqimin e vet për garqullimin e Vargjeve të lira të Migjenit.

Vargjet e lira!

Histori më vete kjo e librës së Milosh Gjok Nikollës.

Mburoj nga një shpirt i bardhë, sulmimi e të cilët për drejtësi e liri nuk ja pa ndalur as dogmatika e thelogjive, as statika e trajtave të fjetura edhe as balia e sëmurë që i përbënte trupin e tij.

Bota shqiptare i njëjti këto vjersha, sepse ishin shtypur edhe rishtypur në revistat e kohës. Po bota desh më shumë. Desh një përmbledhje të plotë.

Paradoksale kjo botë shqiptare!

Asotere nuk kish blajtur edhe (edhi as sot!) edicionin prej 500 copë të Valles së Yjve të Lasgush Paradecit, dhe kërkonte një përmbledhje tjetër vjershash.

Edhe Migjeni u përul këtij vullneti; vuri në shtyp Vargjet e lira. Asotere s'kish dalë në botë editori shqiptar. Si do qoftë, për Migjenin, jo. Duhej pra që vetë autori të jepte paratë e shtypjes. Edhe këtë e bëri poeti. Ish asotere mësues në Pukë. Pra nëpunës, me trogje të ultë që e merrte, si pas shërbimit të bërë, në dy-tre muaj të shërbimit të bërë, për të bërë një libër të dërguar me dorë miku shtypshkronjës. Të hollat e tija; kursonet e bukës e të ilaveve që i duheshin aq fort njëj trupi të sëmurë!

Kjo ngjiste më 1936.

Lëstohej asotere në Spanjë, për të provuar armët e reja; bërtitej në Piazza Venezia, sa dridhej gjithë bota; kur se shtypit shqiptar (ku jini gazetashin, ku jini?) i binte zallja dyke lëvduar Aleatën e Madhe edhe shpirt-madhërinë e Kontit Ciano...

Në Shqipëri kishte ardhur asotere në fuqi qeveria e Mehdi Frashërit. Ministër i Brëndëshme ish Et'hem Totua. Frynte një fllad liberalizmi edhe liri. Rriheshin në shtyp mendime të mëdha. Kish rilindur liri e fjalës edhe e shkrimit.

Ndër këto rethana i vuri Migjeni në shtyp Vargjet e tija. Vetë caktoj formatin e librës, vetë zgjodhi kartën, vetë i bëri korekturat. Ay në Shkodër, libra në Tiranë — po edhe kësilloj puna mbarohej. Ish i nxituar fort me nxjerjen e kësaj libere, sepse ndjesia e tij, e hollë parashihte që të zeza. Mbase munt të parashihte edhe Torre Pellice-n e Italisë, ku duhej të shuhej në Gushtin e vitit nëntë qint e tridhjet e tetë.

Të lutem fort nxitu ju të më dalë libra, i pat dërguar fjalë shtypshkronjës.

Ja, po të çoj edhe një pjesë të çmimit.

Paratë e siringave këto të Miloshit që duhej të bëheshin kartë e shtypur për të përhapur fjalën e tija.

Dhe përpara se të mbarohej libra (i mungonte kolla e fundit edhe kopertina!) ra nga fuqija qeveria e Mehdi Frashërit edhe vazhduan ngjarjet e Gjrokastrës. Iku liri e shtypit si ik rezja e djellit, kur i del përpara reja e zezë.

Dhe kësilloj nuk u dëgjua kënga e fundit e Miellmës shqiptare.

Vargjet e lira, të pambaruara, hynë në burgun e qilaveve, ku marinungat edhe këmbë-shumjet u bënë miq e shokë.

Vetë Milosh Gjok Nikolla u nis për një rrugë të gjatë ku kemi për të vajtur — shpejt a von — e në të gjithë.

Kjo pat ngjarë, më 26 të Gushtit 1938, në Torre Pellice, ku kish vajtur për një rezë djellë e për një fije erë më të pastër për një ato mushkërit e tija të lodhura fort.

Nuk kish asotere as njëzet e shtatë vjet...

Po ç'janë vjetet përpara talentit? Ç'janë vjetet përpara zjarrit që rreh së brendëshmi? Ç'janë vjetet përpara një shpirti të math?

Asgjë!

Dhe pikërisht kjo asgjë nuk e ndaloj Migjenin të jetë poet me gjithë se ish i

Poet sepse e njoma përdorim të një konvencionale të një arti konvencional, po në një atë mellamin e dhembjes së vërtetë, të dhembjes të të gjithëve, për të mjerët e të mjeruarit, me një gjenerozitet e sulm pa shok.

Kësaj dhembje për të cilën kërkonte jo mëshirë, po liri, Migjeni i gjeti edhe trajtë buçitëse të vargut të lirë.

Sikundër se një esencë e lartë fort s'ka se qysh të mbahet për gjithmonë nënë tokë, është edhe fjala e Migjenit nuk u ndal të dalë nga t'errtit e qilaveve. U kopijua e u shumua me dorë — si bëhej edhe me vjershat e Fan S. Nolit — edhe u përhap kudo.

Dhe tani në këtë fillim parvere kur rin bari mbi varrin e Torre Pellice-s, po derdhet, e lirë, fjala e të vdekurit në botën shqiptare.

... dhe pranvera erdhi...

Nepër ftyra t'onë rrëshqiti një gëzim dhe ndër zëmra t'onë ngrehi një folë e një jetë e bukur, e një jetë e re me dëshira të shumta po buzqeshë në lulzim.

... dhe dallndyshja erdhi...

Po vjen mëdha nesh, Poeti vetë mi krahët e fjalës së tij.

T'i dalëm përpara t'a presim.

— Mirë se vjen, vëlla!

Mitrush Kuteli

NË KËTË NUMËR

V. K.

M. Kuteli

S. Spasse

Migjeni

La Bruyère

Sufi Asmon Sufës

Hamleti i Shqipes

A. Papadhiamentis

Th. Storm

Selam Opinga

Manush Peshkëpia

S.

Këngë e lote

Të dalim t'a presim Migjenin

Shemra

Ekstaza Pranverore

Egoisti

Pa nrefim parti...

Qaj e qesh...

Babaj në shtëpi

Posthuma (Shqip. Gasper Shoshi)

Revista Xanxare

Justin Godart

Sami Frashëri

FOLKLORA E JONE

KËNGË PLEQËRISHTË

FRYN VERIU NË MAL TË THATË

Fryn veriu në Mal të Thatë,
Fryn veriu (Ref)

Thotë vasha: lele ngriva.

- Duro, vashë, të durojmë,
Si duron mali me dëborë.
Ndë të shtënça dot në dorë
Do t' të shtryth si top dëborë;

Si dëbor' e maleve,
Si gjalpët e staneve,
Si ujët e vërzave,
Si misht e fëllëzave.

(Vangjelija Ll. Gusho)

SHËNIM - Kenga Fryn veriu në Mal të Thatë është një nga këngat e vjetra që këndohet në Pogradec. E këndonin dikur, shtruar pleqtë e zamanit. Nga ata që mbajmë në mend unë dhe që pushojnë tani në Gradisht janë: Ndinka edhe Sotirka i Gjatë (Babaj i Lasgushit) të ardhur nga Rëmenji, Xoxka i Çomos e të tjerë.

Pjesa e parë e kësaj kënge është përdorur prej Lasgushit në Balladën e tij, si hyrje.

Teksti i Lasgushit:

Fryn veriu në mal të thatë,
Thotë vasha lele ngriva.

Duro, vashë, të durojmë,
Si duron mali dëborën.

Në të shtënça moj në dorë,
Do të ngroh si top dëborë.

KËNGË VAJI

O SHOKE S' MA DINI HALLE

O shokë s' ma dini hallë,
O shokë;
Më ka vdekur zonj' e parë,
O shokë;
Do vete t'i zbuloj varrë,
O shokë;
T'a shëkoj se ç' nur ka marrë,
O shokë;
Nur të kuq, a nur të bardhë,
O shokë;
Do vete t'i zbuloj gjinë,
O shokë;
Më ka lënë një reth fëmijë;
O shokë;
S' kan' të han' e s' kan' të pinë,
O shokë;
Thërresin mbë Perëndinë,
O shokë;

(Pole Simon Dhani)

E ka dëgjuar prej Zonjës Fatime Gocë.

E BIJA E DIELLIT

NË ISHTË një herë një mbret, që kishte një bir edhe një bijë. I biri ish një trim i mirë, i fuqishëm edhe me zemër të madhe; e bija ishte shumë hieshme, e gjatë edhe e hollë, si një thupër e ergjente.

Një ditë prej ditësh, vate edhe e gjeti mbretin një plakavushë nga ato që dinë edhe i tha se e bija do të bëhej mëmë më parë se të vinte kurorë dhe para se të mbushte të njëzetëtin vit. Pasi t'a shkante këtë fat, ajo do të bëhej, zonjë madhe edhe mbretëreshë lumtur.

Mbreti, që t'a ruante nderin e shtëpisë së tij, urdhëroi të bënin një kullë pa dritare, në një vënd të shkretë, edhe atje mbylli vajzën, që atëherë ishte nëndëmbëdhjet vjeç.

Atje brënda, n'errësirë, asaj së mjere i duket sikur do të vdiste.

Si kaloi një javë, ajo i dërgoi fjalë t'et se ia donte zemra të hante një këmbë kau, edhe i ati dha urdhër t'a sillnin një orë e më parë.

Vajza e hangri mështë edhe me ashtin, dalë nga dalë, arrijti të bëjë një vrime në mur, sa të hynin rrezet e diellit.

Me afshin e me dritën e diellit ajo u-nibors, edhe kur erdhi koha, pati një foshnjë, që ishte aq e bukur sa s' thuhet me gojë.

Po si të bënte e mjera vajzë? Si të bënte? Qa e qa, e puthi, e shtrëngoi te gjiri me dashuri të madhe, edhe pastaj, nga vrima që kishte hapur, e hodhi jashtë edhe u-mek.

E vogëla vate e ra mbi barin edhe mbi lulet, ku e ngjeti i biri i një mbreti tjetër, që i kishte rënë ulha ngatë anë, duke ndjekur një dhi t'egër.

Ay e mori edhe e solli në shtëpinë e tij, edhe pastaj hapi fjalë nga çdo anë se, kushdo që të donte, mund të vinte e të shihte foshnjën e gjetur, para se t'a vriste, nga që ay nuk mund të mbante e të ushqente të bijën e botës.

Kështu ay kishte shpresë se, në mes të së tjerave, kish për të ardhur edhe e ëma e foshnjës së gjetur dhe se, pa dashur, do të zbulohej se cila ishte.

Ato ditë nxuarnë nga kulla të bijën e mbretit, sepse i kishte mbushur njëzet vjetet.

I ati, kur e pa se e kishte fagen aq

të bardhë dhe aq të veshkur, tha me vete: «E mjerëza! Duke ndënjur në t'errët, shih se si m'u-prish vajza!».

Atëherë thirri të birin edhe i tha: «Fjalët e plakës duallnë të zbrazëta; po jot' motër nuk njihet më! Trëmbem mos të më sëmuret».

«E di ç'të bësh? Merre e shpjerë bashkë me ty, për ca mot, andej kënde, sa të dëfrenet e t'i lulëzojë shëndeti përsëri».

Kështu bënë, po vajza nuk mirësohej fare. Asaj nuk i hiqej nga mendja foshnjëza e vet. Vallë, ç'ishte bërë? Kush e dinte!

Gjithë ditën e ditës rinte e mejtuar, edhe gjithë natën qante.

I vëllaj, një herë, e shpuri te qytet' math i mbretërisë së afërme; këtu ata u pritën me nder e me gëzim nga mbreti i vëndit edhe nga gjithë gjindja.

Atje mësuan ngjarjen e së vogëlës që kishte gjetur i biri i mbretit edhe dëshën edhe ata t'a shihnin.

Vajza, kur e vërejti mirë, e njohu me një herë. Ajo ish e bijëza! Ata ishin syzit e bukur, që ia kishin gëzuar dhe ia kishin gjerë zemrën brënda kullës! Ato ishin buzëzit e hieshme, të kuqe si trandafile, të cilat i kishte puthur me aq dashuri! Ata ishin flokët e artë që kishte lëmuar me dorën e dredhur!

E vogëla, sikur t'a kishte njohur edhe ajo, i ndëri duarzit. Edhe si mund të duronte më e mjera mëmë?

U-hoth mbi djepin edhe zuri t'a puthë foshnjën me rrëmbim të zemrës. E puthte edhe qante; e përqafonte edhe psherëtinte duke thënë: «Bijëza ime! Zemëroza ime!».

Mbetën të gjithë me gojë të hapur e sytë të gjithëve u-lagën me lotë.

Por i vëllaj u-sul, si një i marrë, mbi të dhe sa s'po e therte, kur shoku i tij e mbajti edhe i tha: «Më parë le të dëgjojmë si është puna, edhe pastaj t'i je i zoti të bësh ç'të duash!».

Ajo, në mes të psherëtimave, i rëfeu të gjitha edhe foli aq mirë sa të gjithë besuan me një herë se thoshte të vërtetën.

I biri i mbretit tjetër, kur e bukura pushoi së foluri, erdhi e i a nisi:

E dashura nga dielli
për burrë duhet të ketë
të birin e një mbreti
që mbret një dit do jetë!

Edhe kështu ay e kërkoi për grua edhe shpejt u-bë dasma me harë të madhe.

Ata janë atje e ne jemi këtu.

E Popullit

KENGJA E PAL GOLEMIT

Sontenith, me dy or' nate,
gjegjesh një rëkëm te math.
S'ish rëkëm, po Pal Golemi,
Pal Golemi i lavosurith,
që m'i trubëj shokëvet,
— Se ju shokë, e ju buljarës,
u ju truhem juve fort,
të më bëni varrit t'im
akjë t'gjërë sa të glat;
e në krye të varrin t'im
të më bëni një dritësore,
të më lidhni atje murdxarin;
e në këmbë t'varrit t'im
të më lidhni armëzit,
Pra t'i shkruani e t'i thol,
t'i thoi mëmës s'ime
të më kujtojë një këmishë,
po me fije t'kripit t'saj;
të m'kjëndianjë atë këmishë,
po me gjak të fakjes s'saj;
pran të m'lanjë atë këmishë,
po me lote t'syvovet;
të më ternjë atë këmishë,
po me zjarm të zëmbërës;
të m'dërgonjë atë këmishë,
po me sherëtime t'saj.
Të m'i shkruani s'bukurës
të m'kjëndianjë ksemandilin,
po me gjak të fakjevet;
e, n' mos isht martuarith,
t'i thoni të më martonet;
të më ve ndë atë klishtë;
të më prjerrë syzit vo,
syt e bukur' nd'atë fushë,
të më shohnjë shokëzit,
e t'më shtjerë një shertim,
një shertim e nj'ushtëtim,
sa gjith' klishtë të kumbonje.

(Nxjerë nga libri «CANTI TRADIZIONALI»
i Giuseppe Schirò-it)

KËNGË VAJI

FLYTYROJ NJE ZOGË

Flytyroj një zogë
Përmi hyqymete,
"Amanì, amanì,
"Bëni merhamete,

"Një baba që kisha
"Ra u mbyt në dete
"Amanì, amanì
"Bëni merhamete".

(Pole S. Dhani)

Këndohet në Mokër. E ka dëgjuar prej Gjonës të Jonit nga Pleshisht.

LETTERS SHQIPE

SHEMRA

STERJO
SPASSE

Veli Basha ka disa muaj që nuk është i qetë. Punët e shtëpisë i duken se shkojnë sëprapthi. Me njerin zihet për qetë, tjetrit i çfryhet për lopët, aukohet e shan për arat, për bagëtitë, për gjellërat, për veshjen e për çdo gjë. Natën nuk mbyll syrin, edhe ditën nuk ven kafshore bukë në gojë. Me habi të madhe e shohin robt e shtëpisë këtë ndryshim të Veliut, por asnjë nuk ka guxim t'i flasë. Vetëm e shogja, Sanijeja, mundohet me të mirë t'i këpusi ndonjë fjalë për brengën e tij, por ay e pret me një grusht bandëvot. Ajo matet ta pyesë, ta ngushëllojë, t'i japë zemër, ta ledhatojë, t'i çilen njeri tjetrit si burrë grua, por ay var buzët dhe me bishtin e syrit i beth një vështrim katili. I pëlqen të mos e shohë përpara, të mos dëgjojë zërin e saj. Ka një dy muaj edhe që nuk fien me një shtëresë hashkë me të. Të gjitha këto helme Sanijeja i ka gëlltitur në heshtje e me shpresë se do të kthehej përsëri koha e parë.

Mirpo kazani pëlqiti: Veliu don të marrë grua të dytë edhe syrin ja paska vënë vogëlushe së Banush Dodës, Merushes shtatëmbëdhjetë vjeçare. Kohë më parë këtë gjë ja kishte shtënë në vesh mikut të tij Cen Burbullushës. Miku u-mundua t'ja mbushte mendjen, se nuk ishte një punë e mirë të bënte një gjë të tillë tani në pleqëri me aq fëmijë edhe me aq të mira që kishte. Por atij i ishte mbushur mëndja top!

Veli Basha ishte burrë midis dyzetat edhe pesëdhjetë: me mustaqe të gjata e gjysmë të thinjura, me fytyrë pak të hequr e me mollëza të kërcyera, me qafë të trashë, me vetulla të dendura edhe me sy të mëdha. Këto tipare e bënin fisnik dhe hijerëndë në dukje. Kulla e tij ishte ngritur te vëndi më i bukur: lartësohej si gjer në qiell e bardhë dhe me dritaret e vogla mbi kodrën e vetëmuar të Klosit edhe së largu dukej si saraje pashaj. Sundonte me madhësi tërë natyrën e Matit me kullat e bardha të çpërdara si kutija tej e përtej mbi lugina e kodrina; syri të huanbiste nëpër fellësirat e projevët e në lartësirat e vargmalevet, që qëndrojnë të fshehura nënë mjegullën e dimrit edhe kryelartëra nënë kthjelltesinë e pranverës. Anës vëndi përkulej me lëndina të bleruara, që treteshin poshtë mdis korijavet e mexhdavet, kurse nga krah i dhjathhtë ndihej parreshtur urbëtimja e trishtuar e Urës së Vashës me bijen e rëndë të kthepavet të pafund. Në shtëpi i kishte tërë të mirat: në vjeshtë mbusheshin hambarët me misër, kadejt me tlynë, djathë e gjizë edhe rypat e pastarmasë varreshin nëpër tërë trerët e konaqevet. Dera ishte hapur për të gjithë: çdo natë kishin edhe nga ndonjë mull, sepse Veliu i kishte ëndë të bënte muhabet me njerë të huaj, sidomos t'u tragonte t'atërit dhe gëditat e tija, që i kishte bërë në bërë e një kohë atëhere kur hante edhe qenë petulla. Kishte bërë udhëtime të gjata edhe kishte parë malësitë e egëra të Mirditës, të Lurës, qytetin e Dibrës e të Peshkopisë; kishte kaluar nëpër Bashën e shkallën e Tujanit dhe kishte shtritur dera në Tiranë. Në Mat nuk kishte pëllëmbë vënd pa u shkelur prej tij. Është ende me manxerin krahavet edhe ishte faturar me njerë të mirë e të këqij, me hajduta e me trima. Nga kjo jetë endëake vuri pasurinë. Edhe sot, që kanë vdekur ato kohëra të lumtura, fjala e Veli Bashës peshon në malësi edhe emri i tij kujtohet anë mbanë, sidomos i këndojnë edhe një këngë trimërie, se një ditë — ka vjete që atëhere — nuk i ishte trembur syri fare e në mes të mehanës së Dibrës kishte nxjerrë revolen e vrau një katil

nga Laura, që e kishte dogandisur në muhabet për punën e njëj llope. Ishte martuar tridhjetë vjet më parë me një vajzë të varfër e nga një oxhak, që s'kishte s'i t'i ndihej zëri, me Sanijen e Ahmet Çollakut. Atëhere ishte i varfër edhe vetë Veliu, prandaj s'kishte si të kërkonte, që t'i hapeshin dyert e mëdha të Matit. Por sot është oxhak. Nderi i tij e donte të kishte edhe gruan prej oxhaku. Ky mendim kishte filluar t'ja vriste mendjen, që ditën që kishte dëgjuar nga goja e njëj dibrani në pazarin e bagëtitë t'i thotë: — Agë, Veli Agë! Atëhere i u-çelne sytë edhe e pa vehten të pasur e të nderuar, por me një shëmtimë familjare: Nuk mund të quhej gjmi e sidomos dhëndër me ndonjë nga dyert e mëdha. Kjo e lëndonte fort. Sanijeja n'atë kohë kishte një të mirë për të: ishte e bukur dhe dinte t'ja plotësonte epsheet e tija. Këtë dhembë e mbajti kaqë vjete të fshehur në zemër e në shpirt, por pak e nga pak e shogja i u ndot: nga punët e shumta e nga lindjet — kishin katër djem e dy vajza: njerin martuar e të tjerët gati për dhëndurë e për duvak — u-mplak para kohe dhe xhubrat e fytyrës i shtoheshin dita-ditës.

Tani plaga Veliut e përcëllonte e ay nuk e duronte dot. Medoemos duhesh të vinte nderin në vënd dyke u-martuar

me bijen e ndonjërit nga dyert e mëdha edhe medoemos duhet të plotësonte epsheet e veta dyke marrë për grua një vajzë të re e të bukur. Pastaj e reja do t'ishite e zonja edhe për punët e mbrendëshme edhe të jashtme të shtëpisë. Këto tri shkaqe, shumë me rëndësi për jetën e Veli Agës, e detyruan që t'i plasë eipa: Një mbrëmje në sofrë, dyke ngrënë darkën, ua tha sheshazi vllazërvet edhe djemvet të tij: Ay kishte dërguar Cen Burbullushën te Banush Dodën për t'ja kërkuar të bijen, Merushen, për grua të dytë.

Sanijes i arii fjala gjer te këndi tjetër, ku hanin bukë graria. U-zverdh nga fytyra, i u-pre buka, bëri të flasë, të çfryhet, t'i kacafytet të shoqit, ta çqaj e ta zvarri me thonj e me dhembë dhe t'i thëthi një gjakun ashtu për së gjalli, por s'pati guxim. Shkundi thërmijat prej podes e u-struk në kllanik mbi postahen. U-mbloth e u-mbloth skrupull, si një iriq i frikësuar për vdekje, dyke udridhur si ta kishin zënë ethet e vjeshtës; mbështolli krejt fytyrën me shaminë e zezë të kokës edhe çurkë i rodhën lotët nëpër faqet. Dridhej, rrënkonte edhe mendohej: Të shoqin e kishte dashur edhe e kishte adhuruar si Perëndi. Kurrë nuk ja kishte thyer fjalën prapa, kurrë nuk e kishte mërzhitur, ku-

rrë nuk e kishte dëshpëruar. Ajo mbahet krenare, pse ka pasur burrë një trim të tillë, që e përfillnin të gjithë në malësi. Kurdoherë natën e kishte përgjatur se mos i rrëshqiste lloxnika e ftohej: goxhdohej në dritare me sy të drejtuar nga rruga, kur vonohej i shoqi të kthehej nga pazari a nga gostirat; me javë nuk mbyllte sytë e nuk vinte kafshore bukë në gojë, nga merakut, kur mirte ky udhëtime të gjata. Kur lëngonte, kjo i rinte mbi kokë or'e cast me tërë të mirat, qante, rrënkonte edhe i lutej Zotit të smurej ajo vetë në vënd të të shoqit. E kishte nderuar si jo më mirë: Sa hynte në shtëpi, ajo lët ngrihej në këmbë, ja hiqte gunën, ja zbathte opingat edhe ja lante këmbët. Kurrë s'i ndërhynte në punërat. Pastaj edhe në punët e jashtme ajo ishte e para: e para për shkarpa, e para për ujë, e para në të prashitur, e para në të punuar të tokës, e para kudo, kudo me kazmën, me sëpatën e me litarin krahëvet. A po s'ishite edhe amvise: Kur bënte gjellën, lëpinje edhe gjishtërinjtë. Kaqë të shijeshme që i gatuate.

Por ja: Veliu donte një grua të dytë, një vajzë të re, shumë më të re edhe se nusen e të birit.

Djemtë, porsa e dëgjuan, lanë kafshoren për gjysmë edhe u-ngritnë nga sofra dyke u-fryrë:

— Turp, turp, për juve! — dhe shkuaa ndenjtën të pikëlluar rreth nënës së tyre.

Vllazërit u-tronditnë:

— Tani burrë pesëdhjetë vjet me një karvan fëmijë e me një grua xhevair, të marrë grua të dytë dhe ajo... një çilimif psherëtitnë dhe u-munduan të mbajnë gjakftohtësinë.

Punën e shtruan në kuvendin e familjes. Të vllazërit — të bijt jo se jo — nuk e gjemin t'arsyeshme një gjë të tillë sidomos tani, që i kishte falur Zoti katër kapidaj, një kunatë edhe që ishte aqë fort i shtyrë në moshë. Por vendimi i Veli Agës ishte i pakundërshtuarshëm: ndër ata rob ay sundonte dhe dëshira e tij duhet të plotësohej medoemos. Këtë urdhëronte edhe zakoni i vëndit.

Dhe ashtu u-bë: Banush Doda me gësim të math pranoi fjalën e shkuesit. Zijafeti zgjati një javë të tërë në konakun e Veli Bashës. Nusja e re ishte një gonxhe e poraqelur edhe i shtinte zilinë nuses së djalit të math të Veliut. Dhëndërit pesëdhjetë vjeçar i u-çel fytyra, i buzëqeshte njerit e tjetrit, u-bë hovardë i math edhe punët e shtëpisë i dukeshin se shkonin aqë mbarë sa kurrë ndonjë herë tjetër.

***

...Kalluan tre vjet që atëhere. Në gjirin e familjes së Veli Bashës një krimb brentte zemrën dhe haptë një plagë të gjërë e të pashëruar kurrë. Një hije trishtimi ndihej ndër të gjithë robt e shtëpisë. Sanijeja kishte humbur çdo hirësi dhe qëndronte me një këmbë në varr. Veliu ishte thinjur.

Vetëm nusja e re bëhej më e bukur, më e bëshme dhe më e qeshur. Fshati pëshpëriste shumë gjëra vesh më vesh për Merushen. Medje disa betoheshin në nderin e tyre se shpesh herë e kishin parë në mes të ditës e në mbrëmje, që shkonte në korijën e Cen Gjetës edhe sty rinte orë të tëra; rreth e rreth mexhdës shiheshin dyke kullotur delet vetëm, pa barinë pranë. Kur arinte nusja e buzëqeshur në konakun e të shoqit me një krah shkarpa. Ceni i ri me të fërshëllyer largonte delet nga mexhda! Thonë se këtë gjë e dinte edhe vetë Veli Basha, por ay krenar hynte e dilte në konakun e nderuar të të vjerit, të Banush Dodës!

EKSTAZA PRANVERORE

MIGJENI
(Milosh Gjok-Nikola)

... dhe pranvera erdhi ...

Nepër styra t'ona rrëshqiti një gëzim
dhe ndër zemra t'ona ngrehi një folë
e një jetë e bukur, e një jetë e ré
me dëshira të shumta po buzëqeshë në lulzim.

... dhe dallndyshja erdhi ...

si shpirti n'ekstazë, në hovin e shojt shtri
me qiellën rroket, me diellin puthet
dridhen kraët në harë — mandej poshtë vërsulet
tu' dhurue në cicrrim përshëndetje njëmijë

... triumfon bylbyll ...

kangëtor plot magji në gemb të trandafiles,
në një tempo të marrë përkëdheljet po shfre
e kanga kumbuese, kang' e tij pa fre
asht si kangë Orfeji ndër telat e lyres.

... dhe vesa shkëlqen ...

në një pikë t'argjant pasqyrohet jeta
tërheqse si andrra dhe si vizatimi
ndër orët e hyjzimit kur shpërthen agimi
e rrezet e asta rrëshqasin ndër fleta.

... dhe pranvera erdhi ...

Nepër styra t'ona rrëshqiti një gëzim
dhe ndër zemra t'ona ngrehi një folë
e një jetë e bukur, e një jetë e ré
me dëshira të shumta po buzëqeshë në lulzim.

[Nxjerë nga libra VARGJET E LIRA]

PORTRET

LA BRUYERE

EGOISTI

G NATHONI rron vetëm për veten e tij i-a mbushin aspak syrin. Nga që nuk dhe të gjithë njerëzit së bashku nuk kënaqet të zërë vëndin më të mirë në një tryezë, vetëm ai zë vënd sa për dy veta: harron se sofrat është shtruar për të dhe për gjithë shoqërinë; bëhet zot i gjellës dhe e mer vetë përsipër që të ushqehet: i mbushet mëndja për një gjellë vetëm ahëre kur ka mbaruar së shëkuari të gjitha të tjerat; po të që e mundur, do të dëshëronte t'i shijonte të gjitha së bashku me njëherë. Në tryezë, vetëm duart i hynë në punë; i trazon mishrat, i kthen, i copton, i shqyen, në një mënyrë t'atillë që të ftuarit e tjerë, në dacin të hanë, duhet të hanë të mbeturat e tij. Nuk u kursen asnjë nga ato ndyrësi që të vë-shitrosin dhe që u a heqin oreksin të uritarvet më të mëdhenj: yndyra dhe lëngrat i kullojnë nga goja dhe nga mje-kra. Po të marrë një copë mish me lëng nga pjata, e përhap lëngun në një pjatë tjetër dhe mbi sofrabezin: të gjithë i-a kanë qepur syrin. Ha me zë të lartë dhe bën zhurmë të madhe; i rotullon sytë duke ngrënë; tryeza është për të një grazhd, i kuan dhembët dhe nuk e të kafshatën. Kudo që të jetë, nuk lëviz dot kollaj nga vëndi, dhe nuk e prish terezinë e shtëpisë as në teatro dhe as në kishë. Vetëm në vëndet e prapme të karrocës që mund të rijë, se në të tjerat, në i besojm atë që thotë, i kë-n gjaku edhe bije i këputur. Po të udhë-tojë me shokë arrin më parë se të gjithë nëpër hotele, edhe është i zoti kurdoherë të ruaj, në dhomën më të mirë, shtratin më të mirë. I shtije të gjithë në punë: shërbëtorët e tij, ata të së tjerëve, rëndin gjithë së bashku për të. Çdo gjë që ti bjerë në dorë është e mirë, rroba, veshe; i-u merr këmbët të gjithëve, nuk çan loka për njeri, si-a qan hallin asnjëri, di vetëm hallet e tij dhe se e ka plëncin të mbu-shur; nuk e derth pikën e lotit kur vde-shin të tjerët, nuk i-a ka frikën veçse vde-kjes së tij, të cilën do ta kishte blerë me gjithë zemër me çfarosjen e far' e hant të njerëzisë.

shqip. H. Lumi

LAJME LETRARE

PER SE SHPEJTI

STAVRO FRASHERI vë në qarkullim një metodhë të lehtë për të mësuar anglishten. Përveç një gramatike të vogël përmban edhe shqiptimin (pronuncien) e fjalëve. Volumi do të jetë afërsisht 150 faqe.

DY EDITURAT E KRYEQYTETIT do të vënë në qarkullim, njëkohësisht veprën e Blasco Ibanez-it «Kasollja», e shqipëruar prej Fan S. Nolit. Cili do të jetë botimi i dytë dhe cili i tretë? Si do qoftë dy radhë maqinash, dy radhë qepës, ngjitës e të tjerë punojnë me vrap të zënë vëndin në treg. Lëçitësi shqiptar s'ka përveç se të gëzohet nga ky Marathon ribotimesh, po të jetë se shtëpitë botonjëse nuk do të bëjnë një koalicion çmimesh.

EDITURA ISMAIL MAL' OSMANI vë në qarkullim më 20 Mars këto libra: «Raca Shqiptare» prej Jakov Milajt, «Princi i lumtur dhe të tjerat rrëfime» të Oscar Wilde si edhe veprën «Lewis Carroll Liza në botën e çudirave», libër për fëmijët me piktura, shqipëruar prej Beqir edhe Hysen Çelës.

U-ndodha më një kthinë mbrenda më një pallat: disa tryeza, disa kareklla, tym duhani, të rrenkuara, pështyma e-dhe abe! Disa njerës të krusur rreth-e-qark tryezave: janë njerës me sy t'ajtur, të tjerë me sy të zgurdhulluar e me çere gati për të vdekur o gati për t'u ringjallur. Njëpër duar u fluturojnë letra bixhozi, përpara tyre mbajnë fysheka le-trash:

Janë parà!

O Zot, janë parà, dhe parà flori, napolona àr!

Ar, àr, àr, o Zot!

Ngurrosem në vënd.

Njerës me àr dhe... luajnë kumàr!

Qesh e qaj, qaj e qesh!

Mbytem nga tymi i duhanit, mbytem nga ankthi i fitimit, mbytem nga ankthi i kotësisë:

Kumàr = àr!

Ar = kumàr!

Sa të lumtur këta kumarxhinj, sa të lumtur!

Kanë parà, kanë àr!

Më zihet fryma, po mbytem! An më kaefyt!

Kumàr = àr!

Ar = kumàr!

Kapërcëj prakun e kthinës dhe dal jashtë pallatit.

Ohò, sa djell, sa ajër të pastër, sa bukuri!

— Kumàr = àr, àr = kumàr! — psherëtinj edhe rrugën përpjetë mar.

Së largu shoh sende të shtrira e sende të mbështetur mbi mure. Afrohem: qën-kan njerës: ja katër plaka, ja tre pleq,

DYKE PARE

QESH E QAJ. QAJ E QESH

ja pesë fëmijë, ja-ja gra me foshnja ndër gj; të gjitha janë të zhveshur, janë të zbathur, të mpirë dhe të zbetë, janë sqe-lete të gjalla. Foshnjat dhe fëmijët qaj-në me kujë, të mëdhenjtë rrënojnë dhe luten:

— Duam bukë, duam strehë, duam rrobe! Amani, bukë, strehë, rrobe!

— Ahà, jeni lypës ju-à? Hej, kumàr = àr, àr = kumàr! — u zgërdhijn për-cart.

— Jo, jo, zotni: ishim zotërinj edhe ne dikur para disa vjeteve, para disa muajve. Kishim shtëpiat t'ona, mallin t'onë, bagëtinë t'onë. Por të gjitha na u-bënë hi e shkrum me shtëpi e mall e bagëti! Hapmë dhe varre, varre për gjak, varre për uri! E mbetmë në! Dhe nuk dijmë se ç'jemi në: lypës a jevgi, njerës a kafshë! Amani bukë..., një kro-dhe bukë, një copë strehë, një leckë rrobe të paktën sa për këto foshnje, sa për këta fëmij!

Luten dhe çurkë u shkojnë lotët: qajnë burrat e botës, qajnë nënat e botës për një krodhe bukë, për një copë strehë, për një leckë rrobe. Qajnë burrat e botës dhe janë sqelete, sqelete të gjalla!

Unë kthej vështrimin:

Atje përtej një pallat e mbrenda në

të një kthinë, e në kthinë njerës të lumtur luajnë kumàr me àr!

Këtu përpara vllëzër sqelete të bërë shkrum edhe hi me mall e bagëti, me shpirt e katandë dhe duan... bukë, një krodhe bukë, një copë strehë, një leckë rrobesh!

Qaj edhe qesh, qesh edhe qaj!

Sqeletet flasin:

— Ohò, zotni, se ka atje përtej në vëndet t'ona, në Toskëri: hi edhe varre, shkrum dhe tallaze në çdo shtëpi e kudo në mal, kudo në fushë e kudo në hendek vetëm me të ri e vetëm me fëmi, ve-tëm me grari e vetëm me pleqëri të vdekur për... uri!... Amani bukë, një krodhe bukë, një copë strehë, një leckë rrobë të paktën sa për këto foshnje, sa për këta fëmij...

...dhe qajnë burrat e botës, dhe qajnë nënat e botës për një krodhe bukë, për një copë strehë, për një leckë rrobe dosidò!

O Zot, falmë rrufen e Zeusit që t'i bëj shkrum edhe hi atë pallat me atë kthinë, që ka kumàr me àr

e t'u jap bukë, e t'u jap strehë e t'u jap rrobe këtyre vllëzërve sqelete.

se as qesh dot,

se as qaj dot!

HAMLETI I SHQIPES

PA NREFIM PARTI

Që kur se Rrem Vogli, ka-tundar prej Rashbulle, hoq-da-rë për një kohë të gjatë nga humori e nga satira në dialekt, duallnë si kërpurdhat pas shiut shumë veta, të cilët radhitnin fjalë e shprehje me të vërtetë në dialekt të ndryshme, porse nuk kishin as një kokër kripë humori e satire. Trajtonin the-ma banale që kishin më tepër një interesim personal t'atij që i shkruante dhe t'atij që i për-gjigjej, se sa për personat e tretë që kërkonin pjesën edu-konjëse. Kujtonin se humori dhe satira bëhet vetëm prej fjalëve a shprehjeve të shkru-ara në dialekt dhe se brendija zinte vëndin e fundit në shkri-met e tyre. Ky degjenerim i dialekteve që është bërë këto kohët e fundit në shtypin t'o-në, na shtyti të botojmë herë pas here në këtë Revistë disa pjesë të Suf Osman Sufit, i cili e vë në vënd dinjitetin e humorit e të satirës dhe një-kohësisht bëhet model për të gjithë ata që kanë epideminë e këtij shkrimi në dialekt. —

ISHE TU shku ke shpia ne i kisha dhon komve i çik se ishte von, sahati ne pes shko gjasht. «Hec a Suf», i thojshe vebtes «se po t'a mërtthe na njoni mi no i plumb shulthi qi mas t'dijsh ka t'shokjsh». Sa kishe mrijt ke qoshja Hatit Mëlla Januzit, ke rri me qera i mësus tosk, kur... pooosht... pooosht... rnooft... rnooft... Seftë gërthi-ste një i vetëm, ne mos tij kallabluku. Zoni i par ishte i zo burri, i bollë ne i mprefët, ne mu bo se ishte zoni i mës-susit se ajina e ço zonin tërrno kur xehet ka i her. Qerët qi i majshin taraf ishin kareshitis: zona burrash, grash, kalamojsh. «Heu», thosh me vehte, «nalo i her a Suf se demede ktu qeka tu ngref ne i gjo e modhe». Ne nalova. Prit qi t'ni-gjoj no i gjo qetër s'ka, prit... s'ka.

«M'diktune kapilat», thosh me vehte. «Teru a Suf se t'rrun vallahi»; ne i dhosh komve. Mrrina ke shpija me i frym. Zemra më rripte ke veshi. Njerzi e shpis kitun se m'osht nëe nokush mra-pa. «Jo me jo», thosh, «s'ka gjo, kom ardh tu fugu për pun t'kaprifokas, ne pranej jom xe i çik.

***

Sa rash me fjet, s'mu da menjes zoni i mësusit; këttheu sa knej sa anej, po zoni i msusit: pooosht, rnooft... ne qerët pooosht, rnooft.

«S'ka», thosh, «ktu, një e një bojn dy, jon tu ngref no i parti t're. Po ti a-Suf s'hyne qi s'hyne m'i parti». Ne mu kitun fjalët e Asmonit Mefmet Agës: «Ne shqiptarët», thojte Asmoni, «pse kina ngel mrapa, no shqiptarët? Se s'kemi shum partina. Del njoni, merr fëqin e huqumetit n'dorë, të mërthe gishtat ke xverku ne... hec e luj po muftë. Kurse m'Avrop, er bédalla, hyhaaa, m'Avrop ke gjith ate partina, ne, njoni i bij kënej qetri aqe maton, i treti aqe maton ne puna del si ta ka dash zemra. Ku ke mër ta-rallak me partinat, s'ka demek mo gjo t'mir.

«Mir mër Asmon», i paç thon una, «mir po ku morri mvesht no se ç'thot njona ne ku ja pret qetra. Ina njerëz xhabila no, ne sun morrim vesht hollë. Po t'ishin me qen gjith si tina si ke qen m'Avrop, ne ke pa gjith at shkollë, ashtu po, po kshtu? Asmoni po m'tveten.

«Nji ke duelen fjalët e Asmonit», me-nojsha, «edhe n'Shqipni filluen me dal partinat një ka një si këpurdha. Se ke mor vesh hala se çere osht njona kur bof ja bo qetra aqe maton. Pooosht... rnoooft... Prap zoni i msusit ke veshi... e deri sa m'zu gjumi.

***

Neserejt frymën ke Asmoni Mefmet Agës; e fillova pri elifit ne i kallxova një ka një t'gjitha.

«Kush e di», tha, «çere partije jon tu ngref, po ti m'nigjo mu ne mos natro n'partina qera. Ja m'partit t'eme».

«Dish Zotin a Asmon», i thash una,

«po s'erdhe sonte t'përgjojm mësusin ne t'shofim çere partije kon ngref».

Me morifet m'darke, sahati ne i çerek t'vej gjasht, ju afrum pexheres mësusit. Fargjoje. S'ingjohesh no i patere, vetëm dica zona kalamojsh qi demede ishim mër-thye njoni me qetrin, ne filluen me u kap e me bërtit. Se njati shum ne u nigju i patere karrikash t'lujtuma pri ve-nit ne masandej përcita s'bëzojti njeri. Avita synin m'i plasë t'pexheres ne majta re mrena: mësusi ishte m'krye t'avali-nës, m'komë, masandej përqrake po m'kom dy burra, dy gra, i goc e modhe ne gjasht kalamoj t'vegjetl.

M'at dedik filloj me fol mësusi: «An-miku i yn prej disa javësh ne knej ka fillue me e shtërmue rethimin...» ne për na pes dekika e boni armikun demek... xhubël fare. Mo n'fun tha:

«Pra t'gërthasim t'gjith për i her: «Posht mishi!».

«Pooosht!» i a pritën ata përqrak.

«Posht t'lyni!» — pooosht qerët.

«Posht djathi!» — pooosht.

«Posht voji!» — pooosht.

«Posht sheqeri!» — pooosht.

«Rnooft grosha (me lug t'drujt)!» — rnooft.

«Rnooft japaku (pa mish e pa t'lyni)!» — rnooft.

«Rnooft gjiza!» — Rnooft!

Una me Asmonin majtëm re njoni qe-trin. Ulëm kryet ne u nisëm ka shpija. Sahati ne tre dekika t'shkoj gjasht. S'ma kitue kaprifoka. Ku di gjo u me pse?

«Kush a ky mësues kshtu a Suf?» m'pyeti Asmoni me i fije zoni.

«Nemelazëm a Asmon se ç'e quejn mës-susin. Si ky ke sa t'duesh m'Tiron. Jon gjona qi nodhin ke ne, por mos m'thuej mo t'futem m'partit tate se parti qetër përveç ksaj partis groshës në japrakut për mu s'ka».

Sufi Asmon Sufës

LETTERS BALLKANIKE

GREKE

ALEKSANDROS
PAPADHIAMANTIS

BABAJ NË SHTEPI

— Xha Sofir, hidhmë pak vaj këtu në shishe, më tha mëma, se nuk e kemi babanë në shtëpi.

— S'ke prurë parë?

— Jo.

— Dhe ç'u-bë babaj?

Ja, shkoi të gjejë një grua tjetër.

Ishte një djal pesëvjeçar, i gjallë, me sy të mëdhenj që lëshonin çika, veshur keq e mos më keq. I bëlbëzonte ato fjalë me lezet foshnje dhe me buzëqeshje naive, që çonte zemrën, pa u thelluar në kuptimin e hidhur që përmbanin, këshilla që edhe burrat që s'kishin me se t'a shkonin kohën, si unë, e ftonin nga hera për t'i bërë pyetjen e bakallit të lagjes, vetëm e vetëm që të dëgjonin nga goja e tij përgjigjen:

— Ja, shkoi të gjejë një grua tjetër.

S'ishte herë parë që e shihja.

Atë ditë takoi të kisha xhepin mbushur me parë, se u mundova, pasi trokëllita me përvujtje pesë herë derën dhe pasi me treguan katër herë portën, të adukja pesëmbëdhjet drahmi nga një hesap prej tetëdhjet drahmish që më bënte një punë letrare të punuar në pesë javë të tëra. Dy të tretat i kisha bërë rrush e kumbulla që javën e parë pa larë asnjë borç, dhe kusurin e ruaja si zytë e hallit për tri javët e tjera.

E thira djalin dhe i dash një grosh.

Djali e mori dhe duke më shikuar në sy me gjuhën jashtë një pëllëmbë, nga gazi, më tha:

— Nëm dhe një tjetër!

S'ishte vetëm ky djal që vinte te bakalli i rrugës X... në një lagje nga fundi i qytetit. Gra të vobekta dërgonin nga hera vajzat e vogla, pesë a gjashtë vjeçare, për të blerë diçka. Takonte në mbledhje të rinja për nonjë çerek ore, herë-herë dhe më shumë, të dyqani i vogël duke kuvënduar me dy-tre shokë që pijnin «qindarkën» e tyre. Ngjante nga konjë herë të haja atje edhe darkën, ashtu në këmbë, sa për të shikuar rradhën. Shumë herë foshnja trevjeçare që po-sa kishin filluar të bëlbëzonin, i dërgonin mëmat e uruara me qelqe dhe shishe në dorë për të blerë «velë», «laci», «pipel». Njëra kërkonte një «lile», shkrepse domethënë, dhe tjetra një grosh «klip». Të folurit e tyre e merte vesh vetëm bakalli, mik i im. Shumë herë i vinte keq dhe dërgonte shqerthin e tij për t'i shoqëruar gjer në shtëpi që të mos pësonin gjë udhës.

Ngjante gjith'ashtu, dhe jo rrallë, që foshnja pesëvjeçare dhe gjashtëvjeçare, të harronin përse i kishin dërguar mëma dhe të kërkonin të tjera për të tjera.

Mos pyetui se ç'ndodhte në të tilla raste: ankime, protestime, të shara, nga mëmat e tyre kundër bakallit. Gjithëmonë mbi kurriz të këtij të shkrete pëllëmbin gabimet e foshnjave. Se foshnjat e fëjnin asnjë herë.

Herë të tjera takonte të derdhej udhës orizi ose të hante vetë vajza gjysmën e shqerit. Me njëherë zbrishte nga lartë mëma ose gjyshja dhe s'lejnë gjë pa thënë kundër bakallit: i thoshnin se ato e dëgjnin se ç'mostrë ishte, që jepte eksiq, po s'kishin se ç'të bënin. Ja, me të tilla eksigjllëke kërkonte të bëhej i pasur.

Unë bëj be se bakalli ishte, si njeri dhe si tregëtar, burr i ndershëm.

Po ndodhte edhe më keq me myshte-

riun e vogël: tek po kthehej në shtëpi humbte kusurin që kishte marrë nga bakalli. Dhe miku im, që të mos përsëriteshin gjëra të tilla, i mpështillte të hollat në kartë mirë bukur, ose i lithte në nonjë leckë dhe i fuste në xhepin e foshnjës. Me gjithë këto masa shpesh herë humbnin lopka dhe groshë. Për mëmat e tyre, edhe këtu bakalli fëjente.

***

Po le të kthehem te djali që zura në gojë më lart. S'jam njeri që fus hundën në punët e botës, por miku im, bakalli, i dinte të gjitha të fshehtat e lagjes. Ishte amanetçiu i përgjithshëm i

se katërmëdhjet drahmit që fitonte aty, nga të cilat gjysmat i duheshin për të pirë, mezi i sosin për nevojat e shtëpisë.

Nga ana tjetër familja shtoej po thuaj një çdo vit. Shtoej familja po të ardhurat pakësohehin. Puna bëhej më e rrallë. Maqina qepëse u-vu më njëanë, aty në një qoshe. Janullës pa mbaruar mirë së dhënuri sisë një foshnje, i ndukte gjirin pjella tjetër. S'i delte koha për të larë as skufinat, kështu që hoqi dorë së qepuri këmbisha.

Manoli, s'e dha Perëndia të mbetej nonjë herë pa pirë të Shtunavet. Janulla kishte vetëm fustanin që mbante më

ALEKSANDROS PAPADHIAMANTIS

Aleksandros Papadhiamantis është krijuesi i novelës greke dhe më i kënduari e tërheqësi nga novelistët përpara luftës së madhe. Sidomos novelat e përmbledhura në dy volume me titull «Novela të Krishtlindjes» dhe «Novela të vitit të ri» s'ka grek të mos i ketë në bibliotekën e vet private.

Papadhiamantis është frymëzuar pothuaj se përherë nga jeta e fshatit dhe protagonistat e novelave i ka gjetur në rradhët e klasës popullore. Janë më tepër rrëfime se sa novela që vënë në dukje zakonet e mira dhe të këqija të katundit, hallat dhe gëzimet, mentalitetin dhe psikosintezën e popullit grek. Me gjithë këtë, novelisti ka preferuar të përdorij në veprat e tij një gjuhë arkaike në kundërshtim me tendencën e madhe që

shihet në letrurë të tjerë që kanë përdorur «gjuhën e folur» të popullit.

Papadhiamantis përveç novelave ka shkruar edhe romane që kanë si thelb jetën e katundit, mbi të gjitha qëndrojnë «I Jonissa» (Vrasësja) dhe «Jevga e Vogël».

Pothua në të gjitha veprat e letraris grek shihet ndikimi i fesë pas së cilës Papadhiamantis ishte dhënë shumë. Edhe novela që po botojmë këtu e që është përthyer drejt nga origjinali e tregon këtë ndikim fetar të autorit.

Papadhiamantis lindi më 1851 në një ishull të vogël të Egjeut, në Skjatho. Mësimet e para i mori në shkollën e fshatit, pastaj ndoqi disa vjet me rradhë Seminarin dhe më në fund u hoth në Gjimnas dhe më vonë ndoqi letërsinë në Universitetin e Athinës.

ngjarjeve të mahallës. Nuk e di nëse vështrimi im i u-duk sikur kërkonte të mësonte diçka, por kur mbaroi punën dhe ishte me ngë, vet-vetiu zuri të më dëftente historinë.

Këtu e nëndë vjet të shkruara, Manoli i Flokut mori për grua Janullën, të bijën e Polikarpit. Nga kjo martesë u lindën pesë fëmijë. Djali i ynë ishte i treti.

Manoli qe marangoz por përtac i math. Punonte, kur gjente punë, që nga e Marta e gjer tek e Prëmtja. Të Shtunavet në mëngjez, ashtu pa prituri, i therte mes, dhe të Hënave i dhëmbte koka. Meret më mënd se që nga e Shtuna në mbremje dhe gjer të Hënës në të gdhirë, bëhej thumb nga vera dhe rakia. Gruaja ishte punëtore. Kishte një maqinë dhe qepte këmbishë. Fitonte një dollar në javë kështu që bashkë me dymbëdhjet o-

vehte. Fëmija s'kishin nga hera bukë. Manoli kur vinte në shtëpi, e hante me gëfnjë gruan; djemtë qanin; dysheku prej kashte zuri të bëhej vëra-vëra; jorgani s'arrinte të mbulonte të tre djemtë e mëdhenj.

Lampa qe vjetëruar dhe pa vajguri. Shtama qe thyer tri ditë më parë dhe pinin ujë me një gjysmë-okare të ndryshkur. Fshesa, e udyrë, qe ngrënë për gjysmë dhe në vënd që të pastronte e bënte më keq dhomën. Tigani ishte çpuar dhe s'përdorej. Tava nga balta kishte plasur dhe shuante zjarrin kur e vënin mbi të. Tenxherja qe vjetëruar, e ngrënë, e pakallajisur. Kallajxhu u kishte thënë t'a blente për pesë grosh ose t'a kallajiste me aq parë por po të kallajisej munt edhe të çpohej në të punuar e sipër. Janulla e gjeti të udhës t'a mbante ashtu siç ishte.

Mjë popull i lirë vetëm me libra e mban me nder
të drejtën e qënies e të jetesës së vet duke qënë
kryelartë po me atë kryelartësi të hrisë
që ka fituar.

AFERDITA ROMAN

Maqinën qepëse e kishin lënë peng për dy napolona e gjysmë dhe këto të holla u-shpenzuan për poganitë e foshnjës së funtme dhe për disa halle të tjera. Pësëdhjet frangat nuk u-kthyen. As edhe maqina.

***

Në këtë hall të math ishte shtëpia kur futi këmbët brënda kumbari.

Kumbari ishte beqar, dyzetvjeçar, i majmë, i pashëm, me brez të gjërë. Ishte njeri i math, i pari i tafaft të një politikani të Athinës dhe kishte fituar të holla nga dallavera. Me fjalë të tjera qe njeri që i shkonte fjala.

Në fillim vinte njëherë në muaj, pastaj dy herë brënda një jave me mish në duar dhe peshqeshe të vogla në xhep për kalamajt, dhe më von zuri e vinte një ditë po dhe një ditë jo.

Kush e di se me ç'mëndje shkonte kumbari këtu, po me gjithë këtë, Janulla ishte e nderme, si të gjitha shoqet e saj.

Janulla, po, ishte e nderme, por Manoli ishte zilër, dhe pasi hëngri e piu mbrëmnet kaq herë me kumbarin, zuri dhe i thoshte së shoqes, në mëngjez, gjëra që i vënin në dyshim besnikërinë karshi atij. Më von filloi të shkonte rrallë në shtëpi.

Dikur i kishte thënë Janullës se para se të martoej me të, kishte një mikë. Tani qe martuar kjo, pa prift e pa kurorë, siç ngjet nga nanjherë në lagjen e fukarenjëvet. Duket se në ato ditë e kishte pjekur përsëri dhe kështu mungonte nga shtëpia nete të tëra.

Faji i Janullës qëndronte këtu: mbase kjo s'ia kishte prerë me lejmon njëherë e merrë: kumbari qe stërvitur në politikë dhe kjo, si grua që ishte, dinte nga pseudopolitika. Por gratë e mahallës zunë t'a merrnin nëpër gojë dhe një nga komshia, Zisi, ishte i mejtimit se i interesuari «duhej të dinte se ç'ngjiste».

***

Pas sqenës së funtme nga e cila Janulla doli me gjysmë gërshtë, me një faqe me gjak dhe me këmbishë të çjerë -- dhe burrat më të urtë të mahallës kishin bindjen, të cilin e ka dhe i nënshkruari, se Janulla ishte e nderme -- Manoli u-çduk. Sigurisht që shkoi të jetonte me mikën e tij. Kumbari ndërkaq i kishte rralluar të ardhurat. Qe fejuar. I gjallë, i lidhur dhe i ngjeshur mirë, i pashëm, me brez të gjërë, i pari i tafaft, njeri me rëndësi dhe pozitë, ishte afër mëndjes që të gjente një nuse me parë.

Janulla e shkrete, s'ia kishte prerë me lejmon. Vetëm këtë mëkat kishte bërë por djemtë kishin uri dhe ay u-rëndua të priste shumë dhe iku.

Dhe Janulla mbeti me katër djemtë, se i pesti kishte vdekur, i thirrur para kohe nga Zoti mëshirë-math në kopshin e mbushur me hule, me zambakë dhe narciz dhe ku lozin dhe jetojnë foshnjat që nuk kanë gjë të keqe në zemër; mbeti, them, me të katër djemtë, pa babë dhe pa kumbar.

Mbeti pa bukë në dollap dhe pa prush në vatër, pa rroba, pa dyshekë, pa mbulesë, pa tavë, pa shtamë dhe pa maqinë qepëse.

Edhe djali i tretë, Miena, që e shihja nga hera të vinte te dyqani dhe të kërkonte nga bakalli «një pikë vaj në shishe», nga bakalli që s'të hante në kandar por që nuk ndjente dhëmbje në shpirt, ay, ishte në gjëndje të derthte një pikë ujë në shumë buzë pasanikësh në botën tjetër.

Edhe të kërkuarit e justifikonte kështu:

— S'kemi babë në shtëpi!

përktheu V. L.

LETTERS I E HUAJ

GJERMANE

POSTHUMA

THEODOR
STORM

E PËRCOLLNË deri nder vorrezat; një arkivol i ngushtë, me një kunorë lulësh përsipri, gjastë baltësë e dy përcollës. Ishte një mengjes i qetë verë, pjesë më e madhe e vorrezave ishte ende në hije e në lagështinë; vetun në buzë të njëj vorri të ri kishte ra dielli mbi dhe të hjedhur. Aty mbrendë e ulnë arkivolin; burrat hognë kapelat, perkulnë kryet për disa çase e u këthyenë mand i tue biseduem rrugës, tue ua lanë errimisëvet që ta kryejshin punën. Shpej qe hjedhë dheu përsipri, heshtja këthen përsëri e nuk mbeti tjetër përveç rrezetve të vetmueme të diellit. Vetun bie e kryqave dhe e rrasetve perkulimore, e bashkave dhe e obeliskave levizte pa u kujtue mbi atë ledinë.

Vorri ishte në krahun e të vobektëve, n'atë krah, ku vorret ishin pa gurë. Së pari qe një tolec, mandej erdh e hodh pluhurin në rrugë; mandej ra shiu prej qiellit e ia treti skrajat. Nder nelet vorre bredlshin mbi të fëmija. Mandej erdhi dimni, dhe ra bora sipri tij, perherë e ma shumë, deri sa e zhduki krejt. Por dimni nuk qendroi, përsëri u këthye pranvera e erdhi vera. Mbi vore të tjera shperthyenë badrat dimuore (lulëzoi pervinca, trendafilat u terbuenë; së parit një bar i njomë, mandej mbinë hita, rrodhe e sarushta të tjera, qi njerzët i thrasin bar i keq, e nder orët e nxehta të mesditës vlonde kanga e burgëthëve. Në një mengjes ishin zhdukë të gjitha rrodhet e çdo bar i keq, e kishte mbetë vetun bari i bukur. Mbas disa ditësh kishin vuem në krye të vorrit një kryq të zi e të thjeshtë, në njeon anë të cillit, me shpinë prej rruge, ishte thadruem një emen vajzë, me germa t'umëta, pa ngjyre, e qi vetun prej s'afërmi mujshin me u dalluem.

Ishte bā natë. Në qytet dritoret ishin terr, gjithëkafja kishte rra në gjymë; vetun atje nalt në dhoma te njëj shtëpije së naltë rrinte çuet një djalosh. Drita i kishte fikë e rrinte në një karrigë me sytë të mbyllun, tue prigluem, në se poshtë kishin ra me pushuem të gjithë. Në dorë mbante një kunorë trendafilash të bardhë. Kështu qendroi për një kohë të gjatë.

Jashtë ishte një jetë tjetër; shpazët e natës silleshin andej e këndej, diçka murmuronte larg e larg. Kur i hapi sytë, dhoma ishte zbritë; ai mujt me i dalluem pikturat nder mure; neper dritore, në dritën e zbetë të handë, pau murin qi ishte kundruell pjesë tjetër të shtëpis. Mendimet e tija u drejtue kah vorreza. «Vorri është në hije», tha, «hana nuk i ka lëshuem rrezet e vet mbi të». Mandej u ngrit, qeli doren me kujdes dhe u ul poshtë neper shkallë me kunorë të vetë në dorë. Në tremë prigjoi edhe njëherë, e ndosë e çeli dorën pa bā zhurmë, doli në rrugë e nëpër hije të shpënjave u drejtua jashtë qytetit; bari dhe rrugë në dritë të huanë derisa mërmurën nder vorreza.

Ashu ishte sikur kishte thanë; vorrin e kishte mbuluem hijja e murit të vorrezave. Kunorën e trendafilave e vori mbi kryqin e zi; mandej pëhteti kryet për te. Aty afer, mbledhë të murit rojtari kaloi, por nuk u kujtue për te. U zgjuenë zanet e natës me huanë, ferferimi i fijeve të barit, shpërthimi i lulëve të natës, kanga e bukur n'ajri. Ai nuk degjonte, jetonte në një orë, qi nuk ishte më, i perqafuem prej dy krahëve të njëj vashë, qi tash sa kohë kishin pushtuem një zemer të qetë. Nji fëtyrë e terun i afrohesh fëtyrës së tijë, dy sytë të kalteritë fëmijë këqyrshin sytë e tijë.

Ajo teshma kishte mbarue, por ende ishte e re dhe e bukur; ishte ende ter-

heqëse dhe ende lakmohesh. Ajo e donte dhe bante gjithëka për te. Shpesh për faj të tij i kishin bertitë; mandej edhe ajo vetë ishte kujtue para syëve të vetë të qetë, por me gjithkëtë puna nuk kishte ndryshuem. Natën, në fillim të pranverës së ftoftë me robe të vjetrueme, vinte tek ai në kopësht; ai nuk kishte mënyrë tjetër me e pa.

Nuk donte, vetun e lakmonte dhe pa u kujdesë ia mirrte zjarrin e frikëshem nga buzët e saja. «Po t'ishem llapazan», thonte, «neser kishë me i kalzue mbotës, se më ka puthë më e bukura vashë e qytetit».

Ajo nuk i besonte se e mbante për më të bukurën, as nuk i besonte se nuk do të bëzante.

Nji gardh i ulët e ndante prej rruge vendin, ku ata ishin. Degjuenë tue u afruem do hapa. Desht ta terhiqte me vedit, por ajo nuk e la. «Nuk ka gjā», tha.

Ai u lirue prej krahëve të sajë dhe u terhoq vetun.

Ajo qendroi, pa levisë, vetun se i mbuloi sytë me shuplaka të duerëve. Kështu qendroi, derisa jashtë kaluenë njerzët dhe zhurma e hapavevet treti në mes të shtëpijavevet. Nuk u kujtue, se ai i ishte afruem përsëri asajë dhe ia kishte hjedhë krahun për rreth qafe, por kur u-kujtue, e uli kryet edhe më poshtë. «Ty të vinka turp!», tha me zā t'ulët, «e dij, e dij».

Ai nuk u pergjegj. U ul mbi bankë dhe e terhoqi në heshjite afer vedit. Ajo nuk i kundërshtoi, dhe i vueni buzët mbi duerët e tija zotnijs; kishte frigë e shkreta se mos e kishte trishtuem.

Me buzë në gaz e ngriti dhe e vuem në prehen dhe u çudit kah nuk ndinte kurrnji peshë, përveç formës së trupit të saj delikat si t'ishite hije. I tha si në grindje, se ishte shtrigë e se nuk peshonte më tepër se tridhetë derhem. Era

PROFILI

THEODOR STORM (1817-1888)

SHKRIMET e Theodor Stormit janë të frymzueme prej vendlindjës së tij Schleswig-Holstein, por nder ta ndihet edhe fryma e Frizis dhe e Saksonis sulët, prej kah i kishte prindët.

Kjo frymë gjeti shprehjen më të naltën nder veprat e Friedrich Hebbel e në muzikën e Johannes Brahms. Por këta dy vigana, prej rrethanaet të jetës, qenë shterngue me u larguem prej vendit të vet e, edhe pse nder veprat e tyre gjindet pandam ajo frymë krahinore, megjithatë kur i permendim, na shkon mendja te shpirti i perbashkët gjerman.

Megjithë Stormi qe ndikue prej vendlindjës, së cillës do t'ia dijë frymzin e tij poetik, nuk mund të thohet, se shkrimet e tija janë kufizue mbrenda rrethit të ngushtë të vendit të tij. Lidhi miqësi me shkrimin Moerike e, në prakun e plegenis me sviceranin Gottfried Keller, të cillët bashkë me Stormin u ngjtnë në botën letrare, pse krijuenë tipat e vendit të tyre. Edhe në shkembimin e letrave, qi patën në mes të tyre, tue lanë m'anësh çeshtjet personale, u thelluenë nder veprat e tyre letrare e këtu shijet se sa mirë Stormi e njëfte letratyrën gjermane t'asajë kohe.

Stormi është lyrik e novelist. (Pos novelës së shkurtë «Posthuma», qi po botojmë këtu, është përkëthye shqip edhe një nder novelat e tija më të bukura, «Immansee»). Vjershat e tija, deri sa të jlitet gjermanisht, kanë ene u këndue gjithmon me andje. Poezit e tija, nder të cillat këndon natyrën e dashurin, kanë

trajtnë e kangëvevet të thjeshta e janë të shkrueme me një gjuhë të paster e të kulluet. Poezija e tijë e shterngon lexuesin me u zgjanuem ndër horizonte të reja kuptimi e ndijesje dhe e çon nder thellësi të shpirtit, tue zbuluem e tue ndriquem çka njëherë u dukte e errët dhe e mjegullët. Nder strofa, qi krijon e për të cillat preferon ngjyrat delikate, ndihet pasioni i tij burrnuer. Këndon vetëmin e misterin e vendevevet të veta nordike si edhe fuqin e mëshefët e pushtuese të detit. Nuk dihet a i sillet thellësisë së detit a por fatit, kur e mbyllë kangën e vetë «Meeresstrand» me këto fjale:

E zānet ja po degjohen,
qi mbi thellësi ushtojnë.

Stormi është mjeshtri i novelës. Bjen në sy perparimi i tij i vashdueshem prej veprës në veper, deri qe mbërrin në formë të persosun. Karakteret e krijoj si fuqi vepruese, qi dalin në një skenë të gjallë e në një luftë mbinjerezore. Nder novelat e tija nuk mungon gëzimi për jetë e gjallni e gaz, por nder ta sundon sidomos «ambelcimi i thartë e burrnija më e thjeshtë e dhimbjës», të cillat, simbas thanjes së një miku të tij, janë gjāja tipike e novelës së tijë. Nganjherë nuk e përkryen veprimin, por e çek gjendjen, kështu qe ngjarja njerezore merr pothuaj ngjyrë fatale. Ven ndermjet të lexuesit e të veprimit një largësi, qi i jep ndodhjës një dritë e një trajtë të veçantë.

fryni neper gembat e thatë; ia hudihi pallton kambëve të saja. Ajo i ngriti sytë dhe e këqyri tanë gëzim. «Unë nuk merdhas», tha dhe e nguli ballin për krahun e tij.

Ajo gjindej nen sundan të tij; nuk donte më gjā për vedit. Por ai e kuronte, jo pse kishte dhimë për te ose pse mendonte se do t'ishitë mëkat, por i dukesh, se dikush e ndalonte, qe ta pushtonte. Ai nuk e dinte, se kjo ishte vetë vdekja.

Ai ishte çue dhe donte me shkuem. «Ti po ftolesh», i tha. Por ajo ia shterngonte dorën për faqe të vetë e ballin për ball të tij. «Unë kam të nxehtë, shikjo, shikjo, si jam bā zjarr!» thonte. E rroku me krahë për qafe dhe u kacavar si një fëmi tue e këqyre në heshjite e në dalldi.

***

Tetë ditë mbas kësajë natë së ftoftë nuk qe më në gjendje m'e lanë të shtersën; dy muej më von vdsite. Ai nuk e pau më. Por qe prej vdekjës së sajë lakmija e tijë është shue. Ai mban gjithnji me vedit tash sa vjetë fëtyren e sajë të gjallë dhe është i shternguem me dashunuem një të vdekune.

Përkëthye nga Gasper Shoshi

Ngjarjet nuk i tregon drejtë për së drejti, por i ven në gojë të ndonjenit nder personat e treginat, në mënyrë qe të bājnë me marrë pjesë nder to e me i ndimë, ose bau qe të duket se kallëzimi është marrë prej një kronike së vjetër tue bā me spikatë më tepër kohën e largët, në të cillën jetojmë personat, qi pershkruen si edhe fatin e tyre. Per Stormin novela është forma me anën e së cillës paraqitet mbrendija e shpirtit. Harti i novelës së tijë, në formën e shternguet të sajën, në thellësin e botë-kuptimit tragjik, dhe në lidhënin e çdo fjale e të çdo gjesti me konfliktin kryesuer, i pergjet dramës.

Veprimi i tij letrar mbërriti kulmin me tregimin «Der Schimmelreiter». Në këtë tregim njerzët e detit veruier si edhe pushteti i detit mbi njerzë gjeten shprehjen e vetë të pashlyeshme. Këtu qendron shpirti i këtij vendi, qi percaktohet prej luftës ndermjet të njeriut e të detit. Mbas pak muajsh, si kreu këtë novelë, Stormi vdiq.

Nder poezit e novelat e Stormit pasqyrohen perherë jeta dhe kujtimet e vendit të tij. Por kur nuk këqyrë me i shprehë ndjenjat dhe mendimet e veta. Nuk don me prekë e me tronditë, por don diçka tjetër. Ai don qe lexuesi të rrijë e të mëndojë vetë problemet e jetës. Atij i qeshi fati si në dashuni, në familje e në miqësi; por ai mujt me krijuem vetun kur e ndiente vuajt larg prej tjetëvet. «Në qoftë se mendojmë si duhet, çdo krijatyrë njerezore jeton për vedit, në një vetmi të tmershëme — ajo është një pikë e tretun në hapësin të pamatun e të pa kuptueshëme». Në këtë «vetmi të tmershëme» jeton edhe njeriu — e këtë gjā Stormi e tregon nder persona të novelavevet të tija — i cili duket i mëshefun në familje, në profesion e në vend të vet. Edhe ky do të marrij një qendrim të fort ose do të humbij në këtë vetmi. Per hir të shterngesës së formës dhe të thellësis të perbetimit të fatit nder vepër të veta, Stormi xen një vend të mirë nder poetët gjermanë të shekullit XIX.

G. Sh.

Gati për shtyp: «HISTORIA E NJË BUIQESHE» dhe novela të tjera të GUY DE MAUPASSANT, shqipëruar nga VEDAD KOKONA.

Shtëpia Botonjëse «LUARASI» nxori në shitje «PËRALLAT E VLLAZËNVET GRIM» - Romanin e Abatit Prévost «MANON LESCAUT» - «NASTRADIN HOXHA» dhe «DASHURIA NË HONG KONG».

SHTYPI NË MAJË TE GJUHËS

REVISTA XANXARE

Nr. II

NË U BË ZËMRA MAL KUR MËSUAM SE lexonjësit e Revistës Letrare e pritën me gëzim dhe dashuri këtë Revistën t'one të vogël. Ata u kënaqën dhe u zhavitën me ato që ishin shkruar për themeltonjësit e Revistës Letrare. I ftojme dhe i lusim që të mos qajnë për atë që mund të shkruajmë nonjë ditë për ta në këto shtylla. Se kështu e ka kjo botë: njeriu qesh me punët e botës dhe qan me punët e tija.

Dora dorës Revista Xanxare botohet si appendic i Revistës Letrare. E falenderojmë këtë të fundit për pritjen e për- zëmërt që i ka bërë Revistës s'onë. Nga mungesa dhe shtrënjtësia e letrës nuk kemi nga t'ia mbajmë edhe prandaj do të jemi mysafirë gjer në mbarimin e luftës, e cila, kemi shpresë se ka për të marë fund me çfarosjen e njerëzimit dhe të qytetevet.

Me që jemi vetëm një appendic do të mbajmë vëndin gjer sa të mos sëmuremi, gjer sa gërsheira e operatorit të mos na flakë përdhë. Gjer sa të mos vdesim do të rrojmë. Ky është parimi ynë.

Jeta kulturore dhe mendore shqiptare u vesh në të zeza këto kohët e fundit: organi magjistar i doktrinës nebulozobihane rreth të cilit ishin bashkuar mentarët e ekuar të këtij vëndi, dha edhe një herë shpirt. Por nuk dihet me siguri në se ky është i fundit. Disa duan të thonë se mori sysh nga ay artikulli sociologjiko-pshologjik i drejtorit të saj. Neve na duket se arësyeja është kjo: me që Njemendësia Shqiptare nuk është sot në një mëndje, drejtori Z. Nebil Çika është penduar që ka nxjerë në dritë këtë volum dhe tashti ka zënë të mbledhë ndej këndej leksimplotet që mund të gjejë me shpresë se mund t'i shdukë krejt nga qarkullimi. Por na ka rënë në vesh se një leksimplotar i ka rënë në dorë atje në Londër.

Me furtunën e veriut erdhi nga Tirana në Tiranë «Fryma» e Shkodrës. Një revistë re me format të bukur, me letër të bukur, me shtyp të bukur, ku bashkëpunojnë shkrimtarët e famshëm të pa- njohur. Revista mban titullin Fryma e eila është shkruar me gërma të mëdha të suazuara brënda në një katërkëndesh të mbërthyer mirë nga frika se mos të dalë jashtë pa lënë gjurmë, si frymë që është. Drejtori i saj, Av. Muzafer Pipa, ka patur kujdes ta gozhdojë emërin e tij mu në zëmër të kopertinës nga frika se mos nuk binte në sy po të vihej me nonjë cip të revistës. Shpresojmë se kontributi i tij më i mirë do të zhvillohet brënda këtij kuadrati të kopertinës që i bie në sy edhe atij që nuk di të këndojë. Kryeartikulli Dëshirë pune thotë: «Dicka e re u donte, por edhe e saktë e serioze...». Edhe më tej: premtojmë vullnet e seriozitet të vazhdueshëm...». Pastaj edhe një herë akoma: «...Brumi, elementi përbas i materialit nuk na mungon; serioziteti thom... do t'a ngjeshi këtë brumë...». Sikur autori i kryeartikullit, m. p. të mos vinte tri herë fjalën serioz ndoshta shkruan i tij do t'ishite serioz. Prof. Filip E. Ndocaj shkëlqen me divagimet e tij në studimin e Letërsisë. Autori thotë: «... Qëllimi i em ka me qenë t'ap mundësi e të grishi kah divulgimi i letratyrës s'onë, deri tash nge- lë lamë studimi vetëm nder klasët e nal- ta të Licevet». Margaritarët që u ka dhënë nxënësve kujton se vlejne edhe për publikun. Ja njeri nga këta: «...Por në kje se kemi thanë se letratyra nda- bet në letërsi të ndryshme...». Edhe haj- de thoni pastaj se La Palisse ka vdekur! Fryma duket sikur ka fryrë më me fuqi

mbi vjershën e Hesperus-it dhe i ka rrëmbyer titull e presje e pika duke i lënë vetëm, pa arësye, apostrofet; ka fry- rë kaq shumë sa ia ka hequr edhe kup- timin. Frymë, frymë, nat'e ditë, që të na shubet çdo dritë!

Kohët e fundit u bë një mbledhje në sallën e Institutit të Studimeve Shqip- tare. Muarë pjesë shkrimtarë dhe stu- djozë të dëgjuar. Në një bashkëfjalim që patëm me këta zotërinj na thanë se janë duke përgatitur shumë libra në të cilët do të shquhen «Libri i pashtypor» nga X. «Pyetje pa përgjigje nga jeta e Skënderbeut nga Y dhe «Anekdota të përkëthyme» nga Z. Librat në fjalë po shtypen në tempullin «Pro Kultura» që po ndërtohet mbi ranishten e Durrësit. Marim leje të protestojmë se shumë veta nuk figurojnë pranë shokëvet të tyre fa- më-math. Shpresojmë se me zgjedhjen e parë këta veteran dhe shkrimtar të çuar nuk do të mungojnë në këtë davet.

Libraritë t'ona janë duke u pasuruar me një varg botimesh në gjuhën shqipe. Nga që revistat dhe gazetat e huaja mun- gojnë, këto t'onat kanë zënë kryen e

vëndit. Vetëm për këtë gjë duhet u- rnuar vazhdimi i luftës. Me që gjithë di- tën shqipua është pa punë (flasim për ata t'ëpakë që nuk janë shkruar në shko- llën e xhollit) vemi në «Argus» për të kaluar kohën dhe për të zbuluar nonjë gjë të re. Në gazetën «Bashkimi i Kom- bit» d. 19 Fruer 1944, në shtyllën Gjuhë- Gabime dhe qortime, Z. K. Tasi thotë se fjala palë «përdoret në tre kuptime, një qi ka vërtet dhe dy qi ka marë abuzi- vaz...». Nga ana tjetër Z. Tasi foljen shpjegoi e gjen pa vënd dhe e zëvendë- son me foljen çpaloj. I lutemi pra Z. Ta- si të na çpalojë se ku e ka gjetur fjalën abuzivaz.

Në librin me novela (?) Netet e Lor- dit Moundrago, faqe 10, këndojmë: «Jam fare mirë nga shëndeti; simbas za- konit dje më examinoj edhe doktori...». Nuk dimë në se folja examinoj është frëngjishte apo shqipe. I lutemi përkë- thyetit të na ndriçojë mbi këtë pikë.

Në Hyllin e Dritës 1 Kallnuer 44, fa- qe 25, po këndonim me zë të lartë: «Çu- ditet njeri për do punë doret të kryeme me aq shije ndër djepa, sidomos krre- kat e tyne, nder stola e shkami kularësh të dhenun me teh të briskut, ndër ar- kët e nuseve, posë bludash, trevezash, shekesh, peharësh, gavejsh, mjeleash, tpijsh, lafiqesh ase rrallanash etj...». Një shok na pyeti se ku e kishim mësuar kë- të gjuhë të re...

Mësojmë se libri me vjersha Valët e Mija (të tijat, jo të mijat...) i Blazho Siliqit po ribotohet për së dyti për të vetmen arësye se parathënja e Lasgush Poradecit ka patur një sukses të math. Por ky botim i dytë do të precedohet nga një parathënje tjetër po nga Lasgu- shi i cili do të shpjegojë, me këtë rast, se ç'ka dashur të thotë me atë të parën.

P. S. Shumë gjëra të tjera na mbeten për numurin e tretë të kësaj reviste. Prandaj le të na falin ata që nuk janë zënë në gojë këtu. Mos të kenë frikë; do t'u vijë radha edhe atyre. Vetëm duam t'u kujtojmë lexonjësvet t'anë se Revi- sta Xanxare bashkë me atë Letrare shi- ten vetëm e vetëm në libraritë. Ju çudi- teni ndoshta se pse lajmërojmë një gjë që s'do kallaus, por kjo ishte e domosdo- shme mbasi shumë njerëz kishin mbetur pa i blerë të dy revistat nga që një palë e kishte kërkuar në arkën e Financës dhe një palë tjetër në Universitetin le- trar të Dajtit dhe të Kursalit. Dhe do- mosdë s'e gjetën. Me që ata nuk vinë të kërkojnë revistat t'ona i lutemi Shte- tit këtë gjë: ose të transferojë arkën e Financës në Librarinë Argus, ose t'i mbledhi libraritë në Arkën e Financës. Të shëkonin pastaj në s'u shitshin një mi- ljon e kusur copë të Revistës Letrare dhe, bashkë me t'ë, edhe të Revistës Xanxare!

Selam Opinga

AGO JAKUPI I MITRUSH KUTELIT

(Vijon nga Nr. 2)

Te rrëfimi «Fshati im e pi Rakinë» rrjeth humorit si krura herë i ngadalë- shëm, herë i rrëmbyer, herë plot thumba sa arin gjer të shpotija e rëndë. Ay ku flet kafandari ngjarjet zhvillohen naty- rëshëm, midis kupës së rakisë dhe fjalës së muhabetit e kupa kupën, e fjalë fja- lën deri sa rakija çpështjell mëndjen e trullësor dhe të mpirë edhe deri sa vi- dhat çvidhosen e vira përpara teje çdo gjë bëhet shesh!

Por aty ku mer fjalën auktori në më- nyra përshkronjëse humorit i mungon njomësia, ajo shije magjike, që të bën të buzëqeshish, a të qeshish vetveti.

Protagonistët e rrëfimit «Fshati im e pi Rakinë» janë të ndryshëm: është bota e tërë fshatare me burra e me grua, me fëmij e me kafshë e shpeshëri, që kungohen me raki, që... pijnë e shumë rinë thumb; por është një botë që lë- kundet si në dehje me tërë veset e tyre që nga djepi gjer në varr. Kjo botë ka edhe pijanecët e vet klasikë: është Nuçi Shyti e sidomos Kamber Kollozhegu. Te ky i fundit humorit kthehet në shpoti të rëndë, por është i gjallë përshkrimi i Kamberit si i dehur.

***

Le të vijmë në vijat e përgjithëshme të mjeshtërisë së penës së Mitrush Ku- telit.

Kuteli nuk krijon tipa psikologjikë, as ngjarje, por pikturon: pikturon atë që është fshati i tij, fshatari i tij, zemra e tij. Mirpo rrëfimet e tija nuk janë pik- tura, që i shohim në tërësi para vesh, as që i pikturon përpara nesh; ato du- ken si piktura të pikturuara me kohë e të mbuluara. Kur i lëçisim na bëhet si- kur auktori me dorën e vet dalëngadalë me naze nusërija na zbulon velon, që i mbulon. Ay pikturon mundin e djersën e fshatarit, gjakftohtësinë, gëzimet e aty- për-atyshme, dëshirat, dehjet, hakma- rrjen fshatare e sidomos dufin, që vreh për tokën, për baltën e tij, për vëndin e tij. Dashurija e dlihtë e shkrimtarit për fshatin si në humorin, si në përshkrimet si në kuvendimet kurdoherë ngjall në lë- çitësin atë ndjenjë e nostalgji, që i jep shkas t'i dashurojë edhe ay ata njerëz të thjeshtë, të lumtur a të mjerë, të drejtë a të gabuar, si janë fshatarët e rrëfi- mevet të Ago Jakupit e të Neteve

Shqiptare, si janë fshatarët t'one Ta- mam këtu qëndron vlera letrare e Mi- trush Kutelit, sepse ay çan një rrugë drejt mu në zemrën e traditës, e asaj që është çdo gjë shqiptare në dukje e në mbrendësi: në fshatin shqiptar në folklorën e gjallë shqiptare. Që në ra- dinë e para ay e krijon atmosferën fsha- tarake me diçka mistike e nostalgjike bashkë. Shijoni një byrje:

«Në kohën e fundit mën'e u silluan fort pleqt e fshatit. Si të velur njo kjo botë njëri ndëroj jetë buzë-vjeshtë, dy këtij dimri edhe disa në prenverë, kur rin bari. Iknë n'fashu, njëri pas t'atrit, si bërë me fjalë, miq-e-armiq-bashkë, edhe e lamë fshatin në dorën e brezit të ri...» (3).

Teknikën e të rrëfyerit Kuteli e ka shumë të thjeshtë: i ven episodet njëra pranë tjetrës edhe i len të njëjzohën e të shkrihen në veprimtarinë e në kaven- dimin e protagonistëve.

Stilin nuk e ka të fortë. Ay nuk spër- pillos shprehje lehatonjëse, nuk thurr fraza me erë parfumi, as nuk grembu- llon fjalë të mëdha, kur don të kallzojë diçka të zemrës, diçka të fortë. Tek Kuteli s'ka hakarritje ndjenjash e haka- rritje mendimesh: çdo gjë rrjeth me thjeshtësi e gjakftohtësi: edhe dertet, edhe përkëdhelitë, edhe dashurija edhe mjerimet. Stili i këtij pra është i thje- shtë, i thjeshtë si është i thjeshtë jeta e fshatarit t'one. Tamam në këtë thje- shtësi fshihet origjinaliteti i Kutelit.

Por gjuhën e ka shumë të pasur e përsëri shumë të thjeshtë: në bega- tinë e në thjeshtësinë e gjuhës bepet magjia e rrëfimevet të veta. Kjo gjuhë e Kutelit në fjalë e në tonalitët është gjuha e gjallë e fshatarit poradecar e mokrar, krejt e paherrur as nga turqiz- ma, as nga sllavizma e as nga greqizma edhe as nga rrënjet gramatiko-sindaktike. Në çdo kuvendim fjalët janë aq të që- lluara sa edhe një fjalë sikur t'i heqish frazës, e shëmton krejt kuptimin, thel- bin. Edhe kur bën përsëritje fjalësh — e këto i ka të shpeshta — fjalët e për- sëritura i përdor me kujdes e me nevojë për të forcuar bukurinë e frazës, ngja- rjen vetë, faktin.

Krahasimet nuk i kërkon jashtë botës fshatare. Për shëmbëll plaku fshatar i Kutelit është i shëndoshë si gëdhë, është

si një lis me rathë shumë, o si një gë- shtenjë zgërbonjë në mes të një korije të re; i gjatë sa një plep, i zeshkët si hoshaf... Fjala s'merr fill si s'merr nga një herë eshka sa do t'i rëndosh ma- satit... etj.

Onomatopeizmat janë karakteristika e shkrimevet të Kutelit. Këto përdoren me kujdes edhe rrëfimin e bëjnë gudulisës e të gjallë. Ja disa shëmbëlla:

«— Dum-dum-dum! — bënin këmbët e tij të zbatshura. (4).

«— Dangër-dungër, bambër-bubër, çin- gër-mungër... (5).

«— Këto këngë sikur i dëgjoj edhe sot të përzjera me zhurmat e veglës: krik- krik skripcat për t'u hapur goja, fu-fu kur shqiste shigjeta, drëng-drëng kur go- diste krehëri... (6), etj. etj.

Mbi të tëra këto gjatë të gjitha rrëfi- mevet gjejmë kuvendime të gjalla, të natyrëshme, të këndëshme edhe humor plot shije e njomësi. Kuteli është edhe një nun i zgjedhur: protagonistët e rrë- fimevet të veta i ka pagëzuar me emra të përshatura pas karakteristikave të përgjithëshme të tyre.

Për të gjitha këto lëçitësi e këndon Kutelin pa pulitur as sytë.

Po ta krahasojmë me një gjë konkrete, vepra letrare e Mitrush Kutelit është si një tufë jo me lule kopshti të vaditura nga duar vashash, por është një tufë me lule mali, lule t'egra mali; mirpo në thje- shtësinë e në egërsirën e tyre kjo tufë lule mali mban magjinë, që të tërheq për ta shtrënguar në gji me dashuri. Ose edhe më mirë: Vepra letrare e Ku- telit i ngjan njëj vashë katundare e ve- shur me çitjane tamam ashtu me tra- shtinën fshatare e me flokë të çprishur dhe me faqe të djegura nga djelli; por në ndërlikimin e kësaj thjeshtësie dhe trashtine fshatarake, midis gjelbërimit të lëndinavet e kthjelltësisë së qielli, çquaj- në sytë-kaleshë, vetullat-gajtjan, gusha- farfuri edhe hognat prej kllapodani të je- lekut, që puthitet mbi gjirin virgjëror të shkundërmuar. Me këto cilësi vasha fshatare na magjeps e na ngjall dëshirën për të qenë bashkë me t'ë buzë-më- buzë e gji-për-gji.

E tillë është vepra letrare e Mitrush Kutelit në gjirin e Letërsisë së re Shqip- tare.

Sterjo Spasse

SAMI FRASHERI JUSTIN GODART

Sami Frashëri është një nga trinjtë e shenjtë shqiptare, një nga të tre vllazërit Frashëri. Lindi në Frashër më 1850. Mbaroi shkollën greke të Zosimenjvet në Janinë. Me mësimë private mësoi edhe arabishten e persishten. Shërbeu si nënpunës në Stamboll, në Tripoli, pastaj mbeti disa kohë në Janinë e në Frashër. U-ktihye përsëri në Stamboll, ku shërbeu gjer në fund të jetës së vet si "shkronjës" i Komisionit të Pallatit. Vdiq më 1904.

Sami Frashëri është i math për Shqipërinë, jo vetëm pse pat qënë biri i saj i çkuar, por edhe pse punoi me mish e me shpirt për lirinë e sajë. Mirpo Sami Frashëri është shumë më i math edhe shumë më i vlyer për Turqinë: Ay me geninë e vet krijoi atë lëvizje e atë jetë mendo-re, të cilën s'e kishte krijuar dot kurrë Turqija në të pesë shekujt e sajë perandorije. I dha kulturës turke enciklopedinë historike dhe gjeografike "Qamus al-al lam", e botuar në gjashtë vllime rreth vjeteve 1889 e 1898. Hartoi një fjalor Turqisht-Frangjisht edhe Fjalorin krejt turqisht "Qamus i turki" në dy vllime. Ky është edhe sot fjalori më i mirë, që ka gjuha turke. La të paplotësuar një fjalor Turqisht-Arabisht. Themeloi edhe redaktori vetë gjashtë fletore turke nga më të gjallat edhe botoi dramën e famëshme me subjekt thjesht shqiptar "Besa". Përktheu në turqisht "Historinë e Francës" edhe romanin me famë botërore "Les Misérables" të V. Hugo-it.

Me këto vepra Sami Frashëri u bë një nga filologët më të mëdhej të Turqisë edhe emri i tij mori dhënë si një nga përfaqësuesit më të thellë e më në zë të kulturës turke. Veprat e tij mbushnë zbrazëstrën e shëmtuar e të turpëshme të jetës mendo-re turke edhe janë nder i mbarë Turqisë.

Revista Letrare recensionson vetëm librat dhe revistat që i vijnë në Redaksi në dy kopje.

Revista ndodhet në shitje në të gjitha Libraritë t'ona, pa patur pajtimtarë.

KEMI një sërë emra të huajsh që shquhen për shqiptarofilinë e tyre, si për shembell: Bopp, Hahn, Herbert, Jokl, Durham, Mayer, Vaina, Cecil, Sufflay, Carnarvon etj. etj. Po do të harrojmë një nga dashamirët t'anë më të mëdhenjë sikur të mos përmendim edhe emrin e senatorit të shquar francez Zotit Justin Godart.

Zotëri e tij është një personalitet me rëndësi në Francë. Ka qënë deputet i Lyon-it, shok me Edouard Herriot-in, pastaj senator, shumë herë ministër si dhe nënkryetar i Senatit të Francës. Në vigjilën e kësaj lufte Z. Justin Godart

përi erdhi pas interesimit dhe marveshjes që bëri me Qeverinë t'onë Zoti Justin Godart, i cili pati kujdesin të zgjedhi një njeri me vlerë si Zoti Léon Réy për t'a vënë në krye të misjonit.

Siç thamë Zoti Justin Godart ka shkruar librin «L'Albanie en 1921» edituar në Paris pranë «Les presses universitaires de France» më 1922. Libri përbëhet prej 374 faqesh, i ilustruar me 33 fotografira të ndryshme. Në fund ka një kartë gjeografike të Shqipërisë me kufitë e 1913-ës. Parathënia prej 26 faqesh është shkruar prej shokut të Zotit Justin Godart, d'Estournelles de Constant,

edhe ky senator. Me një herë vazhdon hyrja e librit — tre faqe — prej auktorit. Vëllimi ka 11 kapituj:

I) E kaluara e Shqipërisë;

II) Shqipëria parë në fillim të 1921-s;

III) Historia politike e Shqipërisë prej revolusjonit turk gjer në ditët t'ona;

IV) Njësimi kombëtar dhe organizimi i vëndit;

V) Coptimi i Shqipërisë prej fuqive të mëdha;

VI) Shqipëria dhe Italia;

VII) Shqipëria dhe Jugosllavia;

VIII) Shqipëria dhe Greqia;

IX) Shqipëria dhe Lidhja e Kombeve;

X) Tokat shqiptare iridente dhe;

XI) E ardhmja e Shqipërisë.

Për plotësimin e karakteristikave të librit shënojmë se në faqet e para, jasht tekstit, janë fotografitë e miqve t'anë ZZ. Justin Godart dhe d'Estournelles de Constant.

Që në hyrje të librit shquajmë me një herë sinqeritetin që frymëzon auktorin fisnik për ne. Ay shkruan:

«...Mbetet, me të vërtetë — dhe është një përshtypje e pa harruarshme — atij që udhëton në Shqipëri kënaqësia (le charme) të gjejë të gjallë dhe mikpritëse figurën kalorëse dhe kryelarte që kish imagjinuar; të shohë, gjithë shpirt tabillon shpesh të përshkruar prej një të kaluarë edhe të pa prekur; të vazhdojë në karvanë, gjatë maleve të grumbulluar dhe peizazheve madhështore, rrugën mijëvjeçare rregullisht të vizuarë në shkëmb prej potkonjëve të kuajve dhe, me gjithë se i pritur nga çdo anë vëllazërisht, të ndjehet i huaj përpara zakoneve të popullatës.

Nën aparenat e pa tundura në Shqipëri, përhera është dredhur një shpirt i pa mposhtur, ka vuar përherë shpirti i pa mvarësisë. Gjatë shekujve Shqipëria i rezistoi fitimisht sovranit, turkut, në rrëzimin e të cilit ajo kontriboi... Po e gjithë përpjekja bujare dhe e çmuarshme e aj, që për t'a vënë në një rrezik me të druajtur se zgjedha e shporur...»

Pasi thekson se Shqipëria u çlirua prej Turqisë prej gjakut dhe armëve të saja, Zoti Godart vazhdon duke kallxuar se u bë një plaçkë për fuqitë mëdha, të cilat nuk i lanë rast të rindërtohet po e detyruan që të mbrohet edhe nga lufta diplomatike, sepse Shqipëria qe plaçka e traktateve dhe e pazarllëqeve të mëshehta.

«...Sot e coptuar, të nesërmen e rindërtuar, simbas kombinacioneve të çastit, ajo qe e keqpërdorur më me rrezik, në pak vjet prej kombeve aleatë, për të

triumfuar të drejtën e popujve për vërvendojë, se sa nga Turqija gjatë shekujve... Krahas me Shqipërinë e djeshme, ne do të përshkruajmë Shqipërinë në fillim të evolusjonit të përparimit që ajo ka filluar dhe që do t'a vazhdojë, në sajë të lirisë, për të cilën, në të ardhmen, siç ka bërë në të shkuarën, ajo do të luftojë në rast nevojë, me egërsi».

Fisniku Godard është — fakti e dëftën — dhe psikolog i madh. E njohu mirë dhe me saktësi shqiptarin.

Manush Peshkëpia

LAJME LETRARE

I. M. QAFEZEZI plotëzon lëndën e një studimi historik mbi qytetin e Voskopojës. Duhet një editor zemër-gjerë e vështrim-math.

LIPI (Filip Papajani) pregatit një vëllim me novela humoristike. Vëllimi do të përmbajë edhe *Kukuthin e Kavajës* si edhe *Arinë e Poradecit*.

BENDO SHAPERDANI ka në mbarim e sipër një vëllim shënimesh udhëtimi nëpër Shqipëri. Titulli: *Itinerar Shqiptar*.

PANDELI EVANGJELI (gjithë bota e haroi Xhaxhanë) ka rjeshtuar lëndën e kujtimeve nga vepërimi i tij në Kolloninë e Bukureshtit.

GJERCJ BUBANI rivështroi për shtyp disa shqipërime teatrore. Përse jo edhe një vëllim me... brumbullore?

INSTITUTI SHQIPTAR PER STUDI-ME DHE ARTE (Lagush Poradeci, Kostaq Cipo) është duke mbaruar shqyrtimet për *Opera Omnia* të Naim Frashërit.

ILIA MITRUSH PANARITI është në mbarim e sipër të një fjalori shqip mbi emërat e bimëve.

P. PEPPPO pregatit një vëllim mbi paleohistorinë shqiptare.

GATI PER SHTYP

M. S. GURRA mban gati për shtyp veprën *Taras Bulba* prej Nicola Gogol, të shqipëruar nga origjinali.

EDITURA «ARGUS» do të botojë një vëllim shqipërimesh nga rumanishtja.

LEFTER DILUA mori lejen përkatëse për ribotimin e një përmbledhje të fjalimeve të Fan S. Nolit.

ANDON FRASHERI mban gati për shtyp romanin «I fundmi i Ballshëvet».

STAVRO FRASHERI ka në shtyp librin me copa lirike «Lule dhe gjëmba» me gravura të piktorit Sadik Kaceli.

MINISTRIJA E KULTURES POPULLORE, me bashkëpunimin e burrave të gjeneratës së vitit 1912, ka gati për shtyp një veprë përkujtimi mbi Ismail Qemal Vlorën.

NUK DO TE ISH MIRE...

— që shtypeshkronja e Shoqërisë «Stamles» një nga më të mirat në vëndin t'onë të sillej në Tiranë, mbasi në Durrës s'ka se qysh të vihet në punë?

— që Bashkia e Kryeqytetit të pregatit një Shtegtar (guida) të Tiranës. Kjo veprë mund të përfshinte, përveç historisë së qytetit, një përshkrim të monumentave artistike me vlerë?

— të dalë një fletore në Prizren, kryeqytet i Kosovës?

— të ngarkohet një grup mësuesash me mbledhjen e folklorës në Kosovë e në Çamëri?

Drej. Pergj. VEDAD KOKONA
Shtyp. «LUARAS»

DEGJENERIMI I SHTYPIT

NË ABETARET t'ona, atëhere kur kishim filluar të lëgjitnim shkronjat e gjuhës shqipe, aty nga faqet e fundit, na kujtohen disa lodra e gjëza, të cilat ishin vënë me qëllim të na zbavitnin dhe të na vrisnin pak mëndjen për zgjidhjen e tyre. Gjëza më e bukurë e që i përshtatesh më mirë nxënësit që porsa kish nxënë abecetë ishte shkronja në kartë:

- Ç'është njëzenjzë?
- Mirsenavjen.
- Fusha e bardhë e qetë të zeza, Kush i njeh ai i zgjeth, Të lutem morë djalë Zgjidhi këto fjalë!
- Ç'janë?
- Shkronjat në kartë!

Dhe mekeshim së qeshuri. Me të vërtetë, po! Fusha e bardhë: karta qetë të zeza: shkronjat! Mësonjësi asokohe fliste edhe fliste shumë, por ne si të vegjël që ishim kuptonim fare pak. Më në fund, pas gjashtë vjetësh, u ndamë me Mësonjësin se na fali pasurinë më të madhe: dinim të shkruanim e të lëgjitnim mirë e bukur, se vetëm për këto dy punë bëhesh hartimi dhe këndimi i atëhershëm.

Kur u njohëm për herën e parë me Mësonjësin e ri të shkollës së mesme, muarëm vesh se këto shkronja hynin në punë për shumë gjëra me rëndësi, ashtu si qetë që hynin në punë për të lëruar token, sepse Mësonjësi na fliste për ditë për fuqinë që ka shkrimi, për veprat e bukura e të mira që kishin shkruar Njerzit e Mëdhenj, dhe na theksonte atëhere se shkrimi është i vetmi mjet me të cilin mund të shprehemi e të mirëmi vesh për së largu, ashtu si fjala për së afërmi, dhe se, më në fund, pas tetë vjetësh, na porosi të mendohej e t'a peshojmë tepër fjalën më parë se t'a shkruajmë.

Me këtë porosi rimë e mendohej sot, dhe kur njeriu fillon të mendojë, sjell ndër mënt kujtime dhe shpresa. Dhe kujtimi që na zbuloi ide të kaluara, na përmendi e na nxori para sysh atë gjëzën e bukurë të abetares: shkronjat në kartë. Këto shkronja që për ditë i shohim të rradhitën nëpër gazetë, revistë e libra. Me një herë na shkon mëndja te karta dhe te boja që mezi gjenden në këtë kohë të kjetër ku buka e misërt, qoftë dhe e thatë, kafshohet me urinë e ujku! Rimë e mendojmë dy librat që, në një ditë me një titull dhe prej një autori a përkthënjesi, shtypen nga dy shtypshkronja dhe qarkullojnë të dyja për një lexonjë! Konkurrencë, kërkesë e shumë, ofertë e paktë, raport lëvizës i çmimeve, pikërisht në këtë kohë tregëtare ku prodhimi i librës i ngjan kafes që digjet në Brazil, në një kohë kur kurset e Bankavet kanë pushuar çdo shkëmbim valutash. Po në këtë kohë, na vete mëndja te dorë-shkrimi i shokut, te libra e mikut që kanë mbetur fushë e bardhë, na vete mëndja te qetë e zeza që kanë dalë të kullosin në ranishten e bregdetit shqiptar! Kafshojmë buzën dhe vrasim mëndjen se qysh librës së shokut, sa e vlerëshme aq edhe e nevojëshme për këtë kohë, ja zë vëndin romanit i verdhë! Na vjen të bërtasim, na vjen të shajmë me gjuhën e Faikut, me gjuhën e plakave të mëhallës, por me një herë na kujtohet porosia e Mësonjësit dhe kyçim gojën!

Editorët, autorët, përkthënjesit, po-

thua se të gjithë janë drejtuar nga importimi! E pse jo? Edhe ne duhet të marrim pjesë në botën e huaj të ndjenjës e të mendimit, por kemi frikë se nga kjo ksenomani do të harojmë dhe do të lëmë me një anë artin t'onë kombtar që do të jetë themeli i atij pallati që ëndërohet të ngrihet para koke me përallat e njëmijë e një netëvet!

Por edhe origjinaliteti na frikëson së tepërmi se ka marë udhën e bollëkut: vjersha, novela, romane, vizatime, skica, potrete e lloje të tjera po e pasurojnë letërsinë t'onë me shkronja dhe me kartë, se një epidemi e rrezikëshme i ka zënë të gjithë, kaqë sa librat, gazetat dhe revistat janë bërë si ato bankot e shkollës ku nxënësit e fillores stërviteshin në bukurshkrim duke bërë prova hartimi dhe diktimi. E pse jo? Kemi nevojë për talente, duhet të dalin elementa të rinj, s'ka gjë e s'prish punë pse degjenerojnë artin e shkrimit: le të nisen njëmijë dhe le të arrijnë shtatë. Koha e nesërme do t'i firojë dhe do t'i japë secilit vëndin që meriton!

Prapë rimë e mendohej: revolucion, evolusion apo degjenerim? As më tepër dhe as më pak nga majmuni, sheh rushi rushin edhe piqet: kafexhiu kafexhin, berberi berberin, librari librarin, editori editorin, shkrimtari shkrimtarin dhe përkthënjesi përkthënjesin! Përdorimi i kapitalit dhe i trurit kujdeset më shumë se të gjitha për konkurrencën se sa për nevojën dhe dobinë: kush t'ja hedhi shokut — është parimi ekonomik, kulturor dhe moral i arnautit!

Edhe përkthimi na frikëson se ka aritur në një anarki absolute dhe ka penguar origjinalitetin: nxënësi i shkollës së mesme drejtohet nga kryeveprat botërore dhe me bindje të plotë se ka kryer misionin më të math të lekut apo të mëndjes, pasi ka marë edhe lejen përkatëse të qarkullimit nga Drejtorija e shtypit, paraqitet në shtypshkronjë, pronari i së cilës përfundon llogarinë në një marëveshje të plotë dhe karta me shkronjën i nënshtruhet urdhërit të diktës: dy libra të verdha dhe një kryevepër letrare, të përkthyer nga «illustri sconosciuti»!

Prapë rimë e mendohej se na duhen libra, libra, libra, të çdo lloji qofshin, për çdo klasë, se duhet të edukohet ky qerata milët. Mjafton të lëçisë, mjafton të mësohet që përveç hallvës të blejë edhe libra: është koha-urë që do të na çojë për një pregatitje në botën e Goethe-s, Dante-s, Shakespeare-it, por kemi frikë se mos nxjerrim sytë në vënd që të vemë vetullat, kemi frikë se mos na hipën në trut e kokës dhe zëmë lepurin me qerre dhe se mos mbetemi gjithëmonë anakronikë, sepse na vete mëndja te Fjalori që na mungon, te Historija e Shqipërisë pa autor dhe te Anthologjia e prodhimit t'onë letrar në gjuhët e huaja!

Por edhe kritikë e polemikë janë bërë si ato plakat e këqija që sharjet dhe grindjet i kanë në majë të gjuhës! Me përjashtim të një pakice, objektiviteti është zëvendësuar me pasionin dhe me personalizmin. Recensione, paraqitje, e-lozhe, derdhen herë pas here në shtypin t'onë! Duhet nxitje, duhet sharje, duhen paditje dhe s'prish punë pse shan buza hundën! Po, duhet zhurmë, duhet trubullirë se përndryshe në vënd që t'ecim përpara do të numërojmë po aty ku jemi duke kthyer kokën djathtas e majtas në pritje t'urdhërit nga Komandanti i Kompanisë. Dhe Komandanti për ne është «Era», nga të fryjë ajo de-tyrohemti të kthehemti. Dhe Kompania për ne është turma amorse që ka humbur çobanin, se ky me krabën në dorë, ka shkuar të mbledhë fiqë e të mbushë shportën për miqtë!

Shtypi i sotmë ka filluar Marathonin e botimeve të krijimeve. Po të ishim arbitër të kësaj gare do të bërtitnim: «Stop! Ndalohej për një kohë të pa caktuar çdo botim në libër apo në të përkohëshme». Dhe do të vinim nga një xhandar nëpër portat e shtypshkronjavet, një oficer si Kryeredaktor të gazetave e të revistave, dhe më vonë pasi të ishte bërë censura e vlerës do të jepnim urdhërin të shtypeshin të gjitha dorëshkrimet. Jo vetëm ato të pri-rjevet të reja por edhe ato të shkrimtarëve të njohur kombtar e famë-math të gjeneratës së kaluar e t'asaj të tanishme! Diktaturë, po; Diktaturë dhe me kamzhik pas xverkut! Shterpësi, po, shterpësi dhe jo bollëk, vlerë dhe jo sasi!

Rimë e vrasim mëndjen prapë se të gjitha sa folëm janë shkronja, të rradhitura në fjalë, në fjalira e në periudha dhe se një pakicë do t'i lëçisë: ti, ai, unë, që s'kemi as gjë në dorë! Dhe na duket vetja sikur jemi në buzë të një prroi ku bërtasim dhe zëri i ynë sokëllin nëpër greminë!

Mirëpo fuqia e fjalës dhe e shkrimit, tregëtia e librës, shija e lëçisë, krijimi i autorit, zotësia e përkthënjesit dhe e kritikut po bëjnë kaq shumë zhurmë sa edhe të vdekurit në majën e Parnasit Naimi, Çajupi, Kristoforidhi, Buzuku, Bogdani me shokë, po na dëgjojnë dhe me zëmërim po na flasin: «O ju kalemxhinj, ju tregëtarë të kartës e të bojës, o ju rrojtare të qetësisë dhe të shkronjavet, vini dorën në zëmërim me malli dhe dëshira e jonë ka mbetur trashgim te ju, mos na turpëroni!».

E në sa ne shpresojmë se fjalët e të Vdekurvet t'anë do të na tundin pak ndërgjegjën, na zë prapë kujtimi dhe na vete mëndja te abetarja, atje nga faqet e fundit, te një gjëzë më e bukurë se e para:

- Ç'është njëzenjzë!
- Mirsenavjen.
- Vet flet e vet dëgjon.
- Të lutem morë djalë.
- Zgjidhi këto fjalë!
- Ç'është?
- Ushtima!

NEXHAT HAKU

THEATRI DHE NE

NË NJË vënd ku përqindja e analfabetizmit ndodhet në një shkallë t'atillë sa njeriut i vjen me të vërtetë keq, ku turma e verbër ngryset e gëdhëhet përpara tavllës apo zholit duke pirë duhan e duke zënë njeri tjetrin me gojë ose ku edhe ata që dinë këndim e shkrim nuk të zënë kurrë një libër me dorë, theatri duhet të lozë rolin kryesor në edukimin e popullit; të jetë një shkollë e vërtetë ku, herë pas here, edhe ay më i humburi që rron në llomin e jetës, të ketë mundësinë të jetojë në një atmosferë fisnike dhe qytetëronjëse.

Mjerisht ndër në, edhe pikërisht ndër në ku ndjehej nevoja më shumë se në çdo vënd tjetër, theatri nuk e ka lozur këtë rol me rëndësi dhe ka mbetur edhe sot e kësaj dite, në mes të shekullit nëzët dhe në një vënd që është një urë në mes të Lindjes dhe të Perëndimit — ka mbetur, themi, në fazën e saj embryonale aq sa, mund të thuhet pa pikë hezitimi, se në lëmin theatror as një tentativë serioze nuk është bërë në vëndin t'onë.

Sikur t'i marrim në shqyrtim në pak kohë çfaqjet e ndryshme të jetës artistike shqiptare, do të vinim re se të gjitha këto çfaqje kanë pasur po atë fat: kanë lindur me mundim, kanë mbetur — kush më shumë e kush më pak — në fazën fillestare të gjestacionit, dhe janë të destinuar — në ndjekjen udhën që kanë zënë — të dështojnë sot a nesër.

Letërsia, skultura, piktura, muzika, të gjitha këto manifestime të ndjenjës dhe të së bukurës që burojnë nga thellësitë e ndjesive për t'u konkretizuar në fjalën, në bronzin, në pëlhurën apo në tingullin, duhet të gjejnë një ambient të përshtatshëm ku të mundin të zhvillohen pasi të kenë dalë në dritë: kompozitori që krijon një vepër muzikore në të cilën shkrin të gjitha hovat edhe përpëlitet e shpirtit të tij kënaqet kur e shëkon realizimin e ëndrës së tij në interpretimin e një orkestre që lot përpara një publiku të zgjedhur; skulptori që gdhënd mermerin dhe i jep jetë lëndës se pashpirtit e ndjen veten të lumtur kur mijra njerëz e admirojnë veprën e tij. Kështu ndodh edhe me piktorin dhe me shkrimtarin. Të gjithë këta artistë, që vuajnë e mundohen për t'u dhënë jetë krijesave të turbullta që dridhen në brëndësinë e tyre, punojnë me mendim që një ditë, vepra e tyre të marrë dhenë dhe të ndriçojë shpirtin dhe mëndjen e njerëzimit. Faza e fundit e veprës së tyre — në qoftë me të vërtetë një vepër arti — kurorëzohet me suksesin e merituar dhe artisti gjen shpërblimin në gjirin e laudisë.

Edhe pikërisht këtu qëndron pengesa në zhvillimin e jetës artistike në Shqipëri: duhej të vinin italianët në vëndin t'onë që të dinim se paskemi një kompozitor shqiptar me emërin Kristo Kono dhe se vepra e tij «Rapsodi Shqiptare» dëgjohet me shumë ëndje kur atë vepër e interpreton një orkestër e mirë. Pa këtë intervenim të elementit të huaj, Rapsodin e Konos s'kishim për ta dëgjuar gjer sa të krijohej një orkestër e jonë. Do me thënë kush e di se gjer kur.

Një gjë e tillë ndodh këtu edhe në fushën e pikturës: kemi takuar djelm të rinj të cilëve nuk u mungon as zelli dhe as vullneti, që kanë mbaruar Akademien e pikturës dhe kanë hyrë pastaj nëpunës për të marrë një rojë! Njeri

(Vijon në faqen 2)

NË KËTË NUMËR

Nexhat HAKU
Vedat KOKONA
A. BURNAZIAN
Kostaq CIPO
Mitrush KUTELI
Suli Asmo-SUFËS
Hamleti i Shqipes
Jonas T. ILIAJ
Ivan BUNJIN
Selam OPINGA
Justin GODART

Degjenerimi i Shtypit
Theatri dhe ne
Futurimi në Tëmpullin e Artit
Libri, kujtime mendime
Po të vdes në dhë të huaj
A e di se kush jam u mer qyq
Qaj e qesh
Ab ulhak Hamit
Vdekja e Profitit (Shqip. Kol KRËSHINI)
Revi ta Xanaxare
Shqipëria më 1921

FLUTURIM MBI TEMPULLIN E ARTIT

GJUHA POLIGEFALE

Mësoj dhe duke mejtuar bëhem nervoz se nuk mund të kërkoj një krahasim midis letërsisë Europiane dhe asaj Shqipe.

Ngushullohem nga lehtësia e përgjigjes me shumë arsye:

1) Pengesa e të tjeret për zhvillimin e arsimit dhe të kulturës.

2) Kushtet t'ona shumë të pafavorshme morale dhe financiare.

3) Mungesa e qetësisë politike të pak-tën për një shekull.

4) Mungesa e njësis së gjuhës letrare.

Të katër pikat janë vet-vetë të shpjeguara dhe është e tepërt të zgjerohen. Vetëm dy fjalë për gjuhën: Në rasë se nuk gabohem, atëherë jam i sigurt se, prej Greqije gjer në Portogali dhe prej Finlande gjer në Sicili dhe më tutje në Angli dhe në Amerikë, shprehjet letrare dhe gazetare bëhen vetëm me një gjuhë, d.m.th. pa dialekt ose patois. Shqiptarët e dinë fare mirë si flasin Barezët dhe njëkohësisht e dinë që shkruajnë dhe këndojnë ashtu si shkruhet dhe këndohet në Romë ose Firenze.

Shëmbëlla mund të përshtatet edhe për Skocezin me Londinezin, Auvernois-in me Parisienin, Sevilianin dhe Madrilenin, etj.

Kishën e kemi bërë autoqefale, por gjuhën e harruam dhe e kemi lënë poliqefale.

Kur do të njehet gjuha e jonë? Kush do t'i verë themelet? Kush do të jetë ai trim që do të akuzojë një nga dialektet duke na mbushur mendjen të gjithëve që njëri ka muzikalitet, tjetri nuk ka, njëri është i pasur, tjetri nuk është, njëri është më i lehtë për të mësuar dhe për të theksuar, tjetri nuk është?

Këto çështje jo se nuk janë biseduar, por kanë mbetur vetëm bisedë.

Libri dhe e përkohëshmeja toskërisht nuk lexohet në Shkodër, prandaj për lexonjësin Shkodran nuk ka tjetër shkrimtar Shqiptar veç Pater G. Fishtës, Ernest Koliqit, Asdreni, Lasgushi, Kuteli nuk këndohen po me atë dëshirë.

Për Korçarin ose Jugorin Fishta dhe Koliqi këndohen me shumë mundim dhe sakrificë të madhe. Disa më thonë që Frëngjishten ose Anglishten e marin vesh më me lehtësi. Sa për vekte, për shtatë muajë resht kam pritur me një padurim që e di un dhe libërashitësi i im, Kanunin e Lek Dukagjinit për t'a përkthyer në një gjuhë të huaj, por... pohoj injorancën t'imë, që pata nevojën edhe të Italishtes.

Kush e ka fajin? As ata, as ne, veç e veç. Kemi faj të gjithë bashkë.

LETËRSIJA - LIDHJE MORALE:

E duam njëri tjetrin, kemi respektin e virtutit. Adhurojmë pjellën mendore. Dashurojmë këngën më shumë se ç'do illsë njëzore. Shkrimtari dhe artisti i vërtetë ka një lidhje shpirtnore me artistin ose shkrimtarin e larmë. Një fuqi hyjnore që është butësia e shpirtit, pastërtia e ndjenjës, mungesa e nakarit, përbuzja e materialit, bënë që një Noli të dashuron një Khajam, një Shakespeare; një Lasgush të admiron një Goethe; një Kuteli të donjë një Balzac. Dhe anasjelltas një Romain Rolland, shkrimtar i math Francez, mer për sipër mbrojtjen e një rugacit, një vagabondit që flinte nënë urat, sepse në shpirtin e tij gjen shkëlqim e talentit letrar dhe bën që bota Rumune të fitojë një Panait Istrati.

Një skenar i famshëm Smith në Hollywood çmon një Ermen të emigruar dhe i beson Greta Garbon. Më vonë po kjo Greta Garbo nuk pranon të marrë pjesë në filmet që nuk janë të drejtuar nga Ermen i emigruar që u-bë një nga skenarët më të famshëm në botë: Ruben Mamulian. Filmat Dr. Jekyll, Anna Kristina etj, janë të tijet.

Ernest Renanë deklaroi botërisht që do të ishte i lumtur vetëm atë ditë kur të dinte që gjithë njerzija do të kishte zotësin mendore të merte vesh ç'farë thoshte ai, Sokrati, Virgjili, Omeri etj.

Njerzija ka shumë illsa.

Krahasojmë artistin me financierin:

Një Deterting nuk fle për t'i bërë një dëm Rockefeller-it.

Një Morgan disponon shuma kollosale dhe dinakëria satanike për të përmbytur një Davis.

Një Standard Oil Co. përpigjet në ç'do mënyrë të çfletësionj me ç'do mënyrë aksionet e një Anglo-Persian Co.

Ndeshje tregëtare, konkurrencë ekonomike, dumping, superprodhim industrial dhe ku të di un sa të tjera terma antipathike kanë prurë botën në gjëndjen e sotëshme, për të cilën janë përgjigjes të gjithë, por me përjashtim të mentarëve e t'artistëve.

Të jetë e sigurtë bota mbarë që dekretet për luftërat do të refuzoheshin të nënshkruheshin vetëm prej poetëve, shkrimtarëve, piktorëve, skulptorëve, muzikantëve të vërtetë. Pasurim i artit është vobegësia e jeve, fanatizmeve, fatalizmeve.

Ja, beteja e artit; ja, përpjekja e këngëtorit; ja, ideal'i shkrimtarit.

Ka të drejtë revista Fryma që ka vënë në mbulesën e saj fjalët e Naim Frashërit: «Që të shohim pakë dritë...».

VIJAT POZITIVE - PSIKOLOGJIA E ARTISTIT:

Me artistin nuk mund të tallesh. Tallja është vrasje.

Jam i mejtimit që talentet e rinj duhen çmuar dhe lavdërim'i tyre nuk do të thotë që ata do të bëhen «enfant gâté». Shkrimtari sot është në gjëndje të bënj një vepër të mirë, nesër një vepër mesatare, pas nesër një vepër me pakë vlerë, mbas pakë kohe një kryevepër. Veprat e para të Pierre Corneille-t ishin më të përsosura se të tjerat.

—Esht një detyrë të ngrejme të mirën dhe të çfletësionj të ligën. Pse kam lavdëruar të mirën nuk detyrohem të lavdëronj edhe të ligën. Sepse kam lavdëruar të mirën nuk d. m. th. që ai duhet të prodhonj gjërat që s'janë artistike (një kriminel i artit J. L. një ditë kishte përdorur fjalën antiartistik).

Më thonë:

—Për X këni derdhur të gjithë lavdërimet. Pranojmë që ka meritë, por nuk duhet ngritur në qiell. Kemi frikë mos dështon.

Përgjigjem:

—Kujtoni që lavdërimi është arsyeja e dështimit. Abstenonj votën t'imë. Fajin e ka mungesa e brumit, superficialitet'i karakterit. Vallë nuk dimë ne se disa janë bërë poet për t'i mbushur mënjën vajzës që kanë dashur? Duke lavdëruar p. sh. Kutelin nuk çfletësohet Faik Konitza ose duke bërë Lasgush Poradecin Poet Kombëtar nuk bije nga vlera Fan Noli. Njëri ka gjuhë, tjetri ka art, njëri ka imagjinatë dhe misticizmë, tjetri ka stil dhe drituri të thellë. Por që të gjithë janë poet ose shkrimtar. Për disa s'ka vepër pa gjuhë të përsosur. Për ne s'ka vepër pa stil, pa ngjyrë, pa shpirt.

Kritiku i shkollës së vjetër i jep rëndësi gjuhës, kurse kritiku i shkollës moderne i jep rëndësi stilit dhe ngjyrës. Kollosit e botës kritike janë përpjekur dhe përpigjen për thezat e tyre, por nuk janë dy vezë prej të cilave njëra do të thyhet.

VIJAT NEGATIVE:

Nuk i mbyllem sytë kundrejt atyre që nuk presin të çmohen dhe të maten prej të tjerëve dhe që i japin vëltë vëndin dhe çmimin. Nuk i falim gabimin atyre që fshihen prapa pikturave, në mes të frazave të bukura dhe ideve të përgjithëshme.

Nuk mund të mos afrohem me kamzhik te pasanikët e rinj të letërsisë, që si pasanikët e rinj të luftës nuk dinë si dhe ku të harzhojnë paratë që të bien në sy. Ata janë si reklamat e kohërave të sotëshme që me fuqin e elektricitetit zbukurojnë vetrinat dhe tërheqin turmën, ose kurtizane që bukurin e tyre i a detyrojnë ngjyrrave të Coty-s ose parfumeve Hubigan.

Kush ka përfytyrimin dhe rrezet e dashurisë për artet e bukura ka të drejtë edhe të shprehet. Shprehja është shkrimi, por duhet të dihet kufiri i diletantit edhe shkrimtarit. Një talent i ri mund të jetë një diletant me virtut të nalt, por ende nuk është një shkrimtar me virtut të vogël. Për të fituar emrin e shkrimtarit sot, duhet dijeni e thellë përmbi shumë probleme letrare që kanë lidhje të ngushtë me degat e kulturave të ndryshme. Ç'do njeri që jep në shtyp një rrëfim ose novellë nuk duhet të pretendonj gjëra të mbëdhja nga Kombi. Frymëzimet nga tymb'i duhanit ose nga avull'i verës nuk kanë vlefë sot. Sot duhet dituri dhe punë. Të rinjt përgjithësisht nuk kanë metodë punimi. Kujtojmë se si intelektualët e vjetër do të fitojnë famë me çmim të lirë. Flasin më shumë se sa shkruajnë. Shkruajnë më shumë se sa mendojnë.

THEATRI DHE NE

(Vijon nga faqja 1)

nga këta thoshte një ditë: «Nuk duam gjë tjetër veçse një sallë ku të mundim të punojmë në qetësi për të zhvilluar punën që kemi ndër mend të bëjmë; vëmë rrotull andej këndej dhe askush nuk na hap derën ku trokasim. Kemi mbaruar shkollë jashtë dhe jemi mbaruar me të gjitha fuqitë t'ona për t'i realizuar aspiratat që kemi në zemër. Edhe këto mbeten atje të ndrydhura dhe janë dënuar të veshken në errësirë!». Artistë të varfër që në këtë kohë materjalizmi të bastarduar enden për të realizuar një ëndër që nuk gjen jehonë në shpirtin e atyreve që janë dallësuar pas floririt dhe spekulimit!

Lëvizja artistike — përse i përkët fushës letrare — ka marrë një rrymë pak më të shpejtë dhe të gjallë dhe qëndron, në krahasim me shoqet e tjera në një shkallë më të zhvilluar. Edhe doemos ashtu do t'ishte mbasi kjo lëvizje nuk has edhe aq pengesa të vështira sa degat e tjera të artit në udhën e realizimit të tyre. Poeti, novelisti, romancieri, kur kanë diçka për t'i dhënë të tjerëve, kur ndjejnë se në shpirtin e tyre dridhen e kërkojnë të dalin në dritë krijesat që mpiksen me gjakun e tyre, marin në dorë pëndën dhe letrën dhe u hapin shtegun dufevet që u gjojnë në zemër. Edhe kështu krijohet poezia, novela dhe romani të cilët, edhe sikur mos të kenë fatin të përhapen me anën e shtypëshkronjës prap se prap mbeten dorëshkrime që mund të kopjohen në maqinë dhe të bien në duart e shumë njerëzvet.

Këtë stad shtërp në Shqipëri, për fat të mirë botimi e ka kapërryer me kohë dhe sot kemi fatin të shohim në vitrinën e librariet shumë veptra shqipe, të cilat, herë mirë herë keq, mbushin një zbraztë të vajtuarshme.

Në degën e letërsisë, krahas me novelën, poezinë dhe romanin duhet të radhitet edhe dramë ose më mirë theatri. Dramaturgu, në realizimin e veprës së tij, nuk procedon si novelist dhe romancieri: krijesat e tij nuk jetojnë në formë tregimtare, por ato lindin dhe zhvillohen me kompleksitet të tyre përpara spektatorëve, pikërisht ashtu sikur t'i shinin të gjalla. Edhe këtu qëndron fuqia mahnitëse e theatrit i cili i rrëmbën spektatorët dhe ushtron mbi ta një pushtet magnetik.

Në Shqipëri theatri, si thamë edhe më lart, është në fazën e tij embrionale.

Veldashurija e tyre një ditë, do t'i lëjë ata si ajo vajza e beut (vajza e beut-Lek Copa) që mbeti në shtëpi pa martuar.

DOBËSIJA PSIKOLOGJIKE:

Por ai që ka në shpirtin e tij një shkëlqim të artit ka një shpirt të ristalizuar.

Nuk mund të ndalohen dot gabimet njëzore. Shkrimtari mund të shkasi. Si sensibil që është, është dhe frikacak, nuk duron kanosjen, nuk duron vobegsin dhe mjerimin. Ka dhe pakë ambicie që po dashur e gabon. Janë të sëmurë që me 38 grade nrehtësi flasin përçart, janë dhe të tjerë që me 41 gradë bisedojnë normalisht dhe lezojnë romanca. Arsyeja fiziologjike mund të mposhtë arsyen psikologjike. Atëherë kemi të drejtë të shikojmë me një sy mbyllur dhe mos të harrojmë punën e tyre që do të rrojë më pas nga trupi.

Bashkë me Victor Hugo-n, Oscar Wilde-n dhe Gabriele d'Annunzio-n kanë vdekur edhe dobësia e tyre morale dhe fizike, por kanë mbetur «Të Mjeruarët», «Dorian Grey», «Episkop» etj. të cilat kush e di dhe sa e sa shekuj do rrojnë akoma.

A. BURNAZIAN

Ndoshta duhet të themi që akoma nuk ekziston mbasi tentativat që bëhen herë pas here nga diaa amatorë të veçuar janë kaq të dobëta sa nuk na sigurojnë një të nesërme të lumtur. Kjo gjë duhet të na dëshpërojë mbasi këto tentativa që bëhen sot në këtë lëmë, janë bërë një pesëmbëdhjet vjet më parë në vëndin t'onë dhe kanë mbetur atje nga ishin nisur. Kemi numëruar vetëm çape në vënd. Në mes të «Oso Kukës» dhe «Fshatari Zotni» publiku i shkretë që vjen me gjithë qejf të asistojë në një çfaqje theatrore trëmbet nga krizma e mauzervet të vërtetë që buçasin brënda në sgenë ose gajaset së qeshuri kur gruaja e zë me shkop të shoqin sarhosh. Kthehem katër qind vjet prapa, në mes të shekullit njëzet, për t'u shkukur gazit nga farset e pakripura që ngacmojnë të qeshurit vetëm me anën e gjesteve.

Çfaqja e komedisë «Fshatari Zotni» i Holberg-ut, që u zhvillua disa ditë më parë në sallën «Kosova» na dha dy prova: që ekziston këtu ndër ne një grup amatorësh me vullnet të mirë dhe dashuri për art dhe një publik që ka etje për theatër shqiptar. Grupi i amatorëve u mundua t'i hyjë në zemër publikut. Edhe i hyri. Publiku qeshi me gjithë zemër shumë herë në mes të çfaqjes. Kaloi dy orë të këndëshme edhe u ngrit në fund pothuajse pa duartrokitur. Jo se nuk u kënaq nga aktorët por se pse nuk është i edukuar si ata popujt e tjerë që, kur mer fund çfaqja, përplasnin duart dhe duan të ngrihet per-dja për t'i parë edhe një herë aktorët.

Këto ishin të dy provat pozitive që patëm nga çfaqja e «Kosova-s». Por patëm edhe një të tretë, e cila është negative dhe nuk varet as nga amatorët dhe as nga publiku, por që peshon vërtet në kurrizin e atyreve që kanë marrë përsipër drejtimin e theatrit. Ata duhet të mundohen ta ngrënë publikun nga lomi i farsevet të shekullit XV-të dhe t'i udhëheqin amatorët, disa nga të cilët me talent të vërtetë, në udhën e vërtetë të artit theatrore. Se misjoni i vërtetë i tyre nuk konsiston në rrogën apo kultukun e pavlerë por në lartësimin e kulturës së vërtetë dhe në edukimin e këtij populli të shkretë që ka etje të pashuar për të Bukurën!

VEDAD KOKONA

STAVRO FRBŠHËRI

vë për së shpejti në qarkullim

«LULE DHE GJËMBA»

me gravura prej piktorit

Sadik Kaceli

LETËRSI SHQIPE

LIBRI, KUJTIMË, MENDIMË

Nga KOSTAQ CIPO

NË BASHKËTËMËRI me kur dëgjojmë shqiptarë, na qesh buza kur na fjalë të mira për djemt e vajzat thonë se venë në shkollë me rregull, se nuk e lëshojnë librin nga dora, se në bashkëfjalim me të kalojnë edhe një copë herë të natës. Në pastë asish midis tyre që s'e kanë fort për zemër, nuk u a shofim të madhe, mbasi nuk e kanë të gjithë si një-nji peshën e gjykimit n'atë moshë. Gëzohemi edhe më fort me ata që, tue mos i ranë mendjes mbrapa sa qenë të rij, dhe tue e kalue kohën si gjinkalla e përrallës, e kuptuen ma vonë gabimin, iu përveshën punës si trima për të zanë zogun që u shpëtoi nga dora. Në mos ja dalçin, s'ka se kush t'i mbajë nëpër gojë, se ku t'a dijë njeriu se ç'i gjeti të mjerët që nuk ja panë derën shkollës. Ka disa pastaj, dhe nuk dijmë se qysh t'i lajmë, që e kanë punën me dhambë, që janë shqiptarë të mirë, që kanë mbarue shkollë të naltë e, për libra shqip, as dëshirohen as vriten, e jo më të venë e t'i gjejnë nga janë e nga s'janë e t'i blejnë tue lanë metë kapshatat e gojës. Në ditët t'ona, t'i përdredhish buzët librit asht një-me- një si t'i bijesh së mirës me kambë. E kur s'përfillet libri i ri që asht, shumë herë, zani i një miku që na flet, ç'farë nderi do të ketë aj i vjetëri, që u shkruet me gjithfarë abeceshë nën sundimit të huej? A nuk asht ma mirë t'i rrëfejme shpinën këtij farë libri që s'ta mbush synë as me kartën as me veshjen e keqe që ka? Jo. Aj na përtërin kujtimet e asaj kohe kur ngryesh e s'gdhiesh shqiptari për punë të gjuhës së vet, na qit para syshë rreziqet që kaloi, dhe asht si një paralajmërim i agimit të lirisë. Si do që të jetë, nuk na shkon nëpër mend të prishim gojën me njanin e me tjetrin, sepse nuk u gjindkan me një fjalë me ne. Goja e popullit thotë: «Gjithsekush leu mendt e veta pëlqeu». Ne bahemi me ata, të cilët s'u rrihet pa kërkue e pa qemtue «vivlla» shqip e të hueja; jemi me anën e atyne që i bajnë sytë katër veç qysh të stjënë në dorë një ksomblë të rrallë e të sosun.

Kjo dashuni e miqvet të librit për botimet plaka e të ra asht tërthori edhe dashuni mbë atdhenë. Ndonse u gatuen në ditët të robnisë, ato libra erdhën me kambë të mbarë; folën pa i vu fletë gojës, qenë xixa të vogëla që ndezën një flakë të madhe. Ato na përshkruejnë gjendjen shpirtnore, klimën historike ku punoi e u plak shqiptari. Aso kohe, i mirrim me gjymës zemëre librat shqip, i këndonim tinës e përtinës dhe i shkoim dorë mbë dorë me frikë të madhe. Por kur u ngrof shqiptari me to, nuk i quejt më dhurata të pa grat, por i prit me kraha hapët pa marrë ndër sy se për punë të tyne, mund t'i mbyllesh shtëpia me ferrë. Ku desh të dijë pastaj shqiptari për kërcënimet e Portës së Naltë, për mallkimet e Fanarit. Aj aty dëgjonte kushtrimin e malevet e ndiesh, këndonte se si ranë deshmorë burrat, shkonte nëpër sy emnat e trimave që u kthyen gjallë nga lufta me plumba e me plagë, por pa flamur e pa liri. Ato e zgjuen shqiptarin, e ngrofën, e ngjallën. Dhe pa atëhere se ishte bamë loja e anmikut e prej turpit kapshoi buzët.

S'ka dyshim, të zgjuem të vetëdijes kombëtare asht pema e atyne librave të Naimit me shokë, që i folën shqiptarit me atë gjuhë që dijnë të flasin vetëm apostujt: Kur këqyrim veprimin e shqip-

tarit nën kular, nxjerrim në shesht këtë të vërtetë: Shqiptarit i ikën e i vjen kuximi ashtu si të sëmunit i ikën e i vjen fytyra. Herë-herë, të rren mendja se i u vënit më shkendia e burrnisë, i u lith goja, kur e shef nynyç pa dhanë asnjë shëjë gjallnive. Por kjo dukunl asht sa çel-e-mbyll sytë në historit të vet, se, si kalon hopi i parë në të cilin aj shkon si miza pa krye, i vjen shpirti prap në vendt, ngre kryet dhe mban vesh se ç'flitet nëpër dhambë aty-këtu; ban-nga-ban e piqet krye më krye me ata që njef, dhe ku nuk hyn dot vetë, atje lëshon tërthori bishtin e syut dhe blen e merr veshit gjithëcka. Kështu e bani aso kohe kur muret kishin veshë dhe shpëtoi; këta deqe shtiu në punë dhe përhap librat shqip, po me këtë mënyrë theu kularin e drejtësisë së zezë, flaku shëjat e lëktorit, mposhti këmishat e zeza që ishin në shërbim të tiranit të huej. Këtë ik-e-ja të frikës e të kuximit e pata vu re aso kohe edhe te shokët e moshës s'ime. Kishte ditë që, për të lexue një fletore shqip, kërkim viset ma të mëçefta të shtëpisë, e kishte ditë tjera që s'na bante syu bef, por baheshim katër a pesë shokë, uleshim atje ku na mblithte hera, këndonim dy-tri faqe shqip dhe me atë corpus delicti me vete, i binin tregut si kapidana. Një mijë mënyra i pillte mendja shqiptarit për të mos ranë në lakt t'anmikut. Në lidhje me gjendjen e atyne ditëve, po më bije në mend diçka që s'po më rrihet pa e kallxue. Due të tregoj se si i patën ranë në dorë t'im eti, ndjesë pastë, dy libra shqip të Naimit. Ja se si m'a kallzoi: «Si u err, dhe si s'po luate rruga më, mbylla dyqanin dhe u nisa për në shtëpi. Pa sosë mirë te Porta, dikush më thirri me emën. Mbajta kambët dhe ktheva kryet andej nga m'u bā se kishte ardhë zani, dhe pashë Muç Shqiptarin që kishte qitë kryet jashtë dyqanit dhe po më ndillte me një mullëjë në dorë». Muçi, dritë pastë, ka qenë shqiptar plot gojën dhe dinte përmendsh shumë vjersha të Naimit. Aj, me gjithë se i ri, kishte kohë që po shtinte në punë një fjalë të bukur shqipe:

*lëngu i dhrisë
sis'e plegërisë.*

Si shumë dishepuj besnikë të Omar Khajamit, edhe ky kishte nisë të pinte nga një çikë, dhe e vargëzonte të shkretën si me dashë me i gdhini netët. «Piva dhe un nj'a dy gota raki në kambë», më tha im at, «dhe mora udhën për në shtëpi. Muçi më ngjiti në dorë këtë mullëjë të majme dhe më mëçefi në trupt këto dy libra».

E pashë at'herë t'im at që u ul kambë-kryq mbas zjarrit, vu rakinë përpara dhe nisi të këndojë. Për Zotin që asht Nji, ka qenë një gjā e re për mue kur dëgjova plakun që po rrokëzonte shqip. E prej gojës së t'im eti dëgjova për herë të parë luftat e Skënderbeut të shkrueme me një gjuhë të bukur prej një vjershëtori që ja thoshte si bilbil, Ambëlsia e kangës më dehu, aty për aty sytë m'u mbyllën e m'u duk sikur rashë në një botë tjetër, ku flitësh një shqipe më e punueme se ajo që më dëgjonte veshi për ditë. E ashtu përgjumshëm sikur qeshë, pashë një yll që u këput së nalti, e sytë m'u qepën mbas një engjëlli që po vinte si shigjetë për t'i çelë zanin nxansit të vet, një engjëll që ma të bukur s'e kam pamë të vizatuem gjakundi veç në disa kisha të vje-

tëra të Zotit të Vërtetë. Tue këndue im at ato vjersha, e tue ardhë e tue u shtrë përpara meje vise të bukura si ato të përrallavet,

«befas vjen një e trokitur».

Heshtëm të gjithë. Vargu u nis e nuk u sos, vegimet fluturuen e u çdukën një-nga-nji, dhe magjia e kangës u prish. Tashti, kur më bije në dorë një asij libri që më lith me botën kangësore t'asaj moshe që «ç'fluturon habet», s'ohuinë e zemërës s'ime s'e zbut gjā. Sa më merr malli për atë mëngjes të jetës, kur shtrihesha mbi bar të njomë, kullotja sytë mbi ato gjerdhe të veshuna me fletë, dhe kthehesh në shtëpi me një dorë manushaqe të njoma! Sa due t'a zbras një herë vënerin e mbledhun prej kaqë vjeg, e t'a mbush zemërën me kangët e freskëta që këndoje me shokët kur dilje ullishtavet! Ishte stina e vapës. Gjinkalla i a thoshte për mall, dhe ne fluturonim prej gëzimit se do të banim me shëndet fiqt e dytë. A kam se si të kthehem edhe një herë ke ato ditë të lumturisë levarashe, të ngre një balon n'oborr të kishës, t'a shof kur të valvitet mbi krahut e erës, kur të ngjitet e të rrijë pezull atje nalt si një yll i bukur në mest të ditës?

Ah, por shkoi vapa me Gusht! Kur më venë sytë tashite aj oborr i faltores, dhe e shof të pikuem me dyll të qirivet që përcuellën në banesën e fundit të ritë t'im, syt më erren, e buzët pëshpëritin: sa qenka gënjeshtar urimi «të ritë m'a paq për jetë!».

Jehonën e verës së parë, sot e gjej vetëm te gazi me të cilin më presin të vegjëlit kur kthehem prej punës dhe në sytë t'asaj që më ka falë ditë të bukura.

***

Për atë që e ngryska jetën ndër këndime, s'paska gjā më të mirë se një libër, një libër që të kujton veç tjerash edhe ditët e andërravet të bukura. Në të gjejmë burimin e ngushëllimit, hovin e trimnës për të kaptue shtiqet e vështira të jetës. Asht i vetëmi send që duron. Njeriu sot asht e nesër ngarkon e ikën, përmendoret thërmohen e çdukën, e botës s'i mбетet tjetër përveç mendimit që u shkruet në kartë. Që prej ditës që duel nëpër fushë mjeshëria hyjnore e shtypit dhe mësimet e dijetarëve u banë prona e gjithkujt, një mëngjes i ri gëzoi botën. U lind një shekull i math që erdhi me kanisqe ndër duer: me botimet e dorëshkresavet të botës klasike që kishin shpëtue gjallë prej dorës së kalogjerëve dashamirë. Dal-nga-dalë libri filloi të përharët, të përmirësohet, të zbukurohet, të pajiset me vizatime të holla. Sikurse shef rrushi rrushin e nxihet, kështu miqt e libraveet haben kush e kush të çqubet nga shoku në të zgjedhun libra të rralla, m'u labuj me vlerë, vëllime në pergamen. Kjo dashuni për librin i çel udhën mjeshërisë së të lidhunit. Sot, në ditët t'ona, karta, petku, të lidhunit s'kanë gjā të metë, me gjithatë, ato të kohës së lashtë kërkohen me qiri, blihen sa të hapi gojën i zoti. Kujt nuk i mбетën sytë ke ato libra të të 16-it dhe të 17-it shekull, me atë kartë të trashë si pergamenë, me shkronja të ngjyeme për bukur, me atë stoli të hollë ksilografike? Kush nuk don të ketë në bibliotekët një elzevir, një psalter të Venedikut? Por bibliofilin sot nuk e kënaq vetëm libri si libër, aj kërkon edhe botimin e parë, veprën e rrallë e të lidhun hollë e bukur, që të ketë me se të çqubet prej këndojnit të thjeshtë. Shkon në çdo pajnir të libraveet, studion radhojt e posaçme të tyne, hyn ku ka biblioteka e muze dhe fiton një farë dijenie mbi çdo gjā që ka lidhje me produktin e shtypit. Aj kënaqet me atë erë që lëshojnë li-

ELEGJI

Po të vdes në dhë të huaj,
— Shortë mërgimtar! —
Të m'a bëni varrin t'im
Ku do bjë së pari.

Pa një grusht nga toka jonë,
— Balt' nga balt'e vetë —
Të m'a sillni e t'a vini
Drejt ne zemrë e shkretë.

Se kjo balt' e Vendit t'onë
Mallet do m'i shuaj,
S' do më duket fort i rëndë
Moj, ky dheu i huaj.

E të vini të m'i thoni
Asaj Nënës s'ime:
Zi mos qajë, zi mos mbajë
Po asnjë thërrime.

Se m'i lumur jam i fjetur
Se sa i mërguar,
Mot pas moti aratije, —
Zembër copëtuar...

Pa fytyr' e saj e tretur
— Që e kam ikonë, —
Lort m'i varr do më qëndrojë
Sot e gjithëmonë...

Mitrush Kuteli

bra e vjetëra, që asht era myk. Një frymë mystike e motit përkëdhel me ironi ato vjetërsina nga të cilat disa lakmohen e blihen me flori, dhe disa mbeten në mëshirë të tëjës ase shiten për një copë bukë. Kur më ra rruga të shkoj një herë në Paris, kam qëndruet me orë gjatë buzës së Sein-it për të kundruet ato librari sui generis. Kam pamë, aty, emëna shkrimtarësh që as i njof as m'i ka zanë veshi nonji herë. Rrija e flitja me veten t'ime: sa kartë ka shkue dām qysh prej ditës që u çpik shtypshkonja deri sot! Më shkonin para syvet të mendjes ata të zes shkrimtarë, të kërrusun të mekun prej së pangerani tue shkarravitë kartën të përkëdhelun vetëm nga një shpresë e artë. Oh, sa më këputet shpirti për ata punëtorë të pendës që e çuen kohën ma të bukur të jetës për të qitë në dritë një punë që s'e vjefti barra qeranë të këndohet, dhe fletë tashi bashk me pjellën e tyne gjumin e pasosun! Quditëm ku e kanë gjetë ata gjithatë pje-llorë fjalësh sa të mbushin vëllime të trasha, kur se un heq zi shumë herë të gjë fjalën që më lypset, dhe ha veten me dhambë nga zemërimi dhe ja mbërthej sytë derës tue pritë me orë sa mos po më vjen andej si zok i shkruem.

Këto ditë qarkullojnë tri poema:
"SULM E LOTE", nga M. Ku-
teli dhe Izedin Jashar Kutruli.

"KËNGA E GJAKUT" nga
Nexhat Hakiu.

"SHTATË PRILLI" nga Veda
Kokona.

PORTRET

MENDJE-MADHI

FANDI i ka parë të gjitha vëndet, i ka kënduar të gjitha librat, i ka dëgjuar të gjithë kompozitorët: flet për çdo gjë që të duash, këndon çdo këngë operaje, meret me çdo problemë ekonomike. Atje m'at onë janë mbledhur disa shokë dhe po bisedojnë. Përse flasin? Fandi shpejton dhe hyn në mes tyre; i dëgjon fjalët e para, fërkon duart, vë buzën në gas, jep, me njëherë, mendimin e tij, pa e pyetur njeri. Nuk është aspak në një mendje me 'ta: jo vetëm, por, edhe me një kryelartë i të përbuzëshme, i qorton idet' e tyre. Flet pa reshtur dhe me të shpejtë, të duket sikur një lum i rrëmbyer i derdhet nga goja. Përdor, në të folur, qindra e mijëra fjalë të huaja: filozofie, shkence, arti. Zë në gojë, pa q në nevoja, emëra dijetarësh të vjetër dhe të rinj, nga të gjitha anët e botës; me Platon, me Nietzsche, me Croce dhe Bergson, i njeh të gjithë. Flasin për teoritë e Einstein-it? Është i pari për të dhënë gjykimin e tij; Beethoven-i, Rembrandt-i, Dostoevskij, Michelangelo askush nuk i shpëton nga aora: i njeh për së miri letërsitë e huaja: italyane, gjerane, inglize, franceze, ruse, amerikane, spanjolle, indiane, qineze, japoneze; të gjitha. Çdo emër që të zësh në gojë, është i pari të ta rrëmbëjë; fillon, me njëherë, dhe e lë përgjysmë fjalën që kishie zënë: dikush flet për një gjë tjetër; ai e sheh të udhës që ta shpjegojë më mirë atë që do të thotë; e lënë të flasë; e dëgjojnë. Vjen koha për të dalë; përpara derës, më të rinjtë, si shenjë nderimi, i lënë më pleqtë që të dalin më parë; jo ti, jo unë, Fandi hyn në mes dhe del përpara së gjithëve. Në udhë, në janë tre vetë, zë gjithënjë vëndin e mezit dhe vazhdon bisedën. Duke ecur, këthen kokën sa më të djathtë sa më të majtë, i shëkon të gjithë, nuk përsëritet veçse rrallë, dhe, kur bën kështu, e vë pak buzën në gas, me një shprehje tallëse. Të gjithë njerëzit i duken si miza, të gjithë shokët si ta zënë syrin. Askush nuk di sa ay; askush nuk ka kënduar sa ay; askush nuk është si ay. Është i ri; posa ka kryer studimet dhe ka ardhur në Shqipëri.

Hekuran LUMI

Revista Letrare recenson vetëm librat dhe revistat që i vijnë në Redaksi në dy kopje.

Revista ndodhet në shitje në të gjitha Libraritë t'ona pa patur pajtimtarë.

A E DI TI SE KUSH JAM U MER QYQ

ALLAF rafmetelersëm (për ne) Mreti Viktor Menifeli, të gjitha të mirat i ka pas; mre ka qen i omël, i but, sert e ku di u, por mi të gjitha i gjo ka pas: punt e huqumet m'Shqipni i ka pas rregllu mos qejfi. Sekretar kënej, sekretar anej maton, demek ne mernistrit ja vuni sekretar. Drejt popllit mo! Mir po belà e modhe se sun i bishe mo m'kon t'voglit ne të modhit, Pri mefmurit mo të vogël ne ke mo i modhi, sekretar. U harru emni qatip. S'pranote mo njeri i emën kaq të vogël. Mo mir sekretar. Sekretar këtu, nënsekretar aqe, kryesekretar aqe maton, me gufff si gjel deti për pazar me krabe rrshqonthei. Koh të bukra esbedibilah! Eviva Duçe. Ho mer pra ku ishe, ty të morsha frymën jarebi.

***

Velhasiqelam ku deshe me e qit muhabetin, i dit m'kishte zon i hall i math. Meno kënej, meno anej, sun i dilshe n'kon. Shkova ne ke i avokat po s'dul gjo e hajrit. Ma n'fun i dhosh karar t'shkoj n'huqumet. Ke për t'pyt ti nishitina se çerë halli kishe ne n'çerë zyrrë shkova. U a la at tek se hà. Pse me lujta una q t'kallvoj se ku shkova? Jo a la jo se jom mir kshtu rahat. Dashke t'mbojsh sekretar i burgut demede. Shkova pra m'huqumet.

Ke dera dy palica. Nolt në moj t'shallvet i der me dy sherbëtor përpara.

«Pa rrasmu ktu», thosh.

«Kush rri ktu a shoko», pyta njonin prej sherbëtorvet.

«Filon beu», ma priti sherbëtori. «Si mre se njifke beu-n tina?»

«Beun a?» thosh. «Po, po», ne u rrasa mrena.

N'kry t'tavalinës i burr, gjymës burri, qyme i çikëz skuq ne kuqarrosh, ka rrozullimet m'gjenje t'mir. U meta m'kon ke dera tu përdredh qelshen nëpër gjishta. Ajina kryt terpo tu knu gazetën.

«S'më ka nigju tu hy», thosh. «Demede qeka zhyt fell».

«Këhë, këhe», u kulla. Ajina hiç, po kryt terpo.

Kom nejt no dy tre dekika ashtuna m'kom. Mo n'fun i hoqi syt pri gazete, ne avash avash, pa m'bo tenezyl fare me sy, mylli gazetën, e boni pal pal, ne e vuni m'qoshe t'tavalinës.

«Ishalla po m'vje ne mu sërja», thosh. Ne erdhi. M'hudhi i sy. Zot o Zot seç sy! Fun e kry m'at dëfta me thon:

«Çke mer derdimen ne ti; s'mlat i her rehat q t'mermi me punt e huqumetit. Masanaj mu kthy:

«Eee?» tha.

«U o zotni», fillova «u kom i hall t'madh fort. Ne ja seta nji ka nji. Prap m'hudhi i sy, po ksaj rere demek sy plumi, bubllime. Masanej ja nisi:

«A e di se kush jam u mer qyq?» tho «pse mer» tho «çere kito tina se me punt tuja do t'merni una q jom Kry-sekretar? Kur keni për ta mor vesh i her mer xhahila se un jom Kry-sekretar ne smermi me pun t'vogla, se kryesekretari ka pun qera... ne kryesekretari, kry-sekretari, kryesekretari». E m'boni demek si lëverja e lame.

Për dera, ne dula përcita ke shërbëtorët. Hyna m'nji der qetër. Su qella shum mrena, se sa fillova t'kallvoj hallin mefmuri q ishte mrena se ftofi hiç:

«A e di ti se kush jam u?».

Kishte qen sekretari i par. Desha t'rrasmi ke dera e tret. Aty s'hyna fare, se sa futa kryt e gjeta tu i bërtit i bak-suzi qetër si una:

«A e di ti se u jam sekretar i dyt, se sekretari i dyt sun meret me ju» ne sekretari, sekretari, sekretari...

***

Mu bo menja sekretar.

«Ktu qekan t'gjith sekretarna a Suf», thosh me vete. «Hik a la se po bohe ne tina sekretar».

Mir po m'meti lamsh n'bark se s'kisha çare pa u shkarku ke na njon.

«Pa i thon dy fjal», thosh, «s'ka kabil».

Ne i u ktheva sherbëtorit: «Ju qoft harrom buka. Pse mre kshtu i shifni punt e huqumetit ju? Pranaj ju pagujn... S'mlon me maru:

«Ku dim gjo no mre? Pse mre çere jina na sekretar? Hik mër laskuriq ne tina, kput xverrkun, se për nur t'Pij-gamerit...

E pash nusht o vllà ne... për shkallësh ne m'rrug.

Lutjen e kishe n'dor. Pri inotit e bona shuk. Aty po kalojte mëshesaxhiu i bashkis me qerren e plehnave. U mota ta hudh m'qerre. Mëshesaxhiu u trem. Nriti mëshesën m'hava q t'mesilli.

«Heu», thosh, «ne ky kunra meje! Kti veç po ja gatis u qejfin».

A e di ti se kush jam u? U jam Kry-sekretari i sekretarve hava mer qyq. A e di se ç'të boj?» i gërthita.

«Qofsh shënosh mre», tha, «pse mre çere t'më bojsh tina? A e di se ne una jam sekretari i mëshesaxhive?».

Hika a la. Vetëm për i gjom'meti marak. M'meti marak q mu myll goja kur ishe ke Kry-sekretar beu ne si thosh ne una «qofsh shënosh».

Me gjith ate po ja thom nishtina.

Sufi Asmon Sulfës

QAJ E QESH

— Krrak-krrak-krrak! — krrakart një korb.

— Krrak krrak-krrak! — krrakarisin shumë korbë edhe togjetogje fluturojnë nga kthepat e shkëmbenjet lart-lart nga qielli i mvrejtur, pastaj rrotullohen përmbi një përrua dhe me një herë vërsulen të urtuar drejt një sendi, që nxin midis dëborës.

— Krrak krrak-krrak! — e ftojnë korbët njeri tjetrin te g'ahu i ri, që kacafytet nënë kthetrat e tyre

— Cën-cën! Trrek-trrek! — çqeyjnë mishrat e kufomës me sqep edhe me thonj.

— Qenka n'eri! — ua bën me sy të tjerëve Korbi plak.

— Njeri, dhe bile i ri! — ja pohon një tjetër.

— Do të ketë vdekur nga uriaja! — filosofon Korbi i tretë.

— Ohò, mish njeriu! Sa i shijëshëm që qënka! — përgëzohen korbët e rinj.

— Hani, hani, se tani është koha e jonë, është mbretëria e jonë! — i përfalet Perëndisë Korbi plak.

Dhe:

— Cën-cën! Trrek-trrek! — çqeyjnë mishrat e kufomës së djallit të ri me sqep edhe me thonj.

Qaj edhe qesh, qesh edhe qaj!

— Tyyy! Tyyy! — ndëgjoheburija e njëj kamioni të math: si një përbindësh rrëshqet për mbi dëborën me zinxhira mbi rrotat edhe kapërren qafën e del te përroi. Është i ngarkuar rrafsh me mall. I zoti i mallit rrin përbri shoferit, pi duhan, vështron një tefter shënimesh edhe belbëzon me vet-vehten:

— 30 kv. misër nga 12 napolonë

ar kuintalin bëjnë — 360 nap. ar;
18 kv. sheqer nga
25 nap. ar kuintalin = 450 .. ..
12 kv. oris nga 15
nap. ar kuintalin = 180 .. ..

Gjithsej . . . . . 990 nap. ar

— Nëntëqind-e-nëntëdhjetë napolona arrr . . . . . që bëjnë njëzet e nëntë mirë e shtatëqind (29700) napolona shqiptare ose . . . . . — murmurit.

— Zotëri, ja edhe një fshat tjetër i djegur! — ja preu llogarinë shoferi dyke i dëftyer me gisht.

— Ose . . . . . mundet-mundet! i përgjigjet tregëtari me perbuzje dhe: — ose . . . . . pesëqind-e-nëntëdhjetë-e-katërmijë fraaga shqiptare! — e plotëson hesapin pak i nevrikosur edhe zhytet në mendime: e peshon punën mirë: edhe këtë herë Perëndija po i ndihmon: do të dalë faqebardhë me fitimet, faqebardhë edhe me miqtë, që i dhanë bono për sheqer, për oris e për misër edhe lehtësi për ta shpënë këtë mall ja gjer aty m'atë anë kufirit, gjer në Greqi sa për të . . . . . bërë një allishferish të vogël me grekërit, që vuajnë nga uriaja, por që . . . . . kanë parë flori, napolona ar!

— Yyy! Yyy! — rrëshqet kamioni përmes përroit.

— Ja edhe një fshat tjetër i shkrurosur! — shton shoferi dhe shtrengon timonin në të kthyerën e xhadesë.

— Hé hé! Është Toskëria këtej: të tëra ngjajnë! — tregëtari i heq vrejten shoferit dhe nxjerr nga xhepi qesen prej lëkure edhe kontrollon mirë dokumentat: i gjen në rregull Mbyll qesen dhe ndes një cigare tjetër dyke buzëqeshur.

— Mor zotëri, më duket sikur ata korbët aty poshtë çqeyjnë kufoma njeriu! i thotë shoferi i tmeruar dhe mundohet ta dallojë mirë përmes xhamit t'automobil.

— Mundet, mundet: çdo gjë mund të ngjajë këtezaj! — murmuriti nëpër dhembë tregëtari edhe hap përsëri tefterin e shënimeve edhe bën llogarinë: — 360 nap. ar + 180 nap. + 450 nap. ar = 990 napolona ar . . . . . Faqebardhë me fitimet, faqebardhë edhe me miqtë!

— Krrak-krrak-krrak!

— Krrak-krrak-krrak!

Korbët krrakarrisin edhe të trëmbur nga zhurma e kamionit fluturojnë, fluturojnë drejt shkëmbenjet të thepisura me nga një copë mish njeriu në gojë.

— Do të ketë vdekur nga uriaja! — filosofon përsëri Korbi i tretë.

— Ohò, mish njeriu! Sa i shijëshëm që qënka! — përgëzohen së dyti korbët e rij.

— Është koha e jonë, është Mbretëria e jonë! — i përfalet Perëndisë Korbi plak.

— Yyy! Yyy! — ushtëtin andej tej zhurma e mbytur e bunsë dhe e kamionit, që fugon drejt kufirit, kurse

. . . . . atje poshtë te përroi dëborarigon e floqe-floqe mbulon mbeturinat e kufomës!

. . . . . Përpara kësaj së vërtete, o Zot,

a qan dot ti,

a qesh dot ti?

HAMLETI I SHOIPES.

LETËRSI TURKE

ABDULHAK HAMIT

POETI MA-I MADH I TURQIS

Po të shfletojë njeriu historinë e letërsisë turke të kohës pesdhjetë vjet e kënde, në vargun e gjatë të poetëve, ka me i dalë ma përpara nder ey Abdülhak Hâmiti me fytyrën e tij simpatike, me syt e tij tejpas dhe me binoklin mbi sytë e djathtë.

Në trekadshin letrar turk, Kemal-Fikret-Hamit, i pari që poeti-atdhetar, i dyti poeti-revolucionar e i treti, Hâmiti, që poeti-artist, për vëgë që nuk mund të mendohet se dhe aji nuk zotnohet vetit e dytë parëvet. Hamiti bani revolucionin e vertetë nder mendime e nder ndisina të gjithë atyne poetëve turq, të cilët me gjithë perpjekjet e tyre me imitue ate nuk mundën t'ia dalin dhe Hâmiti qindroj gjithnjë si ngallnimtar në krye të piramidës letrare turke. As një poet nuk mund iu avit atij në begatin prodhimtare veprash, por as në shkerbim (imitacion) të stilit, i cili me gjithë që i randë e i veshun me fjalë e shprehje arabo-perse, që gjithmonë fisnik e madhshtuer. Në këtë ndryshim që paraqet Hâmiti nder prodhimet e tija të begatshme letrare per kundrejt poetëve tjerë, mundemi të gjejmë si shkak familjen në të cilën leu, rrethin në të cilin morri ma të parat ushqime të shpirtit e të trurit dhe ma në fund fatin që pat me jetue gati krejt jeten e tij per jashta, në Taharan, në Bombaj në Paris, në Londër e në Bruxelles me misjon konsulare-diplomatike.

Abdülhak Hâmiti leu në 1852 në vilen e etënvet të tij, në lagjen Bebek të Stambollit, pranë Bosforit. Gjyshi i tij Abdülhak Monlla që farmacist, por një Farmacist letrar-filozof. Në tabelën që mbante varrim mbi sterën e farmacisë kishte shkruar dhe këtë strofë:

Ne ararsen bulursun burada

Kalbe devadan gayri! (1)

Kështu dhe ati i Hâmitit, Majrullah Efendiu, që poet, filozof e historjen, e nga ky bark burojnë, si u tha dhe ma naht, pririjet letrare të Hâmitit.

Hâmiti mësimet ma të parat i morri në Stambollë në një shkollë frenge, e prej një mësuesi të posaçëm mësioj turqishten, persishten e arabishten. Tuej që në dhet vjeç shkoj me t'at në Paris e aty u thellue në mësimin e gjuhës frenge që kishte fillue në Stambollë. Në këthim prej Parisi iu vù rishtazi mësimi Arabishtes e të Persishtes e letërsisë së këtyne gjuhëve nen kujdesin e mësuesit të vet të posaçëm. Mësimet e shkencave pozitive i morri prej astronomit shqiptar në zë, Hoxha Tahsin Janinës. Në moshën 13 vjeç shkoj në Taharan e këtu iu pervesh mësimi të persishtes thellsisht, sa nisë t'at zotojë këtë bash si një pers. Në një leter të tij private pershkrue jeten e vet në kryeqytet të Persisë me këto fjalë: «Këtu kaloj kohen tue kopjue letrat private të babës që u shkruen miqvet. Janë per mue këto letra një lloj themash që më stervisin. Kam zotnue mirë edhe Persishten, e për hirë të kësaj kam bërë shpirtit Sadi-në, Shevketin, Hafizin e shumë tjerë poet të këtij vendi».

Me gjithë këtë, të mos harrojmë dhe ndikimin e artistit poetik francez dhe të kulturës franceze në shpirtin e në trutin e Hâmitit. Kontrastet që paraqitshin dy botnat, ajo e të Lëmit e kjo e Prendimit, lënë gjurmët e veta, të cilat jo me i shlye por i ngjyroj edhe ma tepër koha, në shpirtin e Hâmitit qysh në rininë e tij. Në Francë u dha mbas studimit të klasikvet, si Corneille, Racine e Voltaire dhe të romantikvet si Hugo, Lamartine, Musset e tjerë të këtij vargu. Hâmiti ndriti trutin, dhe shoi n'anë tjetër të tana këndaqunit djalosare të trupit në Pa-

ris, në këtë «vënd drite e epshi». Jeta e Parisit e bëni të thotë:

Bashëm insandër, ondan ashasi

*** zhanavar (1)

Në Paris shkroj Nestren-in, të parën tragjedi në krejt letërsinë turke. Këthej në Stambollë dhe këtu e botoj këtë veper, botimi i së ciles ngjalli një atmosferë mënimie kundra autorit, pse u padit te Sulltan Hamidi se ajo frymzimet e saja i kishte huajtur prej jetës së tij tirane. Me të vertetë këtu pershkruej sundimi i eger i një Mbreti i cili ma në fund gjete vdekjen tragjike perpara kryen gritjes së popullit të vet.

Mandej shkoj në Londer, prej kënde në Bombaj e ma në fund në Bruxelles. Në kontakt me këto vise të ndryshme të Lëmit e të Prendimit erdhi gjithnjë tue u zëgjanue botkuptimi i tij dhe ky zëgjanim i dha dorë me shumë vargun e veprave të tija, vepra të mbushuna plot me freski të një arti poetik dhe plot me mendime të një dijenije filozofike që aji kishte mjetë me mvehtësue në studim të filozofvet të dy botnave. Në Londer u martue per të dyten herë (grueja e parë i kishte vdekun) me Lunë sy. Hâmiti n'atë kohë, me gjithë qimet e zbardhuna që i dukeshin aty-këtu në mjekren e tij të kandshme «dukej aq i ri e aq simpatik, sa grueja e rë, e cila dridhej në dashuni për të shoqin, pergjenshtronte pleqin e Hâmitit. Dhe vetë Hâmiti n'atë moshë deshonte, in-

(3) Shqip: 'Asht ajo kaska të ieta e njeriut, e cila r'at në fund bje në detin e shdukjes..

spironte dashuni, punonte e prodhonte» (2).

Ky kolos i letërsisë turke mbylli syt me 19 Prillë 1937, tuej që në 85 vjeç, në Stambollë. Ky, që nuk besoj në pavdekshmenin e shpirtit, ma në fund nuk iu bërë m'e dënue njerin, krijaturen e manë këtë kohë që 62 vjeç, e Lucienne'a 51. Por kjo udhë e haptë moshe në mes dy të martuemvet nuk i binte kerkujt cienn'e'n, një zojushë elegante, e zëgjuet dhe shpirtë-mirë Angleze. Hamiti i ynë dhueshme të Naturës, tuej e hudhë këtë n'asgjë, dhe tha:

O shelaledër ki hajati besher

Nihajette ummani mahva dysher (3)

***

Hâmiti me të drejtë u thirrë «Shairi-Azam» (poeti i Madh). Aji rolin e tij reformatuer në letërsinë turke nuk e luejt tue rrenue «të vjetren», por gjithmonë tue ndertue «të rën». Kundreshtarvet të vet që dojshin me i hudhë ferra kësaj rrugë së rë, per me ia pengue udhëtimin, aji nuk u pergjegjjej drejtazi, pse me polemizue për te ishte një poshtnim. Por i gjegjjej tue i dhanë gjithnjë publikut vepra të freskëta e me frymë të rë. Aji që një shkam i naltë që jo me u trandë, por as ndigjoj zhurmët e valëvet kundreshtare që shkapaderdheshin per fund tij.

***

Hâmiti i la trashigim rinis turke një varg të gjatë veprash. Veç artikujvet që shkroj aty-këtu nder fletore politike e letrare, veprat e tij të shtypuna, një pjesë e madhe copa theatrit, në vjershë e në prozë, kapin numrin 37. Nder këto ma të permendunat: Duhteri Hindu, Tarik, Ibni-Nasir, Eshber, Tezer, Sardanapal, Kahpe, Makber e Olü.

JONUS TAFILAJ

(1) Shqip: 'Koha e ëme asht njeri, e për ma pohtë bishë.

(2) Hysein Yhahit, në Yedi-Gün, Nr. 14, vjetit 1937.

Këtu po japim një pjesë të përkthyme lirisht prej Tarikut:

«Jë mbrenda visarevet të Mbretënvët të zotvet të këtyne kunoravet. Ata qenë t'Anduluzis, Tarik. Ti prej kah vjen, ku krenarë, e prandë u xuen befaz. Pushtekë ndalë vrullin e vrapit t'and e kah din e Perendis, ligshin e njeriut e ndrydon me shkue? Kë ardhë prej Sirije e shimin e kohës nuk e menduen aspak. Ti jë ndalë në Toledo. Naser bota ka me kë hye në pallatet e tyne, kë zotnue vitë thirrë një pushtues. Me gjithë këtë, saret e tyne, kë zbulue trofët e tyne të ti jë dalë prej një kasolle, tash jë nder mëshefta. Nder to shef të kaluemen e visaret e një pallati, naser do të jeshë Rodrigue'ut e t'ardhmen t'ande!

«Qeh, ardhmenija e një kombit të madh tashti rrokolliset për nen kambë si rreze djelli para syvet tue? Kunorat tueja. Lumit të ngjarjevet ia ndrove e shpartallueme të disa Mbretënvët të drejtimin. Me gjithë këtë ti nuk je kurr-harrueme tash ma. E këto kunora tash ja gja. Bin-Zijad, ti vetëm jë një hijë.

«Këndo, Bin-Zijad, këndo: Sejila shkelyqeshme se madhnija e yte ka mrrirë prej këtyne kunoravet dishmon aventurën e një Mbreti fatzi. Këndo skllavi i «Por prap, o Pris Ngallnjyes, ti s'je Ibni-Nasirit».

tjetër veçse një rojtar. Mos u gjajë ti

Abdülhak Hamit

REVISTA E LIBRAVET

PËRPARA MATURËS
e Marko Mikelinit

NJË nga cilësit e shkrimit të Z. Mark Mikelinit (Dr. Veis Sejko) — e pa nënëvijuar as nga ata që kritikuan, as nga ata që lëvduan librin «Përpara maturës» — është gjallëria e dialogut.

Autori shkruan afron ashtu si fletet. Dhe kjo është një gjë e mirë të cilën nuk e ka në arrifloz — si Koliqi, në celebrat — si Sterjo Spaseja edhe as një lirik — si Kuteli.

Për të provuar sa më sipër po riprodhojmë këtu disa fije nga libri «Përpara Maturës»:

— Ç ke? — e pyet djali
— Asgjë. — Dhe kërkë fjalë e tha aq shpejt si kur e kishte në majën e gjuhës.
— Mos të bëri përshtypje nëna?
— Jo.

Edhe në jeshëm tre vëllezër. po njeri vdiq edhe mbetëm dy.

— Të gjithë tani jemi vëllezër. U bë Shqipëria. S ka më andart.

— Po ju shqiptarë e keni mësuar në pazar apo në shtëpi?

— Në shtëpi. Na e ka mësuar nëna siç t'at ka mësuar edhe ty.

— Jo mua s'at ka mësuar nëna, e kam mësuar vet.

— Ashtu si ti e kemi mësuar edhe në, — qeshën ata.

(Asqerët f. 118)

Shëmbëlla të tilla gjallërie gjenden shumë në librin e Z. Mark Mikelinit.

Pa fjalë se vepra, në tërësin e saj, ka edhe mungesa edhe të meta.

Suli i Z. Mikelinit është skenoletik, i mungon tuli. Pra, pershkrimi, i cili plotëson veprën.

Si të meta nënëvizojnë se arkiteturës së noveës i mungon, kur e kur veraciteti. Kësilloj që mbyllja bëhet shumë herë artificiale, me nërhyrjen e do-një «deus ex machina».

Këto të gjitha janë, pas mendimit t'onë, çështje që mund të plotësohen me eksperiencën e shkrimit e me një ripunim më të gjatë të veprës.

Në se mundëm të japim do një këshillë kjo është: punimi edhe ripunimi më i gjatë i veprave të arthme, kësilloj që cilësija rënësore e autorit — gjallëria e dialogut — të ketë një kuadër sa më të qitë.

Githë përmjet punimi duhet të çduken dhe ato shtesa në mbarimin e dialogëve «foli, u pergjegj, murmurroi, shtoi, etj.» të cilat erin energjinë e fjalës.

HISTORIJA E SHQIPËNIS SË RE

e N. Ivanajt

Më 1905 Faik Konica shkruante këto fjalë në të perkoheshmen «Albania»: «Nisi të dalë në Raguzë një gazete e re shqip, italisht edhe serbo kroatisht. Quhet Shpresa e Shqipënis dhe drejtohet prej Nikola Bej Ivanajt. Të parat numëra që muarmë çfaqin qëllime të mira dhe një atdhësi të vertetë: i urojme jetë të gjatë.»

Nuk di përse e pat morë asoherë Z. Ivanaj titullin bej, po kjo s'ka se qysh i svogëlon vlerën e vepërimit të tij prej dyzet vjet në shërbimin e Atdheut.

Që asoherë kur hyri në luftë Ivanaj u bë e u prish Shqipëria disa herë, u ngrehnë e ranë regjime e qeveri — kur vetëm Shtet, kur republikë, kur mbreteri, kur perandori edhe tani përsëri Shtet — u pasuruan njerës ndë në gjithë regjimet, edhe ky Nikoll Bej Ivanaj si quhej asoherë, ose N. Ivanaj, si quhet sot, mbeti po ay romantik i gjuhës lufurave, i gjithë vojtëve.

Jetën edhe luftën e tij na i rrëfen bukur në librin «Historia e Shqipënis së Re — Vujejtet e vepërimit e mi» (pjesa e parë).

Librë e mirë kjo e tija, për të cilën do flitet shumë në të arthmen.

Mendimet dhe ngjarjet janë shprehur çiltazi dhe në një stil energjik, prej Malesori.

N. Ivanaj shkruan ashtu si flet. Pra shkruan mirë.

I mungon librës një ndarie metodike nër kapitla e sidomos një indeks i emrave të njerësve dhe të vëndeve mbi të cilat flet.

Këto janë sende që mund të plotësohen me rastin e edicionit të dytë.

Një librë që duhet lëçitur prej të rinjve.

Veçanërisht prej të rinjve.

(1) «Çka të kerkoshshë gjene këtu, vec bër zemret jo».

LETTERS I E HUAJ

RUSE

UDEKJA E PROFITIT

IVAN BUNJIN

NË EMËR të Zotit hirplotë, mëshirëmadh.

Do t'u kallzoj mi vdekjen e profitit, — paqë mi të! — që t'u mbushet mëndja atyreve, kush ka mëdyshje, se duhet t'i bindemi Pijës.

«Nuku E kemi parë edhe nuku po E shohim Këtë», thonë ata. Por nuku ka dielli faj që janë të verbër sytë e lakuriqës. Zemra e njeriut kërkon besim e mprojtje. A ka njeri, që të kërkojë mprojtje nga bufi? Shumë është më mirë të ëndërrosh hijen e feniksit, edhe sikur të mos ketë feniks në botë. Por hieja e Kriesëtarit është prej shekujsh.

Veshëzui ndje çapat e luanit, se luani e di, ku është preja, kurse veshëzui ushqehet me të mbeturat e tryezës së këtij. Kështu ebrnjtë duallnë prej Egjiptit për t'i vajtur pas profitit. Me hir të Zotit ky i kapërxeu mundimet. Kur ishte fëmijë, ay shijoi ëmbël-sinë e gjumit, të sgjimit e të përkëdheljes. E bija e mbretit e lëkundte në krahët e saj të rumbullaktë edhe zeshkanë, të lëpirë, si gjarpër, por të ngrohtë, si pema nënë rrëzet e diellit. Me sytë e saj të zez e të shkëlqyer e vështronte ngultë e plot gëzim, e puthte me rëmbim, e shtrëngonte të gjinitë e saj të ftohtë edhe bënte sikur deshte t'a mbytte, si ç'bëjnë vashëzat gjithmonë. Nënë kujtime të tillë sa e sa mendojnë me veshë: «Ah, pse nuku isha ahëre në moshë!». Por ç'do gjëje i vjen koha e vet.

Faraoni i dha unazën e pushtetit edhe veshjen e oborrtarit. Kur rrëzet e ngrohta të diellit dëbojnë fladin e mëngjezit, kur në tregt spërkatin maraskën për të gudulisur nuhatjen e blerësit, kur nga tymakët bie erë baigash të thata edhe erë mjegulle nga lumi i madh, në avullin e të cilit sbardhin, dyke lëvizur, pluhura të lartra, që bualli mjekërrallë, gushpëllumbi e i ashpër, si thi, i vështron hutuar, dyke u-ngritur prej lehtit të bregut, — profiti, plot sulm edhe fuqi rinije, dilte me qerre për të kqyrur argatët e aravet, u binte përtaçevet me kërbac krejt, u këltihiste këtyrëve aqë fort, sa i shkuqeshe fytyra, për t'i thënë veshës se e ka pasë plotësuar detyrën e për t'u-çlodhur ëmbël më von nënë hijen e hollë të palmavet, mi një pendë midis kanalevet ujitës.

Kur arrijti në moshë burri, mori grua edhe bëri dhjetë vjet jetë njeriu të martuar. Flinte me grua të pasur e të ngjallme, kënaqej natën me të, ditën — me urdhërat e me brengat e tij, me pijat e me të ngrënat, e ndjente të lehtë trupin, të cilit i pëlqente si era e thatë, që dilte nga plloqat e nxehta të oborrit, ashtu edhe filadi përkëdhelës, që vinte nga lumi edhe nga kopshtet plot lule të ishullit. Ishte krenar me fëmijët e tij, me shtëpinë edhe me nderimet e njerëzvet. Edhe ishte i lumtur si shumëkush. Por një dorë e padukëshme po ngrente harkun e jetës së tij; provonte gjalmin e ushtën edhe pregatitje të lëshonte shigjetat e së vërtetës. Edhe të tjerë dhjetë vjet i shkuan në punë të mëndjes e të zemrës, dyke fituar në heshtje urtësinë e Egjiptit, se psë muri ndërtohet mi themel, fjala — mi mendim. Edhe foli kështu mi meshëtarët: «Mund t'u fallet robërret, kur vuajnë prej vape, po t'i ngrenë krahët ndaj diellit edhe t'a lusin këtë, si me qënë Zot. Por dielli nuku është Zot. Zotin nuku mund t'a shohë kush. Nuku mund të merret as me mëndje. Mund vetëm t'a ndjejë njeriu. Është një i vetëm. Nuku ka fëmijë». Edhe ahere e pushtoi faraonin tërbimi i gomarit të egër. «Kush kuxon të jetojë e të besojë pa pasur jenë t'ime? — bërtiti ay. — Në gishtërinjtë e tij ay nuku ka unaza të vyer, nuku ka as gjerdhan në qafët. Ay është robi im. Që tek po

ngreh ndjekje kundra tij edhe gjithë fisit të tij. Do të shkrepëti si vetëtimë, do t'i shurdhoj si gjësim». Por profiti e mbloodhi gjithë fuqinë si njeriu, që dubet të ngjitet të përpjetën pingul të një mali, edhe e mori rrugën e tij pa drojë e plot besim.

Që të japin erën e tyre, myshkun e rrahin në havan edhe aloenë e venë në zjarr. Zhytësi nuku do të këputte asnjë xhavidhe margaritari, po të mos kishte kuxim t'a mbante frymën, dyke u-hedhur në det. Edhe kur arrijti koha për t'a ngritur gurrin më të rëndë të ndërtesës, për t'a hedhur mi gju, për t'a pushtuar më fort e për t'a mbartur, profiti e ngriti këtë sa që ndjeu dhembje në rrëzë të barkut. Edhe dyzet vjet e mbarti në shkretëtirë, i acaruar, i këputur prej lodhjes, por i gëzuar prej mendimit se kryente vullëndëjen e Zotit e jo të faraonit. Edhe kur e pruri atje, ku duhej, ku i pat rrëfyer Ndërtimtari, e hodhi gurrin mirë e me themel, e drejtoi shtatin edhe e fshiu djersën e fytyrës — me dorë të rënë nga fuqija, që dridhej e që dhembte gjër në supt.

Edhe i u-afërua koha e vdekjes.

Ay e njoiti Zotin e vërtetë. U-bind se është marrëzi t'a përfytyrosh këtë në traktë idhujsh prej gurri, balte ase metali. Zoti e ngarkoi këtë me veprën e zorshme të shpëtimit të popullit të ebrnjvet nga robëria edhe nga rreziku i idhullatrisë: edhe ky e grisi rjetën e mëndafshit të botës, ngriti krye edhe doli prej luftës fitimtar. Zoti e vuri në provë: dyzet vjet të jetë prijës i kryefortëve edhe i të pafuqishmëve, t'u heqë rrugën edhe t'u japë mësim në shkretëtirë e të nxehtit e të urisë. Edhe dyzet vjet ishte i pushtetshim si mbret, i palodhur si argat, që ka një barrë të rëndë fëmijësh, i vobektë si bari, i fortë edhe i gjatë si mundës, i fuqishëm edhe kuqarrem si luan. Trupi i tij, vetëm te kofshët i mbuluar me lëkurën e bishës, u-nxi nga era edhe dielli, kurse putrat e këmbëve i u-bënë të forta e të trasha si të gamiles. Kur u-plak, u klliste tmerrin njerëzve, edhe askujt nuku i shkante mëndja se ky ishte i vdirshim. Por u-afërua ora e tij.

Ju, që po dëgjoni! Ne Librin është shkrojtur: «Të gjithë marrin fill jete në prehërin e së vërtetës; — prindërit janë ata, që i bëjnë fëmijën të jenë e-mbenj, të kirshterë adhuronjës të zjarrit». I urti i ngjet të verbërit: prek rrugës ç'do gurr, dyke sgjedhur rrugën e drejtë, ngreh fytyrën përpjetë edhe drejtohet te i vetëmi burim drite edhe nxehtësie. Ay mendon jetën edhe vdekjen, dyke e pakësuar drojën, që ka ndaj atë. Edhe ka pasur shumë asish, të cilët e kanë pirë qetë kupën e të domosdoshmes; ka pasur edhe të tjerë, që kanë thënë: është e ëmbël si edhe kupa e jetës. Vetëm i marri i afërohet që në të gjallë kupës së vdekjes. Sa e shëmtuar është pamia e këtij njeriu. Por është i marrë edhe ay, që nuku e mendon të domosdoshmen, kush harron se gjithë të vdirshmit duhet të kenë një të Adhuruar të vetëm, i cili ka në dorë mirësinë e që kërkon bindje. Ju, që po dëgjoni! Dëgjoni me kujdes, sikundër duhet gjithmonë t'a dëgjoi njeri njeriu, edhe mendoni, dyke dëgjuar. Se psë, dyke radhitur fjalët e mira të të tjerëve bashkë me t'onat më të dlira, ne po flasim mi gjëra, që nuku janë të huaja për asnjërin prej nesh, si ç'është qëlli-

mi ynë që të gjejmë ngushëllim.

Në Librin është shkrojtur: «Ne i jemi më t'afërmë njeriut, se sa delli i tij i gjumit». Zoti është mëshirëmadh. Ay e di se cila gjë është e mirë edhe cila është e keqe për ne. Ay na krijoi të jemi të vdirshim, kurse ne mendojmë t'a kundërshtojmë vdekjen. Mundim i kotët! A kini dëgjuar se sa i kushtoi Isakanderit të Dybrintë që t'arrinte në Vëndin e Errësirës? Me gjithë këtë nuku i u-dha të pinte ujin e jetës s'amëshuar, për të cilin i kishin thënë: ky ujë është në Vëndin e Errësirës. Engjëlli i erëravet nuku bëhet merak se krahët e tij do të shuajnë pishtarin e së shkretës të ve. Lajmëtar i vdekjes nuku merr para sysh as lutjen e bariut, as britmën e sundimtarit. Ndal: dheu do t'a shkrijë trurin e kafkave t'ona, që janë plot mendime. Vdekja nuku është mogoll, edhe ti nuku je Atabek-Abubekr: prej saj nuku mund të shpëtosh me haraçin e artë. Prandaj përpikuni të gjeni ngushëllim.

Profiti e kundërshtoi në shkretëtirë vullëndëjen e Zotit; edhe për mosdëgjuesën u-dënuu rëndë: Zoti e ndaloj të hyn-te në tokën e premtuar. Shpirti i profitit ngriti krye, kur i ra në mëndje se është i vdirshim edhe se vdekja po i afërohet bashkë me pleqërinë. Ay tha: «Do t'a thërres vdekjen në bejleg». Në mezdite, dyke ecur në vëndin e fushmit të ebrnjvet, në malet e Moavit, profiti nuku e pa mi gurrët e bardhë hijen e vet pranë tij. Edhe u-drodh frike, e i u-turbullua kreji, sikundër ndodh me njerin, që e kanë dërmuar ethet. Vajti ahere në tendën e vet me çap, me të cilin bisha e varruar i del armikut përpara. Ngjeshi shpatën edhe urdhëroi t'i sillin ngrënje. Edhe hëngri shumë e me lakmi, gjër sa u-ngji. Edhe ndjeu të dhembura e të vjellë, si prej helmi, ase prej peme të donië druri të ferit, u-gjelbërua në fytyrë, u-mbulua me djersë, si gruaja, kur lind, u-shtri përdhe, dyke bërtitur me egërsi: «Që tek po vdes, nxirni shpatat edhe ejani të më mproni!». Kështu bërtiste ay ditën e parë. Ditën e dytë i u-madhuan të dhemburat, zuri të rënkojë me zerërim edhe të lutet: «M'a bini mjekun te unë!». Por ahere, kur mjeku i rrëfeu se nuku mund t'a shëronte edhe kur sbar-dhi dita e tretë, profiti tha me zë të ulët: «O, le t'u vijë keq për mua! Nuku u-mundka vdekja!». U-dobësua edhe e mori gjumi. Fjeti gjithë ditën edhe i u-larguan të dhemburat. Edhe kur u-sgjua, pa se kishte ardhur nata edhe se ishte vetëm, ndjeu prapë gëzimin e jetës edhe hidhërimin e ndarjes. Ahere në tendë të erdhnë dy engjëj të errët për t'a ngushëlluar e për t'a pregatitur. Njëri ndejti te kreji, tjetri te këmbët e profitit.

«Folë!» — thanë ata. Por ay hesh-tte, se pse mendohej. Njëpër pëqirin e ngritur të tendës vështronte natën, dyke ndjerë, me frikë, se ata ishin atv pranë, edhe se pse e vërteta nuku i kishte hyrë akoma në gjithë dejet e tij. Edhe ishte kaqë qetë në tendë e në shkretëtirë, sa që të tre dëgjonin fërfëllimën e erës së nxehtë, që suleshe aty pranë në errësirën e natës. Hyjtë lëshonin dritë të vrëjtur, sikundër ndodh gjithmonë, kur netet janë të nxehta.

«Zoti është mëshirëmadh ndaj krijesat e Tij», — tha engjëlli, që rrinte te kreji i profitit.

«Por që ku është njeriu, që mundo-

het: ka qënë dyke vdekur edhe po i afërohet vdekjes», — tha engjëlli, i cili rrinte te këmbët e tij.

Këta deshjin t'a vinin profitin në provë, por ay e mori vesh këtë gjë. Edhe, dyke u-menduar, u-përgjegj kështu:

«Kjo paska qënë jo vdekje, por sëmundje, dënim. Nuku është më mirë të mendojë njeriu kështu? Se pse ay, që ka pasur punë me vdekjen, nuku mund t'a zerë këtë ngoje. Ne nuku e njohim këtë».

«Dielli është burimi i jetës», — tha engjëlli, që rrinte te kreji.

«Por gjithë ay sjell edhe vdekjen, si gjarpëri me brirë», — tha engjëlli, që rrinte përkundrejt.

Këta deshjin t'a vinin profitin në provë, por ay e mori vesh këtë gjë. Edhe, dyke u-menduar, u-përgjegj kështu:

«Ne nuku e dimë qëllimin e Zotit. Por Ay është i mirë, edhe i mirë është qëllimi i Tij. Nuku është më mirë të mendojë njeriu kështu? Duhet që njeriu t'a kushtojë jetës ç'do grimë të tijne, dyke e shkuar vdekjen në mëndje vetëm për shkak, që t'i peshojë veprat e tija në kandin e saj edhe që, pa drojë, t'a presë orën e domosdoshme. Qysh mund t'a dinte tregëtonjësi se ay është i ndershim ndaj blerësit, se i jep aqë, sa duhet, sikur të mos kishte kandarë? Qysh do t'a shkante njeriu ditën e tij, po të mos e largonte zemërimin, se dielli, do të perëndonte në orën e vet — edhe po të kishte qënë i robëruar nga dëshira që t'a pengonte këtë gjë? Kishte vehtë me qënë i marrë edhe vepra e tij pa fryt».

«Gjumi i të vdekurvet është i ëmbël», — tha engjëlli, që rri te kreji.

«Që ku në fushimin e ebrnjvet vdiq një njeri i lumtur, i dashur, i ri, — tha engjëlli, që rri përkundrejt. — Që fërfëllimi i erës së nxehtë, që po sulet këtë pranë në errësirën e natës, hyjtë po digjen vrëjtur, edhe gienat po qajnë e po ulërijnë nga lumtëria e keqe, po sbulojnë varrin me nxitim, dyke ndjerë kundërmimin e të qelburit edhe dyke parashijuar për lamjen e rropulivet. Por pikëllimi, që ndjen farefisi për të vdekurin, e kapërxeu tmerrin e vehtë varrit».

Ata deshjin t'a vinin në provë profitin edhe i a varruan zemrën. Por, dyke u-menduar, atyreve u tha:

«Po sjell në mëndje ç'do grimë të jetës s'ime: të fëmijërisë së ëmbël, të moshës së re e gëzimplotë, të burrërisë punëtore — edhe po i qaj. Ju po flisni mi varrin — edhe duartë e mija po më mbërdhijnë nga frika. U lutem: mos më ngushëlloni, se ngushëllimi i a largon njeriut trimërinë. U lutem: mos m'a kujtoni trupin, se psë ay do të kalbet. A nuku do t'ishite, vallë, më mirë që të mendojë njeriu ndryshe? Edhe vëndin e fushimit, vehtë fushën, të mprojtur prej erëravet, ku njeriu kaloi qoftë edhe një ditë, e le dyke i ardhur keq; por ay detyrohet të shkojë, porsa është i shtrënguar të shkojë. Dyke folur me frikë mi varrin, a nuku jemi dyke përsëritur fjalët e të vjetërret, të cilët njihnin vërtetë trupin, por nuku njihnin as Zotin, as amëshimin e shpirtëravet? E drashtur është madhështija e punëvet të Zotit. A nuku është, vallë, kjo drojë, që e marrim ne për frikë të vdekjes? I thonë më dëndur veshës s'uj: ora e saj nuku është kaqë e drashtur, sa kujtojmë ne. Ndryshe nuku do të qëndronte më këmbë as bota, as njeriu».

«Është i urtë» — tha engjëlli, që rri te kreji.

«Ishte i pabindur edhe kryelartër» — tha engjëlli, që rri përkundrejt. — Endërronte të matej me Zotin edhe përsëri do të heqë dënim: asnjë i vdirshim nuku do t'a njohë varrin e tij në malet e

(Vijon në faqen 7)

LETËR E HAPUR PUBLIKUT SHQIPTAR

REVISTA LETRARE

Nr. III

NJË SQARIM

Të dashur lëcitës:

Me pikëllim të thellë po mar pëndën në dorë për t'ju shkruar këto dy fjalë që më rëndojnë në zemër. Nuk kam shkruar kurrë në jetën time dhe nuk di se si kam për t'ia dalë kësaj pune së vështirë që më ka mbetur kot në qafë. Shkollë kam bërë, po për të shkruar s'kam shkruar. Jo se nuk ma donte zemra po se ashtu më ka qëlluar. Që t'u them të drejtën kam ndjekur, në këtë pikë, më fort këshillën e një miku se sa dëshirën që më digjte shpirtin. Edhe ky miku më pat thënë një ditë, kur i rëfeva ca shkrime nga të miat, që mos t'i vinja kurrë në shtyp nga që këto shkrime kishin për ta humbur vlerën sikur të shihnin dritën e diellit. De-eha të di arësye. Edhe arësyeja ishte fare e thjeshtë. Miku m'i tregoi, një nga një, ata që shkruanin në gazeta dhe revista të ndryshme të Shqipërisë. Vura re edhe u habita fort kur pashë se ata që nxinin kartën me bojë nuk kishin habër nga shkrimi, kurse ata katër a pesë burra që i dinja të mësuar dhe të zotë rinin më n'anë dhe i linin pehlivanët-palaço të katranoseshin nëpër shtypshkronja. «Eh? — më tha miku — E shëkon? Rri më mirë më u'anë se më shumë të ka për të dalë nami!». Po të zhgryhesh me ta bashkë ke për të shkruar si i njomi me të thatin». Në një vënd ku të gjithë ishin dalldisur pas shkrimit dhe hiqeshin shkrimtarë të mëdhenj nuk më vinte kurrë radha mua. Edhe qëndrova. Thashë, një herë, t'i hynja politikës dhe të zinja një vënd të mirë në këtë fushë lufte doktrash dhe pallavrash, ku luftohet me fjalë dhe jo me pushkë. Me që e kam shpirtin luftëtar dhe grindavëc dhe me që s'ma mban të heq gjitshtin, udha më e mirë për t'i çelur shteg dufetve të mijja ishte ajo e politikës. Edhe kështu u nisa. Po ku të linin shqipot! Kur sosa atë i gjeta të gjitha vëndet të zëna mbasi të gjithë shqipot mereshin me politikë dhe ta ngjeshnin lules së ballit po t'u thoshe nonjë fjalë. Bishtin nër shalë, u hoqa dhe nga kjo udhë. Po për të dashur, ma donte zemra fort politikën. E ndava mëndjen të hynja në Ministrin' e P. të Jashtëme dhe të bëhesha diplomat. Më shumë për të dalë jashtë atdheut një ditë, si shokët e tjerë diplomatë, se sa për dashuri të punës ku kërkonja të hynja. Po edhe kjo dëshirë nuk m'u plotësua nga që i mjeri s'kam zënë kurrë letra me dorë dhe nuk e di jo bridge-in po as edhe pokerin! Shefi i Ministrisë e vuri buzën në gas si me tallje dhe më vështroi nga koka e gjer te këmbët. Ika si i turpëruar. E mallkova veten time që s'u kisha rënë pas letrave të kafenesë dhe kisha humbur kohën kaqë vjet nëpër shkollë dhe biblioteka. Mendë e mendë, e vendosa më së fundi: do të shkonja në kafë edhe aty të mësonja të gjitha lojrat e letrave. Edhe shkova. Po edhe këtu më ndodhi ashtu siç më kishte ndodhur gjetkë: siç e kuptoni edhe ju vetë, o të dashur lëcitës, kafeneja ishte dëng me shokë që vinin aty ditë për ditë, vite me radhë, për të lojtur kumâr: rrom, xhol, xhol-pokër, pokër, bridge, dum-dum e ku ta di unë! Ika dhe këndëj siç kisha shkruar edhe nga vëndet e tjera. Me që kisha ca të holla për të marë nga arka e Financës, shkova atë me të shpejtë — ashtu si shkon shqipoja kur ka për të marë parë në Financë — po ç'të shoh? Mizëri! Tamam ashtu si atë ditë kur u derth rilleti për të parë

me sy atë që e shtrinë përdhë në She-shin e Ministrivët! «Po që për rrogë dhe për vrasje, besa te në i kll njeri përpara shqipos», thash me vete. Të nesërmen prap, që pagdhirë, në Financë. Po ajo punë. Më së fundi, me një mijë mundime, arrija të mar në dorëzim një qind e gjashtë dhjetë merimanga shqiptare, pensjonin e atij të mjerit filan që pat vojtur e punuar për të endur pëlhurën e atdheut. Me të dalë nga dera e Ministrisë, vetura me Tyrlibenë brëndë, që shkonte si rrufeja edhe një çikë më shkeli. M'u muarnë këmbët edhe rash përdhë. Atë çast më fluturoi edhe pensjoni nga dora sikur ta ketë mallkuar Zoti atë që punon për atdhe edhe të hollat që i mbeten familjes së tij! Nga që nuk dinja se ç'të bënia dhe me që rrethi i rrypit të pandallonevet të grisura po më vogëlohej dita ditës, vendosa të hyj në një punë qoftë edhe të vogël sa për të mos vdekur urie si ay veteran filani rekamân dhe shuall-grisur të cilin ia humbi vulën Tyrlibeu. Shkova, pra, Ministri më Ministri — se edhe unë e ndiej veten të zot si ju për të bërë çdo punë — po as këtu nuk më buzëqeshi fati i shkrutë: vëndet i kishin zënë ata shqipot e varfër që ishin shkruar në fasho që orët e para të Prillit. (Ju lutem, mos e mirni fjalën «fasho» në kuptimin odoreik që i kanë dhënë shqiptarët). Me ndryshimin e kohravit ma mirte mëndja se këta fashodoreikët do të mos kishin më punë; mirë po u gabova: vëndet ishin zënë dhe disa vëndet të reja që u krijuan u zunë edhe ato me vajza që kërkojnë rrogë për të blerë lëkë dhe për t'i rënë pesëdhjetë herë posht e lart Rrugës 28 Nëntor. Ahere humba çdo shpresë dhe zura të mendohem e të mendohem se ç'të bënia për të fituar nonjë lek. Më ra ndër mënd zanati. «Zanati është i mirë, s'të lë kurrë pa bukë», më kishte thënë një herë ay

merhëm Cane Përsheshi. Dhe me që në vogël pata punuar pranë një opingari të fehatit t'im, kur nuk kishte shkollë, gjeta një dyqan të vogël në Pazarin e drithit të Tiranës dhe zura të bëj opinga. Kaloi një muaj, kaloi një vit dhe unë gjith opinga bënia. Po opingat s'm'i zuri njeri me dorë se shqipot tani ishin mësuar me këpucët e Muços me një pëllëmbë shuall karte. Edhe ahere, kur mirnja në dorë opingën e ré dhe të bukur që nuk gjente më myshteri, e shëkonja dhe e shëkonja me dashuri dhe mall të përveluar edhe gytë më nubusheshin gjith lot. Lotët më ridhnin në faqet edhe unë këndonja me vete: «O moj oping'e bukur, o moj opinga e ime, ku ma ke tani atë mëmën t'ende që mbahej si zonjë rëndë në herë e një kohë? Ajo tani është dehur dhe ka lënë shtëpinë, por s'kam dyshim se një ditë ka për t'u këthyer përsëri në gjirin t'onë!». Me këto fjalë e ca të tjera i thura një hymn opingës dhe ia dërgova gazetës për botim. Disa ditë më vonë, Z. K. Tasi, në shtyllën *Gjuhë* shkruante: «Opinga është një fjalë që nuk përdoret më në shqipet dhe quditemi se si ajo gazetë i ka botuar një hymn një fjalë të tillë!». U pikëllova. E mbylla dyqanin mbasi i fala opingat që kisha Nozullimit që do t'ia dhurojë këtë publikut kur të hapet pas lufte. Tani kam mbetur pa punë dhe e kaloj kohën si të mund. Shkoj andej këndej, dëgjoj se ç'ihonë bota, i mar shënim të gjitha dhe pastaj, kur kthehem në shtëpi, mar një copë letër dhe i reshtoj të gjitha sa kam dëgjuar nga të tjerët. Edhe këto që dëgjoj e shkruaj i a dërgoj «Revistës Letrare» e cila ka mirësinë t'i botojë. Po mos kujtoni ju, o lëcitës të dashur dhe ju o teveqelë që zëmërohi, se unë, Selam Opinga, i epik nga mëndja e ime këto gjëra! Këto i thonë bota, gojë më gojë, vesh më vesh, dhe unë u them juve se ç'mendojnë të tjerët për ju. Është e mira ta dini edhe ju që mos të pësoni si ay lark-qofti gruasja e të cilit s'le gjë pa bërë dhe ato që bën i di gjith bota veç të shoqit!

Selam! Selam!

Selam Opinga

VDEKJA E PROFITIT

(Vijon nga faqja 6)

Moavit. Edhe kështu do të svogëlohet fama e tij».

Ata deshjin t'a vinin profitin në provë, por ky e mori vesh edhe u-përgjegj prerë:

«Plot hir është fama e atyreve, që e meritojnë këtë. Por duhet të svogëlohet ç'do gjë, e cila e meriton svogëlimin. Se pse edhe vehte famëmadhin e gëzon vetëm masa e vërtetë e famës».

Ahere engjëjtë, të habitur nga urtësija e profitit, thanë me zë të lartër, dyke u-ngritur prej vëndit:

«Vërtet, Zoti vehtë do të jetë ngushëllimtar yti! Kurse ne përulemi përpara teje».

Ata ishin të errët edhe qëndronin në tendë të errët. Por sytë e tyre shkëlqenin, edhe profiti shihte shkëlqim hyjesh në sytë e tyre. Ata u-larguan në natët, si hije, dyke u-përkulur pak në dalje të tendës. Por, i shtrirë përdhe, profiti mbeti vetëm midis natës edhe shkretëtirës. Edhe kur dielli u-ngrit përmi malet e gurratë, edhe në tendët shkrepri drita edhe u-bë nxehtë, profiti, i pushtuar nga etja e madhe për t'u-çlodhur në filad, e la shtratin edhe sbriti në luginë, midis malevet, dyke kërkuar hije. Por hije nuku kishte më në luginët. Vetëm në gjirin e një mali kishte një shpellë. Edhe që ku dy robër me kazma të mrehta po hapin hyrjen në shpellët. Gurratë te hyrja ishin të bardhë, si të-bora e malevet, edhe të nxehur nga dielli. Edhe flokët e robërvet me fytyra bakëri edhe lidhëzat, që kishin rreth kofshëvet

të tyre, u ishin bërë qull nga djersa. Por dy pemë të njoma, dy mollë qenë përmi gurratë pranë shpellës, kurse në shpellët ishte fllad edhe errësirë. Edhe, dyke ulur kazmat, folnë kështu punëtorët:

«Të ngjatietoimë ty, o prijës e zotëri, n'emër të Zotit hirplotë e mëshirëmadh. Oë ku e kryem punën t'onë».

Edhe profiti i pyeti këta:

«Kush jini edhe ç'ishit dyke bërë?».

Këta i u-përgjegjën:

«Ne përgatitnim vëndin e thesarit për mbretin. Hyrë, shih-e edhe çlodhu nga rruga edhe vapa. Njom-i buzë e tua me pemët edhe na thuaj: cila syresh është më e ëmbël e më e piekur?»

Edhe, pas si hyri në shpellët, profiti u-ul mi shtratin e gurratë te muri i saj edhe ndjeu hije edhe fllad. Edhe, pas si kafshoi pemën e parë, tha:

«Me të vërtetë kjo qënka vehtë jeta: po pi ujë burimi, po nuhas erën e bukur të lulevet të fushës edhe po ndiej në gojë shijën e mjaltes së greravet. Jam i fortë edhe i shkathët».

Edhe, pas si kafshoi të dytën, tha:

«Me të vërtetë kjo nuku mundka t'i afërohet as donjë sendi: po pi verëra të paradhisit, të mbyllura me vula myshku, të përzjera me ujën e burimit, i cili u shuan etjen atyreve, që i afërohen të Amëshuarit. Po nuhas erën e bukur të kopshtit qielluar edhe po ndiej në gojë shijën e mjaltes nga lulet e tij: kjo mjalte nuku paska hidhërim. Edhe që ku gjumi i lumtërisë po më mjegullon kryetë. Mos më sgjoni, o robër, gjer sa të mbushet koha ime».

GJUH' E SHQIPERISE = GJUH'E PERENDISE!

NJË eveniment që meriton të vihet në dukje ndodhi më 16 Mars 1944 në Tiranë. Me rastin e vdekjes Salih Toro, ish kryetar i Gjqit të Diktimit, në varrim, një pjesë e lutjeve fetare u bë në gjuhën shqipe prej të mirënjohurit imam Qazim nga Vlora. Përshtypja ndër të pranishmit që e madhe sepsë, për të parën herë, në të tilla seremonira, lutjet bëhen në gjuhën t'onë. Është koha të bindemi se Perëndia i pranon lutjet në të tëra gjuhët. Neve i drejtohem Komunitetit Mysliman të kujdeset që lutjet në gjuhën t'onë të ëmbël «si kanga e zogut të verës» të recitohen në të tëra rastet e seremonive fetare dhe në të tëra anët e Shqipërisë. E përsëritim se përshtypja që tepër e mirë sa një shok arriti të thotë: do t'a lë në testament që kur të vdes lutjet për mua të bëhen shqip.

M. P.

Edhe robërit — këta ishin engjëj, robër të Zotit — e vazhduan me ngadalë fjalën e tij, e cila po ulej në qetësi:

«Gjersa — tha i pari, dyke lëxuar suren mi Lajmin e Madh: — gjersa të mos përkulet dielli, të mos rrëzohen hyjtë nga qielli, të mos këmbëjnë malet vënd, të mos mbeten të vetme gamilet, të mos ziejnë detërat...».

«Unë jam Sini, tha i dyti, dyke lëxuar suren e të Nisurit. — I bekuar qoftë Ay, që mbretëron mi gjithë botën! Ju të gjithë do të ktheheni te Ay...».

Edhe, dyke dëgjuar pëshpëritjen e tyre, por pa i dalluar fjalët, profiti u-unj mi shtratin edhe ra në gjumë të vdekjes, pa e marrë këtë vesh. Edhe engjëjtë e mbyllnë hyrjen e shpellës varrimtare edhe u-kthyen te Zoti i tyre, që i kishte dërguar. Edhe kështu profiti i a kushtoi jetën popullit të vete, dyke pasë mbledhur një grumbull të madh ditësh edhe pa e vënë re mbarimin e ditëve të tij. Askush, edhe gjer më sot, nuku e ka parë me sy varrin e tij në malet e Moavit. Por urtësija e tij është shtypur në mëndjen e gjithë popujvet edhe është shkrojtur, në qiejtë, në librin e amëshuar, Gil'lun.

Sheh Saadiu — qoftë i bekuar emri i tij! — sheh Saadiu, — shumë margaritarë nga të tijtë i shkuam, afër t'anëve, në perin e fjalëve të bukura, — na rrëfeu historinë e njeriut, i cili pati lumtërinë t'i afëroheshe të Adhuruarit. Ky njeri ishte zhytur në vrojtimit; kur erdhi në vehte, e patnë pyetur këtë ëmbël e me buzën më gaz: «Ku janë lulet nga kopshti i ëndërravet të tua?». Edhe njeriu u-përgjegj: «Desha të mblidhnja për miqtë e mij plot një pëqi me trëndafilë; por, kur u-afëruash te shkurre e trëndafilët, kaqë me dehu era e bukur e tij, sa më ra pëqiri prej duarsh».

Kush të mundë, le t'a lidhë me t'onin kallzimin e poetit.

Gëzim e paqë mi gjithë të gjallët!

Kapri, 1911.

E shqipëroi prej origjinalit:

KOL RRESHINI

Është në shtyp

"NUSJA PA DUVAK"

novela nga Sterjo Spasse.

TË HUAJT PËR NE

SHQIPERIA ME 1921

Prej JUSTIN GODART, Senator i Francës

Në kapitullin e parë «E kaluara e Shqipërisë» auktori fillon duke kallxuar se lashtësia e Shqipërisë ka qënë objekt i studimeve të shquara. «Me drejtësi (bonne foi) nuk mund të mohohet. Dhe këtu Z. Godart kujton librin e famshëm të edhe më të famshmit bukurosh Dr. Vladan Georgevitch, ish kryeministër i Sërbisë, «Les Albanais et les grandes puissances», ku është mbledhur me kujdes shembëllor të armikut të betuar të Shqipëtarëve, sa është shkruar andej këndeje kundra nesh. Georgevitch-i, natyrisht për të forcuar thëniet absurde citon, atë ku i leverdis, dhe veprat nga i ka marrë pjesët me qëllim që t'i dëftente botës se nuk ekziston një racë shqipëtare.

Mirpo Godart-i i ynë, duke i u referuar veprave, nga të cilat karafilu Georgevitch ka nxjerrë pjesa për thezën e tij, thotë me ironi se sërbi ka çfjetuar dhe vepra që caktojnë të kundërtën. Pastaj Z. Godart përmend sa kanë thënë për Shqiptarët Konti de Gobineau, V. Bérard, J. de Lavardin, Ami Boué, d'Estournelles de Constant — këta dy të fundit kanë qënë në Shqipëri — etj.

Kapitulli i dytë «Shqipëria parë në fillim të 1921-s» prej 66 faqesh është krejt përshkrimi i udhëtimit që Z. Godart ka bërë në muajt mars, prill dhe maj 1921 në Shqipëri. Fillon duke kallxuar se në vëndin t'onë gjeti gërnadha, shkretëtira dhe rrëime të kohës, të tërmeteve dhe të invazioneve të huaja. Përshkruan me radhë dhe kujdes vëndet që ka parë: Durrësin, Tiranën, Shkodrën, Elbasanin, Korçën, Beratit, Gjinokastrën, Vlorën etj. Këto përshkrime janë të plotësuar me statistika mbi sa shkolla gjeti, sasinë e nxënësve, xhamitë, qishat, teqet, hotelet, spitalet, buxhetet e bashkive, dyqanet dhe çmimi i mallrave, etj. etj. Këtu këtj kallxon anekdote, episode interesante të udhëtimit. Në Berat asistoj në çfaqjen e dramës «Besa» të Sami Frashërit, duke bërë dhe një shkurtim të veprës; në Vlorë përmend luftën e 1920-s; në Bënë të Tepelenës kallxon pritjen shumë të përzemërtë dhe se si banorët i kërkonin ndjesë se s'ishin në gjëndje t'a gostitnin si duhet nga shkaku i tërmetit që kish shkatëruar krejt vëndin; po kur i u shtrua sofa pak nga pak filluan t'i binin vezë, djathë të ri, keç të pjekur në hell etj. «Këta barinj — thotë tekstualisht Z. Godart — fshati i të cilëve është i rrënuar, praktikojnë mikpritjen me një dinjitet dhe kënaqësi që të mahnit». Në Bërzhëzdhë të Korçës përshkruan darkën që i u shtrua me doll dhe meze, kallxon zakonet e shqiptarit që ther aq desh sa janë mysafirët që t'u japi këtyre siciltdo nga një bisht. Beratit e quan «qyteti i dritareve», Gjinokastrën «qyteti më tipik shqiptar - qyteti i çatave» etj.

Kapitulli i tretë «Shqipëria prej revolusjonit turk gjer në ditët t'ona» është tepër interesant. Këtu përshkruhen përpjekjet t'ona për të fituar pamvarësinë.

Z. Godart tregon se si Shqiptarët, duke i besuar premtimeve të «jeunes tures-ve» adheruan në konshtitutën e re, me shpresë se do të realizonin aspiratat e tyre shqulllore. Filluan të organizojë klube, kongrese, shtypin, shkollat. Po kur turqit e ri panë se Shqiptarët shkonin drejt autonomisë, sidomos me anën e gjuhës zyrtare shqipe në shkolla dhe qisha, filluan t'i kundërshtojnë dhe në parëverën e 1910-s shtypin barbarisht lëvizjet e Shqipërisë së veriut. Ahere Shqiptarët tërhiqen në male dhe formulojnë memorandum-in historik me të cilin kërkojnë kryesisht tre pika: 1) Amnistia të përgjithëshme për të gji-

thë vllaznit myslimanë a katolikë; 2) Liri pa kushte për të gjithë Shqiptarët të mësojnë gjuhën kombëtare dhe 3) Liri absolute për shkollat dhe gazetatat shqipe. Veç kësaj kërkojnë dhe disa kushte pa të cilat s'mund të jetohej: të gjithë nëpunsit e Shtetit të jenë Shqiptarë, të dinë gjuhën shqipe dhe zakonet e vëndit, gjuha amtare të mësohet lirisht në shkolla dhe gërmat të jenë latine dhe jo arabe. Taksat e votuara nga Parlamenti paguhen po të hollat të përdoren në Shqipëri për udhë dhe rrugë të hekurta, Qeverrija të çeli një bankë bujqësore, të ndihmojë hyrjen e kapitaleve të huaja, po këto kapitale nuk duhet të jenë në dorë të propagandës së huaj.

Këtu Z. Godart thotë se «një kryengritje me një program kaq fisnik dhe t'arsyeshëm duhej të ishte ngadhënjimtare». Dhe kallxon se në verën e 1911-s «Shqiptarët zbritën nga malet, të armatosur me besë patriotike, dëbojnë trupat turke nga katundet e tyre. Pastaj, në Gusht të 1912-s i japin të parin grusht vendimtar Turqisë duke marrë Shkupin dhe duke detyruar armatën turke të kapitulujë» (2).

Pastaj senatori Godart tregon veprimtarinë e Ismail Qemalit që asokohe ndodhej në Stamboll, veprimtari që përfundoi me ngritjen e Flamurit të Kastriotit dhe shpalljen e pamvarësisë shqiptare në Vlorë më 28 Nëntor 1912. Po viti 1913 që më i zi për Shqipërinë sepse, ndërsa Esad Toptani luante intrigat e tija, jashtë, në Londër, konferenca e famëshme caktohej një Shqipëri me kufi të ngushtuara.

Më 7 Mars 1914 vjen Princ Wied-i, i cili s'e njihte aspak shqiptarin. Dhe Esadi, duke qënë ministër i mbrëndëshëm, pregatitete rrëzimin e mbretit të ri. Z. Godart kallxon se Esadi «ishite një aventurier që, ahere kur vëndi i tij përpëlitej midis difikulteteve më të zeza, me ndihmën e jashtëme dhe me intriga shpërdori një autoritet që Shqipëria nuk i a kish njohur kurrë». Pastaj vazhdon të tregojë se si Shqipëria gjatë luftës botnore u okupua kryesisht në tre vëndet: në jug-perëndim nga Italia, në jug-lindje nga Franca dhe veri-perëndim nga Austria. Këto tre fuqi të mëdha loznin me fatin e Shqipërisë duke shpallur indipendencë qesharake: e para në Gjinokastër e dyta në Korçë dhe e treta në Shkodër.

Në 19 Nëntor 1918 një grup shqiptarësh mbledhen në Tiranë dhe vendosin të thresin delegatë nga të gjitha anët e Shqipërisë për një asamblë kombëtare. Italia tërthorazi organizonte në Durrës një tjetër asamblë, e cila u mbledh më 15 Dhjetor 1918. Të 48 delegatët zgjedhën Qeverrinë me Turhan Pashanë në krye. Ky akt që një humbje për Italinë, e cila «kishte bërë presjon të formohej jo një Qeverri, po një komision që ajo të mundëte t'a dirigjonte». Z. Godart vazhdon të kallxojë veprimtarinë e Qeverrisë së Durrësit që s'i përgjigjesh dëshirës së popullit shqiptar. Këndeje rodhi Kongresi historik dhe vendimtar i Lushnjes nga gjiri i të cilit doli Qeverrija e Sulejman Delvinës, mbasi kundërshtuan paktin e fshehtë të Londrës.

Kongresi proteston: kundra vendimit marrë nga Anglija, Franca dhe Italia për coptimin e Shqipërisë midis Jugosllavisë, Greqisë dhe Italisë duke vënd kështu në zbatim paktin e Londrës të 1915-s. Proteston gjithashtu:

1) Kundra vendimit që dënon ajë shtet asnjans dhe i njohur një nga shtetet më të vjetra t'Europës, për të kënaqur fqinjët imperjalista dhe i bën

NE PËR TË HUAJT

NË GJITRI i racës shqiptare ka dhënë ndihmesën në kulturën botërore edhe femra e jonë. Si përfaqësuesja më e denjë e kësaj gentie femërore shqiptare është Dora d'Istria.

Kjo zbrer nga familja shqiptare e Gjikasvet ikur disa shekuj më parë nga Përmeti i Janinës në Vllalë. Ka lindur më 22 Kallnor të vitit 1828 në Bukuresht dhe emri i saj i vërtetë është Elena Gjika. I ati, princi Mihal Gjika, ka qënë Kryeministër i Vllahisë.

Princesha e vogël Elena mësimet e para i kreu në Bukuresht e udhëhequr nga edukatorët më të zotët të Vllahisë. Prej vjetit 1842 e deri më 1849, e shoqëruar po nga mësuesit e sajë të zgjedhur, udhëtoi në Evropë e sidomos ndenji kohë të gjatë në Vjenë, në Berlin, në Dresden e në Venetik. Ky udhëtim shtatë vjeçar u-bë me qëllim studimi edhe Elena e re me mendërinë e sajë shumë të hollë edhe me zotësinë e madhe që kishte për të mësuar gjuhërat e huaja, mudi të brumosë e të thithi tërë kulturën e atëherëshme e sidomos u fellua në artet, në historinë edhe në gjuhërat e gjalla e të vdekura.

Mbas këtij udhëtim-studimi u-martua me princin rus Aleksandër Kolltoff-Massalsky-n, bir i njëj nga familjet princërore më në zë, themelues të Mbretërisë Ruse. Jetoj në Petërsburg në gjirin e aristokracisë ruse dhe të familjes mbretërore e njojt tërë ndërlëkimet familjare e administrative të carëvet të Rusisë. Temperamenti i saj liberal, në kundërshtim me ndrydhjet e me jetën pompoze të princërvet edhe karakteri jo i fortë i të shoqit, e detyruan Elenën që të lere Rusinë për gjithënjë e bashkë me të edhe të shoqin, princin Aleksandër Kolltoff-Massalsky.

E pikëlluar nga brenqat familjare tërhiqet në Zvicër, ku ndenji prej vjetit 1856 deri në 1860. Këtu, mbassi i undoht e i u vështiros jeta e dobët e klasës aristokrate, nisi një jetë të mënjauar edhe i u aha studimit: Në Zvicër filloi të shkruajë veprat e saja edhe emri i sajë i ri «Dora d'Istria» sakaqë mori dhënë: botoi në gjuhën frangjisht më 1855 një studim mbi kishën e Lindjes «La vie monastique dans l'église orientale», ku flet më tepër për murgjërit e të dy kishavet edhe i quan si shkatëtarët e parë, që pengojnë qytetërimin e Evropës Lindore dhe Jugore. Më 1856 po në gjuhën frangjisht boton në katër vllime studimin e gjërë «La Suisse allamande», ku pohon se idetë e fillosofëve gjermanë i kanë ndihmuar shumë qytetërimin të ri. Më 1860 në gjuhën frangjisht edhe në dy vllime botoi veprën «Les femmes en Orient»: edhe kjo është një nga studimet me shumë rëndësi:

thirje botës së qytetëruar për faktin që nuk po merren parasysh prensipet e proklamuarat prej Presidentit të Shteteve të Bashkuara dhe përfaqësuesve të Lidhjes, pas një lufte që lroi nga zgjedha e huaj shumë shtete. Asambleja drejtohet dhe kërkon një pamvarësi të plotë me kufitë etnografike dhe natyrore, në mënyrë që të shluhet padrejtësia e bërë nga Kongresi i Berlinit dhe Konferenca e Ambasadorëve të 1913-s.

2) Asambleja vendos që të mos pranojë asnjë mandat ose protektorat të huaj.

3) Shqipëria s'ka asnjë tjetër pretendim veç se t'okupojë një vënd në gadishullin ballkanik, duke i u dhënë fund mizerieve dhe të gëzojë një jetë në paqe dhe harmoni me shtetet fqinjë.

Shqiptarët janë gatit të bëjnë të tëra sakrificat deri të pika m'e fundit e gjakut të tyre, kundra çdo vendimi që do të rrezikonte integritetin tokësor dhe pamvarësinë e plotë.

MANUSH PESHKEPIA

DORA D'ISTRIA

përshkruan gjendjen e mjeruar të gruas në Lindje edhe çfaq mendimet e saja se si mund të përmirësohet jeta edhe se si mund të qytetërohet femra e këtyre anëve.

Më 1860 le Zvicërën edhe udhëtoi në Itali, ku në Greqi deri më 1872. Që prej këtij vjeti u-vendos në Firenzë në vllën e saj «Villa d'Istria». Këtu shtëpia e sajë u-bë kult kulturre. Shkrimtarët, poetërit, fillosofët e artistët e njerëzit e tjerë më në zë të qytetit mbledheshin në vllën e Elena Gjikas; edhe vetë mbreti i Italisë Umberto, sa herë që shkonte në Firenzë, kalonte orë të tërë në kuvendime kulturore në vllën «d'Istria» bashkë me Doran. Vdiq në vëndlindjen e Dantes më 17 të Nëntorit 1888.

Më 1864 botoi në frangjisht veprën «Gratë e vëzhguara prej njëj gruaje», pastaj një libër me rrëfime «Në breg të liqenjtve të Zvicërës», botuar më parë në revistën «Revue des deux mondes». Njera pas tjetrës Dora d'Istria botoi edhe vepra të tjera me rëndësi të madhe edhe numëri i tyre kap. 116 bashkë me studimet e botuara andej-këndeje nëpër gazetat e rivistat frangje, bellgjiqe, italljane, zvicerane, greke etj.

Jehona e pëndës së saj u-ndi an'e mb'anë botës kulturore: veprat e studimet e sajë sakaqë përktheheshin në shumë gjuhëra edhe jepnin shkas komentim. Akademirat filologjike të Amerikës, të Francës, të Italisë, të Greqisë e shumë të tjera me një herë e bënë anëtare nderi. Me veprën e sajë letrare, Dora d'Istria njojt si jo më mirë kulturën perëndimore me jehonën letrare me njerëzit e me zakonet orientale. Ky është thelbi i punës, me të cilën ndërrohet prej botës kulturore shqiptarja e jonë.

Dora d'Istria, ndonëse jetoj midis mbretërvet e princërvet t'Evropës, ndonëse u-deh nga sukcesi i saj letrar, nuk harroi aspak Atdheun e sajë të vërtetë, Shqipërinë. Shkroi shumë e shumë artikuj edhe shumë studime për zakonet t'ona, për gjuhën t'onë, për folklorën t'onë e për të drejtat t'ona. Nga këto shkrime, të shkruara dëllëngthi për Shqipërinë me dashuri e me adhurim, po përmendim: «Kombi Shqiptar mbas këngëvet popullore» (1866); «Gjiu i Species» (1867); «Shkrimtarët Shqiptarë t'Italisë së Jugut» (1867); «Vasiliqi» (1868); «Vizatime Shqiptare» (1868); «Shqiptarët myslimanë» (1868); «Kujtimi i Specjes» (1869) edhe vepra e saj e fundit «Shqiptarët në Rumani» e shkruar më 1873 në italishte dhe ku tregon historinë e hegemonisë së dinastisë së Gjikasvet në qindvjetorin e 17-18-19. Nuk duhet harrue se edhe në veprën e sajë «Les femmes en Orient» në faqet 267-341 shkruan edhe për gratë shqiptare.

Këto vepra të saja e bënë të njohur an'e mb'anë botës Shqipërinë si komb e si racë edhe dhanë dorën, që të simpatizojë bota e qytetëruar edhe këtë kënd të Ballkanit me njerëzit e tij. Është pënda e Dora d'Istrias, që na dha ndihmesën më të madhe, që të ndihet edhe zëri i Shqipërinë në shtypin e përbotëshëm fill pas luftës ruso-turke të vjetit 1878.

Drejt. Përgj.: VEDAD KOKONA,
Shtyp. «LUARASI»

GRUPI THEMELONJËS
Mitrush Kuteli · Vedat Kokona
Nexhat Hakiu · Sterjo Spasse

Drejtimi: REVISTA LETRARE
pranë Institutit të Stud. Shqiptare
ÇMIMI Fr. shq. I.

REVISTA LETRARE

Ndalohet ribotimi pa lejen e Redaksisë

Viti I · Nr. 5 · Tiranë, 15 Prill 1944.

Del dy herë në muaj

POETË dhe DETRAKTORË

A RTI është prodhimi më fisnik i shpirtit të njeriut.

Nër arte letërsia ze vendin e ballit dhe kjo ka në krye poezinë «art suprême et complet — peinture qui se meut, musique qui pense» si e pat qojtur, me të drejtë, Deschamps.

Poezija është intuitë, ndjenjë, — jo logjikë. Ajo del nga shpirti e i drejtohet shpirtit. Dhe shpirti i drejtohet jo si mjet tematik, tezal, demonstrativ, po si mjet vehikulimi ndjenjash. Rruga e saj është nga shpirti në shpirt e jo ndryshe.

Vlera e poezisë nuk peshohet as me kandin e dyqanxhiut, as me peshën e dijetarit të laboratorit, — ku një e një bëjnë dy. Sepse në poezi një e një bëjnë një e një e jo ndryshe.

Poezija është fluid shpirtëror, edhe, pikërisht, fluid lirik, të cilin s'ka se qysh e peshon kandarxhiu i logjikës dhe i tematikës, — sa do të mëdha të jenë vëllimet që ka lëxuar.

Munt të jesh poet kur ke shkrojtur njëzet e tridhjet vëllime me vargje të thata (me rimë, masë e temë dijetar-llekesh ose patriotllëkesh kur këto s'kanë qysh prekën, qysh tundën e shkundën shpirtin e njeriut e qysh ngjallën ushëtime ndjenjash), edhe, të jesh poet kur ke shkrojtur qoftë e një poezi të vetëm (jo mbi Skënderbenë po mbi... lulen e qershisë), e cila mban e jep dridhje në shpirt.

Munt të mos quhesh poet sa do e madhe të jetë sasija e kartës që ke nxirë, sa do të matura t'i kesh këmbët e vargut edhe rimat e bishtit (me apostrofe, si në Veri ose më ëëë s'gjatëse, si në Jugë) edhe të jesh poet kur ke shkruar disa faqe prozë të mirë, përmyet së cilës më jep dhe mua, lëqitësit, dridhjen që të shkon nëpër shpirt.

Sepse poezija, o im-zot, më fort se masë, rimë e temë është rithm shpirtëror, muzikë edhe magji e fjalës, përmyet së cilës i flet zemra zemrës edhe jo mendja mendjes as koburja kobures.

Fund'i fundit poezija nuk është një gjendje civile po një dispozitë shpirtërore.

U ngrit një detraktor, Z. Dr. Dr. Krist Maloki — kuantitativisht, logjicist, tematicist, patriotist, e të tjera, — edhe, dykë-bërë kritikë e kritikës, tha:

Nuk është poet (Dichter, Vates, Profet...) Lasgush Poradeci sepse:

— Është monovalent, nuk ka vepëruar përveç se në fushën e poezisë (pra jo në dramë, jo në studime historike) dhe nuk i është përvësuar «makare nje-nit nga problemat e shumta vitale të jetës s'onë kombëtare»;

— ka shkruar pak, si sasi;

— vepra e tij nuk ka kolorit lokal, nuk ka një «fytirë» një «ngjarje», një «paraqitje» dhe se e vështrohet botën «nëpër do sy gjysëm mbyllun e dhe nëpër qepallat e tija lëshohen dendun perdet e pikave loti». Dhe një faj tjetër «pret natën që t'u qajë hallin hanës e hyejve»...

— ka një muzikalitet, bilë një «muzikalitet të pa shoq në letraturën shqiptare» po këtu nuk çfaqet asfare... shqiptar. Aqë më fort se vjersha e tij ka «një ëmbëlsie e butësië ma fort femnore se burmore» — (pra duhet me

do e mos poezi me jatagan e me mustaqe gjer rrëzë veshit ose gjer prapa veshit!).

I thashë:

Shumë poetë, që nga Homeri e këndej, janë monovalentë, vetëm poetë.

Të tjerët bëhen me kohë.

I bëjmë ne vetë.

Heinrich Heine mbetet me Librën e këngëve; Alfred de Musset, me Netet; Alfred de Vigny, me një grusht vjershash (ku janë «historitë» e tija?); Goethe, me tre-katër vëllime; Eminescu, me një vëllim 70 vjershash; Fishta, me Lahutën.

Të tjerat janë, po janë në bibliotekë.

Në se Lasgushi është monovalent (me gjithë se është edhe piktor, edhe, në paraqitjen e *Fishtës si lirik*, u tregua edhe kritik i kthjellët; — artikulli i tij vlen më fort se një volum prozë komemorativë) kjo s'ka se qysh i sbret asfare vlerën e veprës së tij së kryer.

Me një vjershë si «Demoni» Mihail Lermontov-i është poet (dhe sa i math!), me poemet «Të dymbëdhjetët» edhe «Vjollca e natës» Aleksandër Blok, poet. E sikur të mungonin veprat e tjera këta gjithë poetë ishin e janë.

Kualiteti, jo kuantiteti është zoti i poezisë.

Dhe poezija e Lasgushit, flasëm për veprën e tij të tonit madhor, është kualitet. Nga 100 vargje të tija, 60 ose 70 janë të tonit madhor. Dhe qëndrojnë si të tilla, që në fillim e në mbarim. Pra janë poezi të plota.

Kemi shumë poetë të tjerë që na japin një përqindje, e cila sbret ndënjë 40, 30, 20...

Të tjerat: lumi e gjumi!

Lasgushi s'paska kolorit lokal... Kjo sepse kritiku i kritikës e mat koloritin me butet e barutit, me filanin që vrau filanin, me menazherinë poetike që s'di kujt himnist (shqiptari: luan, panther, kapllan...).

Është e vërtetë se Lasgushi nuk djek aq fort barut në vjershat e tija — dhe në djek do-një vëzne a dy, e bën për do-një gjuhë këtri — po sa fellë jetës shqiptare të përherëshme sbret ay!

Kur më këndon këngën pleqërishte, Drinin iredent që shkon «mes për mes» në Shqipëri, liqerin e vendit t'im korrikun, vjeshën, krojin e fshatit, ka sbritur në palcën e jetës shqiptare.

Lasgushi s'ka pushkë, topa e daulle, për të kaluarën, as mitroloz-dore me një grykë e me 40 fyshekë, për të sotmen, a me tri gryka e me 140, nesër e kush e di ç'tjater batërdi, pasnesër.

Ay këndon:

Tungjatjeta! tungjatjeta! Vënd o Vënd ku çel junapi!

Dhe kjo, për mua që jam intuitiv dhe jo logjik ose anëtar i «poezisë së planifikuar» (pra jam kundër Majakowski-it), mjafton.

Kuxoj të shtoj gjësend: kjo është poezi, poezi e vërtetë, permanente, për ç'do kohë e ç'do vend edhe jo ajo tjetra.

Detractori i Lasgushit thotë se vjersha e tij — jo e gjitha — ka «një muzikalitet të pa-shoq dhe të panjoftun deri më sot në letraturën shqiptare».

Verlaine-i që e quan poezinë «*De la musique avant toute chose*» do t'i kish thënë: mjafton. Kjo është poezija!

Po ne nuk e çmojmë poezinë vetëm pas muzikalitetit. Ky është, pa fjalë, një element i parë i saj, po jo i vetmi. Më shumë se muzikaliteti, të cilin e përfshin, është lirismi — fluid, intuitiv, ndjenjë, dridhje e shpirtit, botë ngjyrash (të fjalës) harmonish, metaforash, etj — i cili ndjehet, nuk mendohet; preket me shpirt e jo me tjetër mjet.

Gjithë një frëng, Jouffray, (vështro: Larousse) pat thënë: «*La poésie lyrique est toute la poésie. Le reste n'est que la forme*».

Dhe Lasgushi, shqyqyr Zotit, është fund e krej plot lirism.

Një lirik i math.

Morbid, romantik, femëror — i tha detractori — po me që kjo qënka një e keqe, haj! të varrëm në litar Leopardin, Alfred de Musset-n, Lenau-n, Heine-n, Poe-n, Eminescu-n, Rilke-n e mbasë edhe Goethe-n (se shkrojtiti Werther-in!) e në vënt të tyre të ngrehim statujen e poetëve me mustaqe e me jatagane.

Lasgush Poradeci është poet, jo se dua unë, ti ose ay vetë, po se vepra e tij e bën të tillë.

Ne të kësaj shoqërie mesquine, të ngushtë, tallëse, detraktiste që e njohim tepër afër — më shumë si mish e më pak si frymë — (se s'e ndjejmë edhe se mërzitemi shpejt me një vepër) mundim të bëjmë dendur konfuzione midis këtyre pjesëve. Aqë më fort se na ushtëtin edhe në vesh prodhimi i tonit minor i periudhës së *Shkëndijës* dhe së *Tomorit të Vogël* ose përpjekja për të blerë do-një kile patate në treg ose mënyra e lidhjes së shallës në qafë.

Po ky prodhim edhe shporta e patateve ose kapa kozake që mban në kokë s'kanë qysh errën veprën e tonit madhor, thellësisht lirike e muzikale, pra thellësisht poezi, sikundër se tymi i oxhakut nuk e err djellin. Tymi do tërë (Vijon në faqe 4)

Ngjyra e vëndit te Filip Shiroka

NË HISTORIN e letërsisë shqipe Naim Frashëri e Filip Shiroka afrohen shpirtnisht me tynë. Kanë të njëjtin agor (presencë), rrujë të njëjtin shllim ndër poezit e veta. Por me tynë bahet një dallim vlerash, përse poezija e Shirokës nuk shikon kah kundrojat e hapta të poezisë, siç dallohet ajo e Frashërit.

Këjo botë e vogël e Shirokës në krahasim me kundrojtën kozmike të Frashërit, paraqitet shumë e ngushtë. Shikëtu spikat merita e Shirokës, i cili, tue u shprehë me terma letrare të hueja, i ngjyen poezit e veta me një «color locale» të Shkodrës. Kështu mbahet si një poet i qytetit.

Lind në Shkodër me 3 gusht 1858, ku ndjek edhe mësimet e para. Endë i ri merr rrugën e mërgimit për Misir, ku gjen një grusht shqiptarësh që përpiqen për çlirimin e Shqipërisë prej tyrkut. I frymzuar me një gazullim kombtar shkruen në «Albania» të Faik Konicës, në «Besa» e «Toska» të drejtuesve prej Milo Duçit. Ma të shumta shkruen me pseudonim Gegë Postripa o me siglat e emnit e të mbiemnit.

Me rasën e smundjes s'amës kthen në Shkodër, prej kah pas një kohe së shkurtë kthen në Misir. Me 28 janar 1912, porsa kryetar i Klubit të Vëlaznis së Shqiptarëve të Misrit u këndon të pranishemve një poezi atdhetare, e cila dorëtrokitet.

Shiroka njihet me atdhetarë e shkrimtarë si Luigj Gurakuqi, Anton Çako, D. Ndoe Nikaj, Imzot Prengë Doçi, të cilve u kushton edhe vjersha.

Me 1921 boton në Shkodër te shtypshkronja «Zoja e Papërlyeme» një vepër fetare e titullueme «Moji i të dukunve». Me 1933 nën kujdesin e D. Ndoe Nikajt përbliiden poezit e tija me titull «Zani i zemrës». Pas dy vjetve me 1935 vdes në Misir.

Filip Shiroka, tue veshtruar lirikën e tija, cilsohet poet i qytetit. Poezin e nxjerr prej një ndajtime (relacion) që gjindet mes mërgimit e vëndit të vet. Këjo ndajti i shkakton një mallngjim. Ky shenj i romantizmit, malli, e përvesh mendjen andërtare të Shirokës. Për mes kësaj gjendjeje shpirtërore ay shpreh ndienjat e veta atdhetare. Në sa malli i Frashërit shtrihet në një hapsinë që kalon çdo kufi, te Shiroka ky mall mund t'i gjasojë ndonjë romantikut me një dell të hollë poezije, siç mund ta ndeshim te Tommaso Grossi, te poezija «Il lamento della prigioniera», e cila përketet së pari prej at Leonard De Martini, pastaj prej Serembes, ndikon në Shirokën e mën së fundi përketet prej Mjedes. Në ket rasë mund të përpunohet një studim krahasues me një kërsheri të veçantë tue e intue ket vjershë të shkurtë ndër përktimet e ndryshme në gjuhën t'onë.

Në sa Frashëri ven para vetes poetët e mëdhej, Shiroka ndjek romantikët e thjeshtë, sidomos italianë, prej të cilve bien edhe çekime në krye të çdo poezije. Filip Shiroka e derdh krejt shpirtin e vet romantik te poezija «Shko dallëndryshë»:

*Udhë e mbar'se erdh prenda vera,
shko dallëndrysh' tue fluturue,
prej Misrit n'dhena tjera*
(Vijon në faqen 2)

NË KËTË NUMËR

M. K.	Poetë dhe Detraktorë
Kol Ashta	Ngjyra e vëndit te F. Shiroka
Zlaurin Kodra	Kanga popullore e dasmës
Mitrush Kuteli	Natë Prilli
Stavro Frashëri	Si rreke kto lotët na shkojnë
Hamletit i Shqipes	Gjakpërës, gjakpërës...
Sofokliu	Elektra (Shqip. Thanasi Kononi)
O' Henry	Buka mekatore (Shqip. Koco Semini)
Chri-Chri	Gadi vëllavrasjës
Selam Opiaga	Revista Xanxare
Buje	Hosht, bilbil!
Revista e libravet	Një tufë të përkehëshmesh e libra
Falk Konica	Poema në prozë
M. Xhaxhiu	Tingëltime të Stinëvet
Saturnius	Mituris
E. Verhaeren	Mulliri (shqip. Raif Hasani)
Nakua	Proza poetike
A. Xhuvani	Mehmet Aliu
M. Peshkëpia	Shqipëria më 1921 nga J. Godart

FOLKLORE

KANGA POPULLORE E DASMES

Ashet thanë e është përsëritë prej atyne që janë marrë me poemë popullore të vendit t'atë, se kush të dojë të mësojë historinë t'onë, të marrë vesh mbi jetën e zakonet e këtij populli, të vejë e të gërmojë në thesarin e folklorit. E me të vërtetë poezi popullore e jonë, epika dhe lirika, kjo e dyta e ndame në këngë vaji, dashmje, dasme etj., është e pasun dhe burim mësimi të gjallë të jetës shqiptare, është pasqyra historike e trimnive të kreshnikëve t'onë; studijonjësi i huaj e i vendit aty, në këngët popullore t'onat shef se sa koncept të naltë ka pasun shqiptari për nderin, besën, virtutet e mira etj.

Sikurse thamë pjesa lirike e pozive popullore ndahet në shumë të tjera: Njena që pershkruen mjaft zakone shqiptare është kanga e dasmës. Kur themi «Kanga e Dasmës» mos të kujtojmë se ka vetëm një këngë të tillë; jo, sepse janë të shumta këngët që këndohen kur bashkohet një çift dhe këndohen si mbas rasës dhe vendit; janë të shumta dhe ndryshojnë si mbas krahinave; janë të shumtë fragmentet e këngëve të dasmës me motive dhe frymëzime të ndryshme, por këngën e dasmës tipike që është mbledhë e botue deri më sot, atë që ka një farë skeleti e uniteti e gjejmë ndër t'Arbreshit: e mbledhë dhe e botoi për të parën herë De Rada, e ribotuen Skiroi dhe Seura. De Rada e ndan këngën në katër pjesë: Kanga e Petës ase e Byrekut, Kanga e ceremonisë së Dasmës, Kanga e Tryezës ase e Sofrës, dhe Kanga e Kostantinit të Vogël; kjo e fundit s'ka ndonji lidhje me dasmen veçse këndohet me vend, e marrun me valle, për t'u dhanë të dy të rijve, që po martohen, një shembull besnikije bashkëshortore ashtu si është përmbajtja e vetë kësaj kange.

Thashë ma naltë se pjesët e ndryshme të kësaj kange kanë një lidhje në mes të tyre, një farë uniteti; këtë e përsëris dhe shtoj se në atë unitet, në atë lidhje ka edhe momente dramaciteti shumë të nalta që në do t'i nxjerrim në shesh tue analizue pjesët e kangsë një nga një.

Kanga e byrekut ase e petës

De Rada e gjykon këtë këngë shumë të vjetër e që u përgjet fort atyne koreve nga të cilët Thespiti i erdhi ideja e dasmës.

Në mbramjen e së Ejtes para se Djetës së dasmës, shtëpija e dhandrit mbushet me burra e me gra; është dita kur tohëllohen byrekët e dasmës dhe me këtë rasë dy kore grashë që i rijnë për rreth vajzës që po tohëllon një byrek, i a thonë kangës:

Se ti vashëza gadhiare (1)
Me mbë shpi t'ëm e t'et atë
Sa gadhiare edhe dëlji, e
Çe m'gjeshe ata brum,
Gjeshe fort e ngure shum. —

Se një vashë të këtë prana ajo zonjë,
Sa më ju rritet m'i past hjë,
E m'e martost dimbedhiet vjçe
E past miell e m'i bëftë kuljeçë,
E past tri nore (2), nore, krijate... (3)

Byreku i gatue me vezë, sheqer ka përsipër rëlieve pemësh, gjarprijsh me hanzën e diellit në mes. T'Arbreshit përmendin byrekun, në kendej Adriatikut kemi bakllavatë, samsatë; e me të vërtetë ditën e Hanë para së Premtes së dasmës shtëpia e dhandrit gjëmon prej grave që janë mbledhëdhun për të «ftollë,

Kangët, sikurse përmendëm ma sipër, mund të jenë të ndryshme, me variante, por të gjitha, kanë diçka që i bashkon, qofshin të shqiptarëve të Italis qofshin t'onat këto kangë, ato të gjitha flasin për zakonin dhe për jetën shqiptare: Në strofën e dytë të kangsë se sipërme gratë i urrejnë zonjës që vajzën t'a martojë dymbëdhiet vjçe. Martesa në moshën kaq të njomë si për mashkull si për femer a nuk ka qenë një plagë e të gjithë shqiptarëve deri më 1930?

Kanga e ceremonisë së dasmës

Kanga që i përket ceremonisë së dasmës fillon të këndojë stoliset e para të nuses së re. E kanë ulun mbi një thron e ndërsa ata që janë ngarkuem t'a stolisin, «t'a bajnë nuse», bajnë punën e tyre, disa gra të tjera, të ndame në dy kore i a thonë një kangës për të prekun zembrën e nuses:

Ujju nuse e lujmja nuse
T'ertë hera që vete nuse

Grate e 2:

Vete nuse këjo zonjë
Ndë krahut t'atij zoti
Të dritin një shpi të re.

Ata i mësojnë detyrat e martesës dhe i kujtojnë se ajo duhet të lajë shtëpinë e vet, familjen e prindët, për të shkue-mun të themelojë e të ngrefi një shtëpi, një familje, një brezni të re, për të përtimunit e nerëzimit. Ai varg «Të dritin një shpi të re» përmbledh në vetvete një grumbull ideshë, një botë të tanë.

Grupit të parë të grave që i këndojnë kështu nuses, i shtohet, një tjetër po grashë, i cili kërkon që nusia të krehet mirë, të stoliset sa ma teper për të dalun e bukur; ajo është e re, e njomë, prandaj duhet krehun ma ngadale, pa i keputun asnjë fije floku; dita e martesës shënon ngjarjen ma me randesi për jetën e një vajze, prandaj duhet që t'i lajë një kujtim të mirë, asht dita në të cilën femna kalon nga vajzënia në nusëni, nga pafajsi, nga papërgjegjësi, në përgjegjësi, përgjegjësi morale e materiale, sepse shkon në një votër tjetër «Të dritin një shpi të re».

Gra 1:

Ju po shoke e gjtone
Krihnia mirë kështetshin,
Picksënia but e bënja palje
Ndë njëjtullëz (4) si bora.
Mos m'i keputëni ndo një fill
T'e varesin (5) kelo herë.

Vjen kryetarja e ceremonisë për të shkurruem nusen me një fes kadifeje ase mundashi të qendrisun me ar, që i a mbulon bishtat e lidhun; ky fes është ajo që t'Arbreshit e quajnë «kezë» dhe që është simboli i kalimit të femnës nga vajzënia në nusëni; sikurse dihet t'Arbreshit këtë fjalë e përdorin edhe në kuptim të përgjithshëm për kunorë.

Me të vunun mbi kohë të kezës mbaron stolija dhe grupi i grave këndon kangën e rasës:

Grate e 2:

Nga mbi thron e zotërisë
Ni (6) bukur kështetshuar
Me keze të llamparme (7),
M'orën (8) e jarit (9) tend,
O heja e vashavet,
Mall (10) gjirish, gjtonave,
Ngreu se mënoye shum.

Kështu e shkurrueme nusia i përgjet një mbretneshe; në të shifet edhe një farë madhështije, krenarije, për trimin që prindët kanë dijtun t'i sgjedhin. Tashmë që ka mbarue ceremonija e shkurimit s'ka më arsye sepse te vonohen; nusia duhet të nisët për në shtëpi të re.

Këtij grupi të korit që kërkon të shpejtohet nusia e nuses i përgjegjet një tjetër, si interpret i ndjenjave të s'amës së vajzës:

Grate 1:

As mënoi po ndonjeri,
Vet mënoi zonja e jema
Te m'i bienet cohezën,
Mos t'i futuronej shpejt.
Ni eë domi t'e anangasni (11)
Tek e prasmia këjo herë?
Monu (12) shkepti dielli.

Aty kah fundi i këtyre vargjeve fillon të ndihet tragjiciteti i dramës. Gjithkush prej nesh ka agistue në çastin kur vajza e shtëpis kalon prakun e derës së vet për të kaluemun në një tjetër; e kalon si vajzë për t'u quejtun nuse, e ma vonë nanë, kade, gjyhe. Gjithkush prej nesh që ka agistue në një ceremoni të tillë mund t'a marrë me mend momentin tragjik që ndiejnë në shpirtin e tyre vajza dhe prindët; mund të marrë me mend luftën që zhvillohet në ta në mes të dashunisë për njëni tjetrin dhe të ligjësisë së natyrës a të njerëzimit; e dijmë se një dramë është aq më e fuqishme, aq më tragjike sa më e rrebtë të jete lufta në mes të pasjoneve, ndjenjave, detyrave. E ama e vajzes, e cila ander kryesore të jetes së saj ka pase t'i gjeje burrin së bijes, tashti, në çastin e përmbushjes së kësaj andre, ajo kërkon t'a baje minutën orë në mos ditë e mot të largimit të së bijës; për nanen është gjithnjë mëngjes, posa ka dalë dielli. Gjithkush prej nesh ba pamë lotet që derth n'ate çast nusia dhe prindët me t'afërmit.

Në tre vargje nusia u drejton lamtumirën gjithë shoqeve e faretisat tue u dërguemun nga ni lule, nga ato lule që ajo ka mbledhëdhun në ditën e fundit të vajzënis saj të pafajshme, ashtu si janë edhe vete lulet.

Grate 2:

Vet m'i mbjedhur ku du vendi (13)
Bëra lujdet tufa-tufa,
Gjith gjirivet ja i dërgova.

Kori, interpret i gjithë atyneve që kanë ardhun për t'a përcjellun, pyet nusen, tue simbolizue bukurinë e sajë me atë të një molle, se kush i a ka dhane gjithë atë shkëlqim e lulëzim ashtu si ka qene ajo përhere:

Grate 1:

Moi nuse, vashë dëlji,
Ku je molla e pa-mbjellë
E lulezuar mbi dhë
Shtunur (14) rrënjët e pa bot?

Gjithë ai shkëlqim, gjithë ai nur e ajo bukuri nuk është veper e kurrkuj tjetër veçse e Zotit, i cili vetë, me rrezet e diellit, i fali bukurinë e rallë:

Grate 2 për nusen:

Eh (15) se jam u ajo mollë
Çe ngë pitisi (16) mos njeri;
Vetëm kjelli me lulezoi,
Vetë dielli më bukurioi.

1. Gadhi-a-are = Hije, kandje, pra e hieshme, e kandeshme.
2. Nore = prej noeri, kujdes, mejtun, pra te kujdeseshme.
3. Krijate = sherbetore.
4. Jettullez = Jettulle-a = sherit, kor-dhele.
5. T'e varesin = T'a merzisi.
6. Ni = Nani, tani, tashti.
7. Te llamparme = Te shkëlqyeshme.
8. Fore-a = Hija, bukurija, madhështija.
9. Jari = Zoti.
10. Malli = Dashunija.
11. Anangasni = Shpejtoni.
12. Monu = Tashti shpejt.
13. Ku do vendi = Ne qdo vend.
14. Shtunur = Shtene, leshue, zane rranje.
15. Eh = Po.
16. Potisi = Lagu.

Ngjyra e vëndit te Filip Shiroka

(Vijon nga j. 1)

Jasha e male tue kërkuje;
n'Shqipni shkë, pra, fluturim,
shkë në Shkodër, n'qytet t'im!

Poetit i paraqiten kujtimet e mitunisë. Jeton vetëm me të kaluemun pa nxjerr frymëzime të reja. I bijnë në mend kujtime shun të buta e të trishtta, siç janë ato të një çupe. I shiellet para sysh shtëpija e të parve mbushun me lule pranë oborrit, pranë pusit, shkolla, kisha kunora e malevet, rreshtimi i kodrave rreth Shkodrës:

T'mujshje edhe un, me fluturue,
t'dojshje edhe un me u nis'me ty,
t'dojshje n'Shkodër me kalue,
m'e pa prap at vend me sy!...
por... ti shko atje fluturim;
e ti qojma fatin t'im!...

Po të shpërbërthet poezija e tij mund të nxieren pak motiva, o më mirë mund të shkoklohet vetëm një mall, i cili na ban ta dashunojmë shpirtin e tij.

Kështu edhe te poezija «Dallëndryshë eja!», e cila vjen pas së parës, Shiroka i jep këtij malli një jonë patetike romantike. Dallëndryshë, kur ke shkue te vorri i prindve të dashun:

A u ke thanë se zemra ime
n'dhena t'hueja keq u shkri,
se s'ka qzim, as s'ka ngushllime
se po digjet për Shqipni?!...
me za'n t'and t'përvajshëm shqim,
a e ke qamun fatin t'im?!...

Kështu vajton Poeti i ynë. Përfton një poezi të re që del prej rrethit të Shkodrës. Në sà Frashëri përfshin në poezi e veta jo vetëm Shqipnin, por tanë rruzullimin, Shiroka këndon një themn, një errimë të saj, siç është Shkodra me shenjet dalluese të veta.

Poetit t'onë i trishtohet zemra prej ndonjë të filoshtit (bylbyl), prej ndonjë lules së majit. Prej këtij shoqimi të shillimeve e merr malli dhe shmallohet tue përsëritë kujtimet e mitunisë, kundrojnë e Shkodrës në vendin e mërgimit, n'Afrikën e veriut.

Filip Shiroka shpesh fut ndër poezi të veta humour-in shkodran. Shkodra e njohun për satirikë, bejtarë popullorë, hyn edhe në shpirtin e tij. Prej këtij humour-i nxjerr landë më tepër At Gjergj Fishta, satiriku më i madh i kombit. Edhe te Shiroka pluskon fryma tallse, e cila të prekë zotnisht e thellë.

Por në poezin atdhetare nuk është i vrullshëm si poetët tjerë, mbasi ay duket si një lule e veshkun. Vetë fytyra e tij e derdhun shpreh ket shpirt të ndiejshëm, të prekshtëm. Fjalët e forta e burrnore i zavendson me fjalë të trishtta, që krijojnë kështu një poezi, e cila po t'imtohet të shkrihet në dorë, të veshket porsa ta prekësh; por lexuesit ia kande poezin e tij, e cila porsa hyn në shpirt të thek me jebe ejuluese:

M'thuj si t'ka thanun, kur t'ka dergue te un me ardhun, me m'përmallue,
luleja e Shkodrës, m'thuj ç'të ka thanë kur të ka nisun e mjera nanë?...

Poeziti e Filip Shirokës ndryjnë vete një jeh shumë ndiesuer romantik, për shkak të mallit të vendit që e grin poetin t'onë. Një grumbull kujtimesh të vitunisë, një gufim ndienjash së mekuna levizin në pamjet e qytetit. Shiroka cilsohet si një poet i Shkodrës, e si i tillë sjell shpesh në poezi një humour të zgjedhun, cils i një shpirti të ndershtëm.

Dr. KOLE ASHTA

LETËRSI SHQIPE

MITRUSH KUTELI

NATE PRILLI

Durës e Kapllan Agës të Shaban Shpatës në e kemi patur derë miku që nga pleqtë. Kemi ngrënë bashkë, si thonë një fjalë, një karvan krypë — me të hyrë e me të dalë, me të pritë e të përcjellë — në helme e gaze, si e do radha e miqësisë e si e ka thënë me gojë vetë Zoti.

Prandaj, kur na ka ardhur një ajo fjalë e mirë se Destani i Kapllan Agës u këthye gjallë e shëndoshë nga ajo e shkreta luftë me kralet, jemi hedhur përpjetë nga gëzimi, si për një të shtëpisë s'onë.

— Hej, Zot! — thamë — hej, Zot, me të math t'ent, që ia ëmbëlsove pleqërinë Kapllan Agës!

Se, që ati moti kur Mbreti zuri luftë me të katër kralet, (në e mban mën ka qënë një vjeshtë e lagur fort) e kur Destani u shkrojtke gjongli e më s'u këthyeke prapë, këtij Kapllan Agës t'onë më s'i qeshi buza e më s'i shkeli këmba jashtë pragut. Rrinte nat'e ditë brenda, në vatra, me gunën krahëve, edhe pinte duhanë me okë.

Me okë, orë, për këtë dhë që na mban!

Çuditësin e s'çuditësin dot ata të brendëshim qysh munt të rrojë ky njeri vetëm me duhan, pa ngrënë gjë, pa pirë gjë...

Pa nga dhembja e madhe që bluante ças më ças, si bluan krymbi drunë, Agaj arth e u zbarth si një shelëge e i afrohej dita ditës varrit. E kaqë i helmuar ish sa sikur t'i binje me thikë, nuk do t'i deltë pikë gjak nga trupi po vetëm vrer i zi.

E jo se s'kish djem të tjerë ky Agaj i math — se për të patur kish, e gjithë të shtuar — po Destanë e kish mi kry'ë sipër, si djalë pleqërije, edhe e kish dashur me shpirt e shkuar shpirti.

Edhe jo më kot e pa dashur!

Se në e deshe trim: trim ishte; në e deshe, të hijëshme, shokun s'e kish; në e deshe të fjalës, fjalën e kish melhëm për plagë.

Asaj vjeshtë, kur plasi lufta me të katër kralet, Destani na u paske ndodhur në Stamboll edhe, pa një pa dy, si e kanë të rinjtë, na u paske shkrojtur gjongli për Mbretinë.

Kjo e paske gëzuar fort Kapllan Agën, se, elbete, ja kemi ngrënë që të gjithë bukën Mbretit,

Edhe, si tha ay, në gaze prit të të ftojnë, në helme ngrehu e shko vetë.

Hidhërimi i hyri Agajt më von, si u

prish Mbretëria e u bë ky vendi rrëmujë sa ardh shapke-madhi gjer aty në Shkumbiu. Atëhere erth e na e zu për të birë një mall i math që s'ka si thuhet.

Edhe sa mbajti ajo vjeshtë e lagur edhe gjithë ky dimër Kapllan Agës më s'i qeshi buza e më s'i shkeli këmba jashtë pragut. Rrinte, si thashë, në këndi me gunën krahëve dhe e pinte duhanë me okë.

Disa nga ata që kishin qënë në luftë, nizamë e redifë, ardhë gjallë shëndoshë në shtëpi; të tjerëve u arth fjalë edhe bota i qau e harroj, si harrohen të gjitha në këtë botë.

Për Destanë e Kapllan Agës nuk u dëgjua gjë.

Thanë jo u vra në Edrenë, jo në Çatallxhë e jo në Lule Burgas. Botë kjo, ore, botë që bluan shumë si mulliri ujemet! Po ashfu si është, njeri nuk kuxoj t'i dalë Agajt në sy, t'i thotë kështu e kështu.

Dalngadal fshati e harroj Destanë e Kapllan Agës, të gjall a të vdekur, veç një Zot e di, si e harroj edhe Kapllan Agën-vetë, të mbyllur brenda, se halle e brenga të reja ardhë e u derdhë në këta male. Jo po shapke-madhi këputi gjysmë tufe edhe e sbriti tatëpjetë; jo po ka çuar fjalë që të jepen armët e sa e sa të tjera.

Për dhenj e dhi u bë si u bë, se, si u tha ay, kokë lashë — kokë mora, edhe varret janë aty, që t'i shihni, po për armë këto s'jepen në malet t'ona. Kush i kërkon vjen e i merr vetë atje ku janë, në mazgall i murit. Edhe sa do të madhe t'a kish shapken ay me opinga derri, s'pat zembër të vijë e t'i marrë.

Edhe tashi, në mes të këtij lumi me vrer, kur fshati e kish shkruar në të vdekurit (fshati po, Kapllan Aga, jo!) ja se ku çatis gjall e shëndoshë Destani vetë.

— Hej, Zot, hej — që je një e i vërtetë!

E sa po na ka rënë në vesh fjalë e mirë, në, që këtë derën e Kapllan Agës e kishim derë miku që nga pleqtë edhe disa nga rethi, muarmë ç'kishim për të marrë, si nër gaze, edhe haj! përpjetë në fshat.

Kjo ka qënë në Prill, kur rijet pylli.

Ati moti pat qënë një dimbër i butë dhe prendvera ish e shpejtë. Si ngjtmë bregun hotmë një sy tatëpjetë e ja se

c'e pamë gjithë këtë vëndin t'onë të veshur me lule. (Hajde, vend, hajde! — thamë ne me mëndje. Po goja s'na u hap t'a lëvdojmë, se fjalë lëvdote si ato që duhen s'gjenden dot): Veç ay Mali i Thatë, përtej, m'a mbante edhe atë takijen e bardhë majë kokës, që rrihte më kot t'ja marrë djelli.

Binte erë dhë e plis, erë Shëngjergji. Këtë erë të hollë që e dejt njerin e ndjenim q'ëtë gjithë se e kishim të qelur fort zembrën nga gazi i Destanit.

Digjte fort djelli i Prillit, se moti ish përpara.

Sa të kaptojmë bregun, e sa të hymë në një ato pyje me lajthi, zuri të ndërrohet koha.

Prill ky, ore, vëlla me Marsin!

E s'di se qysh, sa të dredhësh një cigare duban, e sa të shkrepësh me masat, u bë bota pus. Ja dha pastaj një vetëtimë si gjarpër edhe një krismë sa vrungulloj bot' e tërë, sikur lojtnë malet nga themeli.

— Shtiri në Kozicë, në Shën Spasi, (i paçim uratën!) foli Xha Ndini, që e kishim në krye.

E pas kësaj flake, një flakë tjetër, pas kësaj krisme, një krismë tjetër, gjer u hap qelli e u bë shoshë e zuri një shi i rreptë, si litar gjemije.

Mirë se kishim gunat edhe kapuçet e ia u dhamë këmbëve përpara, sa t'u dalim rrëqeve.

— Hej Shën Spas të paçim bereqetnë! thesh kur e kur Xha Ndini — dhe i binte mushkës.

Sa dualmë nga Kozica, aty ndënë Onbell, ku janë dy gjyrma burri mbi gur, më ç'u lëshuan tatëpjetë këto rrëqe të egra, me këto ulërime e me këto buçime sa, besa, burrë mali të ishe e nuk u mbanje gjoks. E nuk vinte uji vetë po me shokë shumë: shkëmbënj e gurë sa të deshe, që të mirrin më qafë pa pyetur si e qysh.

Na pat rënduar mjaft ky shiu i trashë, po tani udha ish e mirë. Tha dikush që të qëndrojmë ndënë një lis, gjer të shashen retë, po Xha Ndini na thirri:

— O burra mbani gjer më tej se shiu nuk e tret njerinë. Mos rëzë lisit se qëllon ay që lart, i paçim të mirat!

Ne shkruam përpara edhe kur këthyem sytë, pas një krismë, lisi nxirte tym e flakë...

Pakëz më këtë shiu nisi të hollohej gjer sa u grisnë retë e doli djelli. E sa doli djelli zunë të avullohen gjithë këto pillaja e brigje e të dëgjohen zilet e bagëtisë.

Më të perënduar kur male-e-qjell-bashkë digjeshin si furrë e kur bagëtija unjeshin tatëpjetë, ne ishim në shtëpi të Kapllan Agës.

E gjetmë Destanë në porta. Kish dalë çun'i ri nga shtëpia e tashi ish burrë i plotë.

Na ka dalë pastaj vetë Kapllan Aga, aty në lëmi, e na ka pushtuar e përshëndoshur të gjithë, të math e të vogël.

Me Xha Ndinin tri herë ra krah më krah, si vëlla e shkuar vëllaj, sa mënt qanë që të dy nga gëzimi.

— E më rrofshi, o çuna, e ja u shpërblefshim më dasmë! — na thirri neve.

Ish kaqë e tretur ky Kapllan Aga sa me-zi i ngjante Agos s'onë të parë, që e dinim sa një lis të plotë. I bardhë si shelëge: me flokë, me vetull, me mustaqe. Po i gëzuar, i gëzuar si s'kish tjetër në botë!

U ngjtmë në shtëpi, ku valonte zjarr i math, sa për të djegur një furrë nga ato të mëdhatë.

— Na shtro rakinë, o bir, i foli Agaj Destanit, se këta miqtë i ka rrahur shiu i verës, jo shaka.

Edhe rakija ardh.

Ardhi dhe Zeneli dhe djemt' e tjerë të Agajt.

Një tjetër krahë dru në vatër.

— Shyqyr që të ardh djalë shëndoshë, Aga, e që na gëzoj miqësinë; për do-një hajir së shpejti; pleqëri të mirë! — uroj Xha Ndini Aganë.

Pastaj Destanit:

— Gëzuar, o nipoll, shyqyr që na ardhë shëndoshë e që gëzove babanë në pleqëri e gjithë miqësinë. Të hëngshim dasmën!

— Të lumtë goja, o vëllë, e me shëndet! ja priti Agaj. Ja kështu e paska bërë embër Zoti, të këm një behar të vogël, tashi më të perënduar, një pikë mjalte në kaqe shafrane. Të bëftë mirë!

Shpejt e shpejt sbritnë mezet, aty përpara.

Shkuan kupat rreth e rotull.

— Aga, u both e foli me zë të trashë, që njëty poshtë Llambushi i Postoles (Bush-kokë-qoshe i thesh bota, e jo më kot), Aga, mua të m'a falësh se unë e kam punën si dervishët, me tri kupa.

— Booobò! — thamë në, me mënt, kush e di ç'ka për të nxjerë ky kokë-qoshja!

Vijon në faqen 10

STAVRO TH. FRASHËRI

Si rrëke kto lotet na shkojnë

Njeri i shkretë, lote derth prej çastit që ke lerë dhe me lote kufoma jote vaditet kur në dhë të ftohtë ty të kallin!

Rëkëlleu, Lot i nxehet dhe i kulluar, mbi mollëzat e mija dhe lehtëso dhi mbjen e shpirtit t'im!

Ah, Lot, o Lot, e ku nuk të kam takuar! Si rrëke mbi faqëzat e kuqe dhe rumbullake të foshnjës pizmatore që kërkon diçka, ke ecur; tatëpjetë mollëzavet të vashës sy-hequr e të doshruar por me zemer të thyer, si lumë je derdhur; i kristaltë nga sytë plot shkëndija të prindërvet të mbretëruar

Ah, Lot, o Lot, e ku nuk të kam takuar!

SADIK KACELI

për lemjen e parë të foshnjës ëngjëllore, ke dale; farmaq i hidhur dhe përvëltonjës ke qënë kur prej zemrës të nënës plakë që ka humbur djalin, syrin e saj të vetëm, dhe kukuth në botë ka mbetur, ke mburuar; i thatë, i ftohtë, dhe me vishtirësi të madhe prej zemrës mashtronjëse dhe dredharake, ke lerë; i fshehur në fletët e zemrës të njeriut që hakun do të marrë, ke mbetur; prej zemrës që dhimbjen ka provuar dhe mjerimin e tjetrit di të çmojë, gali gjithmonë ke qënë si çurkë që të vesh dhe si krua je derdhur prej syve të mërgimtarit që për në kurbet është nisur e me frikë se mos dheu i huaj t'a hajë dhe vëndin e dritës së parë mos shohë më!

(Nxjerë nga libra „Lule dhe Gjëmbe“)

GJAKPIRES! GJAKPIRES! GJAKPIRES!

SALLA është plot: janë mbledhur tërë bijt e një prefekturë për të krijuar Shogërinë Mirebërëse e Vëndit të tyre. Janë përzierë si një bravare fshati: shkëlqesa e harbuta, të pasur e të varfër, funksionarë e nënpunës, tregëtarë e shitës të rrugëve. Kryetari hap mbledhjen:

— ... Vëndi i ynë është djegur, është shkretuar; vllazërit e motrat t'ona kanë mbetur në rrugë të madhe pa strehë, pa bukë, pa rrobe!

Kollitet pak, çiron qaforen edhe shton: — ... Si bij të atij Vëndi, detyra e jonë është që t'i ndihmojmë sa më parë e sa më tepër këta vllazër të mjeruar! ... Fjalët ndehen në sallë si jehonë për-mortjeje: të gjithë dëgjojnë të heshtur e të pikëlluar. Thua se as frymë s'gugojnë të marin këta bij të Vëndit të shkretuar!

Pas ligjeratës së Kryetarit madis t'i mëndhenjvet, — të mëndhenj në tru e të mëndhenj në xhep! — çkëmbehen mendime të bukura, fjalë të bukura, plane të bukura. Të gjithë janë gati të ndihmojnë, të gjithë janë gati të bëjnë çdo therror! Gjer sa është për Vëndin e tyre, s'ka pse kursehen.

Fillon regjistrimi i ndihmave. Sekretari i mbledhjes thërret emrat një nga një:

— Zoti Y. P., ish deputet, ish ministër, ish..., sa dhuron?

Në sallë mbretëroren heshtje varri.

— 300 fr. shq! — dëgjohej i kthjellët zëri krenar i ish deputetit, i ish ministrit, i ish... shkëlqesës tërë jetën!

Dikush në sallë belbëzon:

— Sa një e qindmijëta e t'ardhurvet të muajt!

Sekretari i mbledhjes vijon të thërrësë:

— Zoti X. Bej S. sa dhuron?

Përsëri ndihet heshtje varri në sallë: as frymë nuk marrin bijt e Vëndit të shkretuar.

Beu fërkon pak kryet, mendon çiftigjet edhe pallatet e sakaqë përgjigjet:

— 300 fr. shq!

Në sallë disa kolliten e ay dikushi përsëri belbëzon:

— Sa një e katërqindmijëta e t'ardhurvet të muajt!

— Zoti L. V., mësues, sa dhuron? — thërret sekretari.

— 15 napolona! — përgjigjet me një herë dhaskali.

— Thua sa dhuron në franga shqiptare! — i heq verejtjen Kryetari.

— 300 franga shqiptare! — përsërit dhuratën mësuesi dhe ul kokën.

Një zhurmë ndihet në sallë, ca të druatrokitura të mbytyra, kurse ay dikushi belbëzon si i çmëndur me një anë:

— Sa katër të pestat e t'ardhurvet të muajt, në mos janë pesë të pesta!

Ish deputeti e ish ministri e ish... ish... shkëlqesë Y. P. dhe X. Bej S. dëgjojnë zërin e mësuesit të humbur dhe buzëqeshin me shpoti, fshijnë buzët me shaminë e mëndafshit edhe ndezin nga një cigare luks.

... e kështu me radhë parakalojnë emra të tjerë deputetësh, ish ministrash, bejlerësh, funksionarësh, nënpunësish mësuesish, doktorësh, shoferësh e tregëtarësh, që dhanë ndihmën e tyre bujare e që bënë therrorinë e tyre të madhe për vllazërit e mjeruar të Vëndit të tyre të shkretuar!

Ay dikushi i çmëndur në sallë me të parë e me të belbëzuar krijoi formulën e re:

I pasuri = i pasur nga paratë = i varfër nga shpirti!

I varfëri = i varfër nga paratë = i pasur nga shpirti!

Të varfërit nga paratë e të pasur nga shpirti presin këtë formulë që ta përgënjeshtrojnë vetëm Zoti R., kapitalisti më i math i Vëndit të tyre, emri i të cilit nuk është thirrur akoma.

Kapitalisti R. ka ndenjur në fund të sallës me xhepe ndër duar edhe mendohet: nuk mendohet për bujarinë e të pasurve, se këto, — me gjithë se është mbrenda që në fillim të mbledhjes, — nuk i ka dëgjuar, por... mendohet për një gjë tjetër: përmbledh mbresat, që i lanë atij mikut të tij të math, kur ja dha sot në mëngjes për mirënjohje atë dhuratën e vogël, që i kushtoi vetëm njëzet mijë franga shqiptare! Mendohet edhe për atë drekën, që do t'ua shtronte sot atyre disa miqvet të tij në Hotel Dajti! Hë, sa mund t'i kushtonte në një drekë e tillë: sigurisht jo më shumë se dy-tre mijë franga shqiptare! Mendohet edhe se si mund t'i rregullojë fjalët e lajkat pas njeriut, kështu që në fund të drekës puna e tij për atë... allishferishin e vogël të jetë e mbaruar!

— Zoti R. sa dhuron? — thërret Sekretari emrin e Kapitalistit.

Të gjithë të pasurit nga shpirti i drejtojnë sytë nga kapitalisti i tyre dhe presin me padurim: sigurisht disa dhjetra mijë franga do t'i dhurojë me një fjalë gojë!

Kapitalisti vetëm tani kujtohet se përse e kishin thirrur në këtë vënd të merrtur: fshin hundën dhe nuk ngutet të përgjigjet. Më parë bën planet e veta:

— Sigurisht sa më pak ndihma që të mbidhen në këto mbledhje të marrësh, aq më mirë është për mua: nesër pas nesër, kur të vijë paqaja, sa më tepër çkatërime që të ketë Vëndi i em, e sa më tepër parë që të kem, aq më shumë fitime do të kem, aq më shumë do të ma kenë nevojën, aq më shumë nderime do të më bëjnë! — mendon me vet-vehten.

— Zoti R., thoni sa do të dhuron për të mjeruarit! — thërret për së dyti Sekretari i Mbledhjes.

Kapitalisti bëhet pak nevrrik: nuk e lenë as të mbledhi pakëz vehten. E sheh se duhet të përgjigjet, dhe përgjigjet hijerëndë:

— 1000 franga shqiptare! — ndjen se pështyma i mbeti në fyt.

Në sallë ndihet pëshpërtje dhe zhurmë të vijuar:

— Oooò! Shumë pak!

— Eeeé, pak, fare pak!

— Nuk i duam!

Sekretari ndërhyr:

— Jepni edhe pak më tepër zoti R.

Kapitalisti murren vetullat edhe i vështron të pasurit nga shpirti: i ngjan sikur shëkon në sytë e tyre ata të tjerët atje tej në Vëndin e vet të djegur e të shkruosur e të bërë hë me pasuri e katandë! Sheh skelete njerëzish, që dergjen urijet nëpër rrugët e nëpër shkrepat e nëpër ballërat pa strehë e pa rrobe. Përmbi ato me «—Krrak-krrak-krrak! — vërviten e vërviten korbet me sy të zgurdhulluar e me sqep të zgjatur! Ehë, vdesin, vdesin e vdesin dykë belbëzuar të njëqindmijë napolonat ar me qindra mijë e tjera napolona shqiptare, që ka ndrydhur vetë kapitalisti ndër vorbe e ndër zëndane!

Vdesin, ohò, vdesin t'urtuarit e Vën-

Poetë edhe Detraktorë

(Vijon nga f. 1)

tet shpejt, në erë, njëkohësisht me vepren minore e do na mbetet q'ka për të mbetur: vepra e tij madhore e Valles së Yjve dhe e Yllit të zemrës.

Kush shkruan sot poezi shqipe, s'ka se qysh mos hasë përpara tingëllin e Lasgushit e të mos verë në dyzen do një nga telat e tija, pas telit të Lasgushit. Plotësojmë: pas telave të mira të tija dhe jo pas atyre të viteve të fundit.

Kemi sot pleiadë imitatorësh të Lasgushit (dhe të Nolit) fakt ku që dëshmon ushëtimën e veprës së tyre në gjeneratat e reja.

Një detraktor, edhe dy, edhe tre, s'kanë se qysh «e dërmojnë» vepren madhore të Lasgushit, sa do i rreptë dhe i paramenduar të jetë sulmi i tyre.

Dikush munt të ngulë këmbë t'i thotë malit fushë. Po mali munt t'i përgjigjet: q'më çan kokën — unë jam, q'jam!

E në qoftë se nuk përgjigjet fare, gjithë ajo punë.

Detraktorët shkojnë me pathos-in e tyre, poetët mbeten.

U ngrit një detraktor tjetër, djale me talent letrar e me kulturë, po tepër i ngutur për të zënë një vënd të cilin munt t'a zerë vetëm më dyzet e kusur vjet, rastësisht gjith kritik i një kritike, edhe tha, me ton daskalik dhe presumpcijos, për atë që s'ka bërë, po që premton se do bëjë (të vazhdojë traditën e kritikës shqiptare, ekzistencën e së cilës e pat kontestuar dy radhë më lart, etj, etj) edhe tha: Jemi në një mëndje me akeilin (faleminderit!) t'a quajmë Fan S. Nolin ashtu e kështu, po jo poet.

E pse?

— Se Noli shkroi pak, si «dilektant» si «shtegtar» nëpër artin e poezisë.

Ka përkëthime (rikrijime, do të thesh Lasgushi) po «përkëthimet nuk e bajnë poetin»;

— «Vepra e tij lindi prej rethanavet ma tepër se sa prej urgjencës së bren-dëshme».

Edhe një herë, këtu, duhet të hedhëm tej argumentin e kuantitetit. Jo vëllimet e shumta — shpesh herë lundra me vela prej karte që rrijnë më të thatë e s'do kalojnë kurrë horizontet — e bëjnë poetin, po fryma, shpirti, fluidi që rreh brenda tyre, ajo «diçka» që e ndjejmë me shpirt e nuk e kuptojmë me logjikë.

Dhe pikërisht këtë fluid, këtë «diçka» të shpirtit e ka vjersha e Noli (elegji-të, Shën Pjetri, Moisiu, etj).

Se vjershat e tij lintë nga rethanat — janë kazuale pat thënë përmbledhësi i tyre, bilë disa edhe të një kazuistike personale — kjo nuk u sbret me as një mënyrë vlerën sikundër se Ballada e Burgut të Reading-ut, Elegjia e robit,

dit të tij dhe së largu ndihet rrënkimi e ahu i përnxirrë:

— Gjakpërës! Gjakpërës! Gjakpërës!

Por hë-hë se i bëhet vonë kapitalistit t'onë nga gjëra të tilla: ay përgjigjet me fjalët lakonike:

— 1000 e asnjë frangë më tepër!

Përsëri ndihet zhurmë në sallë.

Kapitalisti ngrihet në këmbë: vështron me shpoti të pasurit nga shpirti e dyke dalë nga salla krahpërkrah me një mik të vet, me zemër u përgjigjet t'urtuarvet të Vëndit të tij të shkretuar:

— Ehë, ju kam në dorë, ju kam kapur përfyty, se kam florë, kam napolona ar!

HAMLETI I SHQIPES

Korbi, Tramvaji i aratisur, të gjitha e sa e sa të tjera vepra kazuale, nuk shpresën me asnjë gisht vlerat, si poetë, të Oscar Wilde-s, André Chenier-it, Edgar Poe-s, Gumilov-it.

Dhe munt të themi këtu, në kazuistikat personale, buçet e duket poeti i vërtetë.

A, kërkon zotrote që poeti të ketë kart-vizitën me titullin «poet», që bën një plan punimi në orë të caktuara a që rreh erë në havan edhe atëherë kur nuk ndjen dridhje në shpirt, po fjalë në majë të gjuhës. Jo Fan S. Noli nuk është i tillë. Ay është fluid lirik dhe jo hapsaniku i trajtave të mekura as këngëtor tematicist. Pati një vull të math, e shprehu në vjershë (Himni i Flamurit edhe Jepni për Nënë); pati tri helme i shprehu përsëri në vjershë (Thomsoni dhe Kuçedra, Elegji për Lladj Gurakuqin edhe Elegji për Bajram Currin); pati të tjera dhembje vepëroj gjith ashtu (Moisiu në Mal, Shën Pjetri mbi mangall).

Dhe pastaj pushoj.

Nuk i ndjen zotrote edhe thua, rituo, se njëra prej tyre «asht diçka ma e mirë» që t'i sulesh pastaj e t'i thuash «parafrazim i vuem në rimë» kësilloj nuk bën analizën e veprës po tregon mundësitë e sensibilitetit t'ent e sidomos ngutësinë për shpërdorimin e zanatit të kritikës.

Po të ish se Noli do bënte parafrazime, asimilime ose të tjera të kësaj do-re — si bëjnë shumë poetë e shumë kritikë (à propos: lënda edhe idetë mbi «Izraelitë e Filistinj» nuk janë marrë, pa e cituar, nga tryeza e punës së Lasgushit? Një pyetje e thjeshtë kjo...) do na kish dhënë vepra «të tijat» jo shqipërime.

Që t'i thuash parafrazim vjershës «Moisiu në Mal» pa sbritur në analizën e saj e të vjershës frënge, zotrote detraktor e mbret i parafrazimeve, me rimë e pa rimë, ky është një kuxim që vetëm një i ri, që matet me hijen e mëngjezit, plot me vetë-veten, e prezumpcoz, munt t'i thotë.

Dhe këtu, në këtë pikë, artikulli ynë duhet të mbyllet.

Sepse kritika e kritikës së kritikës, më s'ka objekt.

M. K.

Duallnë në Qarkullim:

1. — **SULM E LOTË**, nga Izedin Jashar Kutruli dhe Mitrush Kuteli me një fjalë nga Dr. Pas. Përmban Poemin Kosovare edhe Poemin e Shëndaumit.

2. — **KËNGA E GJAKUT**, poemë e luftës së rinisë kundër "armikut e çelnikut" nga Nexhat Hakiu.

3. — **SHTATË PRILLI**, poemë e robërisë, e luftës dhe e lirisë nga Vedad Kokona.

4. — **LULE DHE GJËMBA**, nga Stavro Frashëri me gravura nga Sadik Kaceli.

5. — **NISEM....**, poezi nga Mentor Sojli.

6. — **GOCA E KAÇANI-KUT**, tregime nga M. S. Gurra.

7. — **ÇUPAT E VANÇIT**, novela nga Bendo Shapërdani.

8. — **PËRRALLA PËR FËMIJËT**, nga Bendo Shapërdani.

9. — **LUNDËRTARË**, vargje nga Arshi Pipa.

LETËRSI BALLKANIKE

GREKE E VJETER

SOFOKLIU

ELEKTRA

(TRAGJEDI)

Po u paraqesim lexonjësve një fragment të tragjedisë së Sofokliut «Elektra» të shqipëruar drejtë për drejtë nga origjinali prej poetit Thanasi Konomi.

Ky shqipërim i Thanasi Konomit është një nisativë e guximëshme sepse me vargjet e përkthyer, në një shqipe të bukur e të pastër-

të, na fut në botën klasike të Grekisë, ku rufisim me mall e me dëshirë tragjedinë e Sofokliut.

Urojmë që përkëthenjësi të vazhdojë përkëthimin, se në këtë mënyrë do të shtojë edhe një libër në raftin e varfër të bibliotekës s'onë.

R. L.

(Pedagogu, Oresti, Pilladi)

PEDAGOGU

O i bir i Agamemnonit, i udhëheqësi të math në luftërat e Trojës, tani përpara i shëf të gjitha sa që i doje me gjithë zëmër, tek është Argosi i vjetër, që shpesh e dëshëroje, vendi i shënjtë i vajzës zangal-ngarë t'Inakut; dh'atje, Orasti, është tregu i Apollonit, i Perëndisë ujë-vrasës, dhe nga e majta e jonë faltoreja famë-madhe e lërs, harijtëm, tek është miqena shumë e pasur në flori, dhe ky këtu i Pellopidëve pallati gjëmë-math, që ku, prej krahut të s'at motre nga nën' e nga baba të mora, kur t'an' me lemeti të thernin brënda, dhe të shpëtova edhe të bëra kaq të math, që të harijsh të behesh hak-marrës i t'et' eti. Tani pra, o Oresti, dhe ti Pilladi dashur, pa humbur kohë të shofim ç' do të bëjmë, pse nat' e zezë me yjet van' e shkuan dhe drita plot shkëlqim e diellit që del nxit shpezët të këndojnë; vur vëshin e ndëgjo, si ndihen gjer tek në cicrimat e mëngjesit; përpara, pra, — them un — se dalin nga pallati, vëndosni ç' do të bëjmë, pse, sido qofshin punët, këtu ku jemi ne, s'ko ngë që të vim rrotull, po punës t'i përvishemi dhe kohën mos t'a humbim.

ORESTI

O ti, m' i dashuri nga njerëzit që kemi, sa her' na ka takuar të kesh dhënë prova të gjalla e pa dyshim besnikërije. Pse si një hat i fisëm, që qoft' edhe i plakur, guximin nuk e humb në kohën e rrezikut, por i ngër veshët lart' edhe përgjon me vretje, keshiu dhe ti na nxit e na drejton përpara dhe vjen dhe vet me neve nga të parët. Tani ndëgjo, pra, të të them se ç' kam menduar, dhe fjalës vuri vëshin më së miri, që, po kuptove se s'mendoj ashtu sic duhet, ose më gjete një lartim, më ndreq. Kur un harijta në faltoren e Pithis ta pyes të më thosh' se ç' duhej bërë, që haken e t' im eti mos ta lëja nga vrasësit e poshër pa e marrë. Febi më dha përgjegjësin që do t' ndëgjosh tani: «Me doren t' ende do t'a marrë haken e drejtë, ti vet, me dhelpëri, pa mburoje dhe ushtarë». Mbassi më dha Perëndija një gjegje, si kejo, që porsa të tregova, kij mëndjen e të hysh, kur të të vij' voli në dhomat e pallatit, dhe të mësosh se ç' bëhet atje brënda, që të na japësh prej andej lajme të sakta; se si ç' po je i plakur dhe i thinur, dhe pas kaq vjet mërgimi, nuk ke frikë që të dyhominë e të të njohin cili je. U thuaj, pra, se je një i huaj nga Foqidha dhe të dërgoi Fanoti, që e kan njeri të zëmërës dhe aleat të shtrënjtë, për t' u dëltyer, — beju dhe be të rëndë — që Oresti ndërroi jetë pa prit' e pa pandehur në lodrat Piteike, i rën' përdhë nga qerja që drejtonte. Këto ke për të thënë, dhe sa për neve, mbassi të derdhim për mbi varin e t' im eti qumësht e mjalt' e verë të trazuar, si ç' urdhënon Perëndija, dhe me gërsheta leshërash të qethura nga koka ta stolisim, prap do të kthehemi këtu me enën e bakërtë,

që, si ç' e di dhe ti, kam fshehur në gumusha, dhe lajmin e gëzushëm do t' ju bie të stisur me gënjeshtër, se gjoja trupin t' im e hëngri flaka, dhe s' mbeti, veç se hi. Ç' do të humbas në vdeksha me të rrema, kur se do t' jem i gjall në të vërtetë dhe do t' fitoj lavdi? Besoj, se fjala e keqe s' është ashtu, kur sjell një përfitim. Kush di sa her' më ka qëlluar të ndëgjoj t' u hapet fjala të diturve se vdiqën, po kur rikthehen në shtëpi nderohen ca më shumë, kështu dhe un, besoj, po si një yll i ndritshëm do të shkëlqej n' armiqt pos këtij nami. O ti Atidhe i dashur dhe ju perëndi të vendit, mir' s' ardhmeni në rugën që kam zënë, dhe ju pallate të t' im eti, që me të drejtë kam ardhur t' ju pastroj, me urdhër të hyjnive, mos më përzëni të përbuzur nga ky vënd, por bëni të rimar sundimin e pallatit, mallin që humba e fisin të ringjall. Këto pata të them. Tani ti plaku i dashur, shko dhe kujdesu detyrën të mbarosh, vemi dhe na të dy, se koha e volitëshme, që në çdo pun' regulluesi m' i urt, ka ardhur.

ELEKTRA

Oji! mjer un e zezë!

PEDAGOGU

M' u-duk, or bir, se ndiva prapa derës një psherëtim' të thell' nga shërbëtore.

ORESTI

Mos ishte Elektra e mjerë?
Po deshe, rim këtu të shofim ç' qe vajtimi?

PEDAGOGU

Jo, jo, ç' ka thënë Apolli më përpara të mbarojmë, dhe, tuke zën' ng' ato, mbi varin e t' et eti mjaltën me ver' e qumësht le të derdhim, se veç këjo do të na shpjerij në fitore dhe do t' mbaroj' me siguri qëllimin t' onë.

ELEKTRA

O drit' e pastër e mëngjezit dhe ti o erë, që tokën rreth e rreth pushtoni, sa her' kini ndëgjuar të vajtoj me vaj të pikëlluar, dhe të rraf gjoksin gjer në gjak, kur vjen agimi e mer të sbardhëllojë! Dhe sa për netët që po gdhij, i di jataku i uryer i kullave të zeza. sa lot' po derth për babën ditë-zi, që Marti i përgjakur nuk deshi ta lëntë të mbaronte atje posht', në vëndin barbar, por mëma t' ime katile dh' Egjisti, shoku i saj' i jatakut, me sopat' i can kokën t' im eti, si can lirin druvari, dh' asneriut, o bab', përveç meje s' i ven keq për një vdekje të tillë të shëmtuar, që të ra për mbi kokë. Por se jo! gjer sa yjt e shkëlqyshëm të natës edhe dritën e ditës syt e mija të shofin, s' do t' i hesht asnjë her' ulërimat dhe vajtimet që shpirtin rrëngëthijn, do të bëj të më ndihen rrënkimet para dyerve, këtu, të t' im eti, si t' bilbilit që humbi fëmijën. të mos mbetet njeri pa ndëgjuar: O ju dhoma të Pllutonit dhe të Persefonit, o Mërmur¹³⁾ i botës tjetër, dhe ti o zonj' Ara, dhe ju bi a hyjnish, të nderuara Erinia, që mbikqyrni sa vriten pa faj dhe ata që jatakun u vjedhin, eni, pra, më ndihmoni të mjerën, merni haken e babës që therën dhe dërgomëni mua vëllan, se më tej' s' kam fuqi, të duroj dhe të mbaj vetëm un hidhërimin e math që më gjeti.

Shqip. THANAS KONOMI

LETTERS I E H U A J

AMERIKANE

BUKA MEKATARE O. HENRY

Zojusha Martha Meacham drejtonte një furrë të vogël në qoshe të rrugës (atë që për të hyrë brënda duhej të hynte tri shkallë dhe pastaj t'i binje ziles për t'u çelur dera).

Miss Martha ishte gati dyzet-vjeçare, kishte në bankë një librezë me dymijë dollarë, dy dhembë ari dhe zemër të mirë. Shumë shogë të saja ishin martuar me mburime ekonomike më të pakta nga këto.

Dy-tri herë në javë hynte në dyqanin e saj një klient për të cilin zojusha filloi të tregonte një farë interesi. Ky ishte një burrë i thyer nga mosha, me syze dhe me një mjekërr të vogël me majë, të qethur e të krehur me kujdesje.

E fliste anglishten me një theks gjerman të fortë. Rrobat i kishte të vjetra e t'arruara në disa vënde, plot rrudha e gjunjë. Por përgjithësisht kishte paraqitjen e një personi të pastër dhe sjellje shumë fisnike.

Blinte gjithëmonë dy qyrekë bukë bajate. Buka e freskët kushtonte pesë cents qyrekun. Bajaten e merrte më lirë: pesë qyrekë për dy cents. Me gjithë se në tregëtoren kishte plot ëmbëlsira dhe gjërra të tjera për të shitur, ai nuk blinte gjë tjetër veç bukës bajate.

Një ditë Miss Martha vuri re se myshteriu kishte në gjishtat e duarvet njolla të kuqe e të murrme. Atëhere u sigurua se ky do t'ishte ndonjë artist shumë i varfër. Pa-dyshim, dukej sikur banonte në ndonjë odë pullazi me qirë të lirë, ku pikturonte kuadro dhe e mban-te shpirtin me bukë bajate, duke menduar gjërrat e mira që shihte në dyqanin e Miss Marthës.

Shumë herë kur zojusha shtrohej përpara zjarrit, me felën e mishit të pjekur, me bukë të bardhë të thekur, marmalatë, gjalpë të freskët e çaj të nxeh-të, i vinte të psherëtijë me dhimburi dhe të dëshironte sikur artisti fisnik por i pa ngrënë të merrte pjesë në mëngjezin e lartër që ajo hante, sepse nuk don-te që ay të vuante duke brejtur krodhet e thata në pullazin e ftohtë e të xhev-shur. Si thamë, Miss Martha kishte një zemër të mirë.

Për të provuar veten në se do t'ishte e zonja të kuptonte mjeshtrinë e klientit, një ditë ajo pruri prej odës së saj të brëndëshme një kuadër që kishte blerë në një ankañ publik dhe e vari mbi raftet e bukës, në një vënd të dukë-shëm, prapa tezgës së shitjes.

Kuadri përfaqësonte një pamje të Venedikut. Një pallat i shkëlqyer shumë mermeri (si shkrubet dhe në fund të kuadrit) ngrihej madhështor sipër ujra-vet që e rrethonin. Kusurin e pikturës e plotësonin gondolat (me damat që zha-viteshin duke çarë poetikisht ujin me majat e gjishtëve të dorës së varur mi-dis ëndërrimeve dhe dehjes nga muzika e kitarrës); e stolisin pastaj retë, qie-lli, si dhe hijedritat e shumta me ngjy-rat më të zgjedhura. Ishte e pamundur që një artist i vërtetë të mos tërhiqej prej këtij kuadri dhe të mos ndalej t'a kqyrte mirë.

Mbas dy ditësh klienti u këthye.

— Të lutem — i tha — dy qyrekë buke të ndenjur. — Pastaj me një herë i vanë sytë te kuadri dhe shtoi: — Pa-ekte atje një kuadër, Zojushë... — ndërsa Miss Martha po i pështillte bukët me kartë.

— A thua? Të pëlqen? — u përgjegi Martha e gëzuar se kishte dijtur t'a ka-pë si e zë peshkatari krapin, me grep... — Unë e adhuroj shumë artin dhe...

Mirë po këtu e preu shalën. I ra ndër mend, si e shkathët që ishte, se qe të-për shpejt të thoshte: «Unë i adhuroj shumë artin dhe artistët»; prandaj, u

kujtua me një herë pa bërë grabim dhe pa e kuptuar fare klienti:

— Unë i adhuroj shumë artin dhe pikturat... Si të duket ky kuadër që kam blerë?

— Pallati — u përgjegi klienti — nuk është vizatuar edhe aq mirë. Prospekti-vën e ka të gabuar.

Me kaqë i dha fund kritikës së tija artistike.

— Lamtumirë, Zojushë — e përshën-deti.

Mori pastaj pakon me bukët, përshën-deti edhe një herë me dorë dhe doli shpejt përjashta.

Po. Dukej se ishte artist, ky. Miss Martha u bind për këtë dhe kuadrin e mori dhe e këtheu në dhomën ku e ki-shte më parë.

Piktori nuk i hieq dot nga mendja. Sa bukur i shkëlqenin sytë prapa sy-zevet, plot dashamirësi e fisnikëri! Se ç'bail që kishte! Pastaj mendonte: të jetë kaq i zoti sa të gjykojë një pro-spektivë me një të parë dhe nga ana tjetër të rrojë me bukë të thatë! Por edhe kjo punë kishte një arsye justifi-konjëse: shpesh herë njerzit gjenialë vuajnë, duhet të vuajnë, para se të da-lin në shesh, të njihen e të çmohen në madhërinë tyre të vërtetë e të meri-tuar.

Kush e di se ç'nder a kontribut i math do t'i ndohte artit dhe prospektivës — mendonte ajo — në qoftë se ky burrë gjenial do të gjente mbështetjen e dy-mijë dollarëve, të furrës dhe të zemrës së saj aq të mirë... Ah, por prapë druante se mos këto mendime i dilnin fan-tazira!...

Tashti, kur vinte, klienti nuk rrinte dhe aq i ftohtë e serioz si më parë; nda-

lej shpesh të bisedonte; dukej sikur ki-shte nevojën e fjalës e të përzemërsisë së zojushes.

E kështu vazhdonte gjithëmonë të blinte bukë bajate. Kurrë s'kishte blerë petulla apo pasta; as prej ëmbëlsirave të shijeshme *sally lunns*.

I vinte sikur artisti i gjorë po tre-tej e po fikej, si për mungesë ushqimi ashtu dhe për ndonjë arsye tjetër... Kush e di!... Prandaj kjo kërkonte që medocinos t'i fuste ndonjë send të shijë-shme në pakon e bukëve bajate, të gjo-rit. Por i mungonte guximi dhe rasti. E dinte se artistët janë kryelartër edhe kur vuajnë nga uria.

Miss Martha, në vend të robashkës së punës, që mbante si zakonisht, kishte zënë tashti të veshë për dita bluzën e saj më të bukur të festavet, që e kishte prej mëndafshi me pika të kaltërta. Aty prapa në këthinën e brëndëshme të dy-qanit, mësoj të pregatiste një lloj *mal-hemi* misterioz prej farash ftoj dhe sofe borati. Kish ndigjuar se e përdornin shu-më gra për t'a zbutur dhe zbardhur lë-kurën.

Një ditë klienti hyri në dyqan, sipas zakonit, lëshoi mbi tryezë monedhën prej nikeli dhe kërkoi bukët bajate. Ndërsa Miss Martha po zgjaste dorën për t'i marrë, u ndigjua një fishkullim i fortë sirene dhe kaloi me poterë të madhe një automobil pompjershë zjarr-fiksa.

Klienti doli përjashta të vështrojë, ashtu si do të bënte kushdo tjetër. Me frymëzim të papritur, Miss Martha përfitoi prej rastit.

Në raftin e fundit, përbrënda tryezës së shitjes, ishte një shuk me gjalpë të freskët që bulmetari i kishte sjellë dhje-

të minuta përpara. Me banxharin e gje-rë, Miss Martha i preu thellë tej-për-tej qyrekët, futi brënda tyre mjaft të lëtnë dhe i mbylli përsëri sa që të çarat e ty-rë mezi dalloheshin.

Kur u këthye klienti nga rruga, ajo i kishte vështjellë bukët me kartë.

Artisti i mori dhe iku, mbas një bi-sedimi jashtëzakonisht të këndëshëm e të gjatë; Miss Martha buzëqeshi me vehte, ndërsa zemra po i rrihte nga gë-zimi.

Mos kishte guxuar vallë jashtë masës? A thua mos ia merrte për fyemje? Jo. Sigurisht jo. Dhe përsë pastaj? Po t'i-shte zakoni që njerzija të bënin *isharete* duke çkëmbyer sende ushqimore, si dhu-rata, duke u dhënë këtyre kuptime të ndryshme, sigurisht, sipas mendjes së saj, tëlëni duhej të përdorej si symbol guxi-mi dhe virgjërije.

Atë ditë, për orë të tëra, nuk e lar-gonte mendjen prej këtij argumenti. I-magjinonte sënën se qysh do të zbu-lohej lodra e saj.

Artisti, sipas zakonit, do të linte nga dora brushat dhe drasën e ngjyrave, përpara kambalecit me kuadrin ku pu-nonte dhe ku prospektiva paraqitej ja-shtë çdo kritike.

Pas kësaj, si të lante e të fshinte duar-të, do të shtrohej të hante mëngjezin me bukë bajate e ujë... Por duke prerë qy-rekun e parë me thikë... Oh... Si u bë kështu? Kush e paska futur këtë gjal-pë kaq të freskët e të shijshëm?... Çudi!...

Miss Martha, duke e kaluar këtë sënë nëpër mendje, si në ndonjë film drama-tik, u skuq. A do të kujtohej artisti n'atë çast t'a kërkonte për grua? Sikur...

Zinxhiri i mendimit iu këput këtu. Zi-lja e portës po binte me furi të madhe. U ndigjuan kembë. Dikush kishte hyrë

(Vijon në faqen 10)

PROFILI

O. HENRY 1862-1910

Ndëno këtë pseudonym fshihet shkrimtari i mirënjohur amerikan Wil-liam Sidney Porter, i cili gjatë karrierës së tija të shkëlqyeshme ka mundur të përshijë një panoramë shumë të gjërë dhe mjaft të plotë të jetës së vërtetë të Shteteve të Bashkuara, nga San Fran-cisco në New York dhe nga Alaska në New Mexico. Është për t'u vënë re se kulmin e famës e arriti mbas katër vjetësh në burg, ku zhvilloi një vepër-imtari të jashtëzakonshme, i fshchur pikërisht ndëno pseudonym, duke mos e dijtur këtë misterr as ata që ia bo-tonin shkrimet për vlerën letrare që kishin dhe për shkak të mirëpritjes së përgjithëshme që kishin gjetur prej pu-blikut e jo vetëm amerikan, sepse O. Henry u bë shpejt popullor dhe u për-këthye në çdo gjuhë, baraz me Jack London-in.

Në Shqipëri, më 1927, fletorja «Te-legraf» e Z. Kost Çekrezi, botoi si nënshkruar (shih Nr. 10, datë 9 mars), novelën e bukur «Dhurata e Kërshën-dellavet» që më vonë u ribotua në për-mbledhjen «Një Tufë Lule», bashkë me novela të tjera të nxjerra nga fletorja e përmendur. Qysh atëhere, kjo novelë është përkëthyer dhe botuar disa herë në shtypin t'onë, preferuar për shkak të bukurisë, që është karakteristika e pabisedueshme e shumë novelave të O. Henry-t, me të drejtë cilësuar si më i madhi klasik amerikan për «short story».

Vepra të tjera të këtij auktori janë bo-tuar edhe përpara vjetit 1927, nga fle-toret dhe rivistat shqiptare që dilnin në Amerikë.

Thashë se William Sidney Porter kaloi në burg katër vjet. Por mos kujtoni se ishte delinkuent apo njeri i lig. Lufta e jetës, mbas dështimit të rivistës së tija të përjavëshme «Rolling Stones» e nga-trroi në Bankën «First National» të qytetit Austin (Texas), e cila falimentoi dhe ky, bashkë me disa nëpunës të tjerë të bankës, nga frika se mos implikohej, u aratis dhe shkoi në Honduras; mirë po, duke e dijtur se vetë s'kishte faj dhe se kishte bërë gabim që kishte iku, i shtyrë edhe nga malli e brenja për të shogën e të bijën që i kishte lënë n'at-dhë, i la shokët, u këthye dhe u dorë-zua ndër autoritetet. Ishte tepër vonë, tanë. Vetë aratija i kishte ngarkuar një faj, të cilin, me gjithë që s'e kishte, për hir të shokëve të lig, e pagoi me ata katër vjet burgimi që, lumtërisht, diji t'i shfrytëzonte si duhej për të fituar famë të pa-udekëshme. Kështu na si-guron biografia më e mirë i tij C. Al-phonso-Smith.

Përveç se si shkrimtar, O. Henry është shquar në gazetari, karrierë të cilën e filloi në fletoret «Detroit Free Press» dhe «Houston Daily Post». Të 250 e sa novelat e tija — veç artikujvet dhe shkrimeve të tjera — të botuara ori-gjinalisht në shumë gazeta dhe rivista

të ndryshme t'Amerikës e t'Anglisë, ko-legët e tij i mbledhë në 12 vëllime të bukur, pak kohë mbas vdekjes së tij, në New York, më 1910. Midis këtyre vëlli-meve, dallohen në shenjë «The Voice of the City», «Heart of the West», «Roads of Destiny», «Strictly Business», «The Gentle Gaffer», «The Trimmed Lamp», «Options», «Cabbages and King» dhe «Sixes and Sevens», nga i cili kam nxjer-rë novelën e sipërme. E tërë vepra e tij, prej kritikëve letrarë, ndahet në ka-tër grupe: novela të South-West-it, të Southlandit, t'Amerikës së Jugut dhe të New York-ut.

William Sidney Porter pat lindur në Greensboro, North Carolina, më 1862, por të tetë vjetët e fundit të jetës së tij (1902-1910) i pat kaluar në New York. Mbasi kishte mbetur qysh në fo-shnjëri jetim nga e ëma, u rrit ndëno kujdesjen e s'emtës e cila ishte drejtore-shë shkolleje fillore dhe prej saj pati fatin që t'i shtrohej prirja për kallzime dhe hartime prrallash qysh në mituri, gjë që e zhvilloi shumë. I ati i tij, mjek, ishte shumë popullor, sepse asgjë nuk kursente për të varfërit. Will-it të vogël deshte t'i impononte të bëhej farmacist dhe të ndiqte udhën e solidarësisë dhe t'altruizmit, por ky ishte i vetmi gabim i tij me qënë se ia pengoi avenirin të birt, duke e vonuar mjaft në rigjetjen e udhës së vërtetë për zhvillimin e ta-lentit të tij. Por t'et këtë ay ia shpër-bleu me të mirë, duke plotësuar dëshi-rën e tij në një mënyrë të ndryshme: ashtu sikurse ay i pat simpatizuar, për-krahur dhe udhëhequr të varfërit, ky i simpatizoi, i përkrahu dhe i udhëhoqi ca më shumë shpirtërisht e moralisht me vëprën e tija letrare.

K. S.

REVISTA XANXARE

SHTYPI NE MAJE TE GJUHES

TË GJITHË lëvizës e Revistës Letrare që blenë numurin e saj të katërtë që qarkulloi me 1 Prill në Tiranë e hapën menjëherë këtë në faqen shtatë për të parë se ç'gënjeshtrë do të kishte epikur për 'ta Revistë Xanxare. Sepse, siç e dini dhe ju vetë, është bërë zakon që me këtë datë njerëzia mundohet të gënjëjë njeri tjetrin si të mundë, sikur nuk mjaftojnë të treqind e gjashtë dhjetë e katër ditët e tjera të vitit për gënjeshtrat me tonelatë që derdhen në veshët e njerëzisë! Kërko atje, kërko këtu, nuk lanë vijë pa kënduar, nuk lanë fjalë pa thelluar; po për të gjetur gënjeshtra, s'gjetën. Edhe u qenditën. Kishin të drejtë të habiteshin sepse, një revistë serioze si ajo Xanxare, që jeton me fjalët e gojës së botës, të pakën një gënjeshtrë duhej ta kishte.

Për të ndriquar opinionin publik mbi këtë mungesë të pafalësme që u vu në numurin e 1 Prillit të Revistës Letrare, japim hollësitë e duhura:

Nga fundi i Marsit, Revista Xanxare, duke parashikuar me një zotësi të rallë se dita e parë e Prillit ishte iminente, duke marrë parasysh, nga ana tjetër, se këtë ditë duhej epikur një gënjeshtrë me që kështu e donte puna, ngarkoi redaktorin e saj Selam Opinga për të kërkuar atë më të bukurën që mund të gjente. Edhe Selam Opinga, me që truri s'i pjele as sa atij që ka gjetur në mes të shekullit njëzet se ushujza është një insekt, shkoi të blejë një gënjeshtrë të bukur në një magazinë të madhe ku nuk shiten veçse gënjeshtra. (Se ku është kjo magazinë, në atë gjë s'e damë). Shkon pra atje Selami t'atë edhe i bie portës: tak, tak, tak. Na del një delli burrë, shndosh si molla, si thonë ata shkodoranët. Selami e njeh me të parë: «Po si më je morë Tyrlibej?». — «Mirë, mirë!» i përgjigjet ky duke vënë buzën në gas. Edhe flasin për atë, për këtë... I thotë Selami: «Me se mersesh tanë morë Tyrlibej? Se tanë ke mbetur pa punë!» I a pret Tyrlibeu: «Pa punë? Jo morë Selam! Kam prap punën që kam pasur gjithë jetën t'më: jam i zoti i magazinës dhe rroj si mos më mirë!». Hidhet Selami: «I zoti i magazinës së gënjeshtrave? Po qëkur e paske blerë morë Tyrlibej?». Tyrlibeu ekulet gazit: «Po s'e kam blerë unë morë Selam, po më ka mbetur miraz nga baba dhe gjyshi». Selami rri e vret mendjen se si mund të jetojë njeriu me gënjeshtra në këtë botë kur të tjerët dërsijnë për të ngrënë një kothere bukë. «Rron, edhe rron mirë! — hidhet e thotë Tyrlibeu, dhe në s'beson shihmë mua! Si unë e jo njeri tjetër: me të gjitha të mirat: me parë, me salltanete, me automobil në derë, me tenenë nga do që vete». Hidhet ahëre Selami e thotë: «Me që shikërke gjithë jetën gënjeshtra, shitmë edhe një mua për Revistën Xanxare!». Sytë e Tyrlibeut ndizen e vetëitijnë atë çast: «Si thé? Për Revistën Xanxare? Thuaj pra që Tyrlibeu u bë patriot!».

Me që një gënjeshtrë e tillë ishte aq e pabesueshme sa as njeri s'kish për t'i zënë besë, e pamë të udhës të mos e botojmë në numurin e 1 Prillit të Revistës Letrare edhe kështu i lamë vëndin Selam Opingës, i cili botoi një sqarim që u kuptua vetëm nga ay.

Tani t'i lëmë shakatë më nj'anë dhe të flasim për gjëra serioze. Diçka e re duhet, por edhe e saktë e serioze, sepse kemi premtuar vullnet e seriozitet të vazhdueshëm, sepse brumi, elementi përbas i materijalit nuk na mungon; serioziteti thom do t'a ngjeshi këtë brumë... Më ndjeni se po flas përçart po s'kam ç'bëj

se huajta një dy fjalë nga ajo theza e atij që nxori insektin nga ushujza!

Do t'i përgjigjem si pari një zonjushë dashamirë që na ka dërguar një letër nga Shkodra. Zonjusha D. B. na heq vërejtjen mbi disa gabime gramatikore që i kanë shpëtuar Selam Opingës në përdorimin e përmënit të dhe vet. Për këtë gjë, zonjusha D. B. thotë: «Unë, si nxanëse që jam, prej revistave, e sidomos prej kësaj Xanxare due me përfutur edhe një orthografi të mirë, përveç mbrendis. Do të përgjigjem?».

Po, Zonjushë, po të përgjigjem! Ju japim plotësisht të drejtë me gjithë të drejtën e ka humbur vula që në kohë të Nuhut, Selam Opinga nuk i përdor me vënd përmënat të dhe vet nga që nuk di të shkruaj; këtë gjë ay e ka pohuar edhe vetë në sqarimin që bëri në numurin e kaluar të Revistës Xanxare me anën e një letre të hapur që i drejtonte publikut shqiptar. E dini se ç'dënim i kemi dhënë? E kemi detyruar të mbyllet në një dhomë dhe të kalojë kohën vetëm e vetëm duke lëgjur gazetë, revistë dhe libra, të cilat, shqyr Zotit, kanë mbirë si këpurdhat këto kohët e fundit. Edhe Selami kënaqet sa s'ka nga këto këndime dhe e kalon kohën si jo më mirë. Këndon, i mer në shënim frazat më të bukura edhe i ruan si hajmall në kokë.

Një ditë, që ra në Tiranë ajo hor' e zezë, një shkencëtar i ri i gazetës Bashkimi i Kombit, shok i atij ushujzës-insekt, e shpjegonte kështu këtë fenomen atmosferiko-fizik: «...nga fuqia e madhe eruptive, lava, hiet edhe blozë do të jenë hedhur lart me mijra metrash dhe pastaj filluan të bienë mbi lëvshmë e dheut, i cili si dihet rrotullohet rreth boshtit të vet, dhe kështu duke u rrotulluar dheu, kjo pjesë e jonë ka lëvizur dhe ka arritur në zonën atmosferike ku më parë ishte zona e Napolit. E në fakt, bora e zezë ra disa orë dhe pastaj u çduk...». Kjo epikje e re është aq e

vërtetë dhe shkencore sa shkencëtar i ri që e ka gjetur vetëm me trut e tij sikur të ngrihet shumë lart në qiell nga fuqia eruptive e gjemës së tij do të bëjë (me që dheu rrotullohet rreth boshtit të tij) pas disa kohësh, mu në Katedrën e Universitetit të Vlorës!

Z. Agim Shkëndija, në Bashkimi i Kombit d. 27-II-1944, në artikullin «Pessimizmi i djalërisë Shqiptare», mbasi vinte në dukje dështimin e përpjekjeve të ndryshme për një organizim të djalërisë në kohët e kaluara, vinte më së fundi në periudhën e robërisë fashiste dhe thoshte: «Prapamendimi i këto ishte synimi kryesor sepse drejtoresh në rrobërimin e atdheut dhe kombit...». Tashti besojmë me të vërtetë se robëria të jë në errësirën më të plotë: kjo provohet edhe nga fakti se edhe vetë fjalët që i referohen kësaj periudhe fatkeqe mbeten të errëta...

Z. Gjin Shpata, në kryeartikullin «Idhuj qi rrëxohen, idhuj që do të rrëxohen» të botuar në Hyllin e Dritës Nr. 2, Fruer 1944, shkruan: «Tue mos kenun i zoti (shqiptari), vetëm pse priton, të përftojë ndo' i punë ndertuese të njimenditë, krejt origjinalitetin e vet, te thuesh, e përdore negativisht per me dermue me rrenue e kritikue: i pakondend për gjithëshka e s'ë mbarami mbetë i pakondend edhe për pakondendimin e vet». Autori i ka rënë kaq bukur në të psybes së shqiptarit sa edhe Selam Opinga që i këndoi këto fjalë mbeti i pakondend se i pakondend!

Edhe i pakondend si mbeti i mbylli të gjitha revistat e gazetat dhe vuri në se e kishte haruar edhe atë pak shqipe që kishte mësuar pranë opingarit të fshatit! Për fat të mirë këto ditë doli edhe revista që na mungonte në Shqipëri: Kritika. Tanë Selami ka me se ta kalojë kohën e të mësojë duke u zbavitur. Marim vesh se përsë shpejti një shok i ri do të nxijë edhe ay një revistë tjetër me këtë titull: Kritika e Kritikës së Kritikës.

Kritikës, dhe Kritikës së Kritikës të Kritikës, i çon selam selam selam.

Selam Opinga

GADI VELLAVRASJE

Katër burra u mblodhën në Kuvend dhe vendosën të nxjerrin një revistë letrare.

Pas shumë vujtjesh, mundimesh e «çap e jak»-esh puna u vu në terezë, dhe u-caktua një biçim pllani. Quadrumvirati i Revistës letrare po fërkonte duart nga gëzimi, se nuk ish shaka kjo punë! Do të dilte një revistë letrare me kuptimin e vërtetë të fjalës. Vjersha, Novela, artikuj të ndryshme letrare do të shkëlqenin si zhevaire në Revistën letrare.

Populli, po e pritte gojë-hapur këtë ngjarje me rëndësi të jashtëzakonshme. Mirë po, ngeci sharra në gozhdë. Quadrumvirati zati e kishte gadi lëndën e revistës letrare, nuk kish mejtuar se ç'emër do t'i ngjite kësaj reviste.

Dhe zgjedhja e emrit të një reviste, nuk është punë e lehtë.

Nexhati i tha Vedadit:

— O Vedad, mirë vaji puna gjer këtu, po me ç'emër do t'a pagëzojmë këtë djall-revistë?

— Të pyesim Sterjon! — ja preu Vedadi i mërztur — se Sterjos ia pret kungulli për gjëra të tilla.

Autori i «Pse?!»-së nuk ish as ay i zoti të gjejë një emër për revistën.

— Pa të pyesim Mitrushin? — tha Nexhati.

Por as fantazia e Mitrushit nuk mjaftoi për pagëzimin e revistës. Dhe puna

mori erë. Të katër burrat ngecën në balltë. I ranë «pash e m'pash» pazarit, si dikur Oso Baruti, u vërtitën këtej, u vërtitën andej, por më kot! Revistës nuk ia gjemnin dot emrin. Populli, i etuar për kulturë filloi të mërztet dhe të zëmë-rohet. Bilë, dikush propozoi të bëhen demonstrata.

E ku t'a dinte hallku i shkretë se në ç'hall kishin rënë të katër themelot-njësit.

U muarën nëpër gojë shumë emëra, po asnjë syresh nuk u gjet i përshtatshëm.

— Dajti! nuk është emër i keq, — thotë Mitrushi, por tre të tjerët nuk u përgjegjen; dhe Mitrushi nuk nguli këmbë.

Dikush propozoi t'a pagëzonin revistën me emrin Tomori, por tjetri vërrejt se: një emër i tillë mban erë Duçe — Nexhati propozoi disa emëra të ndryshme si: Shelege, ledhatare, Banushe — mirë po askush nuk ia përfilli. Sterjua thosh me zë të ultë — pse? — Mitrushi që gjindesh pranë buzëqeshi nënë mustaqe.

Dhe çështja u rrah gjer e gjatë pa asnjë përfundim. Të katër shkrimtarët u kish hipur ethja në kokë.

Mitrushi mbante gadi dogran' e Xhabros. Nexhati në dorën e djathtë kish një krrabë cobani, majë së cilës ishte varur një lule (hulja e Zambares), Vedadi, të cilin nuk iu ndohtë atë ditë ar-

PROZË NË POEZI

PËRSHKRIM FUTURIST

HOSHT BILBILI!

Isurte një natë e bukur nëntori. Djelli porsa kishte dalë nga moçali plot begati, që me rrezet e tija të jeshile hijeshonte natyrën e magjepsur. Përkasshi rrinte hëna torollake, që kërkonte t'i bënte konkurrencë rivalit fatal. Hëna me sytë e sajë hironike përqeshte djellin faqë-pllockë.

Nata ishte e nxehtë, siç e do natë tjetër e këtij muaj beharor. Lart në mal bretkockat lehnin për mungesë të ujit. Afër meje ligëni i qetë përplasesh me vërshim mbi shkëmbinjtë mikroskopik të shumë ngjyrshëm.

Filadi i fortë i perëndimit hynte lehtës përmes murevet, stilit kinez. I magjepsur lehtë prej këtyre bukurive të zakonshme, u ula mbi plehun e këndshëm të sallontit t'im. Një muzikë para-historike përshkonte me vrull muskujt e zorrëve hije-rëndë.

I lodhur, si ç'isha, një gjum kokë-tatëpjete më kapi.

Në mëngjes vonë pa pritur, dëgjoj gomarët e fshatit që me këngën e tyre plot melodi, lajmëronin AGIMIN.

U ngrita, hodha krahëve robe de chambre, por me që bënte shumë vapë hodha edhe një gunë fije gjatë.

Prej së largu pashë fëmijë e pleq, që niseshin për në punë me shat e lopat në dorë dhe me parëmendë në sup.

U ngopa marrëzisht duke thithur ato panoramë, u glogha duke soditur ajrin e pastërt të luleve, që pemët e drunjëve e lashtë kishin mbuluar n'atë stinë madhështore.

Jetë e vdekur ndihej në ç'do vënd të mshehtë të fshatit t'im.

Një buallicë e mbyllur në kafazin e fëllëzës më ledhatonte zëmërën, kurse majë plehut ia thoshte bilbili.

Inspirata më kapi me një herë von edhe nisa të bëj vjersha, të cilat në qoftë se nuk i kupton lëvizës i sotmë, i kanë për të ndjerë gjeneratat e kaluara.

— Hosht, bilbili!

BUJE

më zjarri, nzori aty për aty «Këpuçën» e neverritur (se iu kushtuan dy novelat), kurse Sterjua i urtë dhe gjakftohtë pyeste:

— Amani zhanëm! Po na shtini në vëllavrasje! Taman në kohën kur mund të fillonte gjakderdhja, trokit shërbëtori, dhe hyn duke folur:

— Zotërinj, kjo zhurmë i ka zëmëruar shumë akademiistat që gjinden në dhomën aty pranë, prandaj lutem që të bisedoni më me ngadale se për ndryshe nuk fletë dot. Në qoftë mundur a mund të marr vesh edhe unë përse po grindeni? Ndofta mund t'ju shërbej me sa m'a pret mendja?

— Ja, mor jahu, — i tha Vedadi — vendosëm të nxjerrim një revistë, por nuk e pagëzojmë dot.

Shërbëtori qeshi që më një vesh në tjetri edhe tha.

— Më pranoni mua si kumbar?

Që të katër tundën kokën në shenjë pohimi.

— Rivistën letrare, do t'a quani «Rivistë Letrare» — tha shërbëtori me krenari; s'ka nevojë të ngjiteni në Dajt ose në Tomor për të gjetur emërin e një reviste. Mirë po... juve të diturit nga nonjëherë...

Që të katër u shikuan sy për sy, lëshuan armët dhe iu përlën vëndim të shërbëtorit.

CHRI-CHRI

FAIK KONICA-POET

Ne të kësaj gjenerate e njohëm FAIK KONICËN si luftëtar të pendës për çlirimin e Shqipërisë, si polemist e pamfletar të rreptë, si kritik letrar e sidomos si mjeshtër të përsosur të shqipes së shkruar.

Fort pak si poet.

Dhe kur i themi poet nuk mendohemi aqë fort ne prodhimi i tij me rimë — si vjersha-satirë *Anadollaku në mësallë*, *Vajtim përmbi robëri të Shqipërisë* e të tjera të kësaj dore — sa në ato poemat e tij në prozë, krijime të vetat dhe shqipërimet.

Në mos gaboheni Faik Konica është i pari ndër ne që ka provuar këtë art, në të cilin pat ndriçuar aqë fort dikur poeti i tokës ruse Ivan Turgjiev.

Poemat e Faikut (Thrank Spirobeg) *Anës liqenit*, *Liqeni*, *Bora*, përmbajtje njomësis së ndjenjave dhe të gjuhës, t'a mbushin plot shpirtin me qetësi e dritë.

Këtu fjala është e matur, ndjenja e zotëruar dhe e fisnikëruar dhe fjala plot me ngjyra të papritura.

Më të gjata si lëndë, po gjithë poema në prozë, janë ato fragmente të jetës shqipëtare të kaluar si *Mrika*, episodi nga jeta dhe lufta e Skënderbeut, *Martesa e Skënderbeut* si dhe ajo prallësa *Në dritë të hënës*, ku fantazija bën krahë e fluturon.

Jo më pak vlerë kanë edhe ato shqipërimet në prozë nga poetët e huaj si *Ronsard*, *Heine*, *Shakespeare*, *Shellev*, *Byron*.

Radhë pas radhe Revista Letrare do t'u japë lëcitësve të saj pjesë të sgjedhura të Faik Konicës.

Një botim i plotë i tyre është dyke u përgatitur prej M. K.

REVISTA LETRARE

POEMA NË PROZË

BORA

Kthiellësia e qiellit shkoj me diellin, me lulet, me verën. Vjeshta e trishtimshëm erdhi e iku. Tani, po hyn dimëri, edhe qiellin e kanë mbuluar re të qeta e të ftohta. Edhe sot, për të parën herë, zuri të bjerë bora...

Prapa qelqeve të dritores, po shikonj. Nga dale nga dale, si kur ka frikë të ndëgjohet, bora fluturon flokë flokë e shtrihet mbi dhe. Bie kudo, e duket se kërkon të ndreqë e të zbukuronjë. Dy çupa të vockela shkojnë, e, në leshrat e arta të tyre, të lë huara mbi shpatullat, bora shkruan trendafile të argjenda. Djemt qeshin, hidhen, lozin, e lëftojnë me topa. Zoqtë vërtiten rreth e rrotull prakeve: ciu, ciu, një thërrime bukë! Si në verë, gjithë bota janë veshur në të bardha.

Flokë flokë, nga dale, po bie bora....

NË LIQEN

për Murad beg Toptanin.

Fletët, të thata e të verdha, kanë rënë, nga lisat e rreth-e-rrotullma, mbi liqen, edhe duken si njolla ari në një pasqyrë të vjetër. As erë, as zë zogu. Një pushim i trishtimshëm. Vetëm, lark së largu, ushtimi i çapeve ndonjë ëndërimtari.... Remat, herë herë, e në një hop që të dyaj, i bien ujës: qar ke hapen, që venë duke u-tmadhuar e duke shtyrë fletët; suli shket duke u-shuluar. Edhe nata po bie. Përtej, u-ndes një dritë, që rrënjën në një copë të liqenit....

SHQIPERIME TE FAIK KONICES

VAITIM

(O world! O life! O time!)

SHELLEY

O botë! O jetë! O kohë! në shkallë të funtme të të cilave po shkel, duke u-dridhur te ajo ku kisha qëndruar më parë, — kur do të kthehet prapë bukuria e premdverës s'uaj?

Jo më, — oh, kurrë më!

Lark ditës e lark natës, një gëzim ka fluturuar: Premdvera e njomë, edhe ve-

ra, e dimëri plak, të dobëtën zëmren t'ime s'do t'a tundin më me atë dhëmb-kë t'ëmbël.

Jo më, — oh, kurrë më!

DHEMBIE

(Und wüssten's die Blumen, die kleinen)

HEINE

Dhe sikur lulet e vogëla të dijnë — sa thellë është plagosur zëmëra ime — do të qajn bashkë me mua — që të

POEMA NË PROZË

ANES LIQENIT

Për Geg Postrippën

Nata po afërohet. Drita e ditës tretet dale nga dale; e, mbi tjegullat e shtëpive, mbi drasat e rrugëve, mbi fletët e pemëve, mbi trupet e epëta (l) të çupave që shkojnë, një ngjyrë manushaqie — një ngjyrë gushë pallumbi, si thonë në ca male t'onë, — shtrihet, e i mpshtjell. Mbasandaj, pakë nga pakë manushaqet çfletohen, ngjan. Hiet bëhen më të dendura, më të zeza. Njëri pas tjetëri, yjtë opojnë qiellin, e pikëlojnë dritë. Na a u-afërua. Nata erdhi.

E kur afërohet nata, kur vjen nata, më pëlqen të vete të rri anës liqenit. S'është si liqeni i Ohrit, me ujëra të kullura si të një rrëkeje, si liqeni i Janinës, që çkëlqen si një fushë e shtruar me pasqyra, si liqeni i Shkodrës, det' i vogël i rrahur tej këtej nga lundra të motshma sa Skodra e në anë të cilit gjallojnë malësorë të rreptë. Është një liqen nuk m'i math se një kopsht, në mest të një pylli të punuar, liqen i ndyrë e i bukur. — i ndyrë se uja qelbet, i bukur se pemët që e rrethojnë mvarin degët e tyre gjer mbi faqe të tij, edhe mbi faqe të tij hëna ndrit e lot. Në pushim të natës bretkosat këndojnë. Herë herë, një peshk, e një jatër, e një tjetër, shumë p shq tinglojnë ujën. Uja përsëri pushon e fle. Po një erë e ngadaltë (oh shumë e ngadaltë!) unjet mbi liqen e i zubravit faqen.

(l) Trup i epët: corps souple. Thonë te ne: Kjo shufrë epet lehtë, d. m. th.: Cette verge s'assouplit facilement.

MRIKA

SULLTAN MURATI, me dy-zet mij këmbës e me gjashtë-dhjet mij kalorës, ra përpara Krojës në 1448, edhe e bëri qark kryeqytetin. Skënder beu kish lëshuar në Krojë kontin e Urenës, i cili, me gjithë thesarët që i premtot Sulltan Murati, qëndroj kundër me trimëri të madhe. Shqipëtarët, sipër nga muret që rrethonin Krojë, rrëkëllenin mi kërret e Turqve shpella, zjar, e vaj përvëlmitar. Nga tjetër anë, Skënder beu, me tetë-mbë-dhjetë mij njerës vetëm, derdhej për-së-jashti me ushtërin' armiqeshë, e në luftëra të nxehta, pritte Turq me qindëra, edhe hiqej duke rrëmbyer flamura e plaçka. Një ditë, Turqtë ngrehin shkalla përmi muret, që të binin me të pabesë në qytet; Skënder beu, në ballë të Shqipëtarëve edhe me pallë në dorë, u-lëshua kund'armikut me një hov aqë të tutshëm, sa Turqtë iknë e u-përhapnë në të katër anët e fushës, Shqipëtarët, pastaj, hyjtin në qytet të Krojës. Po një frikë e madhe i drodhi të gjithë, kur panë se Skënder beu s'ish midis tyre...

Nata po binte dal nga dalë, e, në funt të qiellit, pors virgjinësha të bardha, yjtë ëndëronin me trishtim. Konti i Urenës, sa gatitej bashkë me parësinë për të dalë me kërkuar Skënder benë, — Mrika, çupë gjashtë-mbë-dhjetë vjetsh, m'e bukura, m'e çkëlqyera, më trimëresha e Krojës, kish hytur një kali të zi, e hidhej përpara, te deti i natës.

Në mes të fushës, u-përpoq me një

kalorës. Njeriu i Asisë hëngëlliti nga gazi, kur gjysmëpa — nëpër rrezat e yjve — leshërat e Mrikës që derdeshin gjer në vithet e kalit: — Allahu më paska dërguar për sonde një jastëk të butë! — Dheu është jastëk m'i butë! tha Mrika, e, me një të hequr palle, i vërtiti kokën. Kali u-ngul n'ërsirë, e trupi i ushtëtarit u-plas mbi tokë. Mrika zbriti, e, duke thënë « Perëndia e ndjef-të! » i lërojti me majë të pallës një kryq në krahëruar, pastaj u-vërvit prapë mi kalë e u-sul përpara.

Ah ç'ëndër, nënë yjtë e qettë, kio vashëz'e bukur që vente mi një kal të rrebtë për të gjetur trimin!...

Me një hop, Mrika xveshi pallën, e Skënder benë të rrethuar prej një tubë Turqësh — e pa që po lëftonte. Trimit i ish copëtuar palla mi kërret armiq, e, duke marë pallën e Mrikës, i preu kund'ëndërimtarët. Po një prej këtyre, para rënë, kish mundur të plagosë në krahëruar Mrikën.

Skënder beu i hypi kalit edhe e mori trimoshen e Krojës në pëq. Si drangua, kali fluturonte nëpër fushë. Kur i u-qasnë mureve të qytetit, Mrika ish e vdekur, — por e bukur, e qettë, me një nënëqeshje në buzë, si në gjumë, aqë lumtur kish qënë që vdiste pranë Skënder beut!...

më shërojin dhëmbien.

Dhe sikur bilbilët të dijnë — sa i trishtuar e sa i sëmurë jam — do të tingëllojnë me gëzim — këngë ngushëllore.

Dhe sikur dhëmbien t'ime — t'a dijnë yjtë e artë, — do të vijin nga lartësia e tyre — e do t'më flisjin për ngushëllim.

Të gjith'ata s'e dinë, — veç një e di dhëmbien t'ime: — Ajo vetë m'a grisi — m'a grisi zëmren.

BUCH DER LIEDER
Lyrisches Intermezzo

KI DYSHIM

(Doubt thou the stars are fire)

SHAKESPEARE

Ki dyshim se yjtë janë zjar; ki dyshim se dielli tundet; ki dyshim se e vërteta është gënjeshtër; po kurrë mos ki dyshim se të dua.

(HAMLET)

Së shpejti 'Revista Letrare' do t'i kushtojë një numur F. Konicës

REVISTA E LIBRAVET

Një tufë të Përkohëshmesh

Në kohët e fundit u-pasurua shtypi i ynë periudik me një varg të përkohëshmes të reja. Në këtë varg bën pjesë edhe e përkohëshmeja e jonë «Revista Letrare». Po i kujtojmë të gjitha, më tepër sa për kronikë letrare të jetës mendore të këtyre muajve të fundit; themi sa për kronikë letrare, se dytë u-mbështetur vetëm mbi numërat e para të njëj së përkohëshmeje nuk mund të jepet një gjykim i plotë edhe me vënd. Fakti është se diçka lëvrim ndër ne, lëvrim ay duf i strukur e i tulatur, që kërkon të heqi rrasën e shterpësise edhe të zbërthejë diku-diku ndofta si një lavë e vogël vullkanike në krahësim me kulturën botërore, por si një vullkan i vërtetë të paktën për jetën kulturore të vëndit t'onë. Hëpërhe bashkë me drejtuesit e të përkohëshmevet «Bleta» «Fryma», «Kritika» dhe «Mituria» gëzohemi edhe përgëzohemi, që të japi shkas gjallërije në jetën mendore shqiptare ndihmesa e kësaj tube revistash.

Po i citojmë një nga një:

1. **BLETA** - Revistë për të gjithë - Drejtor Përgjegjës: Seregj Sherko - Tiranë. — Është e përdyjavëshmeja që hoqi vallën e parë e botimevet të reja periudike në muajt e fundit. Gjer më tani kanë dalë 6 numëra edhe nga këto shum' a pak kuptohet rruga e saj e caktuar me lëndën, që përmban në çdo numër, Bleta na paraqitet si një enciklopedi e vogël, që i dubet çdo familjeje shqiptare hem për të mësuar diçka, hem për t'u argëtuar me diçka. Shtypi është i bukur edhe përkthimet si edhe shkrimet origjinale shkruhen me një shqipe të mirë. Sigurisht në lloin e sajë Bleta mund të bëhet nektar i nevojshëm për të shtuar e për të edukuar më tepër shijen e leximit të këndonjësit të thjeshtë shqiptar.

2. **FRYMA** - E përmuejshme Letrare-Kulturore - Drejtor Përgjegjës: Av. Myzafer Pipa - Editohet në Shkodër. — Gjer më sot kanë dalë tre numëra me një shtypje tipografike shumë të mirë. Rreth Frymës janë grumbulluar disa pëndëtarë të rinj me dashuri e me vullnet për kulturën shqiptare. Them për kulturën shqiptare përgjithërisht, sepse me këto tre numëra Fryma na paraqitet me rrugë të përgjithëshme pa një veshje të caktuar: në t'ë botohen shkrime shkencore, juridike, arkeologjike, etj. Një vënd të mirë ka letërsija, në fund me një bibliografi të pasur. Mbassi të dalin edhe disa numëra, me gëzim do të kthehemi edhe një herë për të balancuar shkrimet më të mira edhe për të dalluar kristalizimin e rrugës së sajë.

3. **KRIKITA** - E përmuejshme Letrare - Drejtohet nga Arshi Pipa - Tiranë. — Sa po ka dalë numëri i parë i muajt Mars 1944 me këtë përmbajtje: Arshi Pipa: «Shpirti Kritik»; Dr. Pashko Gjeçi: Ndre Mjedja: «Juvenilja (Vaji i bylbylit); Folklorë Kosovare: «Kanga e Shemshi Pashës»; Zef Serembe: «Zotit»; Mitrush Kuteli: «Netë Moldave: Nata e parë»; Sofokliu: «Edipi Mbret», fragment (përkth. Henrik Lacaj); Tue fillue (Red.); Libri Shqip: Fan Noli dhe Mitrush Kuteli: «Mall e Brengë» (A.P.); Fan Noli: «Israilitë dhe Filistinë» (A.P.); Libri i Huej: O' Neill: «Përtej Ori-zontit» (J. K.); Jehona Kulturore: «Instituti Shqiptar për studimet dhe Artet» (Criticus).

4. **MITURIA** - Revistë e përmuejshme për fëmijë, të mitur e të rritur - Tiranë. — Drejtor: Mito Sotir-Gurra - Tiranë. — Këto ditë doli numëri i parë i muajt Prill 1944 me këtë lëndë: Qëllimi i ynë; Malli për Shkollën; Çkemi qënë; At-dheu; Farka Tari; Harabeli; Abdyl Frashëri; Johann Gutenberg; Kësmeti; Sapun qyq; Gjeli dhe pula; Zbavitu dhe mëso; Punët e Njeriut; Trupi i ynë; Lodrat e Vatrës; Për të plotësuar dijet; Për të qeshur; Shoku i Bujkut.

Për të dy revistat «Kritika» dhe «Mituria» do të kemi rasën të flasin më gjatë, mbassi të dalin disa numëra.

BENDO SHAPËRDANI: Çupat e Vançit dhe novela të tjera nga jeta shqiptare, çmimi lekë 15 - Botonjësi Ismail Mal Osmani.

Bendo Shapërdani po i paraqitet no-velestikës shqiptare me një volum të shtypur bukur dhe me kujdesje teknike. Në këtë volum përmbledhen disa novela, subjektet e të cilave janë marrë me të vërtetë nga jeta shqiptare. E theksojmë këtë jetë shqiptare sepse shumica e të rinjvet t'anë, t'influencuar nga letërsia e huaj, vazhdojnë t'importojnë tipa dhe ambiente të largët, mbase edhe një frazeologji balashe, duke dashur në këtë mënyrë të na japin një art universal, gjë që Mjeshtrit e mëdhenj mezi e kanë arritur. Lulet e gjetet nuk kanë si të çelin po nuk e hodhëm farën e parë në brazdën e tokës s'onë! Çdo gjë e huaj bëhet artificiale, e improvizuar dhe del një kopje e degjeneruar përpara kolosavet klasikë e modernë të letërsisë botërore. Kjo manë e shkrimit do të na lëjë pas edhe për atë prodhim modest e pa pretendim që ne e quajmë letërsi shqiptare.

Të rinjt t'anë kanë se ku të frymëzohen: realiteti i ynë është kaq i math dhe kaq i haptë sa që me mijra subjekte për novela dhe romane kanë mbetur të virgjërta në jetën t'onë që çdo ditë pjell të reja. Fatkeqësisht të rinjt t'anë, në vënt që të krijojnë, imitojnë; në vënt që të lëgjin e të studiojnë, kopjojnë: edhe sot e kësaj dite do të shohim nëpër faqet e gazetave e të revistave t'ona novela bajate që kanë mbetur akoma në fazën e banalitetevet dhe të njëj romantizme që ndodhet akoma e dashuruar me rezet e hënës, me zërin magjik të violinës dhe që ka si përfundim sentimentalizëm ordinere.

Bendo Shapërdani ndryshon nga këta dhe pikërisht në këtë ndryshim qëndron merita e tij e parë sepse zgjeth subjekte të jetës s'onë.

Novelat e Shapërdanit dëshmojnë më tepër zotësin e thurjes dhe shijen e zgjedhjes së subjektevet, janë me një fjalë të huaj «nouvelle d'intreccio», ku autori përpiqet më tepër për një përfundim të rrëfimit se sa për artin e thurjes: tipat, karakteri dhe atmosfera janë pak si zbetë, sepse janë vizatuar me disa vija të hequra shpejt e shpejt dhe në një mënyrë të thjeshtë e të zakonshme, të cilat e lënë stilin të gveshur dhe pa hije e drita. Gjuha e pastërt dhe dialoget e gjalla, sidomos në novelën «Çupat e Vançit», i japin një shije lëçitjes dhe stilit rrëfimitar, me gjithë se në shumë vënde autori ndërhyr vet për të plotësuar intuitën duke dashur të theksojë në mënyrë të veçantë mendime e ndjenja, të meta këto që çalojnë teknikën dhe artin e novelistikës.

Janë për t'u nënvizuar disa grima humorit, që rrjedhën nga fjalë edhe nga ambjenti i përshkruar.

Këto sidomos në novelën e fundit.

Është një fillim i mirë ky i Shapërd-

danit të cilit talenti dhe njohja e jetës shqiptare e sidomos korçare nuk i mungojnë. Natyrisht janë përpjekjet e para, por serioze dhe plotë shpresa, që sjellin me vete, por çdo autor qoftë, të metat e zakonshme që çduken më vonë me eksperiencë atëhere kur fitohet autokritika që cakton rrugën e vërtetë të pri-rjes dhe të vlerës artistike.

ARSHI PIPA: Lundërtarë - Vargje.

Autori i ri që i paraqitet publikut shqiptar me një vëllim vargjesh të titulluar «Lundërtarë», në një prozë të këndëshme që i precedon këto vjersha mundohet të japë një përeaktim të poezisë e cila, për t'ë, «asht si krahët e një flutur... krymbi që bahet flutur, e dhëshmjia që bahet qiellore, errësina që bahet dritë».

Autori kujton se «poezia e ktyne vargjevet i përgjegjë stadi të krymbit mbrenda shike nder metamorfozat e para dhe jo ndër këto vjersha, por as edhe ndër ato ma të vonshmet ai nuk do të gjej ende krahët e fluturës; dhe do t'ishte fort i knaqun sikur nder kto vargje të gjindej aq sa ka: dëshirë, kërkim i poezisë, mundim i krymbit për me u ba flutur, ankth i së pavetëdishesme instink-tive për me dalë në pastërtin e mendimit, në shpirtin e kthjellët».

Sa mbarojmë së lëçituri këto pak fjalë të rrjeshtuara në një prozë të këndëshme e cila, pas mendimit t'onë, është vjersha më e këndëshme e vargjevet që pasojnë, e shohim se kemi të bëjmë me një djalosh që nuk është nga ata që rrokin pëndën pa kënduar e rikënduar, më parë, poetët e mëdhenj të huaj. E-dhe, si i ri që është, influenca e tyre është kaq e dukëshme sa, në «Librin e Elegjivet» e njohim pa mundim gjurmën e Leopardi-t. «Vdekja e Norit» na kujton si nëpër mjegull «Consalvo»-n e poetit të «Silvia»-s, dhe «Lamtumirë» ka tingullin e largët të asaj kënge së bukur të Maeterlinck-ut «Tridhjet vjet kërkova, o motra...».

Me këtë këngë mbaron «Libri i Elegjivet», i cili përmbledh vjershat e para të autorit, ku këndohet, në një moshë ende të re, trishtimi i jetës pas largimit të ëndrave djaloshare; zjarri i dashurisë së pakohëshme që përvëlon një gjë të njomë; kujtime foshnjërie që ngjallen në mëndjen e autorit përpara një kop-shti ku lozin ca fëmijë... Janë më tepër vargje të shkrojtura pas një leximi të nonjë poezie të dëgjuar si «La Feuille» të Millevoye, ose si «Le Vallon» e Lamartine-it. Këtu e gjejmë edhe «Vdekjen e Norit» që zëmë në gojë më lart.

«Fantazinat» janë pasqyra të trullta të natyrës ku nuk takojmë as një kuadro dhe as një ngjyrë të bukur. Çu-het nër 'to «Balada e Vashës» që rrjedh e ëmbël dhe e këndëshme.

Te «Provati», pjesa e tretë dhe e fundit e vëllimit që përmbledh, me sa duket, vargjet më të freshkëta, Arshi Pipa merr udhën e simbolizmit dhe si lundërtarët që s'kanë frikë nga thellë-sirat niset për në Bukurinë. Dashuronjës i simbolikëvet frëngj, autori i ri nuk duhet të harojë kurrë parimin themeltar të kësaj shkolle: «De la musique avant toute chose». I a sjellim nër mënd këtë varg të famshëm të Verlaine-it, sepse na duket se muzikaliteti mungon sot për sot në vargjet e tij.

Libri është shtypur në kondita teknike tepër të kujdesura.

Lëçite-ni!

Princi i lumtur e përalla të tjera¹⁾

Një libër e këndëshme kjo e përalla-llave të Oscar Wilde-s, e kujdesur prej Z. Akile Tasiit dhe e shtypur bukur prej Ismail Mal' Osmanit.

Trajta e jashtme na kujton frymën aristokrate të disa botimeve engleze, së cilës i pat rënë pas edhe Faik Konica kur na dha veprën *Në hijen e hurmave*.

Po gjyrmat e Konicës nuk duken vetëm në trajtën e jashtme të libërës, po edhe brenda saj, në stil e fjalor, e sidomos në ato dy përallat e para: *Princi i lumtur* edhe *Trëndafil i kuq*.

Po ajo e folur toskërishte me të zëshme shumë, po ajo fjalë e qetë e për-zjerë rallë e tek me do-një shprehje a fjalë gegërisht, të hyrë edhe në shkrimin e toskëve.

Është më të vërtetë një çlodhje për lëçitësin shqiptar kur merr në dorë një libër të tillë, e cila dallohet nga prodhimet e tjera të fundit.

Kjo, pa fjalë, në terësinë e veprës. Sepse syri i kritikut ngjet të pengohet kur e kur prej shprehjesh e fjalësh që bëjnë notë diskordante në këtë orkestrë të këndëshme.

Kujtojmë disa syresh:

— Më vjen mirë kur shoh se paske... (f. 9) shqip: gëzohem — ose: më gëzon. — Djalit saj të vogël (f. 9) shqip: Djalit të saj të vogël; — Duar të ngrëna dhe të zhubravitura (f. 12) «duar të ngrëna?». Këtë s'e kuptojmë dot. — Të mejtuarit e shumë e bënte gjithënjë të fjetur (f. 14) shqip: Të mejtuarit e shumë e vinte gjithënjë në gjumë; — Kali i lumit (f. 15); shqip: — Të blejë të ngrëna (f. 16) shqip: të blejë ushqime. — Vajza është zbathur dhe kokë jashtë (!) shqip: karrës, pa kapellë, kokë-zbuluar. — Violiri (f. 29) shqip: violija. — I zbethë si këmbët (?) e mëngjezit (f. 30). Këmbët e mëngjezit? As këtë s'e kuptojmë. Munt të jetë do-një gabim shtypi. — Dhe në drekë (f. 32) shqip: më drekë; — Nxori një libër të math të ngarkuar me pluhur nga rafti (f. 33) shqip: nxori nga rafti një libër të math të ngarkuar me pluhur.

Mbetet gjith ashtu për t'u biseduar në se disa shprehje turqishte munt të përporen sot në shqipen e shkrojtur: bëri sehir (f. 16), mbajnë sehir (f. 17), lindjen e sevdasë (f. 30), q'kësmet (f. 32).

Ne jemi të mëndjes se për këto të gjitha munt të përdorëshin trajta shqipe.

Po që të gjitha këto s'kanë qysh errën bukurinë e tekstit dhe të shqipë-rimit, i cili është nga më të mirët të këtyre muajve të fundit.

1) Oscar Wilde: *Princi i lumtur e përalla të tjera*. Përkthënjës A. T. (Akil Tasi). S. L. (Skender Luarasi) edhe K. S. Koco Semini. Shtëpia Botonjëse Ismail Mal' Osmani. Tiranë 1944.

Revista Letrare re-
çenson vetëm librat dhe
revistat që i vijnë në
Redaksi në dy kopje.

Revista ndodhet në
shitje në të gjitha Li-
braritë t'ona, pa patur
pajtimtarë.

NATË PRILLI

(Vijon nga faqja 3)

Po ay, si pa gjë të keq, vashdoj e foli, gjithë me zë të trashë, si ariu i malit:

— Një kupë do t'a pë për shëndet' e Zotris s'ate, Aga; të paçim sa malet; e mira e nderi mos t'u heqë nga dera; Zoti shëndet' e bereqetë.

Edhe Bushi e rrëkëlëu kupën e parë në gojë, udhë ato mustaqe të egra si dëllinja.

— Dy të tjerat do t'i pi, ja që tashi! për shëndet' e çiftit, si pimë në fushë. Shëko, me qafsh, Aga, si i qesh buza Destanit kur i kujtova këmbë-kujen! Si thotë Dulja i Hondishtit: Kush u martua e s'u gëzua! Veq nxitoju, o Kapllan Agë, e hidhi e një palë trarë kësaj shtëpije, se këtu do valojë dasma si në kohë të Mehmet Alisë kur mbushej dyfegu nga gryka. Broom, ore, të gjithëve, gas për derë!

— Këtu më kë, o kaur i egër! A mos të shkoj mëndja se do jesh vetë-a? — thirri Rrapua i Popit që sa hynte në derë. Se gas pa Rrapo s'ka si bëhet. Tashi me-zi e gjeti koka kokën!

— Hajde more Rrapo këtu se m'i bëre zytë ujë. Dua të pi e s'ka kush m'a mban. Të jam sulur, orë, me tri plot: një, shëndeti i Kapllan Agës, e paçim një qint e një mot edhe dy për shëndet të çiftit: Destani me sy-larushen. Haj, brom!

— Brom të qoftë! Tul e dhjamë. Ku pimë pifshim, ku hamë hëngshim. Si tha ay i xhyrës që dinte turçe: *pimdosun-hamdosun!* Zoti vëllazërinë. Edhe Agajt ia djegshim shtëpinë për dasmë! Gas për derë!

U pinë kupat tri nga tri, rreth e rotull, një herë, dy, tri...

E dalngadal kjo rakijs e malit, raki dardhe dy-herë-zjerë, na bëri çakër-qejf, jo vetëm Rrapon edhe Kokë-qoshen, po në të gjithë.

Edhe sepse ky Rrapua e Bushi në të pir' e sipër nuk e mbanin dot këngën, ja buçitnë që të dy, njëri merr e tjetri prë, tamam si e do radha:

*As ja thoni yve pleqtë,
Pa t'ja marrëm neve djemtë,
Dale, dale me nga dale;
Si bilbili nd'ato male;
Nd'ato fusha, për m'at'anë,
Janë dy gurë të bardhë.*

Këndonte ky Rrapua, me kapën mbi sy, ia priste n'ay Bushi me ato mustaqe të egra si dëllinja, që lere mos e nga, e ne të tjerët ja mbanim zënë shtuar.

— Hajde, o çuna, hajde — këputej e fliste Rrapua — o burra, përpjetë se na ze bimbashi e na merr opingat!

Pastaj këngës:

*Nd'ato male për m'at'anë
Vranë Petro kapedanë;
— Ngreh-mu Petro, ngreh-mu djalë;
— S'mund të ngrihem se jam vranë,
Këmbë duar ç'i kam çarë.
Yve gala që vërtiti,
Të më hani ç'të më hani
Syt' e mija mos m'i ngani —
Se jam djal' e më shëmtoni...*

— Merre, tha, si mbaroj, merre, o kaur, se t'a lashë.

— E marr, tha Bushi, po o burrë, nd'je turk, mbaj dymenë.

Kështu tha Kokë-qoshja, po nuk ja mori vesh se si shkoj dollija reth e rotull.

— Të lumtë goja, i tha Xha Ndini Rrapos, — kjo është këngë e vjetër, me dy palë xhoke.

Si e shtu zënë mirë me raki të egër e si u ra mustaqeve me pëllëmbë, një andej, një këndej, — ja krrisi edhe Bushi me vrull si rrëkeja e Kozicës:

*Që ne kulla gjer në lëmë,
Raman Çota mbet pa këmbë.
O Lino, maçok i zi,
S'vritet hasmi në shtëpi.*

— O burra o çuna, mbani zë se u ndes kauri, — thirri Rrapua në këngë sipër.

*Të më ish Selimja burrë,
Xhaferi nuk vritej kurrë;
Të më ndothkin ca fyshekë
Mbanja zhengun gjer në drekë.*

— Mirë ja thë, të lumtë goja, — foli Kapllan Aga. Edhe kur thesh me gojë të tilla fjalë vetë Kapllan Aga, kënga nuk kish shoqe në botë!

E përsëri shkoj dollija reth e përqark.

*E përsëri ia buçiti Rrapua këngës:
Sulejman buzë-burbuqe,
Ç'i vrave gegët ç'i sose.
More Bendo Shapërdani,
Shtatë ok' të vjen daflani.*

— Hajde dajlan, hajde, tha Bushi, dajlan me halle ka pasur Bendua, s'i shpëtonte zogu që flytyronte lart, jo njeriu. Edhe më kish një sy, bakër jo ndryshe.

U shtua dollija e u ndes në që të dy si Rrapua e Bushi, si kush me të tija — njëri mali im m'i lartër, tjetri mali im.

E kish për t'u pirë rakijs me opingë (me opingë, ore, për atë vakëf e më therrtë!) po të mos i vinte pengëzë Xha Ndini. Se po t'a paskej lënë punën në dorën e Bushit, këngë pas kënge e dolli pas dollije, aty nxehe, këtu ftohu, e ku je ti, na shpinte tatëpjetë ne Shkumbiu!

I foli Destanit:

— E mor bir, pa na thuaj ç'kemi në ato vilajete, e si të nxori Zoti faqe-bardhë që të vish e të na gëzosh të gjallë të vdekur.

I hapmë vend Destanit aty ku e desh Xha Ndini edhe nisi të na thotë ç'i panë sytë në ato luftra, ku u firos kaqë njerëzi, si nga një anë e nga tjetra.

— Në dyfek të parë kam rënë në Edrenë, se atje na shpunë t'i japim imdat kalasë. Ishim shumë veta nga viset t'ona. Ca shpëtuan, ca u vranë. Na është vranë aty një Shahin nga an' e Ersekës, një Belul nga Skrapari e nga tre veta nga Gora. Aty u firos edhe Suli i Kapos t'onë.

Keq ka qënë gjer mësohet njeriu, pastaj i del frika e s'do t'ja dijë. Na rrihte topi *kamb e bamb!* sa bëhej bota tym e pluhur i gjallë, po neve e duronim se kish bërë embër mylazimi të rrimë fshehur në istikam, si urriqi në dhë. Dasm' e madhe për në zinte si pushonte topi. Yrrja! ahëre bullgari me shapke, syngjatak! E bërtiste, e buçiste në gjuhë të tij, si ulku në Shkurt, që i turren edhe njeriut. Ne e linim të afrohej gjer një të shtëne gur dhe pastaj batëre pas batëre e kositnim si kositet bari, sa mbushej vendi plot kokë pa shapka e shapka pa kokë. E rënkoni e lebetiteshin të plagosurit në atë gjuhë të ngatëruar, si mos më keq. Po lufta luftë: bjeri t'i bjemë gjer na nxehej dyfegu e s'mbahej nër duar. E rralloheshin bullgarët si rrallohet fleta në Listopati. Yrrja! pastaj të tjerë bullgarë me yxhym e me ato burë *ta-ta-ta!* e me të bërtitur, si mos o Zot. Edhe neve sbras e vraj nga togu.

— Hej, Zot, hej! — bënte Xha Ndini, i mahnitur fort.

— Po vetëm se ay qënkej i shumë si mizë o s'mbarohej dot. Kur afrohej brazda-brazda sa më s'kish punë dyfegu, neve i hithnim kumbaratë sa na hanë krahu edhe pastaj syngjatak, *yxhym!* jashtë istikamit, grykë më grykë. E na nxehej gjaku sa na dukej vdekja si asgjë. Binte njeriu aty pranë, vdiste, edhe ti s'deshe t'ja dinje fare.

Lëmë e të vranit!

Kasapanë e shkua kasapanë!

Kudo që shkelnje: gjak, armë e shapke e gjallë.

Kam parë me syt' e mija një bullgar sa një katallan, çingël i zi, i thatë si

yxhyer me miza që na u lëshua syngjatak, nga e dhattha, kur aty përpara *yxhym!* të tjerë. Ja, sikur e kam e tashi në sy atë syngjin e ndritur e ata sy të skuqur, si të bollës. A nuk i ka dalë përpara, pa pritur, një mylazim me një kordhë në dorë, a nuk ja ka ruskosur kokën me një të hequr si e pret kosa barë, a nuk m'u rrुकulye nëpër tokë kjo kok' e prerë me gjith atë shapke bojë vaji e me këta sy të hapur si në të gjallë. Kështu ngjau, po trupi pa krye bëri e dy-tri cape, me dyfeg në dorë e me gjak si mburimi, gjer u shemb pastaj përmbyss m'at'anë nesh.

Pranë meje m'a kanë shpuar me thikë Sulin e Kapos.

Tri herë na nxuar nga istikamet, tri herë i nxuarmë e sikush mbeti pastaj në vend të vet: as ata një pëllëmbë, as në një çepirok.

Po të vranë e të therrur, sa të duash.

Tërë natën e natës rënkonte për një pikë ujë ky njeri i plagosur, i nderë ku s'ta merr mendja. Vinte pastaj do-një vesë shi, që u ftohte plagët, edhe pushonin së rënkuari se vdisnin.

Të nesërmen pa gëdhirë mirë, niste prapë dasma e valonte topi *bu e bu!* I përgjigjej yni mbi kryet t'ona.

Edhe prapë yxhym e të vranë sa të duash.

Si mizë o shojt njeriu, si mizë, e gjith si kush të tijnë.

E liga e të ligave ka qënë kur niste e binte erë kërmë njeriu. Se s'paska gjë në botë m'e keqe se këрма. Ne vuna hundën në dhë si urriqi, vetëm e vetëm të shpëtojmë nga era...

— Gëzuar, o miq, e mirë na arthtë, ja u paça hua për gëzim — foli Kapllan Aga me kupë në dorë — të shkuaat, ore, të haruarat. Zoti na dhëntë të mirat!

— E ore Rrapo i mjerë, të paskeshim qënë në atje s'kish kush t'a pijë dollinë tashi.

— Ik more, sa vé ré edhe ti, po dy duar për një kohë janë. A kemi vdekje? Si këtu, si atje një është. A s'e kam mirë ore?

— Mir'po atje na mbetka njeriu e pa kokë. A e pe si u rrëkëllye koka si kungull? — foli dikush pranë meje.

— Ja, ajo kokë më s'pi raki e më s'i thërret goja yxhym.

Zjarri ish i math edhe avulli i robave të lagura ngrihej përpjetë shtëllunga-shtëllunga.

— E si na dole, o bir-o Destan, nga kjo dasmë? — pyeti Xha Ndini.

— Ne lëtuam sa me munt, o Xhaxha, edhe e mbajtmë mirë, po puna u prish më tjetër anë.

Pa kemi vojtur për bukë e për ujë, si mos o Zot. Po më e keqja nga të gjitha qënke kur s'paskë xhepane. E ruanim plumbin si syt' e ballit, të mos vejë bosh. Kur na mbaroshin fyshekët e vinim shpirtin në majë të thikës a në kondak të dyfegut edhe bjeri t'i bjemë si me qent' e stanit.

Po kështu si ishim, vendin e mbajtmë.

U dha pastaj urdhër që lart t'a lëmë vendin e na nxuar aty pranë Stambollit.

Ndenja sa ndenja në ato vise gjer më thirri një ditë mylazimi, më dha një nishan e më tha:

— Ti çvishu e shko në vatan t'ënd, se po të bëhet më vete. Në do luftë më, atje do kesh sa të duash.

Pas darke — e ç'darkë!, për dyzet veta e jo për dymbëdhjetë sa ishim ne — si na shtinë të lajmë duart, Kapllan Aga na ka hedhur nga shtat' a tetë e igare për shoq e pastaj është sheshuar e na ka pyetur...

Buka mekatore

(Vijon nga faqja 6)

me zhurmë të madhe, pa pritur të çelej dera...

Zonjusha Martha ngrit dhe me nxitim u sul nga oda në dyqan, ku kishin hyrë dy burra. Njëri ishte një djalosh me llullë duhani në gojë; e shihtë për herë të parë. Tjetri ishte artisti.

Fytyrën e kishte të kuqe, spec për inatit dhe kapella i kishte këçyer përpjetë sa i anonte mbi gropën e qafës, kurse flokët i kishin dalë jashtë si kreshtë. Me grushtet të mbyllur i kërcënohej Miss Marthës. Po, Miss Marthës, dhe me tërbim!

— ?!

— *Dummkopf!* — e shante si i marrë dhe pastaj: — *Tausendmal!* — dhe fjalë të tjera fyqëse në gjuhën gjermanishtë...

Djaloshi përpiquej t'a xhvatte e t'a nxirrte përjashta.

— Jo, s'dua t'ik, — përgjigjej i pezmatuar — përpara se t'ia kem thënë të gjitha!

Rrihte grushtat mbi tryezën e Miss Marthës.

— Më more më qafë — i bërtiste me ankim, me sy të zgurdulluar që dukeshin sikur lëshonin flagë që prapa syzavet. — Po t'a thom copë, paska qënë dosë intrigante dhe unë s'të dinja!

Miss Martha nga tmorri që prapëur dhe ngurrosur, me një dorë të mbështetur pas raftevet dhe tjetrën të vënë mbi bluzën e mëndafshhtë me pika të kaltërta. Djaloshi e mori shokun dhe e hoqi për palltoje, me pahir.

— Eja t'ikim — i thoshte ay — mjaft u shave kështu. Është turp...

E nxori, si ndonjë të debur, përjashta portës, e zbriti në trotuar dhe vetë u këthye prapë në furrë.

Martha s'kishte lojtur nga vëndi.

— Kujtoj se është nevoja të t'a spiegoj, Zonjushë — tha duke dashur t'a qetësonte pak — shkaku e kësaj shamate. Zotnija quhet Blumberger, është disenjator planesh arkitekture. Jemi bashkë në një Zyrë. Kishte tre munj që punonte pa-reshtur planin e një tregu të ri të qytetit. Mendonte të merrte pjesë në konkursin e shpallur me çmime. Pikërisht dje i dha fund vizatimit të vijave me ngjyrë. Si mund t'a dijshe, një disenjator në krye i bën të gjitha vijat e një plani me kalem. Mbasi e plotëson krejt planin duke hequr me bojë vijat definitive sipër atyre të kalemit me një penë të posaçme, i prish të parat me llastikë dhe më vonë me tul buke bajate. Sepse tuli i bukës, i vështjellë si topa të vegjel sa një zar prej atyre që lozin fëmijët, është më i sakti për t'a pastruar kartën prej shenjave të kalemit. Për t'a kryer këtë punë Z. Blumberger e ka pasë blerë bukën bajate gjithëmonë këtu. Mirë po sot, si e kupton dhe vetë, me atë t'uruar tëdymë... e rrënoje fare! Dua të them se projekti Blumberger tashmë s'ka asnjë vlerë sepse prej gjalpiti është bërë si ato kartat e vajosura me të cilat pregatiten qeskat e ushqimit për udhëtarë. Blumberger u zemrua më shumë se i ha zemra mos ia ke bërë me paramendim, apo e shtyrë nga ata që kanë interes të fitojnë konkursin... duke e bojkotuar atë.

Miss Martha, e dëshpëruar dhe e penduar si ishte, hyri brenda n'odën e saj, xhveshi bluzën e mëndafshhtë me pika të kaltërta dhe veshi prapë robashkën kaferenge që mbante më parë. Pastaj e mori grraçin e *malhemit* me fara ftoj e sodë borati dhe që nga dritarja e derdhi në teneqenë e plehravet.

(Përkëthyer nga origjinali).

KOÇO SEMINI

AFERDITA

LETËRSI FRENËGE

E MILE VERHAEREN lindi në Saint-Armand, afër qytetit Anverse, më 1855 dhe vdiq në vitin 1916. Me gjithë se është me origjinë belge ai i përket letërsisë frënge duke qënë gjuhë frënge, gjuhë e artit të tij.

Por temat e poezisë së tij janë, më të shumtat, tipikisht flamande, e në mendimin e tij ka diçka gjermane që dominon imagjinatën e tij. Dy volumet e parë të Verhaeren-it: *Les Flamandes* (Flamandët) që doli në dritë më 1883 dhe *Les Moines* (Përfytyrime) - 1885 - tregojnë qartas në përfytyrime të gjalla, të dy shpirtat e Flandrës: Sensualitetin e Mistikën. E nga ana tjetër ai kthehet me tokën e vet duke u përpjekur të shprehë kënaqësinë e vetmisë së alucinacionit e duke ekzaltuar herojtë luftëtarë të legjendës e të historisë (Shih. *Toute la Flandre*, 1904-1920).

Por Verhaeren nuk është vetëm kaq. Afër Verhaeren-it regional-dekriptiv e epik — qendron lartër Verhaeren-i lirik që këndon me një zotësi të shënuar

dhimbjet e tij të pa-mëshirta siç e shohin në veprat e tij: « Mbrëmjet », « Përmbyset », « Shandani e zinj » që dulla nga vitet 1887-1890; ai këndon, gjithashtu, ëmbëlshinë e strehës së tij të kujdesur prej dashurisë si në: « Orët (kastet) e pastra », 1896, besimin e tij në shkencën e në përparimet e saj, dëshirat e tij për reformat shqetore etj. Por poeti belg në shkrimet e tij na tregon përpjekjen që bën ai si njeri e qytetar në mes të tmerrëve të luftës. Vepra e tij të fundit është: « Krahët e kuq të luftës » (Les ailes rouges de la guerre) që doli një vit mbas vdekjes së tij, d.m.th. më 1917. Verhaereni me të drejtë u-krahasua, prej disa kritikëve, me poetin e madh amerikan Walt Whitman (1819-1892); me të vërtetë, nga-ndonjëherë, tek Verhaereni, gjejmë shënime vetjake frike, mistike por që nuk e çojnë aspak dashurinë që ka për jetën. Një poezi e tij e bukur është edhe « Mulliri » që po botojmë këtu poshtë.

R. H.

E. VERHAEREN

MULLIRI

Mulliri po psherëtit, në fund të mbrëmjes
me nga-dalë, në një qiell plot trishtim e mërzi,
kthen'e kthen! coh'e bardhë në mes të gjëndjes
është e lodhur, e dobët e po mban zi.
Dhe n'agim krahët e tij, që po luten,
janë varur e rënë, tani plot dëshpërim
bien n'errësirë e ja po tuten,
po qajnë, pa shih! në natyrën pa gëzim,
d t'ën, dimrit, prej pyjesh rrethuar po flen, ...
rretë janë lodhur prej udhëtimeve plot terr!
Për gjatë drunjëve të zveshur tani po len
zbrazj e rrugës së mjeruar, oh, sa tmerr!
Disa kasolle, rrotull një pellgu ujrash
në një formë harku janë vendosur,
një kandil vaji ndriçon një tok burrash;
një dritë shqet në fytyrat e brengosur,
dhe në fushë anës tallazit që dremit
kto banesa t' shkrete, të mjera, shëkojnë,
me syt' e fellë, nga dritorja që po ndrit,
mullirin plak që jep shpirt' e më s' durojnë! ...

Përkth. Ralf Hasoni

TINGËLLIMET E STINËVET

*Kur mbrëmja sa shënon dhe përmbi male
Del hën' margaritarja si mikeshë,
E gjithë krahinës s' onë i buzëqeshë,
Një mall më përtërthet mengadale ...*

*Më ngjan sikur tej gardhit mijra fjalë
Më pëshpërit dhe sot ajo bareshë,
Që më ish dikur në zëmër mbretëreshë:
Pa shpirtin m'a pushton një mall i valë ...*

*Ne loznim ndënë lis dhe dy shtëpira
I patem ngrehur pranë më përpara,
Me lule-trëndelina, plot stolira ...*

*Dhe gjer sa lisi shkundi flet' e fryu,
Ne lozëm si ty shoqe të pandara ...
Por erdhi Dimr' i zi e na mbërdhëu! ...*

Myzafer Xhaxhio

MITURISË

*Nëpër brigje ishim ritur, në burime pinim ujë,
nëpër zalle ne këndonim, në lendina kur vraponim,
ishte koh' e miturisë, ca me këngë e ca me kujë
shtynim ditët, shtynim motin, qanim qeshnim dhe këndonim ...*

*Ne këndonim nër aglime, i a thoshim në përëndime,
këmbët t'ona qenë mësuar, breg më breg e shtigj m' shtigje
zall më zall aty tek proji, dhe në fund të bahçes s' ime
tek burimi i kulluar, fush' më fush' e brigj më brigje ...*

*Këmbët t'ona lakuriqe, trupi shkret me leckë veshur,
hallë s' kishim, lot të rall, ndaj këndonim në lendina
dilin motrat mu të bregu, dhe na thritnin duke qeshur,
ne s' dëgjonim ato fjalë, po kërkonim trëndelina ...*

*Në një vjeshtë të nxiruar ika mora aratinë,
lashë shokë, lashë brigje, lashë pyllin e verdhë,
lashë gurë e lashë vatër, e shkretova o! shtëpinë,
miturija ishte tretur, unë isha i mërguar ...*

*Këngët t'ona që kënduam, psherëttmat që lëshuam,
si fëmijë nëpër fushat, do të jenë tingëllime,
do të kujtojnë oh! një jetë, keq e mirë që ka'uam ...
nëpër brigje, nëpër fusha, në prak të shtëpisë s' ime ...*

Tanush Ismailati

POEMA NË PROZË

NDERTOVA NJE PALLAT

Ndërtova një pallat me copat e zemrës s'ime të dërrmuar. Një pallat të mbyllur e të heshtur ku nuk hynë këmbë njeriu. Pikturova faqet e tij me pandën e imagjinatës s'ime e me bojën e gjakut t'im. Ndërtova një pallat dhe vendosa në të fytyrën e sajë.

Dhe tashti si një asket adhuroj në heshtje ikonën t'ime.

MBOLLA NJE TRANDAFIL

Mbolla një trëndafil në kopshtin e zemrës s'ime. Mbolla një trëndafil dhe e rrita me lotë gjaku. Konxhja e tij çeli dhe u hap me petalet e kuqe si ngjyra e lotëve që e vaditën. Por gjëmbat e tij gërvishën fibrat e holla të zemrës s'ime. Prej çarjeve të thella filloj të rrithe një gurrë gjaku. Dhe lulja e kuqe sa vjen e zbukurohet mbrenda zemrës s'ime, sa vjen e zmadhohet. Tashti është gjaku i zemrës s'ime që e vadit.

MOTRES S'IME

Të shoh me syt' e zemrës, o motra ime! Shoh në fytyrën tënde një hije të thellë trishtimi! Shoh syt' e tu si të një fëmije të më qortojnë me shikimin e tyre. Dhe ahëre më kujtohen vuajtjet e tua, o motra ime, o jetime e shkrete! Pastaj më mer malli për ty dhe lotët më rrjedhin nga faqet si pikat e shiut që rrjedhin mbi xhamet e ftohta të dritares.

LOT' I IM

Lot' i im është pikëzimi i ndjenjës s'ime. Lot' i im nxjer të pshehtë e ruajt me aq kujdes me shpirtin t'im. Kur lapsi i pa dukur i kujtimin vizaton rihelin e mëndjes s'ime, lot' i im pasqyron aq bukur vuajtjen t'ime.

NJE MURGESHE

E pashe që ecte me çape të vogla e të shpejta në rrugën e madhe. Pash fytyrën e sajë të venitur nga zjarri i lujtjes. Syt' e saj kishin një shprehje që

do të mallëngjenin dhe një tigër.

O murgeshë e re! Ti që mbart gjithë mëkatet e botës mbi shpirtin t'ënd të dritës. Ti që tretesh në ekstazë përpara Jezuit dhe Marisë, falu edhe për mekatin t'im të çastit. Falu pse kur pashe fytyrën t'ende më shkau zëmra!

TABLO VJESHTE

« Vjeshtë n'natyra dhe vjeshtë në fytyrë t'ona ». MIGJENI.

Natyra është e kthjellët dhe e qetë. Është natyrë vjeshte. E kthjellët si lot i nxehtë i një të riut. E qetë si një shkrete-tirë pa oas. Rrezet rrjedhin nga burimi i tyre të qeshura, si ujët që gurgullon në gushën e një vashe. Një trandafil i vonuar ka çelur në kopsht. Një trandafil me ngjyrë të kuqe si të gjakut. Por është trëndafil vjeshte. Edhe syt' e të riut ndriçojnë me një dritë të çuditëshme. Edhe ata janë pasqyrë vjeshte.

POETIT

« ...ato që ëndërojnë poetët dhe që i realizojnë tregëtarët ».

ALPHONSE DAUDET

Kjo është e vërtetë:

Sa vuajnë poetët e shkrete! Dhe tregëtarët, ata që nuk njohin ndiesit the-rëse dhe emocionet që dhuron jeta, ata që nuk e shohin veç se ftohtësisht dhe e masin me kut., ata janë të lumtur.

Këndo o poet i mjerë: këndo zërin e pa njohur të natyrës, rënien dhe perëndimin e diellit, thellësin e kaltërt të detit, ndriçimin e hyjvet, pluhurin e art të hënës dhe shpirtin e njeriut. Këndo e qaj e qesh me botën tënde vegimtare që do të jet dhe varri yt. Leri të tjerët ata që nuk dinë ç'është dhembja dhe gazi t'a shijojnë (?) anijen e ëndrravet që gjenija jote ka ndërtuar; leri të tjerët të shikojnë vëndet e largëta të botës 'madhe: pyjet e qytetet, lumenjtë e detet, pse ata s'i kuptojnë mshhërsin dhe bukurit që ruajnë. Kënaqu pse ata nuk mund të kuptojnë ato që shohin kurse ti i ëndërron dhe i kupton pa i parë. Ky është ngushëllimi yt, atë që ata e shohin me syt e ballit ti e sheh me syt e zemrës.

NAKUA

TË HUAJT PËR NE

SHQIPERIA ME 1921

Prej JUSTIN GODART, Senator i Francës

KAPITULLI i katërt «Njësimi kombëtar dhe organizimi i vëndit» fillon duke treguar se shpesh është thënë që bashkimi shqiptar është i pa mundur për shkak të tre feve. Po Z. Godart i rrëzon këtë thënie dhe thotë: «E kaluara ka provuar se çdo herë që ka qënë fjala për Atdhe, shqiptarët e të tëra feve kanë qënë të një zëri dhe kanë luftuar krahazi». Dhe, pasi shpjegon organizimin e feve në vëndin t'onë, më tutje vazhdon: «Bindja e jonë është se s'ka asnjë fanatizëm në Shqipëri, që para çdo gjëje shqiptari është shqiptar». Citon pastaj një telegram që antropologu i shquar sviceran, Z. Pittard, i kish dërguar më 29 Gusht 1921 gazetës «Journal de Genève» nga Vlora: «...Vëllazërimi midis myslimanëve, orthodhoksëve dhe katolikëve, për të forcuar gjithnjë më tepër njësimin kombëtar është i shquar (remarquable)». Senatori fisnik i Francës riprodhon dhe një pjesë të një letre që kryeveterani i Shqipërisë, Midhat Frashëri (Lumo Skëndo), ahër kryetar i delegacionit shqiptar në Francë, i kish drejtuar dhe ku i thoshte se Shqipëria nuk është një shtet muhamedan dhe i kujtonte se për një kohë të gjatë kryetar i delegacionit shqiptar në Paris kishte qënë ipeshkvi i Leshës Imzot Bumçi dhe se delegacioni shqiptar në Genëve që përbërë prej të krishterësh dhe kryetari që Imzot Fan Noli; kryetari i Parlamentit në Shqipëri ishte Z. Pandeli Evangjeli etj. etj.

Pas sa u tha më sipër Z. Godart flet për organizimin e vëndit, ahër me tetë prefektura dhe 30 nënprefektura. Dëftën buxhetin shqiptar të vitit 1921. Kallxon për shkollat, glyqet, tregëtinë etj.

Kapitulli e pestë «Coptimi i Shqipërisë prej fuqive të mëdha» Zoti Godart e fillon duke thënë se historia e mbrëndëshme e Shqipërisë është krejt një nder për popullin e saj që, në konditë të këqija, mundi të shpëtojë kombësinë dhe një pjesë t'Atdheut, ndërsa historia e jashtëme, ashtu siç e përshkruajnë aktet diplomatike, është e poshtër dhe përfaqë të zezë për fuqitë e mëdha.

Kur bota ishte në luftë për të mbrojtur lirinë, Shqipëria u coptua nga traktatet e fehehta dhe krahina të tëra, vënd dhe njers, i ofrobeshin Qeverrive për t'i tërhequr në luftë. Shqipëria, kundra principeve të së drejtës, kundra premtimeve dhe deklarave të Wilson-it, gjer në fund të vitit 1921 u përdor nga diplomatët si monedhe shkëmbimi, duke e konsideruar të pa zonjën të vetqeverrisset dhe si një vënd pa rregull, pa disiplinë dhe plot anarshi. Mandati që i jepei Italisë mbi ne më 9 Dhjetor 1919 ishte — gatitumi, se janë termat diplomatike! — për të mirën t'onë!

Dhe këtë i larti Godart numuron atentatet që i u bënë vëndit t'onë nga Italia, Jugosllavia dhe Greqia me komplotitetin më parë t'aliatëve dhe pastaj të konferencës së Paqes.

Traktati i Londrës, 30 Maj 1913, midis Turqisë nga një anë dhe nga ana tjetër Greqisë, Bullgarisë, Malit të Zi dhe Serbisë, përjashtonte Shqipërinë nga tokat e dhëna nga Turqia e mundur dhe ngarkonte Gjermaninë, Austro-Hungarinë, Francën, Anglinë, Italinë dhe Rusinë të kujdeseshin për të rregulluar vitat e kufirit të Shqipërisë dhe për të gjitha çështjet e tjera që na përkisnin.

Në fund të vitit 1912, konferenca ballkanike që qëndronte në Londër, i kishte besuar një mbledhjeje ambasadorësh studimin e çështjes shqiptare. Mbledhja përfundoi për autonominë t'onë. Më 29

korrik 1913 ambasadorët hartonin statutin e Shqipërisë, principatë autonome, asnjansë, administrata dhe financat e të cilës do të kontrolloheshin për dhjetë vjet rjesht prej një komisioni ndërkombëtar i përbërë prej delegatësh të 6 fuqive të mëdha dhe një delegatit t'onë.

Më 8 Gusht 1913 komisioni i caktimit të kufive të jugut mori udhëzimet dhe i dorëzoi vëndimin protokollit të Firences më 17 Dhjetor 1913. Shqipëria kishte, nën mbrojtjen e gjashtë fuqive të mëdha, konshtitutë dhe kufi.

Që në fillim të luftës së madhe Shqipëria, edhe pse s'mori pjesë nga asnjë anë, u konsiderua nga fuqitë që ishin angazhuar t'a mbronin, si një prë për t'u coptuar midis fitonjëseve të luftës.

Pastaj Z. Godart tregon traktatin e fshehtë të Londrës të vitit 1915, ku i premtoben Italisë pjesë nga Atdheu i ynë. Ja dhe dy nenet e këtij traktati të famshëm antinjerëzor:

6) Vlora me të gjithë bregdetin që rrethon gjirin, me ishullin e Sazanit dhe tokën e nevojshme për mbrojtjen e tyre, i jepen Italisë në sovranitet të plotë (prej Vjosë në veri dhe lindje gjer afër Himarës në jugë); 7) Italia, në qoftë se mer Trentino-n dhe Istria-n, simbas artikullit 4, Dalmacinë dhe ishujt Adriatikë simbas artikullit 5, dhe gjirin e Vlorës (art. 6) dhe rezervuar pjesa qëndrore e Shqipërisë për formimin e një shteti të vogël autonom, mysliman i neutralizuar, nuk do të kundërshtoi që tepërica e Shqipërisë së Veriut dhe jugës, në se Anglija Francea dhe Rusia e dëshirojnë, të pjesëtohet midis Malit të Zi, Serbisë dhe Greqisë me konditë që bregdeti, duke filluar prej grykave të Kotorit, përmledhur dhe derdhja e Vjosës në det dhe atë të Himarës gjer në Karaburun të jenë të neutralizuara.

E pajosur me këtë premtime Italia niset për luftë.

Z. Godart vazhdon të tregojë interesimin e presidentit Wilson pranë Italisë për çështjen shqiptare. Po Orlandua tërbigjet i zëmëruar nga konferenca e Paqes në Paris. Kallxon se si Qeverria lidhi një tjetër taktat të fshehtë me Greqinë më 29 Korrik 1919, që që quhet Tittoni-Venizelos, ku Italia i premtonte Greqisë që t'i përkrahë ambicjet e sajë në jugën t'onë me konditë që dhe Greqia të mos kundërshtojë që Italia të mari Vlorën.

Kështu Shqipëria paguante shpenzimet e dorëhapësisë dhe bujarisë (!) evropjane. Më vonë vëndi i ynë kaloi rrezikun t'i nënshtrohet një mdati të trifishtë.

Mirpo fjalën e fundit mbi fatin t'onë e thamë ne vet në Lushnje dhe pastaj në Vlorë. Se kur një popull, sado i vogël qoftë, kur është i bashkuar dhe lufton për një qëllim të vetëm, fatin e tij e cakton ai vet.

Në kapitullin e gjashtë «Shqipëria dhe Italia» Z. Godart tregon se u pa se të tëra nyjet që Italia lidhi për ne në errësirë, u zgjidhën nën dritën e diellit. Pamë se Italia desh të bëjë vegël Qeverrinë e Turhan Pashait, që të mund të vendosej në Shqipëri. Pamë gjithashtu se si Italia zbarkoi dhe pushtoi Vlorën me forca ushtarake të mëdha, të mbështetura dhe nga flota detare e luftës. Dhe dihet se si nacionalistët shqiptarë liran vëndin e tyre. Të gjitha këto, në pikpamje ligjore, nuk i japin më të drejtë Italisë të okupojë as edhe një metro tokë shqiptare as edhe të përzihet në punët e mbrëndëshme. Po pa drejtësjaj më e madhe që do të mbahet mënd në popull nuk është çështje

NE PËR TË HUAJT

MEHMET ALIU

Mehmet Aliu ishte Shqiptar prej Kavalles, ku kishte le e ku kishte zanë vënd i ati Ibrahim Agai, i shpërngulur prej Shqipërie n'atë qytet. Mehmet Aliu, kur erdhi në Misir, që vetëm një Bylykbash, por me mendën e tij të hollë mrrinë me u-ba Pashë i Misirit. Por që të mund ta mbante fuqinë gjithnjë në dorë, i duhej të dëftente mendje të shdervejtë, shkathhtësi e ma së fortit ashpërsi e rrebtësi, që nuk e kishte dëftue përparandej. Turqija e njofti për Pashë, pse nuk kishte ç'më ba tjetër; por Englija kishte shtrimë për anë dredhitë e dinaknit e veta, për me bashkue anmigt e vjetër të saj, Turqit e Memluqët, kundër Mehmet Aliut. Porse më kot, pse Mehmet Aliu i mirrte vesh spicat e torimët e Englezvet kundra sije e nuk rrinte pa punue e pa e forcue pushtetin e vetë me dhuratat e tij të mëdha kishte mundë të bajë me anën e vet shumë njerëz shkallë-naltë të Stambollit; Shqiptarëvet ua lante rrogën rregullisht, që të mos mundën të gjejnë shkak me ngritë krye; Koptëvet, që t'i ketë edhe këta mbas veti, ua lehtësoi pagesat e mëdha, që shtrëngoheshin me i lamë çdo Pashë tjetër të vëndit.

E kështu, me gjithë që Englezët, Turqit e Memluqët mirreshin vesh pa-da ndër vedi për me e rrëzue fuqinë e tij, Mehmet Aliu nuk i la që të bashkohen e ta sillshin në shtek fillin e tyne dhe mundi t'i vejë poshtë njerin mbas tjetrit me radhë. Që nga vjeti 1806 deri më 1811 e lroi Misirin nga Turqit, nga Englezët e nga Memluqët.

Turqit qënë të parët që u erdhi kori. Në Korrik të vjetit 1806 Kapidan Pasha ja mrrinë n'Aleksandri me një flotë. Kishte me vete urdhënin nga Stambolli që Mehmet Aliu të shkulej nga Misiri e të bahet Pashë i Selanikut. Po Mehmet Aliu u-përgjegj që me gëzim kishte me vojtë atje ku e kishin urdhënuar, por ushtria që kishte për të marrë një-mije qese nga rroga e vet nuk e linte kurrëqysh që të nisej. E përnjëmendi se ashtu që puna; sepse porsa u-muerr vesh që Mehmet Alinë kishin me e ngritë

e Vlorës, e eila u rregullua me armë, po mbështetja që Italia i dha Greqisë për zgjerimin në dëm t'onë. Dhe për të rifilluar marëdhëniet midis Shqipërisë dhe Italisë, kjo e fundit duhet të përpigjet që të harrohen shumë gjëra.

Z. Godart kallxon shpirtin luftarak të shqiptarit, i çdo klase qoftë, dhe për luftën e Vlorës thotë se është «mënyra klasike shqiptare. Në gusht të 1921 Shkodra u mbrojt nga Serbët në të tillë mënyrë.

Senatori frances flet më në fund dhe për çështjen e ishullit të Sazanit dhe tregon se komisioni i kufive më 1913, Sazanin e quajti këtë ishull si pjesë integrale e Shqipërisë. Për këtë shkak e lroi dhe Greqia që e kish okupuar më parë.

Kur në fund të Gushtit 1921, Anglija njohu se Gjinokastrat dhe Korça nuk ishin greke, doli në shesh dhe çështja e Sazanit. Dhe këtë Z. Godart shënon se sa zhurmë bëri shtypi italian për këtë çështje. Gazeta «Corriere d'Italia» (duke harruar natyrisht se në protokollin e Firence-s bënte pjesë dhe Italia) harriti të thotë budallallëkun se Sazani «s'është tokë shqiptare».

Mirpo konferenca e Ambasadorëve që caktoi definitivishtë (natyrisht pas qejfit të saj dhe jo me drejtësi) kufitë Shqipërisë, nuk bëri asnjë rektifikim mbi vijat e eaktuara më 1913, kështu që Sazani është tokë shqiptare.

MANUSH PESHKEPIA

nga Misiri, shtatdhjetë oficerë Shqiptarë banë be ke Korani që kurrësi nuk kishin me e lanë t'ikte, e të tanë mbas një zakoni të vjetër shkuen përposh një shpate, që u mbante prej dy ma të mëdhejvet nga ata tue dëftue kështu se i-shin gati me vuetë çdo send, veç Mehmet Aliu të mos ikte nga Misiri. Ik prej asaj, edhe polemë i Kajërit zu të lëviate për punën e të ikunit të Pashës; edhe Shehët e Ulemajt e parsija tjetër e vëndit i çuen një shkresë Portës së lartë për me kërkuë që të mos ngrihej Mehmet Aliu; mbë tjetër anë, edhe Bajlozi i Francës në Stamboll, u-rrekte edhe ai për kët punë. Tek e vona, kjo e ardhë-mja e Kapidan Pashës nuk je punë që ta shkulte Mehmet Alinë prej vëndit; e prashtu i derguemi i Sulitanit, si muer prej Mehmet Aliut një dhuuti prej katër mijë qesesh, të cilat u-paguen prej polemët të kryeqytetit, u-nis nga Aleksandrija më 2 të Shkurtit 1806 e nuk u-kthye ma.

Së mbrami u erdhi radha Memluqëvevet. Të parën ditë të Marsit 1811, i biri i Mehmet Aliut Tosun, mbas zakonisht do të ngjiste shpatën zyrtarisht, e mba-sandej do të nisej për luftë kundër disa fiseve t'Arabisë, që kishin ngritë krye. Kremtimi do të bahej në fushë të Kobet-El-Azabit. U-thërritën edhe Memluqët, e katërqind nga këta të veshun me petkat ma të bukura e me armat ma të shkëlqyeshme erdhën e hynë mbrenda në fortesët të Kajërit. Pasha po priste në sallën e madhe të Divanit, e kur hynë mbrenda, i priti me nder të math e urdhënoi t'u nxjerrin kafe. Mandej u-ngrit bashkë me këta që të vejnë në fushët të përmëndun, ku do të bahej ceremonija. Përpara shkante një tufë ushtarësh prej Turqish, Jenicerësh; mbas këtyneve vijshin Memluqët e mbas Memluqëvevet vijshin disa ushtarë të tjerë; Mehmet Aliu vinte i sprasmi i rrethuem prej Shehëvevet e prej oficerëvevet të mëdhej. Porsa kishin marrë të përpjetën që shpie te porta e El-Azabit, kur u-ndëgjue krisma e një topi. Përnjherë Shqiptarët, që ishin fshehtë mbas urdhënit të Mehmet Aliut nëpër ata gurë e po pritshin shenjën, u ranë shpejt Memluqëvevet. Këta, kah e panë mbyllë portën e El-Azabit, u-drodhën prapa, por u-gjindën në ball të Shqiptarëvevet që kishin pas, e kështu në mes dy zjarresh, sado që dhanë me ba qëndresë, por u-korrën të tanë; nga kufomat e tyne ua muerën mbasandaj armat e çdo gja tjetër të çmueshme që kishin me vete. Vetëm një nga Memluqët mundi me shpëtue e me kalin e tij prej së nalti të kalasë ra poshtë, ku u-vra, po mbas disave thohet që ra gjallë e iku. Mehmet Aliu ishte kthye e po rrinte në një sallë të Divanit tue pritë të mirrte vesh fundin. Një mjek Gjenovez i u-afue Pashës e i tha: «Ja një ditë e bukur për Naltësinë t'ande!». Atbotë, pa i u-përgjegjë gja, kërkoi një ujë e piti mjaft. Mb'at çast, mbas kësaj vroje vendasit e Kajërit bashkë me Shqiptarët zunë me placqitë shtëpifaj e të vramunve, e nëpër vëndet e tjerë të Misirit u-therën ma se njëmijë Memluqë.

Këso-doret Mehmet Aliu nuk u-step së derdhuni edhe gjak për të vu Misirin në getësi e në rregullë. Porsi Petri i Math i Rusisë, me të cilin me të drejtë e kanë krahësue, bani mend, përpara se të punojë për pritimin e vëndit, të qërojë edhe ato ma të voglat fundërrë të kohës së shkueme.

A. XHUVANI

Drejt. Përgj.: VEDAD KOKONA

Shtyp. «LUARASI»

SI E SHOHIM LETERSINË SHQIPE

Gjuha është shprehja e parë e kombësisë.

Ca më shumë: mundet të shuhet se shumica e kombeve janë më fort unitete gjuhësore edhe kulturele se sa unitete rasiiale — sepse brenda tyre ngjan të jenë tretur kombësi të ndryshme, dyke lënë gjuhën e vjetër për të renë. E mirë, e keqe, kjo përzjerje, është një realitet.

Përmjet gjuhës një popull çqohet nga popujt e tjerë, përmjet saj lith brezat verigë pas verige, përmjet saj shpreh ndjenjat e veta.

Lidhja përmjet brezave bëhet më e fortë kur gjuha është e shkrojtur. Sepse shkrimi rruan thesarin e ndjenjave të së kaluarës dhe lejon punimin e zhvillimin e gjuhës.

Shkrimi është një nga vepërimet më fisnike të njeriut, një shërbesë e shenjtë në altarin e kombit.

Përmjet shkrimit ay i flet botës së sotme dhe shekujve që vijnë, përmjet tij ringjall jetën e së kaluarës përmjet tij pasqyrohet shpirti i kombit.

Të jesh shkrimtar do të thotë të ndjesh shumë dhe t'i shprehësh këto ndjenja me shkrim.

Kur ti ndjen si ndjen kombi edhe shkruan si flet kombi — ata më të mirë e kombit! — atëherë je shkrimtar i kombit.

Jo, ç'do njeri munt të quhet shkrimtar, po vetëm ay që është lindur shkrimtar. Shkrimtari zhvillohet, pa fjalë, në qenarin e shoqërisë, po brumin e parë e mban nga lindja.

Shkrimtari është përfaqësuesi më i aftë i kombit nër kombe të tjerë.

Qysh e shohim në shvillimin e letërsisë shqipe?

Ja se qysh:

— Jemi njerës, pra në shkrimet t'ona do pasqyrohet më parë njeriu. Dhe kur themi «njeri» kuptojmë anët pozitive të tij, virtutet e tij.

— Jemi shqiptarë, pra në shkrimet t'ona do pasqyrohet më parë nga ç'do tjetër njeriu shqiptar, kombi vetë — ay që ish, që është e që do jetë.

Qysh e kuptojmë në patriotizmin?

Shkrimi e shvillimi i gjuhës është në vetvete një vepër patriotike. Ata që krijuan e kënduan *Kënga e Doruntinës*, të *Nik Petës*, të *Pal Golemës*, hyjnë në radhën e parë të patriotëve të Shqipërisë.

Për t'u qojtur shkrimtar ose poet kombëtar nuk nevojitet me do e mos shtijzë, dylek a mitrolos.

Mjafton të më shkruash bukur, në gjuhën e pastër të kombit, për vepra e ndjenja fisnike.

Ndjenjë e punë fisnike mbi të cilat duhet shkruar është trimëria e filja për fisin e për tokën, kënga e bilbilit (e filomelës, do t'i theshin ata të lashtët) dashuria e trimut për vashën, e vashës për trimin; drita e hënës, valët e liqerit, pika e lotit që shkrep në beben e syrit.

Gjuha e një kombi s'munt të përdoret kundër kombit. Sepse ay

që ndjen bukuritë e saj s'ka se qysh mos ndjejë edhe ndjenjat e kombit.

Shkrimtari i cili, si thamë, pasqyron sensibilitetin e kombit e që mban brenda tij një dhuratë kaqë të naltë, s'munt të jetë tradhëtor i kombit, njëkohësisht vrasës e vetëvrasës.

Në qoftë se e bën këtë e në qoftë se talenti i tij — shkëndija hyjnore — fiket edhe ay bëhet jatak i armikut kundër kombit, meriton dënimin më të rreptë. Dhe dënimi më i rreptë nuk është vrasja a presja, si munt të kujtojë do-nji shpirt-xhelat, po mallkimi.

Mallkuar qoftë, do thotë kombi vetë, mallkuar qoftë ay që më pat njohur e ndjerë më mirë se çdo tjetër e që më pat tradhëtuar!

Kaqë mjafton.

Cili duhet të jetë qëndrimi i shkrimtarit kundrejt fesë?

Dëgjoni:

Kombësia në raport me fenë është si lënda në raport me trajtën.

Një popull munt të veshë, gjatë historisë, nga pikëpamja fetare, trajta të ndryshme, suksesive ose paralele si munt të vesh edhe roba të ndryshme.

Për hatrin e trajtës, të veshjes e gveshjes (se njëri heq kapellën e tjetri s'bat këpucët kur i lutet Zotit...) e nuk do ndahemi vëlla me vëlla!

Shkrimtari duhet t'i afrojë njerëzit, jo t'i ndajë. Më parë njerëzit e kombit të tij, pastaj komb me komb. Kuptohet vetiu: bashkim e kuptim në caqet e të drejtave të sikujt!

Ky është mendimi ynë.

Dhe në vijën e këtij mendimi kemi për të shkelur nat e ditë.

Dëshmojmë se jemi veriga në zinxhirin e brezave. Jeta nuk fillon në ne, as mbaron (mos e mbaron (mos e dhëntë Zoti!) me ne. Kemi gjetur gjyrmë nga të parët e do t'i lemë pas.

Nuk mundim të pasqyrojmë sensibilitetin — ndjesinë për që është e bukur, e pastër, e mirë — e një kombi pa përfshirë sensibilitetin e brezave të kaluara.

Me qënë se në të kaluarën e lark me gjuha e jonë nuk ka qënë e shkruar nuk kemi veçse të pakta gjyrmë, fragmentare, të kohës së lashtë.

Në kryen e këtyre pak fragmentave qëndrojnë prallat, gojë-dhënat e sidomos këngët, veçanërisht

ato të arbëreshëve. Do zgjedhëm syresh — si pas mundësive t'ona, mundësive t'ona dallonjëse — pjesën që përfaqëson me të vërtetë shpirtin e kombit, si çelës për të hyrë në botën e së kaluarës. Këtë shpirt e përfaqësojnë këngët e *Vashës* (që u bë «dhreizë e bardhë») edhe të *Trimit* (që u bë «qipariz»),

Doruntinat, *Garentinat*, *Kostandi nët*, *Nik Petat*, *Pal Golemën e lavo-sur*, *Katarinat* e të tjera të gjith atij brumi. Brenda tyre so-se rron vetë fryma shqiptare e lashtë, gjyshët e stërgjyshët kreshnikë, mbassi aluvionet e huaja janë të pakta edhe s'kanë prishur esencën shqiptare të lëndës e të trajtës.

Në shoshitjen e lëndës folkloristike do hedhëm tej atë prodhim të bastarduar — si ndjenjë e trajtë — të burgjezisë së qyteteve të mezit e të veriut ku bukurija e vashës është zëvendësuar me faqetabaknë e dylberit.

Pra në gjithë veprimtarinë t'ona letrare — vjershë e prozë — do pasqyrojmë njerinë përgjithësisht, njerinë shqiptarë veçanërisht. Të sotmin e të përherëshim.

Sa i përket arit të rrëlimit, gjer të vijnë pas nesh më të mirët, do përpiqemi të japim fragmente nga afreska e madhe e jetës shqiptare, dyke u rënë pas vragave që hapnë *Faik Konica* (Martesa e *Skënderbeut*, *Mrika*, etj.) *Lumo Skënderua* (Hi dhe shpuzë). Nesër munt të vijë dikush — dhe lipset të vijë — të hapë më me kuxim palët e kohës për të na dhënë romanin historik, dramën historike, në kuptimin e vërtetë të fjalës dhe jo në trajtat e zbëta të deritanishme.

Një fushë e gjërë punimi është e mbetet ajo e zhvillimit të themës si pas pikëpamjes shoqërore dhe politike. Në se këtë deritani nuk e ka lejuar kuadri shqiptar, e ka për të lejuar nesër. Në mënyrë fragmentare munt të vepërohet edhe sot.

Me këtë rast gjykojmë se do ish mirë që donjë shkrimtar të mendohet mbi një lloj trilogjije të jetës shqiptare moderne me dy fillime simetrike dhe ja se qysh:

1. Viti 1906, 1907, 1908. Përpjekjet e fundit turke edhe Xhon-turke për të shtruar Shqipërinë. Perludha e romantizmit shqiptar. Njerës me mjekër nër male (Mihel Gramenua me shokë) Këndohet «Për Mëmëdhenë».

Viti 1913, Shqipëri! Shqiptarë që s'e njohën veten shqiptar. Wied-i, Thomson-i. Vala e luftës, Vlorë, Lushnjë, Avni, Parlament!

2. Viti 1924 Qershor; Viti 1924, Dhjetor! Bajrami; varre; litare qetë-

DIE DHE SOT

E Vërteta

Problemi kryesor i Shoqërisë Shqiptare është in o anca që eundon në popull, analfabetizmi. Si shpjegohet, që sot në shekullin ku jetojmë, shumica e madhe e një populli të jetë analfabete? Ç'është bërë, prej 1912 e t'hu, sidomos në kohën e pamvarësisë, për zgjimin mëndor të popullit me anën e shkollës? Janë pyetje me vënd që shqiptohen nga kushdo, e sidomos prej atyreve që kanë pak a shumë dijeni për lëvizjen mëndore të botës së jashtme.

Përgjigja e pyetjes së parë që, në vet-vehte, është bërë sa herë shkak bisedash dhe polemikash nër shkrime dhe botime të përkohëshme, qëndron, sot më tepër se kurrë, boshti kryesor rreth të cilit vërvitet realiteti i pozitës së inférieure në barazim me botën e huaj. Dhe ky realitet që kryen detyrën e tij kundrejt gjëndjes dhe stabilitetit t'onë si Shtet, në lidhje me ç'ka munt të quhet për në «sigurimi i s'arthmes» është tepërt të theksohet, sepse kuptohet vetvetiu që arma e parë improjtëse është thesari spiritual të cilin e zotërojmë brënda kufive t'anë.

Sa për pyetjen e dytë, është e udhës, të vëmë në dukje ata elementa që, në sajë të cilësive dhe të pozitës së tyre shoqërore në

(Vijon në faqen 4)

si. «Penetrazione pacifica», Kryengritje e represione Viti 1928 «Penetrazione forzosa»...

Krizë e pallate, ar e gjak. Preliminari ethiopik. E Premtja e zezë. Të rinjtë kërkojnë armë. — Pleqtë trashëtojnë!

3. Viti 1939. Histerija fashiste. Tanket. Apatat e flamurit. Këmishë-zinj e shpirt korbë: Parakalojnë komendatorat! «Shqipëria në zëmërën t'ime», Ngrihi shokë!

Në male, si më 1908 «Për Mëmëdhenë», për Mëmëdhenë, Triumfi i gjakut kundrejt arit.

Pra simetri e gjith asaj kënge, simetri e gjithatij ideali (për Liri!) që nuk shuhet kurrë.

Përbrenda këtyre dy kulmeve: trimëri, dashuri, urrytje, kompromisa, pallate, vjedhje, tradhëti, mundës, të mundur...

Të na falën lëcitësit për këtë paranthezë e cila rreh t'i bëjë të prekshëm mendimet t'ona mbi shvillimin el etërsis shqipe.

Po kritika?

Po t'ishim kritikë të vërtetë (jo dilentata, si jemi ose çun, si ay tjetri) nuk do të na mjaftonin tri jetë bashkë për të shqyrtuar atë pak lëndë letrare që kemi — që nga kënga popullore e gjer në prodhimin i librës. Sepse kritikën duhet t'a kuptojmë jo si spekulacion abstrakt ose si donjë parafrazim croce-ian, po thjesht, me monografi letrare, me komentime, me vëzhgime biografike edhe bibliografike.

Revista Letrare

NË KËTË NUMËR

Revista Letrare
P. Ç.

Ziaudin Kodra

Tahir Disdari

Vedat Kokona

Fan Noli

Rrem Vogli

Hamlet i Shqipes

Sterjo Spasse

Elin Pellin

Vexhi Buharaja

M. A. R. Xhamiu

A. Burnazian

Jukas

Kuteli-Kokona-Hakiu

Faik Konica

K. Moisi

Malum Dudumi

Bufi i Kërnetës

Si e shohim Letërsinë Shqipe

E vërteta

Kanga popullore e dasmës

Kanga e Mujo Osman Marinajt

Diku

Moisiu në mal

Meremja

Ha, ha, ha...

Elin Pellin

N'atë jetë (përkth. St. Sp.)

Xhamiu

Beharistani (shqip. V. B.)

Shkollat Letrare

Lundëtarë

Poema Shqiptare

Patrik Nifoni

J. Swire

Revista Xanxare

Hosht autor

FOLKLORA E JONE

KANGA POPULLORE E DASMES

(Vijon nga Numuri i kaluem)

Ndërkat vjen dhandri i rrethuem prej një turme burrash e grashë, i shoqeruem prej dy perejellash; por kur mbijmë ke shkijm i derës së shtëpisë së nuses e gjejmë derën të mbyllun dhe shtërgohen të ndalohen. Të dy palët, grate nga mbrenda, krushqit nga jashtë, tue ëmbetë për ca kohë të ndamë nga dera e mbyllun, i a presin njëri tjetrit me kangë. Burrat nga jashtë tregojnë qetesimin e tyre për te mbaruem punë shpejt mbasi kanë edhe dhandrin me vehte, i cili është plot me atë turp të zakonshëm që provojnë të gjithë dhandurët në këtë rast; prandaj ata i drejtohen nuses me të butë, tue e quejtë dallëndyshe me zverk të bardhë, ashtu si ndodh gjithmonë nëpër kanget popullore, ku nusja është thellanzë, kumuri, dallëndyshe, sorkadhe etj.

Burra nga jashtë:

Dallëndyshe zerk-bardhe,
Gape shpejt e m'u buthto, (17)
Se me t'ert'hari mbë derë
Trukullisën tit pergunjet, (18)

Gratë nga mbrenda, që kërkojnë të përgatiten mirë për të vonuerun pak përjashta derës se mbyllun:

Kjeti shokë, se është e zene,
Kemi shkijentëzët (19) ndë finje,
Kemi bukezet te furri

Sa t'i nciërim e prana rien.

Burrat që parashohin se dera ka për t'u hapun shpejt i drejtohen dhandrit për t'i dhanun zembër n'atë çast plot përshtypje për të, çasti kur ai do të ndodhet për të parën herë përpara shoqes së jetës së tij, përpara njerëzve të saj; janë gaste në të cilat vetëm një faqe forti mik i dalin djersë të ftohta. Këtu kemi një dy penelata te bukura të poetit analfabet shqiptar: Faget si mollë, damka-damka të kuqe, dhe mezin si purtekez, të holle, të përdredhun:

Burrat nga jashtë:

Po ti zot e dhënderith,
Mos m'ec ti tremburith,
Se ngë vete të lufstosh,
Po me vete te rrëmpesh
Atë vashëzën gadhiarë,
Atë fakte mollëzin,
Atë mes purtekezën,
Plot forë përpara nga.

Gratë nga mbrenda e shohin se nuk mund t'a shjasin ma punën; prandaj i japin lamtëmirën e fundit tue i drejtum fjalët e urimit më të këndshme për dëshirat e një nuses: i urojnë bukurinë dhe shkëlqimin e diellit të mëngjezit me të cilat të dehi dhenëderin e ri; i urojnë pastërtinë, bujarinë, kthjelltësinë e shpirtit ashtu si asht vena neper gota; e ftojnë që të niset mbasi për atë ka mbarue më jeta pa kujdesje, pa përgjegjësinë ashtu si ka qënë deri me sot kur ishte vajzë:

Gratë nga mbrenda:

Porsi hera t'ert' e nusu,
Pash ti hë motera ime,
Porsi dielli kur del,
Porsi vera kjelljevet,
Porsi buka ndë mësallët,
Nisu, e lhumia motëra ime,
Njota jashtë të mbullëhet, (20)
Jashtë e gjithë jeta e huaj,
Si pëllumbe e kjellëvet,
Me mallin e zotit t'ënd
E lhumia dhe nën shiut.

Në një krisëm pushkesh, që sbrazin, mbas një shenji të dhanun, kangëtorët, dera e shtyeze hapet dhe me dhandrin hyjnë të parët të dy perejellësit; bajnë sikur e marrin me zort për dore nusen, që e gjejmë të mbulume me duvakun,

talun mbi thron, në mes të shoqëve të saja dhe të kangëtorëve. Tashti ubrima në kulminacionin e tragjicitetit të dramës, kur shoqet i kujtojnë nuses ndamjen nga ato vetë dhe nga prindët; i kujtojnë që të marrin, për të rrujtë si hajmali, uratën e s'mës e të t'et.

Gratë I:

Mirr ti poka motëra ime, (21)
Mirr nga shoqezet faljim, (22)
Prej shokët e gjithonët,
Mirr uratën e sat ëme,
Mirr uratën e t'it et.

Nusja me gojë të grave të korit e me sytë plot lot u drejtohet prindëvet për t'u kërkuem arsyen që i shtyni t'a largojnë nga shtëpia, ku ajo ka kalue atë vjet t'ambila pakujdesije e pafajsijsje:

Gratë për nusen:

Ce të bera u, mëma ime,
E më nciër ti gjithit tënd,
Gjithit tënd e vatrës sate?

Prindet s'kanë ç'përgjegje t'i japin kësaj pyetje të pa vend e të pa arsyeshme të vajzës, por me zembër të thye me për atë çast, vegse i japin uratën e tyre bashkë me atë të zotit; këtë urate, e ama, si nanë e mirë e shoqëron edhe me një këshillë të fundit: ajo dëshiron që e bija të shkojë mirë me njerzit që do të gjejë në shtëpinë e re, e prandaj duhet që vajza, aty në pragun e shtëpisë së vet, t'i lajë të gjitha zakonet që kishte kur ishte pranë prindëve të vet e të përqafojë ato që do të gjejë në votren e re; e nana që është më e dashatun, më e dhimbëshme, shpreh edhe ajo një dëshirë të saj të naltë e të fundit përpara së bijës sa është vajzë: Ajo kërkon që puna t'i ketë grat, të dukë, ugur, së bijës; ajo dëshiron të shofi të përtrime vehten e sajë në të bijën; dëshiron që emni i saj të përmendet me nder edhe ndër nipa e mbesa te ardhëshëm:

Gratë për prindët:

Pash uratën ti bër,
Si nga na, nga In-Zot
Ljë zakonezit që kë
E më mirr ata që çon (23)
Tek shpia ku vete nuse,
Çe do befsh të paft hje,
Embrat t'anë ndër tu bilj
Te përthënë (24) na beskan ndor.

Nusja del nga shtëpia e mbajtur në majën e gishtave nga dy te rij, përciellsa të gjakut të saj; i vjen mbas dhandri i shoqeruem prej një turme tjetër, prej farefisit. I gjithë kortezhi drejtohet nga kisha

Ruga gjëmon nga kangët e burrave e të grave në formë dialogu, njëri i a pret, tjetri i përgjegjet. Në vargjet që këndojnë vajza krahasohet me thellanzen, të rrembyeme nga petriti, që asht dhandri; simbol i bukur që e gjejmë shpesh ndër poezitë popullore t'onat të dashumisë. Këtu petriti, dhandri, paraqitet i shkathet, i forte, i shpejtë ashtu si është me të vërtetë mashkulli në krahasim me femnën, kurse thellanza, nusja, asht e frigëshme e me sytë plot lot. Petriti është, po, një zok rrembyes, por këtë herë nuk ka rrembyem për të shkyem, jo, ai thellanzën do t'a rrujë me kujdes per vehte:

Burrat:

Këtje lart, këtje për malj
Atje ish një shesh i math
Tek kullotënjn thellëzat;
M'u lëshua këtje një petrit,
Rrempeu më të hëshmen,
E ngrejti per kjellshit.

Gratë:

Se petrit e stra-petrit,
M'e lësho thellëzën:
Njota kek, (25) si e rrempeu,
Ljoteshit bunar gjn.

Burrat:

Ngë e lëshon petritit,
Se m'e do për vetëhene.

Kortezhi hyn në kishë dhe aty pëshojnë me njëherë kangët; mbas ceremonisë që zhvillohet mbrenda dalin nga kisha, dhe çifti, që ka marrë bekimin bashkë me turmën drejtohet për në shtëpi të dhanrit. Kanga shpërthen përsëri. Për çiftin çasti është aty i lumtur sa fantazia e poetit analfabet e vazhdon përfytyrimin e bukur të petritit me thellanzën; petriti, me krahët e tij t'argjenta ka kapur qiellin e përpara lumtenisë së tij edhe malet nuk duhet të jenë një pengesë, por duhet t'i bahen fushë atij fluturimi:

Gratë:

Gapu malj e benu udhë
Të më shkonjë këjo thellëzë
Iraja e kij petrit,
Kij petrit krah-regjent,
Benjin se ata te bien
Foka s'dine ku ata të bien.

Çifti fluturimthi nëpër qiell kërkon vend ku të bije, ku të zajë vend për të ngrehun çerdhen. Doemosdo në shtëpi të prindëve të dhandrit. Atëherë të gjithë dasmorët, burra e gra, kur mbijmë përpara derës së shtëpisë i drejtohen vjehtrës që të dali t'i presi e të shtrojë në rugë sexhadetë më të mira që ka; këtu tregohet edhe autoriteti që do të ketë vjehra, sidomos mbi nusen; e ftojnë që të dali përpara me një brez e t'ia hedhi në qafë çiftit për të treguem se ajo, vjehra, duhet të ketë në dore kontrollin e veprimeve të të rrije:

Burrat:

Bie ndë derë së vjehtrës.

Gjithë bashkë:

Se ti zonjë e shegë e pjekur,
Dil nga dera m'e mbudhepsur, (27)
E m'i ec perparani;
Shtroi mandashra nen këmbë,
Brez art shtiri ndër zerk
E m'i lëth e m'i shtrëngo.

Këtu më kujtohet zakoni i jonë andej kah Dibra; kur hyn nusja në oborr të shtëpisë i del përpara vjehra, i heth nuses një gjel të zgjedhun mbi kokë për t'i treguem se e reja do t'a ketë «gjel mbi koke» plakën në veprimet e saja; pastaj i heth në koke, përmbi duvak, një frë dhe me këtë e terhek nëpër obor deri kë shkalet.

KENGA E TRYEZES ASE E SOFRES

Me të hyemun nusja mbrenda e me të kryeme të zakoneve të rasës, kur vjen koha shtrohet sofa me të gjitha të mirat që ka falë zoti; dasmorët posatulen i a marrin kanges; ata shprehin aty bujarinë e të zotit të dasmës, i cili ka mbushun plot sofrën me bukë, venë, lloj-lloj mishi; sofa i përgjet asaj të një mbreti; dasmorët janë edhe kavaljere të mirë e të njerzishëm; prandaj ata këndojnë edhe bukurinë e fisnikërinë e zonjave për rreth sofrës, ato janë te stolisuna me robat ma të bukura, vathë e xhevahirë të cemesuem; përballë dasmorëve që i u qesh fetyra është nusja e zbehtë dhe plot mejtime sepse qysh asaj dite për të fillon një jetë e re:

Gjithë bashkë:

Kush e bëri triesën!
E bëri buka e vera,
Rruxhi të kukj e murvaziu, (28)
Mish dashi e derri t'egër.

(Vijon në faqen 7)

NGA BRAJA E LIBRUMS

KANGA E MUJO OSMAN MARINAJT

Kjo kange është qujtë prej vjetsharit të njoftun të Krajës, Sylo Can Xhaxhaj, prej katundit Fijan, i cili jeton edhe sot.

I lavduemi dhe njëkohësieht i vajtuemi Mujo Osman Marinaj, ka qënë një atlet në zë dhe i pamujshëm në krejt qeveritarin (governatoratin) e Zetës — që përfshinte Malin e Zi dhe një pjesë të Dalmacisë — në kohën e sundimit jugosllav. Ka fitue e thye rekorde në çfardë akrobacietit dhe atletiket që kanë qënë shvillue në qarkun e qeveritaris; në hudohe të gurit, të diskut, në vrap, në shkapërcimin e dy pëndë qëvet nën zgjedhë, në unot, në rrëm. S'është gjetë kush që t'a rrëzojë për tokë. Me trup ka qënë vigan, dhe sadoqë ka pasë m shum se 2 metra naltësi, trupi i tij ka qënë i përpjestuem.

Një herë në mot, kanë qënë ditët të eaktueme për t'u mbledhë të gjith atletët e qarkut qeveritar të Zetës në një fushëz në majë të malit të Rumis (emni i malit — bjeshkës — më të naltë të Krajës). Në këtë ditë gjithkahje vijshin njerz për të seajritë shvillimet e lojnavet dhe mujtjevet që ndiqeshin me pasion të madh dhe bäheshin objekt bisedash me muez. Mbledhja kryesobesh prej auktoritetevet të qeveritaris, të cilët u ndajshin fituesvet sahata dhe çmime me vlefte të ndryshme, në marrjen e të cilavet — edhe psë i epeshin me zemër të thyeme dhe kurr aq sa e meritonte — dallohesh protagonistit i kësaj kange, Muja. Ky gjigant i Krajës, posë sa u tha sipër, kish qënë edhe trim me fletë, sa i kishin pas drashtë hijen të tănë shkjet e Tivarit. Më në fund exheli i vdekjes i erdh kah s'u mëndonte: vritet prej një kushrinit të vet, për grindje familjare, para gjasht vjetësh dhe në moshën 24 vjeçare.

T. D.

KANGA:

Nji t'marrten prej akshamit,
Than'u vra Muja i Osmanit!
Kjaje Zol, po çka e gjet?
Than'e vrau kushrin'i vet.
Po për ç'pun do ta kët vrà?
Nuk diç gjà kurr s'e kam pà;
Asgjà diç as due me diç,
Por një kang du me ia qit,
Gjith dynjaja me ia kndue
Emri mos me iu harru (1)
Se ka qen një djal'i ri,
S'e ka lën shoqin e tij,
Jo porse n'njikët Opshtin, (2)
Por n'gjith Srëz e Banovin. (3)
Sado tarif me ta bër, (4)
S'e zën bës kush s'e ka pà:
Se aj do t'kët kjën dragu,
Ja se mordia e ka tërbu.
Për at gjithkush muj (5) me diç;
Boll gurin sa e ka qit,
Qysh i vogël qi kje fmi,
Aj kaloj gurin n'Rum, (6)
Çy (7) sa vjet e ka kalu,
S'ia mbante kerku me shkù,
S'shkonte kush sa m'u korit,
Se me të s'mujshin m'e qit.
Qysh (8) e vràn e shkoj n'dhë t'zi,
S'mujm (9) as na m'u njit (10) n'Rumi;
E kena me kjà me plàs,
Ç'far lujet e kena pàs,
Gjith verën rrinte në mal,
E dinin ulej n'Tivàr,
T'gjith i bájshin itibàr;
S'i bájshin përse e doishin,
Por shumica pse e droishin,
Kush e njoft kush e ka pà, (11)
Se shtat plumba m'i pas rà,
(Vijon në faqen 7)

LETTERS I SHQIPE

Ishin kohë dreke kur Dik Seta vënte nga gjyqi.

E kishin dhurur, atë ditë, që nga Kruja si dëshnitar në një padije eku-rorëzim. Për herë të parë vinte në Ti-ranë, në «sheher», siç e quajmë qytetin e math katundarët e Shqipërisë së Mes-me, dhe, për të parën herë në jetën e tij, Dik Seta, sa ishte bërë burrë posh-dhjet vjeç, hynte në një sallë gjyqi.

Kryetari i gjyqit, një zotni i shkuar nga mosha me syze që rinte rëndë-rëndë në një fron të lartë, pasi i kishte pye-tur emërin, moshën, gjendjen e tij civile dhe marrëdhënjet e ndryshme që mund të kishte me palët, Diku, ishte ngritur papandehur në këmbë së bashku me anëtarët e tjerë, kishte bëlëzuar shpejt e shpejt, me dorë të ngritur përpjetë, disa fjalë. Atë çast kishte ngritur dorën edhe Diku i habitur për së tepërmi nga një nderim i tillë. Nuk ishte i zoti të kuptonte aspak se pse t'i bënin një nder-aq të math atij, Dik Seta, një katun-dari të thjeshtë nga malësitë e Krujës, gjithë ata burra të ditur e të mësuar, ata zyrtarë me rëndësi që gjykonin da-vatë e shqiptarëve. Me së fundi, krye-tari e kishte shëkuar drejt në beben e syrit Dikun dhe kishte thënë pak me fortë:

«Për Zotin?»

«Për Zotin!» i ishte betuar Diku, ndonse nuk kishte kuptuar as një fjalë nga ligjërimi i shpejt i kryetarit: ky ishte tosk dhe Diku një krutian, larg njeri nga tjetri si nata me ditën.

Por Diku e kishte marrë me mend se ishte betuar për të thënë të vërtetën dhe vetëm të vërtetën. Edhe ashtu ki-shte bërë. Diku, si fq i afërt që ishte i paditësit, kishte thënë atë që dinte, me fjalë të thjeshta dhe të prera, me një gojëtar i fshatit të zgjuar shqiptar, me bindje të plotë dhe pa djallëzi. As më pak dhe as më shumë. Vetëm aq. Kur mbaroi, me zemër të lehtësuar, Diku zbriti lëvizje të shpejtë shkallëve të gjykatores dhe u-gjend përjashta, në rrugën e gjerë. Me shportën e vezëve në dorë, u-nis.

***

Fete ngadale, me cape të shkurtëra dhe të lehta, nga frika se mos opingat me majë dhe plot gozhda gërvishnin atë udhë të shtruar. Qeleshe të bardhë, të rrumbullaktë si një takije në kokë, xholle të re me xhubka të zeza në krahe, dhe, në shpatulla, thekë të gjata që tunde-shin nga shkonte; xhamadan të kuq qin-disur me ar ku shëndriste qosteku i gjatë prej ergjendi; brezi i kuq i gjerë ku ki-shte vënë çibukun prej druri të punuar, brekushe borë të bardha, në këmbë o-pingat me majë të kthyer.

Dikut i dukej sikur nuk e cete aspak, sikur udha i shkiste nëpër këmbë. Hej dreq! tha me vetë dhe u-çudit. Pastaj qeshi. E la shportën përdhë, u-kërrus, dhe, si me frikë, i-a shkoi pëllëmbën e dorës asfaltit të bukur. «Sa rrugë mirë! Ç'far xhade paska bë Avropa!» mejttoi Diku. Edhe u-ngrit përsëri, mori shpor-tën në dorë dhe zuri prap të ecë. Por këtë radhë më shpejt: një ndjesi e çu-ditëshme e shtynte përpara. «Fugo Dik, fugo, se për ty eshedybilah e kanë shtrur këtë far xhade!» Por pak më vonë i ngadalsoi çapet: i u-duk sikur do t'i pengoheshin këmbët, sikur do të shkiste sa gjatë gjerë në mes të udhës.

Edhe atë çast Diku, me mëndjen e tij, bëri një krahasim në mes të kësaj udhe dhe rrugicave plot gurë të katundit ma-lësor. Ç'ndryshim i math në mes tyre! Por ja, për çudi, Diku ishte i zoti të ecënte më lehtë nëpër ata gurë se sa mbi këtë udhë të shtruar. Ay ishte ritur midis tyre shkëmbinjëve të ashpër, këmbët e tij ishin mësuar me shkrepot

VEDAD KOKONA

Diku

e malevet. Që për së vogëli kishte bre-dhur, këmbë-zbathur, në shi ose në pa-skun e vapës, pa ndërje as edhe dhën-bjen më të vogël: sholla e këmbës i ishte bërë si lekurë.

***

Sahati i math i Tiranës ra dymbëdhjet kur Diku arriti në Sheshin Skënderbej, përpara Bashkisë. Edhe aty, një botë re lindi menjëherë në syt e tij: sheshi i gjerë, me shatërvanin në mes, ndërtesat e mëdha të Ministrivet, Sahati i lartë, Xhamija e bukur, e habitën me të vër-tetë Dikun. Nuk kishte parë kurrë gjer atë herë një gjë të tillë. I lindur dhe i ritur në malësinë t'onë kishte jetuar i lirë mes pyjeve dhe luginave, brënda në natyrën e vërtetë shqiptare dhe ishte një nga ata që kanë për shtrat tokën dhe jastëk drurin. Por atë ditë, përpara atij sheshi të gjerë ku plot automobila, karroca, biçikleta, motocikleta i binin rreth e rrotull shatërvanit të rrumbulla-kët, Diku pati një ndjesi që s'e kishte provuar kurrë në jetën e tij: i u-duk sikur ishte mbyllur brënda në një burg! Shëkoi me vërejtje: prap automobila dhe karroca, biçikleta e motocikleta, dhe, në mes të sheshit, nga të dy anët e sha-tërvanit, dy ushtarë të hypur mbi frona, me dorëza të bardha dhe të gjata i hap-nin dhe i mblidhnin pa pushuar krahët.

Diku qëndroi, i habitur. Kjo ishte pra ajo Tiranë madhe, ajo Tiranë e bukur të cilën kishte dashur kaq herë ta shëkojë! Kryeqytet i Shqipërisë! Kryeqytet, në mëndjen e Dikut, donte të thoshte qytet mbi të gjithë të tjerët, si nga madhësia ashtu dhe nga bukuria. Qytet Evropë. Lam kush ronte në këtë qytet dhe mjer ay, Dik Seta, që ishte dënuar të je-tonte dhe të vdiste në malësitë e Krujës, Kruja... Kruja ishin shkëmbinjë, gurët,

matyra e egër, Shqipëria e tij. Tirana... Tirana ishte asfalti i lëmuar, udhët e shtrijata, ndërtesat madhështore, Euro-pa. Pastaj edhe ata automobila, karroca, biçikleta dhe gjithë ajo lëvizje e paprerë që shkonte e vinte përpara syve të Dikut. Këto nuk ishin qerret e ngu-sha me rrotat e larta gjithë baltë që të gërvishnin veshët, me qetë ngadal-shëm që të vinin në gjumë duke të për-kundur. Sa shpejt që shkonin, sa bu-kur! Të dukej si një lojë!

Diku vuri re pastaj të gjithë njerëzit që kalonin pranë tij edhe vetëhen. Sa ndryshonte nga ata! Opinga, brekushe, xhokë, xhamadan e qeleshe: ky ishte Diku. Po të tjerët? Të tjerët kapele, xhaqeta, pantallona të ngushtë, këpucë llustrina: këta ishin evropjanë. Shqip-tarë apo të huaj, që të gjithë evropjanë ishin.

«Ahëre, me qënë se un nuk jam evrop-jan pse jam shqiptar, këta shqiptarët e tjerë që janë evropjanë s'janë shqip-tarë», mendoi Diku. Por një arësytim i tillë nuk e kënaqi edhe aq shumë mbasi e vërteta nuk i dille e qartë nga mëndja.

«Dale — tha — fillojnë edhe një herë nga e para: këta njerëz që shkojnë e vinë, disa janë të huaj, sepse flasin një gjuhë të huaj, dhe të tjerët, që fla-sin shqip, janë shqiptarë. Nuk ka dy-shim. Pra janë shqiptarë, nga gjuha; nuk mbajnë brekushe, xhamadan e xhoke siç kam un. Un jam shqiptar! Po këta ç'janë?»

U-mendua edhe një herë. I u-duk, këtë radhë, sikur e zgjidhi çështjen. I qeshi buza dhe syt i ndritën.

«Po — tha — e gjeta! Këta janë shqiptarë Tiranë dhe un jam shqiptar Krujë!»

Ishte me të vërtetë për t'u-habitu me këta farë shqiptarë! Sa ndryshonin nga ay, Diku! Veç t'i njihje nga të fo-lurit se nga pamja, për Zotin, s'i linin gjë të metë evropjanit! Po gratë? Oh, gratë ishin se ç'ishin! Ku ishte fere-xheja e dikurshme me mëngët e mbër-thyera nga prapa që nuk linte të lirë veçse njerin sy përjashta? Tashti të gj-

tha gratë ishin veshur alla franga: me leshëra lëshuar nga prapa që derdheshin si valë lumi mbi supe, me fytyrë të pispilosur si nuse të reja, me fustanin e ngushtë që nxirte sheshit vithet e kër-cyera, pulpa zbathur, me këpucë si lun-dra në këmbë!

Diku i shëkonte me vërejtje që nga këmbët e gjer te koka. Ja, kjo që vinte në drejtimin e tij, duke i lëvizur lehtëzi shpatullat, me vetull të ngritur përpjetë, ishte më e çuditëshme se të gjitha të tjerat: tundej e shkundej sikur mos të peshonte asnjëri, sikur të ishte e para mbi të gjitha shoqet.

«Gratë e hueja! Nji kto janë gratë e hueja!» mendoi Diku.

Një ushtar që e ndiqte këmba këmbës këtë zonjë elegante, i foli kur po kalonin përpara Dikut:

«Bonxhorno sinjorina!»

Gruaja e pispilosur e ngriti edhe më lartë vetullën e majtë, dhe, për çudinë më të madhe të Dikut, ktheu kokën me zemërim, e pështyu mu në fytyrë ushtarin edhe i tha:

«Hik mër dreq! Thyej qafën se ke nji sahat qi je tue m'ardhë mta! Do me fol në italisht! Surat-shtrimenti!»

«A kam faj una?» i-a priti aty për aty ushtari, «un te muera për italijane dhe ti më duele shqiptare!»

«Shqiptare Tiranë!» pëshpëriti Diku. Edhe i-a shkrepit gazit.

***

Disa minuta më vonë Diku u-gjend pikërisht përpara Bashkisë, në krye të disa shkallëve mermeri që zbrithnin në një kopsht të bukur. U-unj mbi çimen-ton e lëmuar, këmbë-kryq, me shportën e vezëve pranë tij. Nxori nga xhepi i brekushevet një shami të kuqe ku ki-shte mbështjellur ca bukë misri dhe pak gjizë, e bapi me kujdes në pëqi. Edhe zuri të hajë.

Sa lezët që i kishte ajo bukë misri me atë gjizë, atë ditë, në mes të Ti-ranës! I dukej sikur ishte shtruar mbi një qilin të butë në një sofër beu!

«Hej Dik — tha me vete — ha t'baft mir se s'e ke pa as n'andër këtë farë dreke!»

Posa kishte vënë në gojë kafshatat e para, nga ajo shtëpia e madhe që kishte për karshi u dëgjua, pa pandehur, një muzikë, një avaz që kishte dëgjuar di-kur Diku nga goja e një malsori: «Porsi fleta e ëngjëllit të Zotit...»

Dikut i mbeti kafshata e bukës në gojë. U-habit. Nga vinte vallë ay avaz? Kush i binte muzikës? Pastaj Diku dë-gjoi edhe një zë gruaje, një zë gruaje që fliste me të fortë: «Fillon esjoni i mezditës». Kaq mori vesh Diku. Edhe qeshi.

«Eshedybilah — tha — s'po jan tue m'ha veshët, a tue fol ngji grue!»

Vuri veshin të dëgjonte edhe më mirë ato fjalë që dëlnin nga ajo shtëpia e madhe por nuk mori vesh asgjë. Aty këtu, nonjë fjalë e kuptonte por, me njëherë, të tjera fjalë të ngatëruara, të

MOISIU NE MAL

FAN S. NOLI

*Ngjitet përpjetë Malit të shkretë
Krye-Profiti trim me fletë,
Të bisedonjë me Perendinë
Për Palestinë.*

*Arrin në majë lart' i kapitur,
Qëndron me frikë, pret i tronditur
Edhe Jehovi i flet prej reje
Me zë rrufeje:*

*«Ti e të parët pleq do të ngelni,
Tokën e shenjtë kurrë s'e shkeln!
Skllëvër, bij-skllëvrish, s' meritoni
Se liri s' doni!»*

*Krye-Profitit dita i ngriset
Dhe shpirt-këputur përdhë përmbysët
Me lot në sy, zëmër të ngrirë
I lyp mëshirë.*

*«Pse kaqë gjat, Zot, m' arratisë?
«Pse më përplase, më përpëlise?
«Pse shpresën dyzet vjet m'a yshqeve
«Dhe sot m'a preve?»*

Nxjerë nga libra: Mall e Brengë

MEREMJA

Që prej këtyrë numuri po u paraqesin-
ëtitvet t' anë disa skica të Rrem Vog-
lit, dy prej të cilave Meremja dhe
ajo që do të botojmë në numurin e
ardhshëm janë botuar edhe më parë. Po
i ribotojmë këto dy skica për arsye se
kanë lidhje të ngushtë me dy pjesa të
reja që do të botohen më vonë në këtë
revistë.

Shkova në u mbonjat. Amo ke
për t' thënë ti ç'deshë. Ç'ka m're,
pse mos tshkoj në una? Tgjith
dynjoja jon tu shku. Hele për dit
tgeje s'bohët hesap kallabllëku.
Trompila plot! Gjigfarsoj biçimi
kalajn ke karakolli. Në kamjo-
nat jon plot me njerës q' shkojn
tibdilihava. Krizëm thot hallku.
Çer krizme me? Krizëm kina na
q' s'po na bi i shi; se sa për qe-
rët a? Jo mer jo! Effenem ku
e kishim muhabetin, gjith jon tu
shku mbonja, thosh pra tshkoj në
una. Narkova dica kpuj ve në i
bar kakamora, ush i thosh gamores
në shkova.

Per pazar o villa mos pyt, se
s'maj men çfar shita në çer mo-
ra. Sa hyna ku filloja binot m'hi-
ku menja e fiqirit fare. As pa-
zarillek maj men as far gjoje; të
thuesh ene pa patë kishin pas per
t'm'i mor.

Ku je mij dynjo ku je! Ke
shkum kot per Zotin: pa pa ne
pa bo largjoje. Ku t'filloj ne ku
t'maroj un i shkreti! U rrëkily
dynjoja mar e prap ne na m'Rash-
bull s'paskim dit gjo prej gjoje!
Gjigfarsoj biçimi në t'gjith çup-
llak si ni ko bo Zoti (m'vje turb
me e thon). Demek t'më kishe
thon para se kshtu kshtu ka bo
vaki n'bonjat, eshedibilah kishe për
t'thon: hik er budalla, se ti uekë
luejt ka menja fare. Ruejna Zot
me u xhëvesh çupllak ke no
m'Rashbull në t'shkosh të shulle-
hesh m'diell karshi kallabllikut...
t'zbuj m'dajak për Pigamer.

Neje mo aty m'banja ish'n t'gjith
çupllak (kishin vetem një cop le-
vere ka mesi vixhuti!) në gjith di-
ten e dites shulleheshin m'diell
kot na si koti: sa rrijshtin barkas
m'rön, sa gjesdeshin termo-tërpo,
sa zhytshin m'uj. Dynjo, dynjo,
ku je! Gra e burra perzim në bi-
le bile (tobe-estakfurullah) alla-
braça. M'erdhi turb në thosh tik
i her. Kapshin krah per krah në
dilshin në m'resme ashtu si ishin.
Fugojshin sa knej sa anej, qesh'
shin, gërthitshin...

Hik mer Rem se s'jan pun per
tyna kto! Shko mer lal më shpi
në xhëvish misrin se meti m'fush!
S'ke pun m'u përzi me kto zotni
tina; kto jon njerez t'gjesdisun,
kon qen n'Avrop, kon pa gjigfar-
soj g'jona, tajatra, mezik. Kon qen
m'shkoll, mo shum se tina, si ke
qen vetëm ke Hoxha m'Tiron
m'vakt t'Nuhut. Ene t'duesh bile,
s't'bojn tenezyl, pse sun meresh
vesht ane to, me katunarçen qi
flet. Nigjo i her ç'thon! ku mer
vesh ti mërr qyq se ç'do me thon
madom, m'erci, oruar, bangjorna,
gracia tanta ne alivedercoe. A ke
i eëpat ne i cop dru me ça? Hik
mer lal se po fëlligje ne po bon i
gabim kot na si koti. Ç'të duhet
tyna gjymyshilli pallaska?

M'u shkreh binoja fare. Njikaq
gja m'u bo lamshi m'bark prej
mërritit! Me kto menime t'rona
u nisa me ik kur... s'më bojshin
svt për Zotin: Meremja e Tutës
Selmon Xhaferit prej Rashbulle!
Meremja q' kishte shku parçivjeti
hysmetçije m'Tiron, ene ajona çup-
llak si qerët! ene ajo me zotnile-
ret! M'erdhi gjaku m'ven. Helbe-

te, thosh, ina prej i katundi në
i bazona:

— Si je mi Mereme, ku je mi
Mereme se na harrove fare?

Fesht u kthij per i her në ma
priti:

— Kush je me tina si m'fhu
Mereme! Ku m'njef me tina mue?

Në una: — Si mi s'm'njef mu
tina? S'e njef Remen e Asmon
Seferit pri Rashbulle?

— Y or qenë! m'morsh t'keqen
mer edepsizi; ç'kito tina se kush
jon una? U jon zonzusha Mery
Rashul. Hik se për Zotin t'pëllaj i
dajak të shosh në t'këpus kokrën
e shpinës, mer bagabon! mer ga-
zep! mer parja e lamel të shpë-
laft mortjal të... shpëlaft..

Dynjo, dynjo, ku je..... ush i
thosh gamores në hika.

REM VOGLI
Katunar pri Rashbulli

E Vërteta

(Fijon nga t. I)

Shtet, quhen-sepse e kanë për de-
tyrë-edukatorë nxitës dhe punë-
torë të lartësimit kulturor të po-
pullit. Dhe këta elementa janë:
klasa drejtonjëse e Shtetit, arësim-
tarët, intelektualët e të tjerët, për-
gjithërisht.

Drejtonjësit e Shtetit të njerës
apo të tjetres periudhë (kjo nuk
na hyn në punë sepse nuk bëjmë
thjesht histori por shkruajmë dhe
vajojmë një hall) duhet thënë se
kanë punuar mjaft, në përshtatje
me rrethanat t'ona të brëndëshme
dhe të jashtme, për s'abilizimin dhe
përhapien e shkollës në vëndin
t'onë. Por, kundra dashamirësis së
tyre, një varg elementash-persona,
me influencë lëndore në njërën
rreth ose krahinë, e penguan
mjaft përhapien e shkollës. Kë-
ta janë protagonistët dhe viktimat
kryesore t'asaj mëndësie egoiste
antishoqërore që i vuri garth, arti-
ficial po dëmprurës, kulturës shqip-
tare. T'a fshehësh të vërtetën do
t'ish një padrejtësi e paltrytësh-
me, kurse kjo dhe pikërisht vetëm
kjo, duhet të na shulojë sheshit
dhe përpara syvet realitetin e hi-
dhur që ka brumosur për qindra
vjet rresht, së bashku me arësye
të tjera historike, tragjedin e për-
gjakur të lisit t'onë.

Arësimitarët së bashku me çdo
institut tjetër arsimor të vëndit,
sidomos me shkollën fillore, qen-
druan çerdhja ndriçonjëse e mo-
shave që u lëkundnë dhe u rritnë
nënë përkëdheljet dashurore të
Flamurit Kuq-e-Zi. Në gjirin e
saj u pikturuan me shkronjat e
gjuhës shqipe kryevijat e fytyrës
së amëshuar dhe stërlisnike të di-
turisë dhe, me nga dale, iu mbollnë
shpirtit të pastër mituror farat e
para t'asaj ndjenje, gjer atëhere
t'errët dhe të dremitur, që formon
karakterin dhe flakëron virytin e
dashurisë së mëmëdheut. U desh që
arësimitarët të krijonte nga hiçi një
kështjellë, ndërsa injoranca dhe
fanatizmi, mëndë ia p'aparike ori-
entale e pështetur dhe e përkra-
hur nga azhitatorët dhe intrigan-
tët, të stërvitur në të tjera kohë
të historisë shqiptare, ia penguan
shumë veprën e tij heroike për të
ringjallur në jetën kolektive smi in
dhe urrejtjen e ndasive të ndrysh-
me antikombtare, se në këtë më-
nyrë do të spekulonin më vonë
mbi efektet e tyre në kurrin të
solidaritë dhe të unitetit kombtar.
Mirëpo guximi i pashoq dhe ze-
lli i çelniktë që kanë karakterizu-
ar arësimitarin në vje të e pavarësis
për në la të im komb'ar-shoqëror
të popullit t'onë, mbetën të pa

përlyera dhe vazhdojnë edhe sot
t'u drejtojmë mirënjohjen t'onë.

Këtë e tutje vetëm një edukim
i ngulshëm, i lirë dhe çvillimtar
(pa ndërhyrje, pa prapamendime,
pa intriga, pa egoizma, pa lëndata
hipokrite të personave të tre të plo-
të ferra e gjemba) duhet të da-
llohet, si në çdo vënd tjetër të bo-
tës së qytetëruar, nga një liri dhe
dashuri e singertë kundrejt ditur-
ris së shëndoshë, që mund të jetë
ilaci shpëtimtar për shumicën e
madhe të popullit t'onë, të varfër
por bujar, mëndjehollë por injo-
rant!

c) Intelektuali e të tjerët: Brën-
da kufivet shumë të gëjë që për-
caktojnë misjonin kombtar shoqë-
ror në ëzor t'n'elektualit shqip'ar,
ky, pothuaj në tërësin e tij, u tre-
gua i denjë i ëmrit të vetë. Bir
dhe ky i këtij vëndi, me anën e
botës së jashtme dhe t'edukimit-
studimit shkollor, u përgatit ashtu
si duhesh për misjonin e tij kun-
drejt popullit dhe Atidheut. U për-
poq dhe përpigjet si mjek krahinor,
si agronom, si veterinar, si në-
punës xarku dhe si edukator i shko-
llave shtetërore, të krijojë një fry-
më të re me anën e shëmbëllës dhe
të këshillës së tij shkencëtare, për
t'a orientuar shqiptarin në drejti-
min oksidental; në udhën e gjy-
kimit të lirë dhe pozi iv; të dashu-
ris së punës; të dashurisë së soli-
daritetit shoqëror; të dashurisë së
Atidheut. Nuk u përfill prej tij
pikëpamja e pasurimit lëndor. Nuk
iu ndot kasollja varfëriake, por
u prek nga jetesa e atij. Bir i po-
pullit, rrojti dhe rron midis popu-
llit dhe i shërben për të paksuar
sa më shumë mizerjen e jetës!

Por, prapë, u çua kundra tij ajo
ajo mëndësi e kalbur, mbretëro-
njëse në kështjellën artificiale të
injorancës dhe të moskorigjimit, që
na la trashëgim një epokë servili-
teti, intrigash, lajkash, hipokrizi-
rash, vuajtjesh, shtypjesh morale
dhe gjakderdhjesh, duke e pande-
hur këtë dhe misjonin e tij si një
fenomen të çudiçim dhe dëmë-
math dhe jo siç ishte, përtëritës dhe
rindërtontjës.

Veçse, me gjithë këto pengesa,
u bë mjaft punë në këtë drejtim.
Egziston, pra, shkëndia që duhet
të udhëheqë intelektualët në për-
pjekjen vigane të drejtimit të je-
tës shqiptare në botën e shkollës,
d. m. th. t'edukimit moral sho-
qëror dhe patriotik. Le t'i vëmë
garth çdo zëri të çjerrë ose intri-
gimi të tërthortë që do të përdor-
ret nga ana e botës së vjetër su-
persticioze shqiptare për të pengu-
ar zgjimin dhe edukimin mendor
të popullit t'onë.

Shqipëria, populli i shumëvuaj-
tur, duhet të udhëhiqen me ndër-
gjegje kombtare në një jetë të
ndryshme prej asaj që ka trash-
guar nga të parët t'anë. Se Shqipë-
ria do të prekë kufit e çelniktë
të unitetit kombtar të sigurimit
dhe të respektit të jashtëm, të
mbrojtjes së komb'are, atëhe e kur
populli i saj, i ndershmë siç është
në mendje dhe fisnik në ndjenje,
do të jetë ay vetë mbështetja krye-
sore dhe e ndërgjegjshme e go-
dinës kombtare. Jo më faktori po-
litik i jashtëm; jo më toleranca
dhe indiferentizmi i brëndëshëm;
jo më dhëpëria dhe intriga; jo
më kapadajllëku dhe tarafi; jo
më fuqia e akraballëkut dhe e
titujve të fisnikëris; jo më adhuri-
mi i lekut dhe serviliteti; jo më
lufta e djeshme kundra intelek-
tualit shqiptar; asnjë to'erancë për-
krahje të njerës apo të tjetres të;
jo më koburja por kalemi! Jo
më, pra, të gjithë këta faktorë pra-
panikë, të cilët nuk do na lënë

QAJ E QESH

Oh. mendje
buall..

Sa bukur që e the:

— Ka liri vetëm kur lejohesh ti
të bësh ç'të të tekelt!..

Oh, mendjebuall, ç'the? A thua
se ti do ta monopolizosh Lirinë?
A nuk e din se Lirija e jote mba-
ron aty, ku fillon Lirija e tjetrit?
A nuk e din se nuk quhet aspale
Liri, kur enden e kur bëjnë si
të duan vetëm disa njerës, qof-
shin këta edhe disa qindra — kurse
shumica të dërgjet nënë vargo-
njtë?! Ja thuamë, t'ishnje ti në
mezin e shumicës, ç'do të bënje?

Ah. ah. ah!

— Ha, ha, ha! — kam qeshur
sot tërë ditën. Qudi truloshi unë:
s'dijtkërkam ende se cili, është
njeri i ndershëm! Ja kart-vizita e
Letërsisë së Saj Jeta se ç'më thotë:

— I ndershëm është ay që ha
e pi pa masë në kurrin të tjet-
rit, ay që e bën mizën buall, ay
që i kërcënohet or' e çast të pa-
fuqishmit, që e fut hundën kudo,
ay që bëhet thumb e që luan ku-
mar nat' e ditë, ay që ka për shtë-
pi peldartoren, ay që vret, ay që
vjethat shumicën, ay që të ngjit fa-
re lehtë mbi shpinën shtëpinë e go-
njeshtres, ay që s'derth lote për
mjerimin e asnjërit e që thurr
çpifje për çdo njeri!

Dhe sa e sa bukurrosha numëron
Lartësija e saj Jeta!

— Ha, ha, ha! Mezi që e kup-
tova njerinë e ndershëm!

Zot a Zot!

Sot njeriu i Zotit më ndaloi rru-
gës:

— Beso Perëndinë për të fituar
Mbretërinë e Qiellit! — më tha.
Se si më erdh një të qeshur e
pastaj një të menduar: Ja i besoj
Zotit, por ç'del nga kjo? Ja jam
i urtuar, i zbathur, i xhveshur, i
përbuzur dhe po i lutem me zë të
lartër Perëndisë:

— Zot, o Zot, ngopmë, veshmë,
mbathmë e nderomë dyke ndenjor,
edhe po të besoj se je!...

E ç'doli nga kjo? Asgjë!

Shenjtor, të lutem lëshomë rru-
gën! Kam kohë, kur të mendoheja
për mbas vdekjes. Tani jam i
përleshur me hipokrizinë njerëzo-
re e.. për këtë dua mehlem!

Hamleti i Shqipes

gdhëndim shpirtin e të vëmë bu-
zën në gas për liri e për një jetë
të re mëndimi dhe veprimi. Ata,
që në hien çfrytëzonjëse të një
botëkuptimi shqiptar me karakto-
ristika mesjetare, çiren dhe lebe-
titen për çdo hap të drejtë, të nder-
shmë, oksidental që bëhet në me-
t'onë, le të kqyrin me gjykim g'en-
djen e mjeruar që vetëm injoranca
antinjerëzore ka mundur t'a kri-
jojë në këtë vatrë të djegur dhe
të shkretnuar. Patriotizmi që sot na
frymëzon çdo gjë të re e të
përshtatëshme për vëndin t'onë, na
detyron t'u drejtojmë atyre, be-
tës së vjetër të përpjekjeve të pa-
ra për liri, mirënjohjen t'onë. Por
Shqipëria, Kombi, kolekti i eti dë-
shirojnë t'ec'n përpara, nuk nda-
len. Le të mos ia pengojnë rugën!
P. Ç.

LETËRSI BALLKANIKE

BULLGARE

N' ATË JETË ELIN PELIN

Kur u-përhap lajmi në ish-at se Xha Mateu kishte ndruar jetë, asnjë nuk e besoi, sepse atij i pëlqente që të shpotej shpesh herë kështu. Por kur tregoi hollë e hollë gjysha Jova castin e tij të fundit, atëherë hallku u-bind se këtë herë Xha Mateu nuk ishte tallur! Dhe çudi: Na qënka këthyer burr'i bote, nga pylli; paska çkarkuar drutë, kishte lidhur gomarkën në haur, i kishte shtënë dhe bar; pastaj hyri në shtëpi, e porsa kishte ndenjur pranë zjarrit për të ndezur pipën, e paska çpuar diçka në bel: na qënka shtrirë, paska rrënuar një berë dhe...

Të tërë fshatarët i vajinë në shtëpi; vajti edhe gjysha Jovë. Këtë gjë e bëjnë të gjithë, sepse Mateu ishte i varfër dhe pa njeri: në shtëpi ishte ay vetë dhe gomarioa e urtë, ngjyrëhiri si pulumbeshë dhe e matur edhe e bindur si murgeshë. Gjysha Jova e arrijti, porsa i rëkëntë edhe grimëza e fundit e shpirtit.

— Vetëm — shpjegonte ajo — i thirra që të bëjë kryqin edhe ay përmbledhi fuqinë, por nuk lëvizti dot. Atëherë i suallnë edhe një shishe plot raki si ponadë. I ndyeri e mori, buzëqeshi dhe çek ayte i shkëlqyen dhe... mbaroi!

Mbaroi dyke buzëqeshur! Buzëqeshi pse n'atë kohë hyri në Parajsë shpirti i tij, a po buzëqeshi pse pa rakinë? Këtë asnjëri nuk di ta shpjegojë!

Kur u-nis Xha Mateu për n'atë botë, sëpari u-ndal te një rrugëkryq, ku gjindeshin edhe shumë të tjerë si ay.

— Mirësejuguja miq! — i përshëndeti ata edhe pa e zgjatur i pyeti: — A bre xhaxho, nga shkohet për në skëterrë? Të gjithë e vështuruan me habi.

— Për në ferr, për në ferr nga ç'rrugë mund të shkohet? e këthjelloi pyetjen më mirë me zë të lartër.

Ja treguan rrugën edhe ay u-nis pas asaj.

— Sigurisht mua atje do të më hedhin! — mendonte. — Të paktën t'arrij me kohë... Unë njeri i varfër s'ka si të jem për në Parajsë... Parajsa është i krijuar për të mëdhenjtë e për të pasurit. Më këto duar të rrudhura e të plasuritura kush do të më shpjerë atje!... Tetëdhjetë vjet e kusur hoqa dhe vuajta si qen, e tani do të gëzoj paqe! Është e vërtetë që jetonja pas porositvet të Zotit, por kush të pyet sot! Sikur ja ka ngenë Perëndija që të shohë besapo me njerës të tillë, si jam unë! Ne na kanë rregjistruar në teftërat e djallit, që kur u-hindëm!... Por edhe sikur të kem qënë i drejtë, të paktën kam gabuar në pije. Amë pinja! Vërtet pinja nga e keqja, por pinja! E kisha menduar sa e sa herë se as ashtu, as kështu nuk kish prokopi dhe... hajde pl!... Pi, pa fundi daltë ku të dalë! U-gatova fare mirë për në ferr. Tani atje, atje do të vete!

Xha Mateu i kredhur në të tilla mendime po udhëtonte. Por papandehur di-rush i padukur e tërhoqi prapa nga gozhufti.

— Prit, brë, njeri, ku vete?

— Ja po shkoj në skëterrë! — u-përgjigj plaku.

— Në skëterrë thua? Po ti Xhaxho, ke gabuar rrugën!

— Leri, ato, se unë nuk kam gabuar rrugën! Pse jam i paditur, mos kujto edhe se nuk di se ku e ka vëndin secili!

— Ti, mor Zotëri, je i rregjistruar për në Parajsë. Unë jam ëngjëll i dërguar për të të shpënë atje.

— A brë, bir, shëko rrugën e mos u-tall me pleqtë, se është turp...

Kur pa se nuk bindej me të mirë, ëngjëlli rrëmbeu plakun edhe fluturoi lart lart drejt qiejvet të ndriquar, ku kundërmon-te aroma e këndëshme e temjanit edhe ku i fluturonin grumbuj-grumbuj

ëngjëjt e shenjtë me bozlok në duar edhe këndonin si me magji «Shenjt, Shenjt, Shenjt, Zoti Sabaoth!».

— Ku më shpie, bre bir, atje do të të shajnë zotërinjtë! Të paktën a nuk shëkon se si kutërboj erë rakije? — thëriste Xha Mateu edhe mudohej që t'ikte, por ëngjëlli fluturonte më me hov edhe e shpinte në ndriçime më të forta, deri sa arrijtën në portat e Parajsës. Ato ishin prej ari e me gurrë të paçmuar edhe ndriçonin si djell i vërtetë. Përpas tyre priste Shën Pjetri me kyç t'ërgjendë në dorë edhe me teftër të math nënë sjetull.

— Nga cili fshat je? — pyeti ay Xha Mateu edhe filloi të çfletësojë teftërin. Plaku s'kishte si bente më cër-mër, prandaj hapi gojën:

— Ja, jam nga Podueni...

— Nga Po...

— Nga Podueni!... — e theksoi emrin me zë të lartër Xha Mateu dyke kujtuar se Shën Pjetri nuk dëgjonte mirë.

— Po... Po... Po... — çfletësoi teftërin Shën Pjetri. — Podueni... Mirë! Është njeri i drejtë!

— E pamundur që të jetë ashtu! E ke gabim, Shën Pjetër!

— More, ç'gabim thua!... Ky nuk është lakror, por është teftër i numëruar, i rregulluar edhe i shtypur me dorën e Zotit! — i hoqi verejtjen Shën Pjetri.

PROFIL

ELIN PELIN

EMRI i vërtetë i Elin-Pelinit është Dimitër Ivanof. Ka lindur më 1878 në katundin Bajlovo përbri Sofijsë. Mbassi kreu mësimet e fillores në fshatin e vet, hyri në Gjimnas dhe e vijoi shkollën gjer me klasën e V-të. U-kthye përsëri në fshat si mësues. Por as këtu nuk ndejti gjatë: mbas një vjet-i mori rrugën endëcake: kaloi qytet më qytet dhe përmbledhë nëpër bibliotekat si në shtëpi të vet për të shuar dufin e tulatur, që ziente në shpirtin e tij të ri. Pastaj u-bë nëpunës në Bibliotekën Kombëtare të Sofjes e më vonë drejtor i «Muzeumit Ivan Vazof».

Elin-Pelini është këngëtori edhe piktori më i gjallë edhe më i apasionuar i fshatarit edhe i mësuesit bullgar. Ndonëse u-largua që në vogjëli nga fshati i tij, ay nuk e harroi: në rrëfimet e veta gjallëron kënga dhe dashurija mituriste e vashës dhe e trimit fshatar përbri gur-gullimës së burimevet të krojevet e tri-trakut të mullinjvet; gjallërojnë koperat e ndihet jehona magjike e fyellit të bariut dhe ay zë i rëndë dhe i vrazhët i bujkut «ajs» me kaun përpara, me kaun, shokun më të dashur të poetit. Vijnë ndërlikime fshatarësh me të mirat e me të keqit e tyre, fshatarë me tërë trashitën e tyre, ku të thjeshtë në të sjellur, ku ziliqarë për pasuri sa edhe vrasës disa herë për lakmi tokash, për mall të tepëruar. Edhe mësuesi bullgar, mësuesi i rilindjes bullgare me tërë bren-gat e veta e me idealet e pashterura për një Bullgar të lirë, mësues me tërë të zezat e tyre, që heqin nga papërfillja e shumicës, enden në rrëfimet e Elin-Pelinit. Pastaj e përdori penën për të dëfryer e për të mësuar nxënësit, ku bente pjesë dikur edhe vetë pa asnjë udhëzim: vjershat e tija të shkruara dëlleshmi për nxënësin bullgar, u-rrëmbyen nga vegjëlija dhe u-bënë pronë e

— Mirë, mirë, por mos pendoheni pastaj!... — murmuriti plaku.

— Pse?

— Mor, Zotëri, unë kam pirë shumë, prandaj nuk më besohet që të mos jem mekatar!

— Vërtet ke pirë shumë, por edhe ke beqar shumë, prandaj të është falur qdo mekatar! — u-përgjigj Shën Pjetri edhe ia hapi portën.

— Orë, Shën Pjetër, të paktën ta kisha marrë edhe gomariçën! — i u-lut Xha Mateu ëngjëllit, por ay e futi me vruil mbrenda në Parajsë edhe nuk pati kohë të mbarojë fjalën nga hutimi!

Porsa hyri në Parajsë, plaku u-kujtua për plakën e vet, që e kishte lënë botën mekatarë disa vjet më parë.

— Kur më pranuan këtu mua, që pinja dhe që e rrinja sa e sa herë, atë duhet ta kenë shpenë në këthizë të Parajsës. Ajo ishte më e urtë edhe se pullumbesha e Zotit edhe i falte të tërë mekatarët... Eh, ç'më duhet mua Parajsi pa atë?... — bhante përmbrenda edhe i u-drejtua një ëngjëlli:

— Ej, fluturak, këtu a gjindet plaka Matej me emrin e çupërisë Trenë?

— Nga cili fshat? — e pyeti ëngjëlli.

— Nga Podueni...

— Këtu është, këtu! — i dha lajmin ëngjëlli edhe e udhëhoqi plakun në Parajsë.

— Brë, ç'bukurira, brë ç'farë çudira!

— habitej Xha Matej, kur shihte atë bu-kuri të mirrekulluar të Parajsës që mund t'i shohin vetëm njerëzit jo mekatarë.

— Po urata Nikollë a ndodhet këtu?

— pyeste ëngjëllushin.

— Kush?

— Urata Nikollë që shërbente në kishën e vogël edhe që na jepte përs me fais... Më vjen turp ta takoj. I kisha për të dhënë ca borxhe, por ay vdiq, vdiq edhe borxhi!

— Uratë Nikolla ndodhet në katrën, mor Xhaxho!

— Ç'flet ashtu!

— Për nder po të them!

— Po ay ka qënë njeri i Perëndisë... prift!...

— Njësoj është!... Këtu nuk i mbajnë hatër asnjërit: secili çmohet pas ve-pravet. Vërtet ishte prift, por ka bërë mekatarë. Edhe dhespoti që është dhespot, ndodhet në skëterrë!...

— Ç'thua, morë? Të jetë e vërtetë?

— Xhaxho, edhe atë e kanë paditur... Vërtet ay ka qënë dhespot, por kreko-sej me shenjtërinë edhe i quante njerës vetëm të mëdhenjtë, ndërsa nuk përfillte fare të varfërit e të mjeruarit. I vinte ndoht nga ata edhe kur u jepte bekimet, shëkonte që të largohesh sa më parë!... Pispillohej shumë edhe ushqehet e agopej mirë, ndërsa popullit i predikonte që të tregoheshin të përvuajtur e të duronin të keqit... Kjo a nuk është mekatarë?

Xha Mateu fërkoj ballin me dorë edhe pëshpëriti:

— Se mos di dhe unë në se është mekatarë a jo! Ne jemi të paditur, fshatarë, nuk marrim vesh nga këto! Por... lere këtë; ja shpjemë në pijetore, që të hedh ndonjë kupkë rakë, se m'u tha gërmazi i shkretë!

— E, Xhaxho, këtu nuk ka pijetore!

— Nuk paska, thua?!

— S'ka, s'ka!

— A është e mundur midis kaqë bukurivet të mos ketë pijetore? Po ku do të ndalet njeriu që të çlodhet pakëz, që të pijë ndonjë kupkë rakë, që të marrë vehten me pak muhabet! Ja shëkomë, vijnë që nga toka, jam i kapitur... Atje poshtë prifti na thoshte se në Parajsë ndodhen të tëra të mirat që të do shpirti, por ja... Më mirë do t'ishite sikur të kisha shkuar në skëterrë! Atje a ka pijetore?

— Po, atje ka!

— Të lutem shpjemë atje! Ç'më duhet Parajsa e këtuashme, kur s'paska një pikë rakë! Në xhehmen vërtet është keq, por unë jam i mësuar: do të vuaj e do të mundohem, por do të gjej kohën edhe që të pi. Pija do të më çlodhë.

— Nuk është e mundur, Xhaxho!

— Eh! — rrënkoi plaku. — Kjo i ngjan burgut! Të mos mundesh të vesh ku të duash!...

— Do të mësohesh, Xhaxho! — i dha zemër ëngjëlli.

— Hëj, akoma paskam për t'u-mësuar! — rrënkoi përsëri Xha Mateu edhe filloi të tregohet i zgjuar:

— Brë, bir, — i tha ëngjëllit — do të bëni mirë sikur të hapni edhe pijetore. Porsa ta takoj Perëndinë, do t'ja them hapur se kjo është një punë e mirë! Të paktën, s'ka ku të ndalet tagrambledhësi, pa le të tjerët!

— Tagrambledhës, Xhaxho, këtu nuk ka!

— Vërtet s'paska?

— Po, po, s'ka!

— Oh, mëmë Shërmëri, me të vërtetë do të jem i qetë këtu në Parajsë! — klithi tërë gas Xha Mateu edhe mbassi bëri kryqin shtoi:

— Jua pëlqej fort këtë që s'paskeni tagrambledhës! Ju lumtë! — edhe iku me ngutësi për të kërkuar plakën e vet!

Sterjo Spasse

LETTERS I ORIENTALE

XAMI-U

PERSJANE

XHAMI-U (Maulana Ahdal al Rahman Xhami-u) që ka rojtur andej nga gjysma e parë e shekullit të 15 të, është një ndër poetët në zë të Persisë dhe shkrimtari më populor i Iranit, pas Saadiut. Me Xhaminë vyshket *trandafili* i fundit që rriti lulishtja e prozës persiane. Poezija do të mbahet edhe disa kohë në piestimin e rafinuar t'Atar-it e në fërlërimin e krahëve të *Sheuket-it*, i cili si thotë një kritik i Francës i letërsisë persiane, ngjitet lartë si një shqiponjë sikur të donte të përpinte qiejt.

Xhami-u lindi në Khorasan të Persisë, një krahinë që i ka dhënë Orientit. Filozofë, Matematicienë si Omer Khajjami, mëndje të mëdha si Al ghazali poetë e shkrimtarë si Xhamiu e mystikë të degjuar. Xhamiu njihet si një nga intelektualët e orientit Mysliman. Ndoqi Medreset e famëshme të Bagdad-it, ku nxuri me rrënjë Shkëncat, Artet dhe Filozofinë Myslimane. Çmohet edhe si një nga njohësit më të fllës të gjubës e të letërsisë arabe. Vdiq më 1479 (më 871 të Hexhirës).

Prodhimi letrar i Xhamiut është i gjërë dhe i shumë-anëshëm: poezi, prozë, novela, kritikë, gjuhë, letra dhe pjesë të bukura mbi jetën e tij private. Ka shkruar shumë vargje e rubaira të bukura mbi bukurinë e udhës mystike e mbi heshtjen bud-histe t'atyre që kanë zënë këtë udhë. Një frymë e lehtë neoplatonike ndihet ndër këta vargje të bukur, si ndihet pothuajse në të tërë poetët persianë. Si do qoftë këta vargje nuk kanë as madhështinë e poemave të *Xhelaeddini Rumi*-ut, as bukurinë e vargjeve t'*Attarit*, dy mjeshtër-poetë të mbëdhën të mysticismit arabo-persiano-hindjan. Rubairat e Xhamiut janë mbytur në fjalë arabe të pa-masë, kështu që rallë degjohet muzika e ëmbël e Persishtes. Vlerë të madhe letrare kanë sidomos pjesët ku ai përshkruan jetën e tij si edhe letrat që u ka dërguar mbretërve t'Orientit tyke i ftuar të punojnë për *Fen* e për popullin e të rryjnë në vathën e jetës mystike. Një nga këto letra, ajo që i dërgon *Sulltan Farhut* të Tyrqisë, Muhametit II të, është përkëthyer në një tyrqishte shuallë të goditur prej letrarit të degjuar tyk, *Mualim Naxhi*-ut. Këto letra si dhe pjesët mbi jetën e tij, i ka shkruar në një moshë të thyer, si thotë vetë, 80 vjeçare.

Por kryevepra e Xhamiut është *Beharistani* (Kopshti i Verës = i stinës së Verës), që është shkruar më 1446. Beharistani, si Gjylistani i Saadiut, është një vepër dida-

kalike. Motivat (shlytjet) dalin nga rethi i shoqërisë: kanë burimin në sentimentet morale, në dhimbjet e në lëngatat e tufave njerëzore dhe në dëshirën për t'a derdhur vepërimin njerëzor në kallëpe morale. Ndihet lufta e rreptë në mes të jetës vulgare të shoqërisë e t'asaj të tërë, e dishiplinuar në sisteme fizologjike. Një ndikim jo pak të ndijshëm lë mbi Xhaminë edhe Islamismi me moralin filozofinë e

me konceptet e tij të jetës. Por morali i Xhamiut nuk është kokë-e-këmbë te ar. Edhtë si ai i Saadiut, më fort shoqëror, që zbret nga prova e jetës dhe nga historia morale e popujve.

Xhamiu e shkroi këtë vepër për të ndihmuar djalin tij *Zijaeddin Jusuf-in*, kur ky nisi të shijonte artet dhe letërsinë, si dhe për vogëlushët që së-rishmi kanë çelur dhe për të rinjtë që brënga s'kanë parë.

Beharistani nëmëron një qind e

Beharistani

Goditi që ky Beharistani të mbli-dhet në tetë lulishte: çdo lulishte, si Parajsa, ka një ngjyrë lulukuqeje të vecantë dhe një erë

Anës i ka mbirë një livadh bleruar,
Rreth-e rreth lëndinash lulesh kanë buçitur.
Shiu në qelq të gonxhës verë ka pikuar,
Bul'n e veshit lules vesa e ka djersitur.
Nga sytë e Sakinjve rrëkëllejnë lotë,
Nga dhëmbët e lules sbret nëngeshja e ndritur,
Naxhiz'i rëmbyer pini verë thotë,
«Falja do t'i mbytin fajet përmbi botë».

Pritet nga ata që do të shëtisin në këto lulishte, pa gjëmbat e interesit e pa drizat e lypjes së cperblimit, që kur të vënë mbi ato këmbën e mirësisë e kur të shikojnë me vështrim të fllës, t'a kuptojnë me një përshpirtje e t'a gëzojnë me një lëvdatë Lulishtarin, që piu gjakun e mushkërive, këto lulishte për t'i ngritur e që pruri shpirtin e ëmbël në buzë, këto për t'i ritur.

SHENIME: 1) Lulukuqet e tij. S'kanë për t'u vdirë dhe borsilogët... s'kanë për të ngrirë: Orientalët edhe në prozë bëjnë rimë, këto është një bukuri e prozës arabe, që po të ruhej edhe në përkëthimet Evropjane do të behet për të qeshur ashtu si u ka ngjare tërë atyre — në radhë të parë Engjëllëve — që kanë përkëthyer veprat orientale, prandaj do t'ishte e udhës që kjo v.çanti e bukur në prozën orientale të lihej në përkëthimet t'ona e të bëhej çë mos që të ruhej gjer diku me një udhë tjetër: me një goditje të bukur të fjalëve e me një sgjedhje të fjalëve poetike.

Mencuri

Feriduni, që në dherin e mirësisë hodhi vetëm farën e urtësisë u la në shkrim këtë porosi Mbretit.

«Faqja e kohës është fletori për çdo njerin që do rojë,
Këshu tha Mentari i botës kur dalldist në mentime,
Është i lumtur kush tërhoq në fletorin e pa shkruar
Vetëm vijen e së mirës dhe la të mira veprime!»

SHENIM: Feriduni është një Mbret i Iranit të vjetër gati legjendar që është përjetësuar nga poetët Persianë e më

Lulishtja e dytë

Shtron në qëndrime mëncuri'e e holla si lulukuqeja, që kanë çelur nga retë e hijeshuara të mirësive në dherin e zëmrave të Mentarve e në arat e mëndjeve të tyre.

NGJARJE

Aleksandri i Maqedonis, në kohën e Perandoris së Tij, pushtoi me një dredhi tërë kështjellë dhe urdhëroi që të përmbysje ndënë

Mos më shaj se qënkam i shëmtuar unë
Ti që nga vrytyti qënke derë thotë!
Shtati është mylli, shpirti post shpatë,
Shpata do të presë, mylli nuk bënë punë.

E shq'përoi nga origjinali: VEXHI BUHARAJA

ca faqe — le të mos harrojmë se, po të derdhej në karakteria latin, mezi do t'a vështullishin 250 faqe — dhe të shkruar në prozë e në poezi, sipas stilit dhe shijes së Gjylistanit të Saadiut, «Udhëhëqësit të degjuar e Mjeshtër të Moth», si nuk e fshihet edhe vetë Xhamiu. Autori vetë e ndon vepërën e tij në tetë lulishte: Lulishja e parë bënë fjalë mbi jetën mystike, e dyta: mbi Mëncurinë, e treta mbi Shtetin e mbi qeverisjen e mirë, e katërta: mbi Mirësinë e Bujarëve, e pesta mbi: Dashurinë Ideale, e gjashta mbi: Shakat e përkëdheljet, e shtata mbi: Poezinë dhe e tela mbi: Rrëfenjat e të ngjarat e shtazëve e të shpazëve. Çdo lulishte jep ngjyrat dhe pëmet e saj dhe përmban pjesë fragmentare të ndryshme.

Me gjithëkëtë, Beharistani nuk i afrohet Gjylistanit as në sasi as në cilësi. Nuk e ka inuitën e brëndëshme, provën e jetës, syrin depërtor, gjuhën dhe kumbimin e ëndëshëm të Saadiut. Por prapë është një monument i pa-tundshëm letrar, që vështjellë mentime të holla si «Lulukuqeja» dhe plotë vizione të bukura. Xhamiu ka gati tërë urtësinë e fjalës së Saadiut, është i matur, ndjek anën reale dhe rallë ngjirët në fantazi, por kurrë nuk behet banal.

Beharistani nis, si gati tërë vepër e orientaleve, me një lëvdatë për Zotin, Artistin e *Trandafilshites së qiellit*, e cila është «një fletë nga arti i Tij» që do të mos thohet e do celë përherë «si bisku i trandafilut» ose «një faruri diamanti ku janë derdhur margaritarë» (yjet) Këtij Zoti të pa-shoq që i fal Natyrës gjakun e jetës dhe drtën e bukurisë i thuren «mijëra këngë dhe leyenda lavdesh me gjithë zëmër, nga gjuha e zogjve të Prendverës së dashurisë plotë besë», t'atyre zogjve, (këngëtrërit dhe poetës mystik, që ligjëronë e që pa këputur «ia thonë këngës me zëra të ëndëshme e me tinguj të ëmbël që lartë nga fronet e degëve të mirësisë së pa-përfollur e të bujarisë së pa-shterëshme».

Edhe Profetit Muhamed (A. S.), Olumpit të mystikëve arabo-persianë, Xhamiu i nis «mijëra përshtetjet përkëdhelëse e të fala këpëruar nga fundi i zëmërës» që buçitin nga gusha dhe nga gryka e bylbylëve (lyrikëve) që bëjnë të rëshkasin lehtë e të kumbojnë tinguj e që këndojnë me zëra të dredhur në Tavernën e Jetës Shkëndi-plotë e të dashurisë së ndezur.

SHENIM: - Xhamiu qiellin e quan metaforikisht «trandafilshite» për hirë të ngjyrave lloj lloj e të bukurive që mban në gj. «Attari» thotet «pal us», na i ka nejjrat dhe ckelqim t e pëndeve të paltit

SHENIME: Retë e hijeshuara të mirësive — mirësitë që derdhen mëncuri e ngjallin zëmrat ashtu si retë që derdhen shinë dhe ngjallin dhe begatojnë tokën. Retë e hijeshuara të mirësive, vërtiten në qie lin e dhëmbshurisë perëndijore të pa kufir dhe d-rdhin shinë e jetës në zëmrat dhe në mëndjet e mentorëve të cilat dhurojnë mëncurinë ashtu si dhu ron bimën dheri dhe ara e mirë. Këto mëncuri frymen dhe jetën e presin që se afërti. Çel n as lere kur të vaditen nga mirësitë e fshohet që s'e kurcejnë bujarinë ashtu si uk e kurcejnë otë shinë. Figura të bukura kesodore ndeshim dendur në letrarët orientale.

FLUTURIM MBI TEMPULLIN E ARTIT

II

SHKOLLAT LETRARE

Fjalët t'ona i drejtohen veçanërisht rritas artdashëse, prej së cilës presim brezin e nesërme që do të luajë kopështin t'one të artit. U drejtohen atyre që do të kuptojnë se për ne ka art pa atdhe, porse nuk ka dhe nuk mund të ketë atdhe pa art!

I u drejtohem atyre, që një ditë me zërin e tyre tingëllonës, me këngën e tyre lirike, do të dalin të aftë për t'i mësuar popullit dashurin e artit, kënaqësin e leximit, dobirat shpirtërore të muzikës, zëvendësimin e pushkës me pikturën dhe me skulpturën.

I u drejtohem atyre që do të jenë zëri i shpirtit dhe jo i instiktit, të cilët me talentin e tyre do t'i u flasin shpirtërave, që kufit e atdheut mund të zvogëlohen, mund të zgjerohen me anën e fuqisë së shëmtuar, por kufijt mendore janë të destinuar që të zhvillohen vetëm. Eshtë e vetmja armatë, e vetmja ushtri në botë që nuk di të kihehet prapa.

I u drejtohem atyre veçanërisht, që me stilin e tyre të kristalizuar, me frymëzimin e tyre me të vërtetë të sinqertë, (se në letërsi ka dhe frymëzim artificial) do t'i japin popullit mjetin për skalisjen e estetikës, që do t'i japin popullit diçka që çdo njeri kujton që ka, por në të vërtetë janë shumë të pakët ata që i kanë në kuptimin artistik dhe letrar, dhe që janë: Sy, veshë, shpirt.

Një sy për të ndarë të bardhën nga e zeza. Një vesh që ndjen ndryshimin e harmonisë dhe të kakofonis. Një shpirt që mallëngjehet prej një poezije dhe ndjen nevojën e saj sa buka e përditëshme. Ja, një popull që ka arritur në zenith.

***

Sot do të flasim për shkollat letrare më të njohura: 1. Klasizma; 2. Romantizma; 3. Romantizma Psikologjike; 4. Realizmi; 5. Naturalizmi; 6. Parnasianet; 7. Simbolizma.

KLASIZME

Klasizmi është apo shkollë që është më tepër e sharë dhe e persekutuar, por që ka duruar më shumë se çdo shkollë gjatë shekujve dhe nuk ka humbur kurgjë nga shkëlqimi dhe nga respekti i saj.

Klasizmi fillon me «*Ilíaden*» dhe «*Odisen*» e Homerit dhe arrin deri në shekullin XVIII.

Prej një klasikut pritësin të gjithë ato kondita që asnjë shkollë tjetër nuk i detyron. Pikë së pari përsosuri gjuhe me një reptësi matematike. Pastaj sensibilitet, gjykim, qartësi, rregull në pikëpamje forme, armoni në konstrukcion, dashuri të vërtetë dhe pastërti gjuhe. Kjo e fundit duhet marrë në kuptimin e thjeshtë të fjalës, për mos t'a përzier me përsosurin e gjuhës që është kusht i parë. Një klasik nuk ka të drejtë të përdorë fjalë të ndyra si p. sh. sharje, insinuatione, cilësimin e njërzve me emra kafshësh, shprehje vulgare etj. Në klasizmin Frances nuk është përdorur bile fjala «*qën*».

Klasikët grekë kanë kënduar Virgjëreshën, Perëndeshën, Femrën, natyrën e bukurë, objektivitetin dhe të drejtën botërore.

Klasikët Romakë kanë kënduar pozitivitetin, reflektin e jetës së tyre. Këtu arti klasik u-lokalizua nënë misticizmin e kohës. Nga kjo lokalizim shpëtoi vetëm Virgili që përfillet një nga klasikët më të dashur.

Në periudhën e Rilindjes Letrare (shekulli XVI) klasizmi u-kristalizua dhe arriti kulm. Klasizma Franceze është në krye.

Në kohën e Louis-it XIV klasizmi mori një gëllim veçanërisht të pashtazkonshëm. Artdashurija e mbretit, inkurajimi i tij për shkrimtarët ka lozur rolin kryesor. Ai është shembulli e të gjithë shembujve të të gjithë kohërave që talenti është talent në shtëpinë e vet, por që të jetë i dobishëm për vëndin dhe botën duhet përkrahur.

ROMANTIZME

Kjo shkollë u-stabilizua me ndërmarjen e Charles Nodier-it, në vitin 1823 në një mbledhje letrare në sallën e Arsenalit (Paris). Shkrimtarët dhe poetët e kohës kanë kritikuar rregullat e repta dhe ligjet drakoniane të Klasizmit Grek dhe Romak dhe kërkuar t'i u jepet liri shkrimtarëve.

Ishte një lëvizje, jo për të çvleftësuar artin klasik, por një lëvizje kundra detyrimeve, për lirikët e kohës, që me çlimin e tyre i kanë dhënë letërsisë pjesë lirike të pavdekura.

Me detyrimet e klasizmit, sot ndofta nuk do të kishim Lamartine-in, A. De Musset, Alfred de Vigny, Victor Hugo, George Sand etj. të cilët me krijimin e romantizmit i kanë dhënë letërsisë botërore faqet më të bukura.

Nga të vjetërit Shakespeare ishte një romantik, më tepër se një klasik. Romantiku ishin dhe Goethe, Schiller, Lord Byron, Manzoni.

Lamartine dhe Charles Nodier e muan guximin nga këta hollosë që me kohë kishin vuar flamurin e liris letrare.

ROMANTIZMI PSIKOLOGJIK

Kjo meriton më tepër të quhet një degë e romantizmit.

Ndërmares Stendhal (1783-1842) që paralelisht me romantikët ndiqte romancën psikologjike më tepër se sa romancën lirik. Në Rusi shkëlqyen Dostojevski, Tolstoi dhe Turgjenjef. Në Francë, në ditët t'ona kanë dy kollosët: Paul Bourget dhe Marcel Proust.

Romantikët dhe romantikët psikologjik kanë kundërshtuar ngadalsin, dhe-spotizmin, gjakftohtësin e klasizmit dhe paraqitin pakë gjak nxehtësi, pakë gjallëri, përfytyrim. Dhe me të vërtetë i u dha një vull i çuditshëm lirizmit.

Në kohën e romantizmit theatri ka marrë një evillim të pa shpresuarshëm. Theatri doli nga pallati dhe shëtit rrugëve. Të gjitha klasat filluan të shijojnë jo vetëm skenën dhe aktorin por edhe përmbajtjen e pjesëve që ishin më të përtypshme. Princet, fisnikët, filluan të shpëtojnë nga të dërsurit nga madhështija e klasizmit.

Romantizmi është një shkollë që nuk është mbyllur ende, por duket se ka kryer detyrën e saj.

REALIZME - NATURALIZME

Këtu paraqitet një guximtar, një hero: Honoré de Balzac (1799-1850). Ai themeloi shkollën «*realiste*».

Realizmi erdhi të plotësonj disa gjëra që i mungonin romantizmit.

Këtu nuk pranohet fallsifikime dhe zbukurime në art dhe në letërsi. Ata thonë që po munde të paraqitësh të shëmtuarën ashtu si paraqitet, është e bukurë, është art. Realistët kanë vuajtur më shumë se çdo tash ose çdo shkollë. Ata kanë pasur si kundërshtar fanatikët, fetarët dhe qeverin.

Në këtë fushë veç Balzaut, kanë shkëlqyer edhe Prosper Mérimée, Gustave Flaubert, vllëzërit Goncourt, Guy de Maupassant etj.

Naturalistët kanë dashur të observojnë jetën edhe me mjetet shkencore.

PARNASIANET

Theodore de Banville dhe Leconte de Lisle janë themeluesit e shkollës Parnasiane.

Ishte këta që kanë shkruar mbi flamurin e tyre: «*Arti për Artin*» dhe kanë provuar një prapa kthim në klasizëm. Po ata rregulla, po ato reptësi, po ato mas-prerjes. Kanë sulmuar me qartësi të rënda romantizmin dhe poezin lirike dhe nuk e pranohën lirin e pakufizuar të shkrimtarëve, sidomos realist. Bile u-bë një periudhë që flitësh rithemelimi i klasizmit. Heronjt ishin Leconte de Lisle, Charles Baudelaire, Théophile Gautier, Sully Prudhomme.

Këta ishin më tepër pikturonjës se sa reflektorjës. Si subjekte kishin vetëm të bukurën dhe neveritnin të shëmtuarën.

Këta dështuan. Dështuan jo në pikëpamje të artit, por në pikëpamje të parimit.

A. BURNAZIAN

KANGA E MUJO MARINAJT

(vjon nga f. 2)

Kishe thënë si bijn asgja.
Por kur t'bah emër i Lumi:
Kjaje Zot (12) se çka ban plumbi.
Po ndë kur e kan qit, (13)
Shum gazep ka kjen at dit:
Vijshin shokt'o tuj bërtit,
Tuj bërtit e tujej (14) aja:
Dikush proba, dikush vllë; (15)
Kur kan ardh shok' prej Zetët (16)
Miq prej Zetët probatima,
Shum medet sa ka kjen brima,
Me t'han mëndja ra vetima.
Morë Mujo morë i shkrët,
Hiç mos t'dhimet njëkjo jët,
Si me le ashtu kë dëk,
Se t'kjan shoqija me let, (17)
Kur prej mëndsh nuk kë m'u trët,
Qysh kë dëk deri në kjamet, (18)
Se kë kjenun njani vët, (19)
Për pa kjenun shpënd me flët,
S'e fal Zoti ndryshe n'jët,
Shum pleq jan edhe kan kjen,
Shoqin t'and nuk e mbajn mënd:
As ka kjen as ka me kjen,
Kë kjen lule q ban drët,
Sikur kanli në kanak,
Ashtu kë kjen n'kët bajrak; (20)
Kë kjen trim edhe dai, (21)
Edhe zemër për trimni
S'kena çka me t'përmënd,
Gjithcka lypet n'ty ka kjen.
Njykta fjal q i kam shkrët,
Mos t'hoj kush se i kam shët,
As gjysen si kam kalzët;
Muj m'u besë me një tjetër: (22)
Tek e ka vorrin tri metër.
Kush t'a dij ku isht Pinçaj; (23)
Aty isht (24) rrët Mujo Marinaj,
Aty isht rrët, aty ka dëk,
Prej gjith neve past rahmet,
Porç mjer kanaku i vet,
Edhe na t'a kjaft me let.

TAHIR DISDARI

- (1) Me qellim të mos i harrohet ëmni.
- (2) Do të thotë Bashki. Në kohën e sundimit jugosllav, krahina e Krajës administrohesh prej një Bashkijet.
- (3) Sreza, serbisht do të thotë qark nënprefekturë, dhe Banovina: qeveritari.
- (4) Sado të mundohem m'e spjegue.
- (5) Në mënyrën e foljes së Krajës si edhe të një pjesë të madhe të Malës së Shkodrës, vehtja e tretë e mënyrës diftore të tashme të foljes «*me mujtë*» shqiptohet «*muj*» në vënd të «*mund*».
- (6) Si u thà edhe më sipër, Rumijs, asht maja ma e naltë e malevet të Krajës.
- (7) «*Çy sa*» në Krajë thuhet për «*tashsa*».
- (8) Qysh e vranë — që se e vranë.
- (9) S'mundemi.

KANGA POPULLORE E DASMË

(vjon nga f. 2)

Trisa e një perëndi
Çe nisen të biljësën.
Buzesumbullat e regjenta (20)
Grepit e artis (30)
E ato cohë kaljthëva
Zonja te hjesme
Me vethë margaritarë
E voli shkëlqjeme (31)
Te dita harë dëlirë.
Vjen thëllëza malëshit
Vjen me kraha pfono borë,
Tund e shkundën krahëzit,
E në mbion (32) tallurëzit (33)
Tallurëzit e kjelkëzët
Zonjavet, buljeravet
Përpara nuses e bardhë
Rë fjeturume.
Të nesërmen në mëngjes mbas ditës
së dasmës, dasmorët i këndojnë këtë kangë nuses:
Mori nuse, e bardha nuse,
Si m'u ndieje somenat?
E ajo që s'asht m'a sot e zbehte dhe
në mejtime si dje, por plot shend e
verë u pergjegjet:
Gratë për nusen:
Gjeta a mëmë e gjeta tat,
Gjeta vllëzër rrushitarë,
Gjeta motra lëvduara
E vet kam trimin e ri,
Ditën më rriten me si,
Natën më shtrëngon në gjë.
Dasmorët mbasi kanë ngranë e kanë
pimë, kënduem e këreyem, çfaqin talen-
derimin e tyne me këtë urim plot kup-
tim për çiftin e ri:
Të gjithë bashkë:
Ju ruatit Kjellë ndë jetet,
Ju dhëft ditë të bardha e vjet.
ZIAUDIN KODRA
(17) Buthtu = Defto, trego.
(18) TIT pergjumjet = Te te hidhet
perpara ne gjunje.
(19) Shkjentezit = Liveret, robet.
(20) Njota = Ja.
(21) Poka = Pra.
(22) Falim = Leje, te falun.
(23) Con = Gjen.
(24) Te perthene = Te perseritan, te
pertrimun.
(25) Njota kekj = Ja ajo shum.
(26) Foka = Por.
(27) Dilu perpara ne ruge per t'i pri-
tum.
(28) Murvaziu = Të zi.
(29) Buzesumbullat = Shishet.
(30) Pirunj.
(31) Voli = Mollëza e faqes.
(32) Mbion = Mbush.
(33) Tallurëzit = Piatat.
(10) me u ngjitë.
(11) Cilidoqë e ka njoftë, cilidoqë e
ka pà.
(12) Ruejna Zot.
(13) kur e kanë vorrosë.
(14) tujej: tue.
(15) proba: vëllam, që bahen vëllazen
tue i pim gjakun njani tjetrit.
(16) Zeta: ëmni i një lumi në Mal të
Zi. Me këtë ka qënë mbiëmnue qarku i
qeveritaris së Malit Zi, të një pjesë të
Dalmacisë dhe të shuan visevet shqiptare
për rreth Malit Zi.
(17) Let, në Krajë thuhet për lot.
(18) Çë në kohën që vdiqë e deri në
kijamet.
(19) se kë qënë i vetmi.
(20) Edhe pse kanë kalue m'a se 20
vjet që Kraja administrohet me Opshti-
në, vjershatari s'lën pa përmëndë kujti-
min kur Kraja përbante një bajrak në
vehte në qarkun e Shkodrës.
(21) Dai: mikpritës, dordhanë. Kjo
fjalë në turkishte, prej kah asht marrë,
do të thotë, burrë, kreshnik.
(22) Mundet me u besuem me një tje-
tër fakt.
(23) Pinçaj, asht një katund në Krajë.
(24) Vehtja e tretë e mënyrës diftore
të tashme e foljes «*me qënë*» në Krajë,
në krahinën e Anës Malit, të Tivarit
dhe t'Ulqinit, thuhet «*isht*» në vënd
«*asht*».

REVISTA E LIBRAVET

LUNDËRTARË

Vargje nga ARSHI PIPA

Sic shkruen edhe vetë autori në parathënje të vëllimit «Lundërtarë», «ky libër është i pari» që po boton. «Gjinden të përmbledhuna këtu vjershat e rinis së parë» 1936-1940 (Sikurse Kangët e Rinis së Parë) të Dhimitër S. Shuteriqit, Shtyp në Librarin Dhori Kotti, Korçë 1935) «... mall i një kohe që nuk kthehet më!».

Në poezinë «Gjeth të veshkun» (e eila në të përkohshmen «Shkëndija» kishte titullin «Ballada e gjethve të veshkun») ndeshim trishtim, melankoni dhe një pesimizëm që e ka kapë poetin. E dron jetën: ka frigë prej vdekjes:

«po vdes në djallëri»

gjimon ai:

*«Pse vetëm unë me vuezjtë
kur tjerët janë dejun n'andrra e n'dëfrim?»*
ankohet ma tej.

Por gzohej se një ditë:

*«... i zog kang's do t'ja thojë
e do t'këndojë gazmend, lumni, harë»*
dhe:

«... atbotë do t'm'duket jetoj përs'ri»
Poezia ka pjesë të mira dhe të këqija.

*«... përhidheshin,
shtrembnoheshin, përdridheshin»*,
më duket nuk janë fjalë të bukura për me bërë rimë! N'atë tjetër, tue qenë edhe folje, ia hjekin at bukuri që do të kishte sikur t'u zavendojshin këto fjalë me disa të tjera. Me bërë rimë me a-në verbash nuk është një gjë fort e zorshme, por për sa i përket ritmit mandej, nuk e japin at tonalitet që do t'a lypje vargu.

Posë këtyne poezija ka shumë vokative: gjeth, o stina, o fati i im, etj.; me esklamacione: oh zemra e eme; ah! mos t'a ndij as erën etj. dhe me: «por kurr jo», «por po», «por unë», «që po vjen» etj. etj. të cilat e bëjnë me çalve teknikisht. Ka, t'a merr mendja, edhe pjesë të mira si p. sh.:

*«Ndër tana e ndër vneshta
gjeth e hardhijave ishin të zverdhame»*
(frymëzim i nxjerrun, ndoshta, nga «Lissus» i D. Ndreut:

«Nepër kodra të stolisuna me vneshta»
etj.);

si edhe:

«Pryu era me furi»

frazë e përdorun shumë, sidomos ndër kangët popullore, dhe në «Mili e Haidhia» të Skirë-it dhe nga Lasgushi.

«Dashuni e pakohshme», «Post mortem», «Lulja e mallit» janë tre tingllime edhe këta me përmbajtje elegjiko-pesimiste! E na jepet me pyetë: «vallë ku qëndron arsyeja që poetët e sodit e kanë kapë që të gjithë me vuezjtë, mjerime, ah e uh-a, me szepticizëm e pesimizëm poezinë? A thue se të gjithë qenkan miserabël, a por donë ndoshta me adjeke Migjenin? Përposë vuezjtëve, andrrave, dashunive, fantazinave e mjerimeve as dinë thue gjë tjetër me na përshkrue a?»

Shka qofshin këta mendime:

«Pranvera e eme e mjerë»;

«Pse u veshke në lulzim»;

«Ti qan e t'dhimbet veltja»;

«Shejt ke me u rrzue e mjera»;

«Shejt trupi i yt i ligshët do t'jetë»

kufomë»;

«... që u veshke»;

«Oh! t'ngaratn»; «Ku heu! e ngratan» etj.

Shka është gjithëkjo sentimentalizëm? A thue vallë Shqiptari paska merrjtë me të vërtetë në një shkallë të tillë sensibiliteti sa mos m'u përmbajtje dot por përpara një krijeseje së dobtë m'u zhgrehë në vaje, në qamje në dnesë e në rënime?

S'e besoj! Asht vetëm një «letraturë e importueme» nga jashtë. Mjerisht por, një të tillë mall, populli i ynë s'e përtypë dot! E libra të kësaj përmbajtjeje janë të destinueme, heret a vonë, me vajtë në pluhurin e harresës sic ndodhi me «Gjurmata e stinve», «Kangë?», «Ngjyra të jetës» etj.

Në poezinë «Lulja e mallit» bien në sy me të parën një shenjë të metë nga ana e Poetit: amorizëm e sensualizëm është motivi kryesues i thurjes së këtij soneti. Ndëgjoni:

«Ti thë se s'do t'm'harrojshe për të

gjallë,

se zemrën tande do t'a bajshe krue,

prej ka' i pashterrshëm t'shkonte tue

burue

kujtimi i dashunisë që na ngjallë».

Por në vjershën «Kujtime feminije» spikatë një zotësi e veçantë: shquhen me të parën vargjet që Poeti i ndinë në të vërtetë.

Një kopësht i vogël ku luejshin fëmija, një shtëpi e vjetër me shkalla guri, me dhoma të mdhaja; oborret me avullija të nafta; dritare me kafaza; vasha tue qendisë në gjergjeje; mandi i shregullave, pemët, në hije të të cilave jehojshin kangët ndër muzgjet pranverore; muret e vjetra veshë me shermashekë etj. e bájne këtë poezi një kuadër të gjallë ravisue me hijet ma të dukëshme të një natyre ala shkodorançe. Poezi si në formë si në substancë e një ambjenti dhe e një jete që endë sot jetohej.

Ndër të 26 tubëzat e kësaj poezije ndihet fryma e një «moshës engjulllore» që poeti i rritun tashmë, i kujton si në vegim — i përmallshëm — jehet e «çasave t'humnës s'kalueme» por që «n'fund t'zëmrës ruezjtë» endë!

Shikue në çdo pikë poezinë «Kujtime feminije» mbetesh i kënaqun, mbassi aspiracioni për me i hye thellë e ma thellë së vërtetës, — nostalgjia që e mundon poetin ndër ata çase vegimtare — çfaqë në vetëdijën e tij mbrenda një kohe së shkurtë — përshkrubet me një mënyrë që s'len gjë për t'u dëshruet. E kujtoj se: ajo «dëshirë», ai «kërkim i poezisë», ai «ankth i së pavetëdëshmes instinktive për me dalë në pastërtin e mendimit, në shpirtin e kthiellitë» — siç e kërkun autori — asht paraqitë, po thuej se krejtësisht, në vjershën e natë të përmendun.

«Nga dritareja e çilun» asht një tjetër poezi mjaft e bukur.

«Lá libra e letra e dal aty te praku

i dritares për me ndi

kangën që për çdo natë kndon fusharaku
mbasi ka ngranë, përpara se me u-
shtri».

Elokuejon i qartë, elegant dhe mjaft i harmonishëm. Symbolike sidomos në:

«Kndon familje e lumtun dhe gazmendin

e pakë t'jetës shijoni!

Kondend me at gjë t'përvujtun ju

kurrkëndin

zili mos kini!».

Në dy vargjet e parë hedonizëm: «Post mortem nulla voluptas» dhe në dy të fundit definicion filozofik: «të jesh kondend (!) me ate që zotnon».

Në poezinë «Shpresë» përveç ndonji pjesë metaforike, kurrgjë — tjetër për t'u shenjue. Edhe këtu fjalë e vargje që liqen rrshqanë si p. sh.:

«... ku më shikojshe,

kur un t'shikojshe endë me sy të dirë,

e fmi un ishe e fmi dhe ty kujtojshe...».

Me vjershën «Ndami» sigure që autori don me shti një rrymë të re në letërsinë shqipe: por, mjerisht, poezija në

fjalë, bien erë letrature së huej, prandaj asht vështirë që të ketë një sukses të dëshruem nga poeti, mbassi vargje:

*«... oh se ç'farë shkretëje
po m'len në zemër!»*

e:

*«kujtimi i yt, pak pluhurin
në gjë t'një luleje!»* etj.

jo vetëm që në popull s'kanë me pasë të shkuem, por as m'at klasë që gjoja poeti mendon se i kuptojnë s'kanë m'u përfilë fare, për arsye se çdo njeri ka për të thanë: ma mirë i lexoj në ndonji gjuhë origjinale — si bj. fj. në frengjisht ose n'italisht — të tilla poezina se sa në shqip...!

«Vdekja e Norit» ma tepër se poezi, asht një prozë poetike, vargnue ndër 252 vargje, në mënyrë që me të dhanë ndëshypjen e një poeme. Argumenti ka pjesë filozofike, prandaj në një të tillë rasë nuk do shikue aq fort poezija, sa do vretë shtjellimi i përmbajtjes dhe rekonstrukcioni i subjektit në vet-vetë.

Me vjershën «Lamtumirë» i jepet fund pjesës së parë të librit «Lundërtarë» titullue: «Libri i elegjivet».

Tashti, në qe se për elegji kuptojmë një «vajtim ose një kangë vajtimore» poezitë e këtij libri, pak e aspak i afrohen një definicioni së këtillë. E, në rasë se poeti e ka marrë si lyrikë-elegjiake prap se prap nuk i ka rë krejtë në të mbassi lyrika, që asht poezi e zemrës dhe e entuzjasmit, nuk ka të bájë me kalkime ndodhesh e përshkrimesh por vetëm e vetëm me përshypjet që ndinë shpirti i tij.

N'atë tjetër, gadi të gjitha vjershat e këtij libri të parë, mundohen me qenë gjoja si një dishka pesimiste dhe nihiliste, por mjerisht nuk janë një gjë e tillë: nuk janë poezi të ndime me të vërtetë prej poetit. Fjalët: me fshë, me vuezjtë, përmortshme, kufoma, vorri (posaçërisht këto dy të fundit përsëritë kush di' sa herë), ngushllim, melankoli, ligshiti etj. nuk e bëjnë poezinë të «zymtë, të dishprueshme dhe të trishtueshme» siç don m'e paraqitë poeti. M'e ndi me të vërtetë (poet lyrik), m'e përshkrue si duhet (poet artist) dhe m'e punue vjershën (poet me përdhun) janë tri gjana në kundërshtim njena me tjetrën. E më duket se Arshi Pipa dy të parave endë s'jau ka gjetë rrugën: pra nuk asht një poet që e ndinë ate që shkruen: «Poeta naseitur» (si p. sh. Lasgushi, Migjeni, Nexhat Hakiu) por një që ka lexue shumë poezi dhe poetën të huej (sidomos të rjetë modern: Michael Roberts, Paul Eluard, Friedrich Hoelderlin, Rainer Maria Rilke, Henri de Régnier, Paul Valéry, Francis Jammes etj.) dhe tue spekule ndër fraza e mendime të tyne — të më falet një shprehje e tillë — din të fabrikojë një poezi shqipe...

***

Pjesa e dytë e librit «Fantazina» ka vjersha të periudhës 1937-1939. Janë poezi të punueme ma tepër se ato të grupit të parë, dhe një herit edhe ma të mira e ma të ndieme se ato.

Në «Kanga e bylbylit» poeti s'asht ma një vehtje, një personë që shkruen: asht dishka tjetër: «një bylbyl» që këndon ambël kur bien nata, ndër prozime e ndër pyje. Një dishka alegorike.

Në «Sonatë fusharake» ndihet fryma e vargjeve të Leopardi-t. Në këtë lirikë të gjallë paraqitja e katundit duket si kur asht i vetmi motiv i inspiratës së poetit. Por në të vërtetë nuk asht, pse si kur të shikohet në një anë tjetër, shifet se për çdo strofë predominon një lloj pesimizmi: nga soditja e natyrës, poeti kalon në një gjendje tjetër: n'atë që «e nesërmja» ka me iu dukë njerëzve si

Nisem...

Vjersha nga MENTOR SOJLIU

Vjershat e Mentor Sojlut janë çapat e para të një djalë që prirja për vjershërim nuk i mungon. Janë ndjenjat dhe kujtimet e një të riu që s'i mban dot në zemër por do t'i nxjerrë jashtë për të gjetur ngushëllim e kënaqësi të shoku lexonjës.

Me një titull modest nisat për në rrugën e artit, dhe vjershëtori e di vet se sa e gjatë dhe e vështirëshme është kjo rrugë! Por ai nisat, mjafton që të sodisë e të vëgojë për zemrën e tij, dhe atë që do të ndjejë e do të mendojë, në mos e shfaqë aty për aty në formë arti, e lë për më vonë, atëhere kur mosha dhe studimi do ta ndihmojnë për një paraqitje më të përshtatëshme e më artistike.

Dicka vlon në këto vargje të tija, përpjetet të na i komunikojë edhe neve, një ndjejnë që lind e shuhet për një herë, por që lë një gjurmë, një gjurmë që s'dallohet mirë, sepse teknika e vargut, intuita, forma e vargëzimit dhe shum elementa të tjerë t'artit vargonjës çalojnë aty këtu e në përgjithësi të volumnit.

Por nga një i ri, që paraqitet me një veprë të parë, nuk duhet të kërkujmë shumë gjëra prej tij, mjafton të ketë prirje, dhe këtë Mentor Sojliu e ka: ndjen, shpreh në vargëzim, e çmon të gjitha emosionet, por bukurinë e tyre nuk na i ka dhënë dot në vjershë, sepse është një cils i që sot për sot nuk mund t'a ketë; është ligja e kohës që sot s'mund t'i japë dot atë që duhet t'a fitojë, me kohë e me punë, në të nesërmen.

nji farë soj deluzioni. Asht pra e një llojit me poezitë «Il sabato del villaggio» e «La quiete dopo la tempesta» të Leopardi-t.

«Idil nate Maji» asht si vijim i poezisë «Sonatë fusharake»: pra një dishka bukolike.

Por «Balada e vashës» asht, simbas mendimit tim, poezija ma e bukur e vëllimit «Lundërtarë». Arti poetik i Arshiut, kompleksiteti i tij si poet, shkrihen në një të vetëm: për me paraqitë jo ma një vjershë, jo një poemë por një rapsodi. Poeti nuk këndon: lën vashën që të flasi: të shkruet ajo vetë shka zemra i dikton; të fshajë ajo vetë shka shpirti i saj vuen. Pra e tanë poezija, nuk asht monotone e melankolike, por e gjallë e me varjacione: e varjantet e saja shifin ma tepër se kurrkund në shpirtin e vashës kah luhasin ndjenjat e saja naturore-sensuale. Pra një poezi thellësisht psikologjike, në të cilën janë assimilue në një të vetme: kanga popullore, rapsodia, vjershat e Nexhat Hakiut, të Lasgushit, të Serembes, të De Radës: në talentin artistik e poetik t'Arshiut.

Në «Motive baritore» ndihet fryma e Naimit që ka ndikue mbi shpirtin e poetit të ri.

Në pjesën e tretë të librit «Lundërtarë»: «Provat», shquhen poezitë: «Hije tallëse», «Hijet e vetvehtes» e «Bija e hijevet»: një trilogji poetike-filozofike?

JUKAS

POEMA SHQIPTARE

Poemi i Shëndaumit

M. K.

FRAGMENT

Po sonte prap do flytyrëj,
Në qjell të sbehtë si limoj,
Në qjell të athët si limoi
E foshnjën t'ime do kërkëj, —
Do flytyroj...

Mos qeshmi zonja, zotëri,
Se flas si çilimi,
Se qaj si müturi,
Ah, këtu mbrenda në çmendë

...Shtëpinë e pashë kur m'u doq;
E pashë foshnjën kur m'u poq,
Sa u përpëq,
Sa u përpëq!
Edhe t'im shëq
Ah, e t'im shëq!
Sa tmerr i math, sa lemeri
Që panë syt' e mi —
S'ka parë asnjëri.

Më vjen që thellë të bërtas,
Në mes të natës të bërtas,
Në mes të boës të Buças:

Perandori

Perandori!

Perandori xhenem i zili

Ti që më s'olle robëri
Ti që më veshe në të zi,
Ti që më mbylle në çmendë,
U bëfsh hi!

E mos të mbettë gur mi gur,
Po vetëm p'uhr
Po vetëm pluhur
— ... Tak-tak, trokës, tak-tak,
As hapni derën pak,
Dhe shpirtin hapni pak...

(Nga libri «Sulm e Lotë»)

Poemi Kosovar

Kënga e pestë

I. J. K.

Tani,
tani!

un jam gati!
se troi përmot;
mbytur me gjak —
po jo me lot,
të vdes që sot —
për këtë Dhe
q'e kam si fë
e përmbi fë,
E kam Vatan!
E kam Atdhë!

Hej!

po buças me zë kabë
sa të dëgjohet në qiell la,
sa të dëgjojë funt e krej
kush gjak shqiptari ka në dej,
Shaban- vëllë!

Destan- bashë!

Hej!

Komb i lirë kosovar,
ti komb shqiptar,
ti Zot krenar,
ti djalëri - ti pleqëri
bëju gati!
Bëju gati

për vrull të ri;
t'a djegësh botën
t'a bësh hi:
Për liri!
Për Shqipëri!

Tani,
tani!

— O Mal i Zi —

ja un,
ja ti;

Po un — jo ti,
se jam këtu kur s'kish njeri
dhe as kufi
as fqinjëri...

Un jam këtu kur Mal i Zi
Me Shumadi,

Me Dallmatl —
Sa mban e gjitha Shqehëri,
Ish Iliri!
Kur një det në tjetrin det
isha Zot vet!

Se jam këtu nga moti
kur vetë Zoti
e bëri fushën-fushë
e malin mal.

Un jam këtu
e do të jem:
— dem baba dem —
Sa maali të bëhet hi
E hiri mal përsëri!

SHTATE PRILLI

VEDAD KOKONA

FRAGMENT

Shtatë prilli! Dite zezë!
Qani motra, qani vllazër!
Qani gjithë shqipëtarë,
Se ju lindët për të qarë!
Si s'të qeshi buza kurrë
Shqipëri, mëmë sëmure!
Jete shkretë se ç't'u nxi,
Moj e mjera Shqipëri!

Përmbi val t'Adriatikut
Republike Venetikut,
E ndryshuar në fashizëm,
Me ordhi, me rebelizëm,
Me një qint e sa vapore
Dhe me tankse, kryqëzorë,
Se ç'na vinë-o plot taborë
Në Sarand edhe në Vlorë;
Dhe në Durrës, në Shëngjin,
Deti yn se qoshëtini!
Se ç'buçet-o deti gjerë!
Qaj moj Shqipëri e mjerë!

Atje buzës së limanit
Derdhet dallga e dushmanit
Prite, prite Bazi Canit
Mulubin e italianit
Që ka nxjer kokën nga uja,
Vraje, preje, Kapter Muja!
Bini trima, bini burra,
Të shëkoj ç'i vlen lëkura!

Vunë këmbë... O Robëri!
Ububù, moj Shqipëri!
Lidhe prap atë sham
Edhe qaj me llogori!
Si s'lufton më as njeri?
Kush i pret? O tradhëti!
Ç'është gjithë kjo poshtërsi
Moj e mjera Shqipëri?
Kush ma sheh Toto Bolenë?
Dif dragojtë ku do jenë?
Ku shtë vallë Selam Musaj?
Shqipëri e mjerë qaj!

Si të lan kështu t'të shkelin?
Si të lan që të të vjedhin?
Shqipëri moj nënëz-o!
Telegramet venë e vinë,
Po ç'na thonë? -Tradhëtinë!
Po ç'na bien? -Robërinë!
Robërinë e poshtërsinë,
Shqipëri moj nënëz-o!

Gjithë malet oshëtinë:
«Do ta mbajmë ne bairakun!
«Do t'ta marim neve gjakun!
«Se këtu i kan foletë
«Shqipëtarët e vërtetë,
«Shqipëri moj nënëz-o!»
Se ç'luftojn ca dallkukë
Për parë edhe kalltukë!
Rij e tu janë, jetime,
Qaj moj Shqipëria ime!
Se ç'u shkojnë pas dëshirës
Italjanëve gjak-pirës
Gjithë këta sahan-lëpirës!
Kërkon një, të dalin dhjetë!
Nxihu Shqipëri për jetë!
Shqiponja, prishni foletë
Ku Liria kaqe vjetë
Gur më gur me gjak u shkrua!

Tradhëtor ju thafte gjuha!
Gjithë j'tën lanët qofshi!
Kurrë mos u trashëgoftshi!
Në skëterr u skëterroftshi!
Në katrën u përvëlloftshi!
Ju që s'lat asnjë kandil,
Ju që shuat çdo fitil,
Si u bët kështu rezil?
Mussolin orë katil!

(Nga libri «Shtatë Prilli»)

KENGA E GJAKUT

NEXHAT HAKIU

FRAGMENT

Ç'u mbush mali plot me trima
Ç'vetëtima, ç'bubullima,
Zjarr e tym
Bam e bym,
Prush e flakë

Kuqet qielli si gjakë!
Ç'është kjo që po kërcet
Që jep plumba dhe mer jetë?
Kjo po vret e kjo po pret
Disa trima që m'atënë
Kur u vran e poshtë ranë
Shokvet pranë diç u thanë:
— Amanet!

Merni djemtë në qytet
Dhe qëndroni
Dhe sulmoni
Jepni ane mb'an kushtimin:

Për Liri
Për Shqipëri
Për Flamurin Kuq e Zi! —

Prapë topi po gjëmon
Gryk e malit ushëton
Ç'është kjo që shkatërron
Bam e bum
Tym e shkrum
Çdo katund:
Gjithë Jugu
Mori fund!

Digjen foshnjat: lemeri!
Bashk me mall e me shtëpi!
Shkretëtir e llahtari!
Plot gërmadha: lebeti!

Mbi kokalla dhe mbi eshtra,
Përmbi p'uhr gur e mur,
Mbi skete kafka plaçka
Po përgjon kjo kukumjaçka!

Këto varret qënkan pak,
Kjo Lirja dashka gjak,
Por dhe gjaku do Liri:
— Eja shok, ti që ke mbetur,
Mos shkon kot ky gjak i gjetur!
Se armiku bën kërdi
Shkel kudo e bën urgji,
Nga rinija dashka kokë

Dhe kufomat heth mbi tokë!
Eja shok,
Prapë tok
Do vaditim këtë tokë,
Se liri nuk ka për ne,
Ky armiku si rrufe
Do luftuar përsëri
Më me sulm e zjarr në gjil
— Kur të vish mer buk e kripë
Meri hua mos i lip,
Shum fishek edhe barut
Dhe në xhepe bomba fut
Se armiku s'është hordhi,
Topa ka dhe ushtëri,
S'është trim por ka fuqi
Dhe i thon Perandori!

— Oh, më dhëmbi,
Por s'më trëmbi
Ky armiku si çelniku
Se luftova dhe luftoj
I pres plumbat dhe me gojë:
Për Liri
Për Shqipëri
Për Flamurin Kuq e Zi!

Nëpër shtigjet:
një kufomë!
Fshati digjet
nga një bombë!
Dhe në brigjet

bën kërdi
Ky armiku, ky çelniku:
Gratë vret dhe djemt e ri,
Por ky shqipëria s'do t'ja di:
Prapa shpellash zë pusi
Vret e pret e grin e kor,
Pret dhe bombat në krahor
Dhe mbaron me pushk në dorë!

Pa vjen shoku, i zë vëndin,
Këto predhat nuk e trëmbin:
Gjurin ul mbi gjurmë gjaku
(Se i ngrohët merç haku)
Dhe së shpejti mer nishanin
Mbi dushmanin,
I ngjesh plumbin mu në ballë
Dhe pastaj e grin me pallë:
Për Liri
Për Shqipëri
Për flamurin Kuq e Zi!
(Nga libri «Kënga e Gjakut»)

NE PËR TË HUAJT

PATRIK NIFONI

SHIPËRILJA i dha Romës një papë: Princin Gjovani Francesco Albani, i cili hipi në fron më 1700 nën emër Klementi i XI-të e mbretëroi 21 vjet. Klementi i XI-të është ai që dha bulën Unigenitus, me të cilën dënoi jansenizmin më 1713.

Si patrikë të kishës lindore në Stamboll munt të kenë qënë shumë Shqipëtarë; po historia përment vetëm një: Nifonin. Në një sërë shkrimesh përmbi histori të mbretërimit bizantin të shtypura greqisht me një përkthim latinisht, ndër Bonnë të Gjermanisë, nën urdhër të B. G. Niebuhr-it, ndodhen disa lajme përmbi Nifonin në vëllim Historia politike e patrikëve të Stambollit.

Ky shkrim nuk na tregon kur u-bë patrik Nifoni. Po dyke qënë se na mëson që hipi në patrikë pas Maksimit, mundim t'a gjejmë kohën e Nifonit me të lehtë. Në mbretërim të Sulltan Mehmetit që mori Stambollin, kanë qënë nëndë patrikë, — i nënti « Maksimos i dituri », « nën patrikë të të cilit vdiq Sulltan Mehmeti ». Pas Sulltan Mehmetit hipi në fron, më 1481, Sulltan Bajazeti, e nën mbretërim të këtij vdiq Maksimi, i cili patrikësoi Gjashtë vjet gjithërisht. Pra, po të thomi se Maksimi patrikësoi pesë vjet nën Sulltan Bajazetin, do të ja ketë lënë vëndin Nifonit më 1486; në qoftë se Maksimi ka qënë patrik vetëm mot-mot nën Bajazetin, Nifoni i zuri vëndin më 1482. Do me thënë, se Nifoni u-bë patrik në një kohë jo më parë se 1482 e jo më pastaj se 1486.

Nifoni kish lindur në Morë, e cila a-herë ish e populluar prej Shqipëtarësh, sot më të shumtët të grekësuar. E ëma e Nifonit ish « një zonjë greke fisnike », i ati « një oxhak shqiptar ». Gjetkë, në një shkrim që duket e një autori tjetër, shohim se i ati « ish një Shqiptar i pasur e i letruar ».

Që djalë, Nifoni dëshëronte vetëminë e shpejt i la prindërit e tija e vajti n' Ajon Oros, në mungadë të « Pantokratorit », ku u-bë murg e më pastaj edhe prift. Ndënjë në këtë mungadë shumë vjet, — kur goditi që vdiq metropolit i Selanikut, u-mbluathnë pra në metropolë, pas zakonit, të gjithë ipeshkëvet e Selanikut, kleri, parësija e atij vëndi edhe populli, e me një zë zgjuathnë për metropolit Nifonin. Dërguan pastaj n' Ajron Oros disa burra e priftërinj ndër më të mirët. Kur i vanë e kërkuan për kryepriest, duke qënë se emëri i tij ish përhapur anë e mbanë të vëndit, Nifoni s'deshi t'i dëgjojë e të dalë nga mungadja. Po të parët e tija e shtërnguan të bindet për të mirë të popullit e ashtu Nifoni u-nis e vate në Selanik, ku u-prit me nder e ndenji shumë vjet si metropolit. Më në fund, si vdiq Maksimi, Nifonin e zgjuathnë edhe patrik.

Mjerisht, thotë historjaku grek, zilitë edhe intrigat e njerësve reth e rrotull tij s'e lejn të qetë Shqiptarin. Një Grek nga Trebizundi, i quajtur Amirucis, i cili kishte armiqësi të madhe kundër patrikut, më në fund gjeti se si t'a vjellë helmin që kish në bark të tij. I hodhi për faj Nifonit dëshminë e rremë të tre priftërve grekë. Sulltani të tre priftërve dha urdhër t'u pritët hunda, sa për Nifonin e nxori nga patrikësija e e dhoi nga Stamboll. Sulltani dha edhe urdhër të mblidhen të zgjedhin një patrik të ri, e se kush të slasë me Nifonin do të mvarej. Grekët zgjuathnë Dionisin, i cili kish qënë patrik edhe nën mbretërim të Sulltan Mehmetit. Dionisi ndenji dy vjet e disa muaj e u-hoq prapë vetiu, për të hyrë në një mungadë.

Pas Dionisit u-zgjuath metropolit i Serezit Manasia, nën emër Maksimos, i cili ndenji gjashtë vjet; pastaj e dhan

Grekët e zgjuathnë rishtas Nifonin. Nifoni qendroi në patrikësi mot-mot, edhe për së dyti e nxuarnë me turbullime e ngatëresa të shumta.

Nifoni ish burrë i letruar, i mënçur fjalë-nxhtë e me zakone të qerura.

FAIK KONICA

Diku

(Vijon nga faqja 3)

huaja për veshin e Dikut, i-a bënin çorho mëndjen.

« Do t'jet një grue Tirane kjo — tha Diku — se kruetaret t'ona i mar vesh si s'ka më mirë! ».

Tashti, plot njerëz zunë të grumbulloheshin rreth e rrotull Dikut. Të gjithë rinin në këmbë, vetëm ay ishte shtruar këmbë-kryq dhe hante me shije misrin me gjizë. Po përse e shëkonin ashtu me vërejtje? A nuk kishin ngrënë ndonjë herë bukë misri me gjizë në jetën e tyre?

Dikut i erdhi sikur në syt e tyre vuri një farë talljeje, mospërfilljeje dhe neverije. Ç'kishin me t'ë? Mos bënte ndonjë faj? Ndoshta ishte e ndaluar të hante bukë atje, në mes tyre, në mes të sheshit. Tiranë i thoshin kësaj, kryeqytet! Por nuk e prishi aspak terezinë: do të ngribej nga vëndi vetëm po të vinte xhandari e ta rrëmbente nga krahu. Ndryshe, nuk i-a prishte lezetin bukës.

Duke ngrënë dëgjonte, dhe, duke dëgjuar, nuk kuptonte asgjë. I erdhi shumë keq për një gjë të tillë. I erdhi keq sepse ajo gruaja që fliste me të fortë thoshte lajmet e luftës dhe Diku, herë pas here, në mes të qindra fjalëve të huaja, dëgjonte, aty këtu, fjalët Gjermani, Japoni, Inglizët, bolshevikët... I etuar për politikë si të gjithë fshatarët shqiptarë që bisodojnë çështjet ndërkombëtare natën nd'anë vatrës, Diku kishte qejf të dinte të reja e luftës kështu që, kur të kthehej në Krujë, t'u tregonte dhe shokëvet se ç'kishte dëgjuar në Tiranë. Po asaj dreq gruaje nuk i mereshin vesh fjalët! Pse nuk fliste shqip? Shqip fliste, po shqip Tirane!

« Në ballin rus janë rëzuar tet mijë aeroplanë bolshevikë... Në Atlantik janë fundosur gjithsejt njëqint vapore lufte... Armiku ka humbur njëzet mijë qerre t'armatosura, njëqint mijë topa të rëndë, treqint mijë mitraljozë... pes mijë ushtarë... ». Shifrat me mija e bu-tojnë Dikun; nuk është i zoti t'i përi-tyrojë sikurse duhet këto shifra, por di vetëm se luftë e madhe po bëhet nga të katër anët e botës. Një luftë që s'e ka parë as dreqi!

« Hé ku jë, ku jë Evropë! Janë kapë mirë kraflat kësaj here! ».

Kur mbaroi së ngrëni, mbështolli shaminë e kuqe, e vuri në xhep, nxori kutinë e bardhë të duhanit, përdrodhi një cigare të trashë dhe pastaj u-ngrit në këmbë.

« A ma fal ta nez' i her or Zotni? T'u rrit jeta! ».

Edhe pak më vonë:

« Ç'far tha për luftën? ».

Zotnia që i-a kishte ndezur cigaren e shëkoi Dikun me buzë të qeshur:

« E ç'të hyn në punë ty lufta, or katundar! Shko në katund, puno tokën, mblill misrin dhe rri rehat! ».

Diku i shpjegoi se vërtet lufta nuk i hynte aspak në punë por, me qënë se atë natë kishte për t'u-kthyer në Krujë, shokët e tij do ta pyesnin pa dyshim se ç'të reja kishte nga Tirana.

« Nga Tirana? Rehat, thueju, rehat shpyqyr Zotit: lufta asht shumë larg ».

Edhe e la Dikun vetëm, në këmbë.

Ahere Diku, me xhokë, xhamadan e

brakashe, duke u-tundur si trimat e qemogën, i ra mes për mes Sheshit Skenderbej. Por e humbi toranin: e pa pisk punën, atë çast, në mes të atyre automobilave, motocikletave, karrocave dhe biçikletave. Nja dhjet aeroplanë, që fluturuan sipër kokës së tij, me zhurmën e tyre të tërbuar e hutuan edhe i-a ngrinë gjakun. Po i mereshin mëntë, një zë tallës i pëshpëriti në vesh e fjalë:

« Qëndro hé Dik se kta i thonë Tiranë! ».

« Fugo, hé Dik se t'shtypën! ».

Vrapoi. Pastaj u-ndal me njëherë, me gjak të ngrirë: një automobil që shkonte pors rrufeja i kaloi përpara syvet. Më në fund arriti përpara ushtarit të hypur mbi një fron që hapte edhe i mblidhte herë pas here krabët. Atë çast, ky kishte ndërur dorën e majtë dhe, të djathtë, e kishte vënë në mes të krahërorit. Diku pandehte se ushtari e përshëndeti shqiptarë; ahere vuri dorën edhe ay mbi zëmër edhe i tha:

« Ejvallah! ».

« Via, via! » i thurri ushtari.

Dikut i-a kishte zënë veshi fjalën viva, viva. E mori me mënd se fjalë via via ishte një farë soj « ejvallah » ose « tungjatjeta ». Vuri edhe një herë dorën mbi zëmër edhe tha:

« Via, via! Ejvallah! ».

« Via! » i ulurri ushtari.

« Via! » i-a priti Diku.

« Ti dieo via! ».

« Diko, Diko! » përsëriti Diku edhe u-habit se si emërin kishte shkuar gjer në Tiranë!

Edhe qeshte me gjithë zëmër.

Tashti ushtari kishte zbritur nga froni ku qëndronte dhe e kishte kapur Dikun me të dy duart nga xhokeja dhe e tërhqte duke i folur me ashpërsi. Një shumicë njerëzish u-grumbulluan rreth tyre për të parë se ç'ngjiste. Ishin nja njaqint vetë, burra e gra.

« Ka sharë ushtarin! ».

« I ka ra me grusht! ».

« Pse i ra në qafë? ».

Diku që prerë në fytyrë: ishte bërë dyll i verdhë. Një mjegull e dendur i-a vishte syt. Veshët i vërshelejnë. I dukej vetja si një lëvozhgë are që marin me vete valët e furishme të lumit. Ç'bëhëj? Ç'kërkoni nga ay? Ku e shpinin? « Në burg! Largohuni! » thëriste tashti një polic shqiptar që e kishte zënë fort nga krahu.

« Kush asht? ».

« Nji katundar! Nji xhahil! Asht tallë me ushtarin që regullon qarkullimin! ».

« Asht i marrë! » thotë njeri, një zotni me leshra që i shkëlqejnë si pasqyra, « e pashë tue hangër bukë misri midis rrugës! ».

Të gjithë qeshin. Dikut i duket sikur i ka rënë bota mbi kokë.

***

Diku përpara, polici pas, po ecin. Në krye të Rrugës së Dibrës polici pa pandehur i thotë Dikut:

« Hik, e mos të ta shof bojën! ».

« A nuk më çon në burg? ».

« Hik pa të them dhe shpejt! ».

Me të shpejt Diku largohet. I heth sytë më të djathtë dhe më të majtë dhe sheh se disa njerëz qeshin me një mënyrë talljeje me t'ë. Pas pak kohësh askush nuk e ndjek më nga prapa, askush nuk e përfill fshatarin zëmër-ngrinë që sillet si i hutuar nëpër udhët e gjera të Tiranës. Tirana! Ç'qytet i çuditshëm për Dikun! Një parajs apo një skoterrë? Diku nuk di se si ta shpjegojë përshtypjen që i ka lënë në zëmër kryeqyteti i Shqipërisë. Udbë të bukura dhe të lëmuara si kadife, ndërtesa të larta, gra e burra të veshur mirë, automobila dhe karroca, po edhe polica që të rrëmbejnë nga krahu dhe, pa pasur asnjë faj, kërkajnë të të hedhun në burg. E pse? Pse i thua « ejvallah » atij që të ka thënë « via »; gra të pispillosura që tundin e hidhen nga shkojnë dhe që të pështynë në fytyrë kur u thua « bon-xhorno sinjorina ». Për mëndjen e thje-

TË HUAJT PËR NE

J. SWIRE

« Albania the rise of a Kingdom »

Sigurisht Zoti J. Swire, Anëtar i Shoqnis Mbretënore Britanike të Gjeografisë (F.R.G.S.) mundet të radhiet në listën e personalitetëve që nuk kanë kursyer të thon fjalë të mara për ne.

Në librin e masipërm me fakte të bazuara mbi një numur mjaft të math dokumentash, f. 16, mbron tezën e të drejtave t'ona me një objektivitet të rallë.

Esht një mëkat mjaft i math që kjo vepër të ket munguar në kohën e ndamjes së fatit të Kombit t'onë në Konferencën e parë të Paqes; po shpresojmë që të meret në konsideracionin e duhur nga njerëzit që do të ndërtojnë Evropën e re.

(Vijon në faqen 11)

shte të Dikut, ky qytet ku atij që i thua « ejvallah » të thotë plaç, ku gruaja elegante të pështyn pse e përshëndet, është një mister që do të mbetet i pazgjidhur.

Diku sillet e sillet nëpër udhë, pa ditur se ku të shkojë. E gjen veten në sheshin e Ministrivet, pranë kopshtit të vogël. Edhe këtu alet të rijë.

Nuk shkojnë shumë kohë dhe, andej për së largu, një turmë vjen duke kënduar. Diku ngrihet nga vëndi dhe i afru-her sheshit Skenderbej. Cilët janë? Ku shkojnë?

Turma, duke u-afruar, shtohet edhe më shumë. Janë afro një mijë vetë, me një flamur përpara, të cilën e mbajnë dy vajza të reja. Në ballë të turmës ka edhe vajza të tjera; pas këtyre vinë djemtë, me qindra. Edhe të gjithë këndojnë.

Se mjaft në robëri

Moj e mjera Shqipëri...

Në mes të sheshit, kur ka mbaruar kënga, një klithm'e çjerrë, një klithm'e ashpër ngjitet gjer në qiellin e kulluar: « Rroftë Shqipëria! » « Rroftë Flamuri! ».

Turma e zezë ka mbushur gjithë sheshin. Gjithë sheshi oshëtin edhe gjëmon nga kënga dhe nga klithjet. Edhe lëkundet si një valë e madhe plot me shumë.

Por ja andej nga Sahati po vinë plot kalorës, me helmet në kokë, me shpatat në sup. Diku pyet se cilët janë edhe i thotë se janë kalorësit italianë që vinë të shpërndajnë turmën. Pak më vonë, nga ana e Kursalit, vinë disa qerre t'armatosura që kërkajnë të hynë në mes të turmës. Turma zien e shkumbëzon pa lëvizur nga vëndi. Në mes të thirrjeve dhe këngës dëgjoen pushkë. Lufta e vajzave me flamur në gjoks kundra qerreve t'armatosura dhe kalorësisë italiane zhvillohet përpara syvet të Dikut.

***

Eshtë ngrysur. Në Xhaminë pranë Sahatit muezini thëret ezanin. Në shtëpinë e madhe buçet nga të katër anët muzika, një muzikë e mërziqësme, e rëndë për veshin e Dikut. Sheshi i gjërë, mbytur në muzgun e mbrëmjes, është edhe plot turmë.

Dikut i kujtohet atë çast katundi i tij, ay katund i qetë rëzës së palit ku nata bije fshehurazi e mbështjellur në një pëllhurë të perëndishme. E sheh veten të hypur mbi një qerre të vjetër me rrota të larta plot lueç, me një shkop në dorë duke ngacmuar qetë e ngadalshme, një natë të bukur vere, në dritën e hënës së plotë, duke kënduar Qëndron në vënd nga frika se mos e shkelin. Katundari e ndjen veten si në një burg të thellë, në mes të një lufte të habitëshme.

« Lufta asht shumë larg ». Kështu i kanë thënë. Po për atë, Dik Sefen, lufta më e madhe është brënda në Tiranë, në mes të sheshit.

NJË SHKRIMTARE ARBËRESHE

Cristina Gentile Mandalà

(1856 — 1919)

Një është kaq e njohur në botën letrare shqiptare të sotme emëri i një zonje tkinike të Kolonive shqiptare të Sicilië, ba-h-këpunëtore e denjë e Girolamo De Rada, Dimitër Karmada, Dora D'Istria dhe Zef Sqirò, prej të cilëve ka qënë shumë e çmuar dhe e lavëruar si shkrimtare dhe si përmbledhëse novelash popullore.

Është ljala për Cristina Gentile Mandalà, lindur në Piana degji Albanesi (Hara e Arbëreshëve) më 22 Prill 1856 bijë e një nga familjet më të shënuara të asaj Kolonie të egër, ku traditat e të parëve feja dhe atdheu formonin bazën e edukatës familjare. Edukatën edhe kulturën e plotësoi në Kolegjin Femëror Ss. Maria të Piana-s, i cili ka qënë i themeluar më 1731 për të edukuar vajzat arbëreshe të Siciliës ku edhe sot vazhdon të jetë një vatrë e gjallë për edukatë civile, fetare dhe shqiptarizantë të kulluar.

Cristina Gentile Mandalà, ishte akoma e re kur u kap nga pasjoni dhe entuziasma për veprën letrare dhe patriotike shqiptare të filluar në Itali nga pioni i i math dhe i vënuar i idesë shqiptare, i pavdekuri Girolamo De Rada të cilin ajo e ndihmoi shumë për përhapjen në Sicili të revistës së tij «Fiamur i Abrit». Ndoqi gjurmat e bashkatdhetarit të saj të math Dimitër Karmada, i cili në ato kohra kishte botuar veprën e tij monumentale «Grammatologia Albanese» duke u vënë me dashuri dhe këmbëngulje për studimin e gjuhës dhe letërsisë shqiptare e cila ahër ishte në hapat e para, dhe për përmbledhjen e folklorit shqiptar. Për veç këtyne, vepra e një tjetër gruaje fisnike shqiptare, Dora D'Istria sigurisht e stimuloi shumë dëshirën për t'u ardhur në doli atdheut të të parëve.

Duke ndjekur shëmbëllën e princesës intelektuale shqiptare e cila kishte mprojtur me kaq përfundime të mira, me shkrime e saj, përhapjen në Europë të lëvizjes politike dhe letrare të shqiptarëve të Italisë, zonja Cristina me përmbledhjen dhe botimin e novelave popullore (pyghare) të Piana-s, jo vetëm i bëri shërbim të math letërsisë kombëtare dhe atdheut të largët por, pas Dora D'Istria që ka qënë e para grua shqiptare që u muar me studime shqiptare, i lloi me idetë e nde i të përmendej në historinë letrare s'one e pa a shkrimtare shqiptare.

Më duket se a një grua, me sa dimë gjer sot, ka patur shkuar në një herë, para Cristina Gentile, në gjuhë shqiptare, dhe duhet të vim gjer në ditët e sotme për të gjetur në tjetër shkrimtare shqiptare. Është pikërisht edhe për këtë arsye që e ndiejmë për detyrë të vëmë në dukje një emër kaq fisnik dhe në liri u kaq simpatike siç është emëri i Cristina Gentile që është një s'one e veçantë e historisë letrare shqiptare.

Tjetër meritë jo më e vogël e shkrimtares arbëreshe ka qënë ajo që u vu për të studjuar gjuhën shqipe dhe që ka pas ankuruar në poezinë bashkatdhetarin e ri dhe kushëri Zef Sqirò, i cili pastaj,

me veprat e tij poetike dhe me shkrimet historike dhe linguistike, arriti në rrugën e parë të letërsisë shqiptare.

Zef Sqirò-i pati në zonja Cristina jo vetëm shëmbëllën dhe ankurajimin por edhe ba-h-këpunimin në të vazhduarshëm, sidomos në përmbledhjen e novelave popullore, proverbiale dhe të edo materiali folkloristik të Piana-s, nga e cila shkrimtarja nuk u largua kurrë.

Novela popullore (pyghare) e para e saj me titullin «Njerka» u llotua në numrin e parë dhe të dytë të revistës «Arbri i Ri» të cilën Zef Sqirò, kur ishte akoma në zërvetë, filloi t'a botonte në Pallerino më 1887 në bashkëpunim me Francesco Stassi-Petta. Në daljen e kësaj reviste s'ka oënë e huaj vepra e zonjës Cristina, e cila e ndihmoi në të gjitha mënyrat duke dhënë dhe ba-h-këpunimin e saj.

Katër nga novelat e saj popullore më të mira, që u përmbledhën në Piana nga shkrimtarja e jonë, vet Zef Sqirò-i i botoi në volumnin e tij «Canti Tradizionali». Shumë novela të tjera mbeten të pabotuara në duart e Zefit i cili i ruante me kujdes të madhe dhe, siç këndohet në faqen 113 të librit të përmendur, kishte në mendje t'i botonte për të mos shkuar kotë mundimet fisnike të asaj zonje virtuoze dhe gjeniale që vdiq në Piana më 28 shkurt 1919 duke lënë në arbëreshët, prej të cilëve dashurohej kaq shumë, një kujtim që nuk do të shuhej kurrë.

Zef Sqirò-i, i shtypur nga fatkeqësira të mëdha familjare dhe s'mundje, e ndoqi në var pas pak vitrash dhe s'mundi të plotësojë premtimin e boimit të dorëhkrimeve të Cristina Gentile, së cilës ndërkaq, me rastin e vdekjes i kushtoi një kompozim poetik plot njohësi dhe mirënjohje prej 72 vjeshtash dhe që u botua në fletoren «Kuvendi» i Romës më 23 prill 1919.

Këtu poshtë po riprodhojmë disa pjesë të atij poemthi mallëngjës:

Kënga për zonjën Kristinë

Edhe ti na le dhe shkove
Zbukurim i derën t'ënë! ....
Sa ti jeta, sa duro e!
Nuk kam fjalë për të thënë.

Sa më e lartë e sa më e kryerë
Ajkë më nuk pare fat
Zëmbra e jote po kje thyerë,
vuaftë shumë e kjaftë gjatë.

Snir nuk dëshe ti nga bota
po nuk deshe edhe dhe nbim
se për fjalë t'mbrapështa e t'kota
nuk ka shpirti ngushëllim.

Po nga t'varfëri e fëmijë
e lakmove dashurinë,
tek ti prit plaka t'bijë,
gjetë varfëri gjë in.

Po do t'jesnjë i pa haruar
embriyt i plot me nder
se për Arbër një i vluar
ngjer më sot si ti s'ka ler

Afër vatravet, në mbrëma,
kur më i kekjë dimbri i zi
gjyshe të bardha e t'reja mëma
të shëndoshtës vegjëli.

Do të then, me fjalë t'gjalla
e' të thjeshta, që ti zgjodhe,
ato t'bukra përalla
si prei plakavet i mblodhe.

E të bindurës fëmijë
që për ty shkjuptare rritet,
do t'i hedhin një shkëndijë
që si zjarr i math do t'kjtet.

E do t'shtojnë: Ngjer që t'rroni
e' që t'jini ju te dheu
bujureshën mos t'harroni
që këto, për ju, sa kreu.

Ish e hleshme, e butë e mirë,
pati shpirt akjë sa mënt,
e' me zëmbre të dëlirë
deshi shumë t'vjetrin vënt.....

Novelat popullore të Cristina Gentile, me të cilat sot e gjithëditën, në netët e gjalla dimërore, kalojnë kohën më të mirë dhe më të këndëshme familjet e mira të Piana-s, janë shkruar në një formë të shtruar me të vërtetë popullore, në stil të thjeshtë, të rrjedhur dhe në një gjuhë që pasqyron krejtësisht dialektin e vëndit, sidomos kur riprodhon disa dialoge të veçantë.

Botimet e Cristina Gentile, në edicionin e «Arbri i Ri» të vitit 1887 dhe të dorëshkrimeve e mbeturat në duart e familjes Sqirò formojnë një dokument linguistik interesant. Nove'at e saj, të limuara nga pikëpamja linguistike në edicionin e «Canti Tradizionali», të vitit 1923, formojnë një punë të çmuarshme linguistike shqiptare.

Zef Xhentile Petta

Dualinë në Qarkullim:

1. — **SULM E LOTË**, nga Izedin Jashar Kutru'ija dhe Mitrush Kuteli me një fjalë nga Dr. Pas. Përmban Poemin Kosovar edhe Poemin e Shëndaumit.

2. — **KËNGA E GJAKUT** poemë e luftës së rinisë kundër "armikut e çelnikut" nga Nexhat Hakiu.

3. — **SHTATË PRILLI**, poemë e robërisë, e luftës dhe e lirisë nga Vedad Kokona.

4. — **LULE DHE GJËMBA**, nga Stavro Frashëri me gravura nga Sadik Kaceli.

5. — **NISEM....**, poezi nga Mentor Sojli.

6. — **GOCA E KAÇANIKUT**, tregime nga M. S. Gurra.

7. — **ÇUPAT E VANÇIT** novela nga Bendo Shapërdani.

8. — **PËRRALLA PËR FËMIJËT**, nga Bendo Shapërdani.

9. — **LUNDËRTARË**, vargje nga Arshi Pipa.

J. SWIRE

(Vijon nga f. 10)

Nuk duam me këto pak rjeshta të ndriçojmë lexojtë himtësisht mbi përmbajtjen e përgjithëshme të veprës që numron më se pesqind faqe, por do të merremi pikërisht me hymjen ku nuk kursheh fjalë të mira e të drejta mbi Shqipërinë.

Libri që në botimin e tij engles ka një paraqitje mjaft të bukur, duke patur mbi mbulesën Zhgazën e Zezë dykrenore mbi fund të kuq, fillon me nënt rreshta të këngës së dytë të «Childe Harold Pilgrimage» të Byronit, me këtë përmbajtje:

«Trima jan djemtë Shqipërisë, dhe guximi s'i mungon. Por ka qen dhe më i math. Kush është armiku që t'i ket parë shpinën? Kush i duron aq mir lodhjet e luftës? Fuqija atnore e tyre nuk është më madhe se ata vet në kohë të keqe e në nevoj të vështirë; urretja e tyre gjer në vdekje! por miqsi e sigurt. Kur mirnjojtja ose miqsi e kërkon gjak, të patundur hidhen kudo që i drejton bajraktari».

Mbas këtyre rjeshtave të Byron-it ku kaq mirë vihet në dritë zakoni e karakteri i Shqiptarit Zoti Swire kalon në ndriçimin e qëllimeve të veprës, në të cilën i epet një randësi mjaft e madhe marrëdhajeve t'ona me Italinë, që siç dihet përmbajn konkluzionin fatal për ne në '39.

«Shqipëria, pat shkrojtur akeili, është një vend përball Italis që është më pak e njohur se sa mrensina e Amerikës. Ajo me zi ishte e njohur pesë vjet më parë dhe pikërisht kjo arsye më shtyri të shkoi atje. Un pritnja të shihja një racë të egër dhe t'pa ligj; por përkundrazi gjeta një popull shumë tërheqës, trim dhe të bindshëm, me një dashuri për birin që nuk i pëlqeu fqijve të tyre.

«Qëllimi t'im në këtë vepër — për të cilën nuk pretendoj — merita letrare — thot autori — ka qen që të jap një përshkrim të kuart dhe të dukshëm të vështirësive përmes të cilvet kan kaluar Shqipëtarët gjat këtyre pesëdhjetë vjeteve të fundit, dhe të përgjeshstroj të drejtat e propagandistëve që duan të fshehin faktet; dhe në rast se duke ndjekur këtë qëllim kam nxjerë në dritë përsëri ngjarje krejt të haruara, e kam këtë vetëm për të shtuar materialin në drejtësin e të cilit mund të bazohet çështja Shqipëtare. Kaq është gjithëka që dua. Dhe nuk pretendoj as pagabuarshmëri as që të kem shteruar të gjitha mburimet e rëfimevet, por vetëm se kam pregatitur një pikmbështjeje nga e cila kërkesat e ardhëshme të mund të kryen».

Për t'u shënuar jan thjeshtësija me të cilën autori konsideron veprën, dhe premtimi që bën në rast se ndokush tjetër do të mirrte barrën t'i bënte objeksione, aj nuk do të kursheh të shkruaj akoma mbi në.

Siç tham edhe më sipër nuk duam të flasim himtësisht mbi gjith veprën por me gjith ngushtësin e vëndit nuk po lem pa kujtuar vlefën që ka bibliografia e gjat për të ndihmuar studjonjësit e çështjes s'one.

KOSTANDIN MOISI

(1) Shqipëria, lindja e një mbretërie, Ed. William e Norgate Ltd., 38 Great Ormond Street, London W. C. 1.

Revista Letrare recenson vetëm librat dhe revistat që i vijnë në Redaksi në dy kopje

Revista ndodhet në shitje në të gjitha Librarië t'ona. pa patur pajtimtarë.

REVISTA XANXARE

FJALË ÇAPRAZ

MUNT të ketë edhe e nxehta të mirat e saj, po ka edhe të këqija. Ja, për shembëll, dikujt i u çfry këto ditë nga e nxehta që na ka plakosur rot'e prapme e bigikletës, pra atje ku rëndon drejt për drejt pjesa më e madhe e trupit. Me që s'kish pompë me vete edhe Ejupi me Bardhoshnë i kishin dyqanet të mbyllura, mori ne Argus-i numurin e katërt të një reviste, shpoi me dobet katrorin që kish mbyllur «nefezin» edhe ja lëshoj rrotës. Rrota mori sakaq frymë edhe puna u mbarua. Ja, tha, ay i gëzuar, në s'bën për tjetër punë, bën të paktën për të fryrë bigikletën e çfryrë. Por kur i hipi, u bë sakaq «goma terra». — Lanet, tha ay, as për të fryrë rrotën e çfryrë s'bëka! E dhashë më kot dhjetlekshin! Do t'a bëj batall bigikletën e do bëhem lundërtar, se abere s'më duhet frymë, po erë. Për fat të keq Tirana s'është Venetik, se ndryshe...

Se ndryshe!

Bëhesha pampor me erë!

Dhe me të vërtet më 26 të Prillit, Zoti i hapi penxheret e qellit e na lëshoj një shi të rreptë si në kohën e Nuhut. Me që në se P. T. Bashkija i ka vulosur me myhyr kanalet, Tirana na u bë me të vërtet Venetik, kështu që edhe karoçjerët, jo vetëm bigikletaxhinjtë u desh të behen lundërtarë...

Po haj t'i lëmë këto të gjitha e të flasëm për çështjet serioze.

Shkruhet në gazeta për punë inflacioni e deflacioni — jo të gomave, po të monedhës. Inflacion na qënka kur paska para shumë, e deflacioni para pak. Kaq nuk mjaftuaka sepse kur qënkën para shumë u rënka vlefte. Kjo s'ka të bëjë asfare me shtesën e numurit të misave të Insitutit, të cilët e mbajnë sikush vlerën që kanë ose që u jepet me ferman. Vetëm se një gjë e keqe: na u mbush kjo Tiranë kuqe plot me misa e me gjysmë-misa, sikush me mistri në dorë e kalem në vesh për të ndërnuar tempullin e artit e të shkencës shqipëtare.

Gazi i Xanxares është i math sepse Shqipëria që nxirte dikur vetëm kreshnikë, vezirë, pashallarë, kadilerë e kajmekamë, ka ndryshuar havazë e nxjer akademikë e gjysmë-akademikë. Dyke parafrazuar fjalën e dikujt, (nuk ja them emrin se na vret Dr. Maloki) Revista Xanxare, që është një lloj kanguri në barkun e Letrës, pra jo bilbil-finosh, thurri: *Tunjatjeta! tunjatjeta! Vend që nxjer akademikë!*

Po puna ka dhe anën e saj tragjike: Dikush i paske bërë një kabillogram Fan S. Nolit që t'i marrë myzhdënë për këtë eveniment me kaqë rëndësi. Kabillograma, havadan më havadan paske arrijtur me kohë edhe e paske gjetur Bilbil Rushitin në çastin e vdekjes.

— Thalassa! Thalassa! — i paske thirrur telegramdarësi i Amerikës dyke njomur lapësin me bojë në gojë atje s'ka stilografë të lirë si ka Argus-i në Tiranë.

Noli e pyeti me sy të shojtur, se po jepte shpirt.

— Ç'ka?

— Instituti i krijuar prej Mëkëmbësis, tani i riorganizuar, të ngriti në radhët e Lorusso-Attomës. Je dhe ti akademik! Jepmë baksish!

Harrova t'ju them se Noli ish sëmurë për vdekje që kur dikush i pat thënë se s'është poet e se Shën Pjetri vien diçka po Moisiu është parafrazim në rimë.

Me një herë Noli na qënke shëruar e ngritur nga shtrati e paske thirrur:

— Rroft e qoftë San Savino!

Që atëhere paske filluar me zel të math të mësojë abecënë e vjershërisë, me shpresë se prodhimi i ri do t'i pëlqejë kritikës së kritikës.

Në se çështja e Nolit u zgjith si jo më mirë, çështja e Lumos është gati të sjellë konflikt nërkombëtar sepse Lorusso Attoma edhe Gennaro Monti, misa të vjetër, paskan votuar kundër tij e i paskan bërë telegrama Jacomonit se iu degjenerua Instituti.

Thuhet se këta dy paskan bërë titur për Lumon:

— Indignus! Indignus!

«Ay që desh të themelojë një Institut Albanologjije, ay që nuk veshi këmbishë të zezë, që s'është as komendator e as kavaljer, ay që ka bërë kalendare, ay që ka nxjerë revista, ay që ka shkruar libra shqipe tani e pesëdhjet vjet, pra vetëm vepra negative nuk pranohet në Institutin t'onë. Indegno, Camerati!».

Thuhet se tani Instituti po bën përçapje diplomatike pranë kolegëve e shokëve (camerati) italianë edhe fashistë e sidomos pranë Dona Majës, për të plotësuar, për sadakë, votat që i duhen Lumo-fakirit.

Tratativat venë mirë edhe shpresohet se kundrejt do-një koncesjoni të ri hekurudhor, vajguror ose çifligor, kameratët italianë do denjohen t'a pranojnë misin e ri midis tyre.

Puna do mbetet vetëm ne formaliteti i receptionit sepse sipas ligjës në fuqi misat e rinj lipset të vishen në devizë e të ngrehin krahun romanikisht:

— Përshëndetje Mbretit! (Saluto al Re!).

— Saluto al Duce! (Përshëndetje Duces!).

Nër kohë fushata për zhvillimin e kulturës shqipe vazhdon treg më treg edhe tellali si i mbleth njerëzit me daulle e me zurna, thërret si thërriste ay që majë ballkonit:

— Hej, dëgjoni, mbani vesh! (Ascoltatemi!).

«Kush ka djeni mbi vezirë, pashallarë, kajmekamllarë, vojvodë, të racës (!) shqipëtare të vijë e të thotë në filan vent se do marrë baksish të math e do bëhet çerek-akademiku!».

Me gjithë këto premtime e shpërblime mileti është kokë-fortë e s'do të rrëfejë. Dhe kjo rrëfeth jo nga shkaku se Nozullimi po e yshqen miletin me mjell misri — pak si të ndezur, po ky në Gjinnokastër bën tre dollarë kilja — po se rri e bën këtë hesap: po t'i shkruaj ato që di në dy-tri artikuj gazete e po të rrëfej si milet lopa e si përcit capit dhinë bëhem, jo çerek po gjysmë akademiku e mbase edhe akademik i plotë, shok (camerata) me Nolin, Lumon, Xhuvanin.

Praktik ky shqipua, s'ke ç'i thua!

Nër sa vazhdon zhvillimi i këtyre fenomeneve me rëndësi të jashtëzakonshme për shkencën e artin e gjithë xhihanit, me të cilat do merret shtypi i përbotëshme e sidomos rethet akademikë e nër sa Skënderbeu (klubi) përpigjet të përvetësojë Kosovën (cinematografin) në majën e së cilës (të cilët) duhet të ngrihet statuja pesëmetersh e Costanzo Ciano-s, konte di Costellazzo e barone di Saseno e di Valona, e cila është e punuar gati në Tiranë, buka e bardhë u bë për dy para kilja në kryeqytet.

«Në muajin Mars, Shtëpija Botonjese Ismail Mal' Osmani refuzoj 31 libra origjinale e përkëthime».

Autorllëku, revistallëku edhe gazetallëku janë parolat e ditës në bash-kasabanë e Armatistanit. Shkruhen libra e revista, sikur lojet «topkame» në fushën e Shallvares a s'di ç'tjetër lodrë në ferrat e Lanës.

Qakeshim dikur për «shtërpësi letrare»? — haj tani diaree...

Ngrihet erifi analfabet e gjysmë-analfabet (edhe në «pa» do një shkollë, puna e tregon se kokë-kungull hyri, kokë-kungull dolli) edhe thotë:

— Shok-o! haj të nxjerëm një revistë a një zhurnall!

— Bab! kam qejf m'u ba autor, demek me m'u ndigju emri nalt, si zani i gamorit!

— Haj, të bëhemi autorë dyke përkëthyer «romanze» magjare nga italishtja, «novela» rusishte nga frëngjishtja e më fort të shkruajmë novela origjinale, poezi origjinale, «romanza» origjinale që si ha as derri as doka.

Edhe kësilloj bjeri t'i bjemë: me gazeta-revoluer, me parverë të ngordhëshme, përkëthim përkëthimi nga do-një tjetër përkëthim, me revista-çorbë.

Pyet një foshnjë në sokak ç'do bëhet kur do rritet e do të të thotë:

— Unë jam i litul mjaft edhe jam autol! e dlejtol leviste (me këtë rast çuni ndjell përpjetë ç'ka në hundë).

— Unë hem autol, hem poet, hem dlejtol reviste, hem filoshof, hem... Dhe si të thotë këto të gjitha çunaraku të vështron me dy sy përcmonjës sikur me t'pat filluar e me t'ë do mbarojë kjo botë.

— Un do banem poet futurist e kritik qi t'kap mitalozin e dorës e t'i shuej të gjithë autorët, të gjall e të vdekun e mbi të gjithë hyp una, a n'ay qi më doni mue qejfi!

Kemi tani edhe ne bab a bir poetë e shkrimtarë — si dinastija e Dumas-ve; vëllezër letrare — si Goncourt-ët e sa të tjerë.

— Unë jam gati që të jap një librë të mirë në javë, si t'a duash vetë: origjinal ose përkëthim. Po, t'a dish, përkëthimet e huaja s'vlejnë asgjë përpara origjinalit. Im atë është gati të të japë dy libra të reja në muaj. Si librat e babajt s'ka të tjera në Shqipëri (përveç të mijave, kuptohet).

Romanca, novela, vjersha, kritika,

Nuk flasëm për Toskëri se atje po «ha daci petulla» mbase hambaret janë plot, sa çahen, me grurë e me misër.

Me të vërtet lipset të falënderojmë Zotin se vend si Shqipëria s'ka në botë! Ne s'kebi të mjeruar lufte, as njerës pa duar, as spekulatorë e as hajdutë me çizma.

Po që të gjitha këto problema e shumë të tjera i ka për të zgjidhur revista artistike, letrare, kulturore, etj. etj. që do nxjerrë për së shpejti. San Savino i riorganizuar. Revista në fjalë do lëtojë për idealin shekullor me rëndësi jetike të aneksimit të Kosovës (cinematografi, u thashë!) ku do organizohet një theatër kombëtar si pas modelit të Scala-s e do ngrihet një ateljer për të përjetësuar në trunxh e në flori disa «fytyra e turinj të Shqipërisë» (këto fjalë ja vodha Faikut, si ja vodhë ata miqtë librat, atij, edhe Nolit). Sigurisht se për këto «fytyra e turinj» himnisti i menagjerive poetike, do t'u kurdisë nga dy-tri këngë heroike. Ne ilutemi Zotit edhe Allahut t'a mbajë në vrullin e inspiracioneve madhështore të kohës së kaluar si pas distikut mallëngjenjës, njëkohësisht lirik edhe epik:

Edhe Tosun nga Mëmëlica

HOSHI, AUTOR!

shkruhen e dalin me okë.

Dhe asnjë për be, me vlerë.

Kritikën, zanat durimi e pune të gjatë — në mos edhe zanat-plaku — t'a bën i ri si somunen e furrës ose filani e filani që nuk e ndjen artin si nuk e ndjen dot një hundëshesh bornutin.

Drejtimin politik, ekonomik, shoqëror, letrar, artistik — t'a jep kalamaq me brekë nëpër këmbë, vëndi i të cilit do ish në një shtëpi edukimi.

Jo, s'ka se qysh vete!

Në katër-pesë muaj u degjeneruam krejt me këto kërpudhje shkrimesh të vaditura me ujë qeni, drejt në rënjë.

Një ent filantropik nxjer gazetë, një çun gazetë, një, dy, tre të tjerë — sikush veç e veç — nga një revistë.

Të tjera revista e gazeta janë në projekt e sipër.

Që të gjitha në këtë çip Shqipërie, që është Tirana — se në Toskëri janë zënë rrugët!

Nesër do mblidhen karocjerët; pasnesër karocjerët e plehrave; më von grat e Lanës — bashkë ose veç e veç — pastaj shesaxhinjtë e Bashkisë, të gjithë me gazetën ose revistën e tyre.

Me-zi shpëtuam nga kosi e nga salepi i radjos e na mbiu kosi në gazetën e së Djelës — me hiip-hiip e dam-dim-dum, sikur e ka zaptuar histeriza.

Në periudhën e degjenerimit të demokracisë e të parlamentarizmit në Francë, një shkrimtar kish bërë një komedi në të cilën njëri e shante tjetrin.

— Maskara, gomar, i poshtër... i tha i pari të dytit — dhe me që nuk gjente fjalë tjetër më të fortë, shtoj: deputet!

Pra fjala deputet i përmblyhte, aso- here, që të gjitha.

Kam frikë se do arrijet shpejt e shpejt nër ne, ku çdo njeri, me talent a pa talent do që t'i thotë vetes drejtor reviste ose autor, edhe fjala autor të ketë kuptimin e deputetit në Francë?

Nuk është çudi.

Shtypi ynë ka marrë të tatëpjetën me shpejt se parlamenti në Francën demokrate.

Nuk është çudi që prallat e arthme të fillojnë kësilloj: «Qënke mos na qënke. Na ishin një herë dymbëdhjetë vëllezër, që të dymbëdhjetë autorë e na kishin dymbëdhjetë revista...».

Hosht, autor!

BUFI I KËNETËS

Që kishte pushkë sistem Blicca

Edhe tani iu lutem lëcitësve të Xanxares të më falën se duhet t'i le vendin Selamit, për numurin e arthmë, sepse dyke qarë e dyke qeshur hallet e përbashkëta e dyke pirë një paqetë duhan (cigaret janë marka «Stamles» prandaj janë përgjysmë bosh edhe shiten me kondrabandë me 15 lek paketa, sa tri Letrare e tri Xanxare bashkë edhe s'hati ka gjysmë ore që ka goditur të dymbëdhjetat në shkretëtirën e Tiranës.

Lehu përtej një qen, po kundërajtori e ka zhurmën më të madhe edhe qeni e mbylli gojën.

Tani zotërinj edhe komendatorë illustri, ju them natën e mirë edhe në doni t'iu shkruaj do një tjetër Xanxare, shkoni më parë ne Komisarjati i Naltë e kërkoni gjysmë kile gaz. E mirë është edhe nafta me tym, si pisha, po edhe kjo m'u mbarua tani e po më digjet fitili.

Në vendin e

Selam Selam Selam Opingës shkruan e firmon:

Malum Malum Malum Dudaçi

Drejt. Përgj.: VEDAD KOKONA

Shtype: «LUARASI»

Libra që na duhen

Në një varfëri mendore si kjo e jonë ku librat me vlerë numërohen me gjishtat e dorës dhe i lënë të pa plotësuar kërkesat t'ona, ndjejmë nevojën të kërkojmë, ashtu si dikur edhe sot, disa libra që na mungojnë prej kohe e që duhesh t'i shikim në raftin e varfër të Bibliotekës s'onë kombtare.

Eshtë e tepërt të theksojmë vlerën dhe dobinë për një *Histori të Shqipërisë*, për një *Fjalor* dhe për një *Anthologji të letërsisë shqipe*, sidomos kur këto tishin të përkthyerat të paktën në një o në dy gjuhë të huaja dhe ballkanike. Mungesa e këtyre tri librave, përveç që na ka turpëruar në shumë rase ndaj të huajvet, na ka çvlerësuar fuqinë e intelektualit, vullnetin e punës dhe nisëativën për vepra që kanë më tepër një karakter kombtar se sa individual.

Shumë të huajë kanë ardhur për të parë këtë vënd të vogël, na kanë simpatizuar, por edhe na kanë mëshiruar! Kur këta linin tokën t'onë dëshironin të kishin një kujtim që t'ja u mbante përherë të gjallë simpathinë, ndoshta edhe mallin, një libër, të paktën *Historinë e këtij populli t'onë*, por diplomacia personale e njërit a po e tjetrit që shoqëronte këta të huajë na ka shpëtuar gjer diku duke ja hedhur fajin kohës, robërisë, mjetet, por ne vet, ashtu si die edhe sot, mbetemi prapë të turpëruar përpara realitetit të hidhur dhe dëshpërrobemi kur nuk mund t'a justifikojmë në asnjë mënyrë përtacinë t'onë mendore.

Populli që nuk njeh vet-veten, jemi ne! Historia legjendare e Skënderbeut, edhe kjo në sajë t'autorëve të huajë dhe të Nolit, duke i shtuar edhe disa dhënime që profesorët e historisë na kanë dhënë nëpër defterat e nxënësve, përsëriten dhe ripërsëriten vjetë e vjetë, mirëpo nuk mjafton kaqë, pse një histori e plotë e pa shkruar në një volum të përsosur, së pari shqip e pastaj në gjuhë të huaja, na lë inoranta e të turpëruar. Dhe kjo histori e përsosur dhe e shkruar duhet të përfshijë kohën nga Skënderbeu gjer para Lidhjes së Prizrenit dhe nga kjo Lidhje gjer në vitin 1912!

Po të presim historianin e ardhshëm, do të na vdesin edhe ata pak persona që kanë dokumenta dhe njohje për të kaharën gjatë periudhës që përmendim më sipër. Të shkruarit e historisë s'onë nuk është dhe s'mund të jetë punë e njërit apo e tjetrit. Kërkon një nisëativë dhe një bashkëpunim të së gjitha fuqive prodhuese, sepse këtu mungon historiani i vërtetë, mungojnë edhe elementat kryesorë që ndihmojnë një punë individuale.

Gjenerata e sotme kërkon të njohë historinë e popullit të vet, nuk pranon asnjëherë, shkaqe dhe tërheqje, dhe këtë gjë e lyp nga profesorët e historisë,

nga ata që die ja mësuan të paktë dhe të dyshuar nëpër deftera dhe që sot duhet t'ja japin të përsosur dhe të shkruar në një volum të mirë për shqiptarin dhe për të huajin që do t'a kërkojë.

***

Fjalori i gjuhës shqipe që duhesh t'i shte bërë me kohë pas abetares, gramatikës dhe sindaksës, është lënë pas dorë, jo se ka munguar vullneti, apo profesor i gjuhës, por secili ka dashur të bëjë fjalor më vete, të math, të përsosur. Eshtë për t'u adhuruar kjo fuqija e jonë krijuese individuale, por nga ana tjetër duhet të dënohet sidomos për veprat që presin dhe kërkojnë bashkëpunimin e shumë personave! Duke menduar se që në fillim duhet të kryejmë një punë të plotë e të madhe, lëmë më një anë pa dashur punë të vogla e të thjeshta që kanë po atë vlerë e dobi të veprës që kërkojmë t'arrijmë me një herë dhe kundra ligjës së evolucionit.

Ne sot për sot nuk duam një fjalor të math të gjuhës shqipe ku të përmbledhen të gjitha fjalët me frazologjinë përkatëse si edhe me terminologjinë e ndryshme, kjo veprë le të fillohet se do të na duhet më vonë, por hë për hë (dhe kjo hë për hëja ka kaluar në çerek shekulli) të kemi një fjalor që mund të bëhet në një kohë të shkurtër dhe ndoshta edhe prej një personi. Ky fjalor i vogël do të dilte nga fjalori i Kristoforidhit, i Bashkimit, nga dy fjalorët me fjalë të rralla që janë botuar, nga neologjizmat që pak a shumë përdoren prej popullit dhe nga fjalët që ndodhen nëpër veprat letrare më me vlerë. Një fjalor i tillë na duhet, i shpejt, i metë, më vonë të pletësohet dhe të përmirësohet. Ky fjalor do t'i shërbejë nxën-

sit, intelektualit, kur të gjejnë ndonjë fjalë që s'kuptojnë, si edhe të huajit që dëshiron të njohë gjuhën t'onë e që s'kemi guxuar t'a drejtojmë në ndonjë fjalor, nga ata që janë botuar gjer më sot, të cilët kanë një vlerë relative por nuk mund të përmbushin nevojat e një fjalori të vërtetë.

***

Një *anthologji*, e shkruajtur me kriter që të përfaqësojë me të vërtetë pjesët e zgjedhura të letërsisë shqipe, ka munguar gjer më sot. Kjo do t'i shërbente nxënësit, si tekst jashtë-shkollor, dhe intelektualit, por më tepër na duhesh për t'u përkthyer në gjuhë të huaja kështu që edhe letërsija e jonë do të kapërcente kufitë për t'u çmuar prej të huajvet. Kjo *anthologji* e përkthyer, veç që do të na nderonte për artin t'onë, do të na shërbente njëkohësisht më tepër nga një përfaqësonjë diplomatik në rrethet kulturore dhe artistike të botës së jashtme: do të vlente më tepër nga një Ministri e jashtëme që gjer më sot e ka përfaqësuar vëndin t'onë në poker dhe shah!

Një vlerë fragmentare e kemi në veprat t'ona, sidomos në poezi dhe në prozë, aqë sa mund të përkthehet e të na nderojë, por nisëativa e shkrimtarëve ka munguar gjer më sot t'a realizojë këtë veprë me kaqë rëndësi për Kombin t'onë. Ndoshta mjetet kanë munguar, por dëshira dhe vullneti për këtë punë duken në disa që prej kohe po përpiqen të bëjnë diçka.

Këto tri vepra të dorës së parë e që duhet t'i shohim sa më shpejtë nëpër vetrinat e librarivët t'ona, u takojnë si nisëativë e veprim profesoravet të historisë, të gjuhës dhe shkrimtarëve t'anë të cilët në bashkëpunim me njëri-jatrin do t'i shërbejnë kulturës shqiptare dhe do të nderojnë veten dhe Kombin.

Nexhat Hakiu

Shtypja e personalitetit

Omar Khajami, kaqë popullor në Shqipëri përmet shqipërimin të Bilbil Rushitit, ka një rubajë e cila tingëllon kështu:

Çudi, që parësi e titulluar,
Nga skllavëria kalbur, shtazëruar,
Kur shohin një të varfër po të lirë,
E quajn' a të marr' a të mallkuar.

Dhe një tjetër që fillon kështu:

Mos e përdor për shtypje sqojtësinë
Mbah vëten, zotëro me frë mërinë.

Dhe një e treta:

Më mirë bukë-that e rrobë-çqyer
Me ujë rrë, i lirë, pöge-thyer,
Se sa tiran prej skllavësh gjak përlyer
A skllaf në zgjedhë shtypje me mbërthyer

Dyke i komentuar këto e të tjerat të kësaj dore të quajtura prej dikujt «rubajit e lirisë» Bilbil Rushiti i cili nuk është tjetër veç Fan S. Noli, thotë: «Merret vesh që Omar Khajami konsideronte si skllavë jo vetëm të shtypurit po edhe shtypësit. Burrë i lirë është ai, i cili as pranon zgjedhë për vete as u vë zgjedhë të tjerëve».

Dhe pakëz më poshtë:

«Eshtë për të vënë re që Omar Khajami nuk akseptonte teorinë e Aristotelit, pas së cilës njerëzit lindin të lirë a skllavë... Nga kjo pikëpamje Aristoteli na duket njeri i kohës së Mesme dhe Omar Khajami një shkencëtar modern pa prejjudikata sociale të mykryra».

Të shenjtat fjalë këto të poetit persan dhe të poetit shqiptar. Të shenjtat, sepse të vërteta!

Njeriu s'ka qysh vihet në këllëf, sa është i gjallë. Si vdes, po. Dhe atëhere vetëm trupi. Shpirti, fryma, jo!

Në qoftë se njëri a tjetri hyn në këllëf, gjongli, punë tij. Po kur do që t'i verë e të tjerët dyke iu shtypur shpirtin, personalitetin, sipas methudhës prokuriane, me mykë e fuqisë, së lëndës, atëhere është tiran.

Në republikën e letrave, veçanërisht, ku shpirti lipset të ketë hapësira të gjëra për të bredhur e për t'u shvilluar, është rëndësisht e nevojshme që të mos vihet shpirti në këllëf, të mos shtypet personaliteti. Mendimeve të gabuara — në janë — t'u vihet si kundër-peshë mendimi i pagabuar, po jo topuzi. Dhe ky mendim i pagabuar drejt për drejt, jo jo me ndrethi e të tjera të kësaj dore.

Eshtë e vërtetë se dikur, në Shqipëri shtypja e personalitetit pat qënë methudhë e sistem. Kjo vazhdoi dhe nënë zotërimin italian si pas fjalës: «Kush s'është me në, është kundër nësh». Ngjante asohere që e vërteta relative, si e konceptonte një, të kethehej në dogmë dhe t'u vihej në qafë të gjithëve si këmbisha e si sëpata.

Pemët e kësaj mënyre u panë. Shtypja e personalitetit sollë reacionin e tij. Dhe vajtje. Ne as të kundërtën nuk e duam. Po duam të bisodojmë, të shprehemi.

Dikush i pat thënë, dikujt, një herë: nu është i math ai që bën ç'të dojë vetë, po ai që vepëron pas së vërtetës. Dhe të vërteta në këllëf, në botën e letrave, s'njohem.

M. LIQERASI

NË KËTË NUMËR

Nexhat Hakiu	Libra që na duhen
M. Liqerasi	Shtypja e personalitetit
Sterjo Spasse	Dashuria në Poezinë Popullore
Mitrush Kuteli	E gjalla dhe i vdekuri
Nexhat Hakiu	Sa herë fusha gjelbëron
Rrem Vogli	Fiku Met Mesifit
Hamleti i Shqipes	Hum-hum. Zotërinj Hipokritë
Guy de Maupassant	Fuçia e vogël (përk. V. K.)
Vedad Kokona	Guy de Maupassant
A. Burnazian	Simbolizma - Futurizma
Goethe-Hugo-Shelley-	
Foscolo-Balmont	Panairi i Poezisë së Huaj
Sami Frashëri	Hoxha Hasan Tahsini
Manush Peshkëpia	J. Godart
Sterjo Spasse	Aferdita (fragment)
I. Qereshniku	Aventurat e Napolonit
Malum Dudumi	Revista Xanxare

STUDIM FOLKLORISTIK

DASHURIJA NE POEZINE POPULLORE

Jeta e Shqiptarit, sidomos e fshatarit Shqiptar, është e thjeshtë, shumë, e thjeshtë: munt të themi se i ngjan njëj sofere të shtruar vetëm me bukë thatë dhe duket sikur nuk lëvrin asnjë dell poetik, asnjë dell gjallërie. Kasollet t'ona të vetëmuara, shtresat e rrogosit, jeta patriarkale e ndrydhur në një kthinë, ushqimi i varfër e më fort skamja e çdo gjëje të bukur janë ato që duan t'i venë perden të huajt për të na quajtur kinse të vdekur edhe shpirtërisht. Mirpo në këtë jetë të thjeshtë, që i ngjan jetës së burrave edhe në këtë velo të trashitës fshatare mbështillet një shpirt i math i tulitur, e një zemër bujare e plot ndijesi. Ky shpirt i math e kjo zemër bujare të nyjëmuara në një kristal të vetëm përbëjnë vullkanin e vërtetë të frymëzimeve t'ona poetike. Nga kjo botë vullkanike rreflektohen ndijesi të shumëformëshme dhe të shumëngjyrëshme të qendisura në vargje të thjeshta, të mitura, të këndëshme ashtu si është jeta vetë.

Kënga për shqiptarin e për shqiptarin është si ushqimi për trupin: Femra shqiptare këndon dyke fshirë oborin, këndon midis gurgullimës së burimevet e të krojevet, kur vete të mbushë ujë me shtëmbat ndër duart a me bucelet mbi shpinë, këndon n'arë me drapërin në dorë, këndon buzë lulejvet dyke larë rrobet e këndon kudo; edhe burri shqiptar e ndjen këngën si femra e jonë: n'arë me parmendën përpara, në livadh me kosën nëpër duar, në mal me sëpatën krahavet e n'udhëtimet e vetëmuara ay për shok besnik ka këngën. Këngën e ka për shoqe edhe kur çlodhet edhe kur u jep shesh dertevet e kur don me ndonjë kupkë raki t'i japi dumanë dynjasë! Herë — herë kënga shoqërohet edhe me ndonjë vegël muzikore: me lahutën, me zambaren, me violinën, me gërnetën, me dajren dhe me fyellin. Nga këto vegla muzikore lahuta ndër malësitë t'ona shoqëron rapsoditë e kreshnikëve legjendarë, midis të cilëve ndërlikohen kaqë e kaqë vasha të bukura dhe episode dashuri. Më në Jugë të Shq i-tlu në vargje e në melodi; këto

përlisë fyelli është shoku i pandarë i bariut nëpër vetëmitë e tija: Malet e Tomorit, të Nemerçkës, të Kurveleshit, të Konispolit, të Gramozit, të Malevet të Thata edhe fushat e Myzeqesë me fushëzat e luginat e tjera dhe dimër e behar nga melodija e ëmbël dhe melankolike e fyellit, e fyellit magjik i shkriretë në jehonën gudulisëse të zileve të mijëra e mijëra bagëtive.

Nga të gjitha këto këngë, — që e pasqyrojnë jetën shqiptare, në të gjitha pamjet e saja — më të shumtat janë këngët e dashurisë. Por këto këngë a të themi më mirë, këto poezi popullore nuk janë vetëm më shumë në sasi, por janë edhe më të bukura në cilësi, në kualitet. N'artia poetik qendrojnë shumë më lart se të tjerat, janë më të dëlirta në shprehjen e ndjenjave, më të pasura në figura të zbukuruara me vargje e me të folura pun'e madhe të zgjedhur edhe mbajnë të gjitha frymën e një lektisjeje melankolike. Me këto cilësi, poezija popullore duket si një sofër e shtruar me ushqim të shumë e me këtë ushqim mund të ushqehet çdo letrar i vërtetë shqiptar, pa qënë nevoja të vejë të mbledhë thërmijat e letërsisë së huaj, kinse për të na i paraqitur si origjinale virgjër!

Në thesarin e math folkloristik sikur të gërmojmë me këmbëngulje për të gjetur se deri ku e ka ndërlikuar dashurinë gënjia shqiptare, për çudi do të shohim se as ndër proverbet e as ndër prallat nuk gjejmë të bëhet fjalë drejtpërsëdrejti. Dashurija përjetësohet vetëm te poezija, te kënga. Këtë kufizim duhet t'ja veshim vetëm faktorëve të jashtëm: në proverbat e në prallat shqiptari paraqitet me seriozitetin e vet të shoqërisë, plot nder e fisnikëri. Mirpo dashurija është një gjë e mbrëndëshme, një gjë ndjenjore. Poeti i popullit në këto lloj poezirash këndon zjarrin që i zien përmbierda, këndon pathosin e vet që e mbështjell në zemër. Hartimin e këtyre poezive nuk e bëa në gjendje shpirtërore të zakonëshme; përkundrazi dufi që i zien nga frymëzimi i atypëratyshëm hovën e zbërthen nga kraharori vetvetë.

vargje janë një rrëfim i ndjenjave të veta, por këtë rrëfim nuk e bëa përpara botës, por përpara njërgjegjes së vet.

Le të hyjmë në thelbin e kësaj bote ndjenjore — vullkanike: Të përputhim zemrën t'onë e ndjenjat t'ona me ato të këngëtorëve të popullit edhe do të ndiejmë e do të shijojmë bashkë me vashën e me trimin shqiptar ledhatimet dhe mallëngjimet e dashurisë.

Dashurija në poezinë popullore është gjë e shenjtë dhe kult lumtërie e dertesh. Fryma melankolike e kësaj dashurije tregon më tepër një dashuri platonike, një dashuri e ëndëruar. Dhe me të vërtetë: jeta e lumtur e Shqiptarit në vetvete është një lumtëri e ëndëruar se sa e njëmëndët. Rrethanat t'ona shoqërore, jeta e jonë patriarkale nuk kanë lejuar një kodukasion: Femra ka pasë krijuar rreth vetes një botë krejt femrore, por femrore e imët, ndërsa mashkulli një botë mashkullore më e gjërë. Mirpo instikti ka çarë këtë mur të konservatorizmit: Dashurija nuk pati pengesa as nëpër qytetet e as nëpër malësitë e nëpër fshatrat t'ona. Episodet flasin vetë: Nëpër qytetet vite më parë e pjesërisht edhe sot vasha stukej prapa grillave të dritareve a prapa dyerveve ose edhe midis të adamevet të pusevet: nga këto vënde gjente rasën për të përputhur zemrën e saj me ndonjë bandill të rrugëve e me ndonjë trim të fqinjave. Dhe këtë dashuri me ahe e me vaje xheku e njëmëndëonte e mshehur nëne ferexhënë, me të druajtur e me frikë se mos zbulohet. Një pjesë e dashurisë zhvillohet në rrethana më të natyrshme me vizitat e fqinjave a te fqinjtë e me ndërmjetësinë e ndonjëj tjetri, por kurdoherë përsëri në pritje agonike e në lektisje të gjatë për t'u parë e për t'u njohur njeri me tjetrin.

Nëpër malësitë pyjet, lëndinat, kodrat edhe luginat përmbledhin kultin e dashurisë: Baresha e re dalëngadalë n'ajrin e lirë, midis aromës së lulevet të shumëngjyrëshme edhe nënë hijesirat e pyjeve ndjente gudulisjet e para të dashuri-

së nga ndonjë çapkë fshatar-që i binte në qafë or' e çast në vetëmin e saj. Midis të dyve li, dhet dashurija e heshtur dhe më të shumtën e herës e panjëmëndësuar kurrë: kjo dashuri më vonë tretet e zen kultin në zemrën e secilit dhe dufi del me këngën: Kënga mbetet mellemi i vetëm për zemrat e tyre të plagosura.

Nëpër fshatrat e Shqipërisë së Jugut, ku ka mbetur gjysmë malësi e gjysmë qytetërim, dashurija ka gjetur shesh të ri, pse edhe rasat paraqiten gati krejt ndryshe: idujt këtu kanë ku të takohen e ku të njihen: Takohen në krrua, në burim, buzë liqenjve e lulejvet, nëpër arat midis kallinjvet të grurit e të misrave të njoma, nëpër blerimet e lëndinave a nënë hijesirat e pemëve të kopshtit a prapa gjerdhevet: Herën e parë u flet syri: shihen me djallëzi të mitur synë sy. Vasha ul aytë e bërë flakë në fytyrë, kurse trimi i kalon përbrinj hijerëndë a me një të buzëqeshur çapkë nënë mustaqe. Herën e dytë trimi i kërkon ujë nga shtëmba a nga bucelja: Ajo i jep pa zë. Herën e tretë vasha vetull-kurorë e kraharuar-bardhë pranon përsëri pa zë tufën e lulevet, që ja dhuron trimi sy-pëtrit: Me këto lëvizje të heshtura zhvillohet i tërë procesi i dashurisë pa e kuptuar as ata vetë se si u krijua në zemrat e tyre kaqë dashuri të përvëlur për njeri tjetrin. Syri kalesh me syrin pëtrit kryqëzohen sa herë që takoh n rrugës, në majë të buzëve t'u ndehet etja e virgjërisë, në zemër u tulltet idylli i dashurisë me gëzimet e me dhembkat e përbashkëta. Tufat e lulevet janë ngushëllonjëset e vetme në vetëmit e tyre: Rrethana nuk i lejon të çmallen, të flasin hapur, t'ja hapin njeri tjetrit sheshazi zemrën: Kopshti i shtëpisë, krojet e fshatit, lëmenjtë sa edhe korijëzat e lëndinat janë vënde që tradhëtojnë të dashuruarit; kurse vrimezat e gjerdhevet nuk i kënaqin dot. Prandaj vasha dhe trimi i dashuruar nuk çmallen dot, prandaj edhe dashurija në poezinë popullore më tepër është lumtëri e ëndëruar se sa lumtëri e njëmëndët, është më tepër rrënkim, lutje, velo plage, që rëndon mbi zemrën e të rinjvet. Këtë lektisje dashu-

Sterjo Spasse

(Vijon në faqen 8)

LETËRSI SHQIPE

NATË MUAJI MAJ

E gjalla edhe i vdekuri

M. KUTELI

NJË herë e një herë, sot e s'di sa mot më parë, na ish një vashëzë e mbetur jetimë pa nënë, pa tatë. E si ish e vetë edhe e shkretë me njerëz-nepërke në shtëpi e s'kish shpirt të gjalli kuj t'i rënkohej, vinte e i qahet s'ëmës në varr:

Nëne, a moj nënezë,
Pse më le të vetëzë,
Të vetëzë, jetimëzë.

Edhe pik-pik i pikonia lotët në tokë.

— Nëne, o moj nënezë,
Merrinë, moj atynëzë.

Një herë, dy, tri, gjer sa e ëma e ndjeu ballin e lagur nga lotët e vashës edhe i foli që brenda:

— Mos më qaj moj bijëzë,
Rinë-Katerinëzë,
Se të prishen syzetë,
Se të treten faqetë.

Kur i fliste kështu e vdekura, ish ndajnat-herë edhe shushëllinte era nër barishta e fletishta. Vasha ish e mekur, e lodhur nga kaqe të qarë edhe rrinte e shembur, me ballën në dhë.

Fijet e barit i përkëdhelnin flokët e kokës. Munt të mos ishin vetëm fijet e barit, po edhe lulet e egra, po edhe vetë dora e së vdekurës që e kish dashur fort Rinë-Katerinëzën. Aqë shumë e kish dashur sa nuk e trette dheu nga malli i saj edhe i kish mbetur peronë në zembër se e pat lënë të mitur të parritur, me njerë të keqe në shtëpi. E me që s'iu durua dot i foli:

— Mos më qaj moj bijëzë,
Rinë-Katerinëzë,
Se ti fatin t'ënt m'a ke,
Ne m'j varr t'Kirollajt.

— Kaqe afër e paskam fatin. — na thënka atehere Rinë-Katerinëza. Në qënka kështu të ngrihem të vete ne im-zot.

E puthi me buzë, e preku me ballë tri herë varrin e nënës — edhe u ngrit e vajti ne varri i Kirollajt.

Hënëza ish mbi korije edhe e ruante mos i ngjasë do-një e keqe. Hija e saj i vinte päs, bes-nike edhe era shushëllinte nëpër bar e fletë. Rinë-Katerinëza u fal, puthi mermerin e të-zot edhe i foli:

— O im-zot Kirollaj,
As unj veshin më dëgjë,
As sqjat krahun më shpëtë.

Dhe pasta, me gojën e me zembrën-plot:

— Mua nëneza më ka dërguar të të marr për burrë, se ti qënke fati im. Unazën e kam në cip të mandilës!

Trak-trak, kërcitnë ca drrasa që thyheshin: drrasat e qivurit të Kirollajt.

U hoq pasta, dheri më një anë e doli që brenda ky Kirollaj-bandilli, si rusp e shkua rusp: — me opinga telatine, me kalça të hrisafta, me xhoke dhëndërije.

Rinë-Katerinëza sa e pa e pëlqeu!

Kirollaj-bandilli sa e pa e dashuroj!

Që të dy stisur e goditur për njëri jatin:

Edhe që të dy i mpruante që lart vetë Zonja. Hënë • larë nd'ar e ndë ergjënd. Ré kish po ishin të bardha si linja e lirë edhe të nëntë fushat e qellit ishin të gjëra sa hëna kish se ku të bredhë.

Katerinëza rrinte tanithi krye-unjur, si nuse e nusëruar, atythi ne varri i hapur, me mandilezën në dorën e mëngjer.

Kirollaj iu afrua, i hodhi krahun për beli, i preku me dorë fytyrën edhe e përkëdheli. Ajo

ngriti sytë edhe e pa me një mall, që s'ka si thuhet. Pasta, anoj kryet në krahëror të tij, u shtyp u përshtyp me dridhje edhe mbetnë kështu.

Ndenjnë mbi një tjetër varr, mermer i bardhë si bora, të do-një plaku të mocëm që të gëzohej edhe ay se mban dhëndëri e nusëri përsipër.

Shkoj një copë herë dhe, kur dorë e Kirollajt i përkëdhelte ëmbël e lehtë flokëzat — kaqë ëmbël e kaqë lehtëzi si vetëm dora që ka shkua nëpër jetën e varrit munt të përkëdhelë, — Katerinëza i foli:

— Sa i tretur je, o im-zot!

Rrobat të kanë marrë myk, fytyra të është tretur edhe sytë felluar — po je kaqë i ëmbël e të dua kaqë fort, sa s'dua të ndahemi kurrë!

Ay nuk i tha gjë po vetëm e përkëdheli.

— Këta sy të bukur, kaq të fellë e kaq të zinj kush t'i pat dhënë?

Kirollaj buzëqeshi.

— Po këtë lavomë mbi syn e djathtë, o im-zot?

— Në luftë ku lëftova më rá qeni-turk me cabje... Nëna edhe më vajton. Tatin t'im e kam këtu, se gjith në luftë rá, me cabje.

Brithte era nëpër qell edhe conte e përconte larg re e bardhëza si vela lundre.

Aqë fort e desh Kirollaj Katerinëzën sa desh t'a bënte mollë t'a mbante në gj.

— Ç' do deshe të bëhej ti, o im-zot?

— Qiparis, o vasha ime.

— Edhe unë dhriz e bardhë...

Sa të lumtur ishin që të dy! Rrinin mbi gur të varrit e u dukej sikur bredhin nëpër qell, ne Zonja-Hënë, ne kashta e Zotit kumbare e më tej, mal mbi mal e fush mbi fushë.

Von fort Kirollaj hapi gojën e foli:

— Si do që t'a lidhëm besën, moj ftuja ime? A vjen ti në atë botë, a të vi unë këtunë?

Rinë-Katerinëza rrinte e mejtuar.

Vështronte hënë lart, ujrë poshtë, bar e pemë reth e rotull... Kaqë bukur anë e mb'anë, o Zot i math! — si të ndahesh nga kjo botë?

E me që ish muaji Maj e me që ish shoshur që lart një ré udhëtare, s'di se nga vinte një erë e ëmbël unapi — kaqe e ëmbël sa të bënte të mbyllnë sytë. Tjetër gjë më të ëmbël as që ka — përveç vdekjes.

— Tink-tink-tink, një zile përtej, ciu-ciu një shpesh nëpër gjumë, fësh-fësh era nëpër fletë.

Edhe Kirollaj si rusp i bukur aty pranë.

Foli Trimi:

— Atje ku jam unë muaji Maj s'ka të sosur, jargavani s'e shkund lulen, shpeshi s'ka të ikur. Atje jo vetëm dheri po edhe qelli është yni: ngjitemi e sbresëm mi krahë fluturash të bardha, vemë e vimë e gazi s'ka të sosur, në jetën e jetës.

Foli Vasha:

— Nuk di si është atje, o im-zot, se as syri m'a ka parë, as këmba m'a ka shkelur. Po se m'a thua ti, s'ka se qysh mos të jetë bukur. Dhe unë...

Në atë ças kur vendosej jeta, për këtë a për andej, më ç'u ngrit nga fletët një këngë shpeshi kaqe e ëmbël, kaqe robëronjëse sa edhe vetë Kirollaj që kish dëgjuar shpeshët-mjeshtë, përtej mbajti veshnë edhe dëgjoi.

Rinë-Katerinëza dyke dëgjuar filomelën hodhi një sy ndaj varri i hapur, ku duhej të hynte së bashku me Kirollajn, për të sbritur tej, shërëmtiu sa kumbojt vendi i gjithë edhe iu afrua më fort kurmit të të zot.

Ish e ngrohtë nata e muajit Maj, po m'i ngrohtë trup i Rinë-Katerinëzës.

Çkopsiti gjirin që t'a rrahë era.

Dhe çudi e Zotit ish kurm i saj!

Erë ftoj e mjalte blete!

Iu derdhë flokëzat mbi supe. Flokëz të arta mbi supe si bora.

(Vijon në faqen nr. 4)

Sa herë fusha gjelbëron

Sa herë fusha gjelbëron
Ti del si lulja në pranverë
Eshtek më shtek me naze shkon,
E urt, e but dhe sy-mushqerë!

Si mot dhe sot, si lulë mitur,
Ke hedhur rënëje zëmr'e ngratë.
Lum un me vjete të kam pritur,
Lum vesa lum që të spërkatë.

Ti as më flet, as un flas dotë
E lum kjo zëmrë që pshertin:
Kur ti në dorë mb'an një shportë
Dhe dorën shtrin përmi kajsinë.

Po kur dhe bora sbarth mi mal
E ri si lulja në saksí,
Lum un se malli që më fal
Më bren si zogu në kuvli.

Dhe pres pranverën si nga herë,
Të bredhësh ti, un të vështroj,
Dhe të këpus një lule-shqerë
Me fletëzat të kuvëndo.

Nexhat Hakiu

Dualinë në Qarkullim:

1. — **SULM E LOTË**, nga Izedin Jashar Kutruli dhe Mitrush Kuteli me një fjalë nga Dr. Pas. Përmban Poemin Kosovare edhe Poemin e Shëndaumit.

2. — **KËNGA E GJAKUT**, poemë e luftës së rinisë kundër "armikut e celnikut" nga Nexhat Hakiu.

3. — **SHTATË PRILLI**, poemë e robërisë, e luftës dhe e lirisë nga Vedad Kokona.

4. — **AFËRDITA - Roman Shoqëror**: nga Sterjo Spasse. Në këtë roman përshkruhen fshatarë e fshatarka me gëzimet, me dashuritë, me brengat e me veset e tyre. Përmes kesaj jete fshatarake ndërlikohet mësuesja e re Afërdita Skënderaj, një vajzë qytetare, që ka kryer mësimet në Institutin Femëror të Tiranës. Protagonistja lufton me injorancën fshatare, me arsimitarë negativë në punën e tyre edhe me administratorë burokratë dhe vuan si një martire, por nuk përkulet kurrë: kurdoherë mban lart flamurin e idealit të sajë, që është t'i shërbejë sa më mirë popullit të vet.

Revista Letrare recenson vetëm librat dhe revistat që i vijnë në Redaksi në dy kopje.

Revista ndodhet në shitje në të gjitha Libraritë t'ona, pa patur pajtimtarë.

FIKU MET MESIFIT

Fiku Met Mesifit. Ke për t'pyt:
Kush ò kynë më? Si mër s' n'jef
Fiku n? Fiku m'rë, Fiku Met Mesifit
p'r Rashbulle, gjali Metit Hasan
Mesifit, si kà shku m' l'ale,
me msu bulqesi (gromonllik). —
Ho mer mo nishtina mos u tall
ne tina. Ç'ke mër si qesh? Çere?
S'vi pare? Ene tina qelka si ato-
na si thojn se t'gjith atona si
shkojn m' gurbet me msu bohen
nomuzsiza, imansiza, harrojn gju-
hen e vet: syfër shkojn ne sy-
fër kythehen! S'e n'jike pra m'
duket Fikun për Zotin S'ka gjal
vallahi. Si t'a dush: sheqer, xhe-
vahir. E mo vallahi, shani m' ga-
zet çer t' duni, por demek për
Fikun eshedibil-lahi s'e boj ka-
bull. E ka bo hispat. Kur ka qen
n' mitep ktuna m'katun, s'ka pas
gjalt t'i-a dali Fikut. Mër
s' ishte mymqyn, demek aqi i
zoti ka qen sa... huqumeti e
futi m' rog n' mitep t' Tironës, Ene
atyna po i pari. Ke për t' thon tina
nishti se s' bo fajde i parlliku,
kur t'ka bo Zoti harapçi: Lloqe
lloqe ne ktona. Fiku ene atena e
ka bo hispat. Kur ishte m' liron
s' kishte kabil pa ardh sene për
senë m'katun. Ne jo t'vij ne
t'kapi qoshen. Jo jo, për i her ne
m'pun, tu t' dhon krahe babës si
osht plak. Katunarllikun kurr s'e
ka bo hingar. Korrtë ne shite
gruhun, njomte misrin, e korrtë
ne e xhëvishte. Kurr s'i-a ka
prish qejfin kuj. Bojte kabull bile
ene me nejt me neve ne jo si
dica shkollar tjer, si vin e na ma-
hen si me qen kubujre jevgu.
I shkreti sa her ka thon:
«Ishalla n' shkofsha përjashta kom
për t'xon gromonllik, në kom për
t'ardh ktuna m'Rashbull me ju msu
juve si t'bohni birinxhi bulq. Nishti
ka mo tri vjet kusur si ka hik ne
s'ka ardh hiç. Mot kei vakti
maro ne no ina tu e prit si pi-
gamerin.

Fiku u këthy. No kishte mor
vesh se u shkrujshe m' gazet ne
kush e di se ç' kishte kitu. Sa
ishe ul me gatit i çik samorin e ga-
mores, se m'a baterdisi ke shpi-
na, kur ja mrrini Shaboni, villai
Fikut i vogli, tu fugu ne m' pruni
i cop letër t'vogël, t'fort ne ka-
tërqoshelije: Dr. Arg. Teofik M.
Mesifit.

Lahulevela! Ç'o ky Mesifit kshu
me? thosh me vete. Bubuja ku
paçim ra. U kitova me i her ne
i thosh Shabonit: thuj Fikut t' vij.
Vallahi kot i paçim karxhu ato
lek kur shkova m' Tiron si t' shof
ligonllik. Me ligonllikun e Fikut
s' kishte mo m'at on.

Kur m'pa mu me samor nër
gjuf ne me gjylpon n' dor, i vuna
re se ju prish qejfi i çik. «Bujrëm
ulu» i thosh, por u penova se
me aci farcoj takom, s' kishte ku
t' ulesh: ishin ke katoj.

Nejse mo: «A je» — «si ke
qen» — «mir» — «shyqyr». Ma-
rum ne llafet e qera. Muhabeti
filloj t' trashet. Tu kallzu si osht
aqe m' l'ale, si bojn qejf staden-
tat, si shkojn m' tajatra, m' don-
sin e ku di una. Ka funi filloj
me fol për goca. Sa vite tu fol,
ne sa tu xeh. S'më neli mu si-
raja me fol far gjoje. Kur erdhi
puna ke gocat u kuq e u kuq, u
xë e u xë, ne boni m'u lishu:
«Xhenem» tha. «Ju s' dini t' rro-
ni! Ka t' sillesh m' Shqipni, xhe-
nem, xhenem! Allaf bin bela,
ç' mu desh muna si marova ne
(Vijon në faqen 12)

(Vijon nga faqja e 3)

U droth Kirolloj — i Vdekuri nga kaqe bukuri.
Anoj kryet, i puthi flokët, i puthi buzën, i puthi
gjirin. Flokët e pa puthura, buzët e pa puthura,
gjirët e pa puthura. Dhe mbeti pastaj i mekur, midis
dy botësh.

— Përse dridhesh ftuj e bardhë?

— Nga e ftohta, o im-zot!

Po e ftohta që e bënte vashën të dridhej nuk
ish tjetër, po e ftoht e varrit t' hapur. E si i pushtoj
mezin me krahn' e majtë, e si i anoj kryet në
kraharuar, i foli.

— Për këtu t'a lidhëm besën, o im-zot!

Dhe u ngritnë edhe lithnë besën, aty ne varri
i s'ëmës, ndënë dritën e Zonjës-Hënë.

E askush s' duhej të dinte besën e martesën e
tyrë!

Kjo ish e lidhura që lithnë. Dora e së vdekurës
u këmbëu unazat.

Filomela iu këndoj mbi krye.

Zonja-Hënë u dëshmoj bashkimin...

Dhe mbetnë burrë e grua: ajo e gjallë, ay i
vdekur.

E më s' kish helm Rinë-Katerinëza!

As fjala e njerks-nepërkë nuk e bënte të lotojë.
Se shpirtin e kish plot me gazin e neteve të Kirollojt.
Nat për natë ay i vij në shtrat.

E dit për ditë ajo zbukurohej.

Bij zotërinjsh e kërkonin për nuse — po Kate-
rinëza unazën e kish këmbyer. Dhe mbeti e Kirollojt.

Hajde-hajde, kështu ca kohë gjer sa ra e rëndë
për të lindur.

Kur ra puna për të lindur njerka-pyperkë e
deboj nga shtëpija të thjeshtren që të lindë ku të
dojë, me ulkonjat e pyllit a me gjerpënjt e gurëve.
Po ulkonjat e gjerpënjtë kishin nga një shtrofkë,
Rinë-Katerinëza, jo!

Ç' të bëjë, ç' të bëjë, na u ngrit kjo Rinë-Kate-
rinëza e na vajti ne varri i të zot e i tha të zezat
që hiqte, e për çasin e rëndë që i afrohej.

— O im-zot Kirolloj

As unj veshin më dëgjo,

As unj sytë më vështró;

Foshnjën s'kam se ku t'a lind...

Edhe Kirolloj i foli që brenda.

— Shkò ne im-mëzë, trokëllit ne port' e madhe
e thuaj:

— Moj e ëm' e Kirollojt,

Moj për mall të Kirollojt, —

Moj për shpirt të Kirollojt,

Hape këtë portë,

Të lind këtë foshnjë.

Katerinëza bëri si i tha e vajti ne e ëm' e
Kirollojt.

— Tak-tak, ne port' e madhe.

Dual kopilet edhe pyetnë:

— Kush ne porta trokëllin?

Edhe Katerinëza foli:

— Moj e ëm' e Kirollojt,

Moj për mall të Kirollojt. . .

Po kopilet që e kishin zembërën me krunde,
ja mbyllnë portën.

— Tak-tak, përsëri, ne porta:

— Moj e ëm' e Kirollojt,

Naj për shpirt të Kirollojt. . .

E ëm' e Kirollojt ish brenda, nër të zeza edhe
e qante të birë.

Kur trokëllit të tretën, ja dëgjoj veshi zënë e
u tha kopileve:

— Vasha-moj! sikur dëgjova emrin e t' im
biri!

Kështu e kështu i thanë ato.

Ka ardhur e trokëllin ne porta një grua që e
ka zënë të lindurit edhe kërkon t'a hapëm për
mall të t' yn-zoti.

Edhe u dëgjua prapë zëri i Rinë-Katerinëzës
që jashtë:

— Moj e ëm' e Kirollojt,

Moj për mall të Kirollojt.

Hape këtë portëzë,

Të lind këtë foshnjëzë.

Bëri embër Zonja bujareshë edhe u hap porta.
— Bijëzë, moj, po ku m'a ditke tinë Kirollojnë
djalit t' im?

— E kush të t'a dijë, në s' ta ditkam unë, moj

Ema e ime: veshur floke dhëndërije, ngjeshur brezin
të villustë, veshur kalica të hrisafta, mbathur opinga
me xhufkë...

Kur ia dëgjoj Zonja bujareshë emrin, qau e
qau sa nukë plasi. Iu dha urdhër kopileve t'i
shtrojnë një shtrat edhe atje lindi foshnjëzën.

Rusp e shkua ruspi, dy djali i Kirollojt! Flokëza
si të hrisafta, duartë si qumështuar, syzetë si qelli
vetë...

Nat për natë ngrihej e vinte Kirolloj vetë në
shtëpi edhe gëzonte të shoqen e të birthin.

Edhe Katerinëza i këndonte djalit me të luar
e sipër:

— Tumna - tumna - tumnana
Tumna - tumna - djalënë,
Djalënë të Kirollojt,
S' e di nën' e Kirollojt,
Se shtë djal' i Kirollojt,
T' i bëj pelena mëndafshi,
Dizgënë hrisomeni.
T' a dij nën' e Kirollojt,
Se shtë djalë' i Kirollojt. . .

Djali qeshte e hidhej si ëngjëllush me krahe.

Një herë-dy — dëgjuan kopilet këngën që i
këndonte edhe van' e i thanë Zonjës bujareshë:
kështu e kështu i këndon djalshit.

Hyri nën' e zezë edhe foli:

— Ku m'a di ti Kirollojnë, moj bijë? Kaqe
vjet-i-vdekurë, këmb-e-duar-treturë, me turkun-lët-
tuarë, cabje-copëtuarë.

— E kush të t'a dijë në s' ta ditkam unë, moj
Ema ime: veshur floke dhëndërije, ngjeshur brezin
të villustë, veshur kalica të hrisafta, mbathur opinga
me xhufka...

— Borzillog të thatë mban në dorë.
Unazën t' ime mban në gisht
Si e mbaj unë të tijtë.
Kirollojnë e kam burrë!

Edhe Katerinëza i sgjati dorën. Zonja i pa
unazën edhe ja njoiti.

— Kjo unazë është e t' im biri!

— Edhe unë nus' e tija!

E mori Katerinëzën në krahe edhe e pushtoj
si bijëzë të vërtete.

Pa kur pa foshnjëzën e djepit — me ata sy
të kulluar, me ato flokë të hrisafta, me ato duar
qumështuar, si pat qënë vetë Kirolloj në mituri,
— qau e qau me llogori nga gazi e nga vreri.

— Të di nën' e Kirollojt,
Se je djal' i Kirollojt,
Bir nga bir' i vetëme
Që në varr më tretetë
Me turkun-lëtuarë.
Cabje-copëtuarë. . .

— A m'a sheh, moj bijëzë Kirollojnë?

— Nat për natë e kam në shtrat.

Natën vjen e ditën shkon, —

Edhe foshnjën m'a gëzon.

Hejde-hajde, vinin netet edhe shkonin, hynte
Kirolloj e dilte.

Vinte kur vinte të mugtit, dilte kur këndonte
gjeli — me lule borsilog në dorë.

Foshnja kish pelena mëndafshi, kish dizgë
hrisomeni, kish këmishë bukuri.

Rinë-Katerinëza në villuz e në mëndafsh. Gj
të bardhë si deborë, duar-larë-në-ergjend, flokë-
verdhe-hrisomeni.

— Bijë, o moj bijëzë,
Rinë-Katerinëzë.

— Dua t'a shoh t' im bir e një herë dhe pastaj
t' i vete pranë.

— T'a pyes moj Emëzë ç' do më thotë.

Ardhi Kirolloj në mugëtirë edhe Rinë-Katerinëza
i tha kështu e kështu. E mjera Emë do të të shohë.

— T' i thuash Emës të presë se pas tre vjet
do vij t'a marr, kaluar mbi kalë të xi — kal' të
math me këmbë druri.

Duroj e ëma një vit, duroj dy, po të tretin
s' duroj dat. Mbylli dritëzoret e shtëpis që kështu
Kirolloj mos të shohë dritën e mëngjezit.

Kur këndoj gjel' i parë, Kirolloj i foli Kateri-
nëzës:

— Këndoj, gjeli, zembra ime.

— Natë është, o im-zot. Kur gjeli këndon këngë
nata zbardhëllehet.

Edhe Kirolloj vuri kryet edhe fjeti.

Kur u bë ditëzë Ema e Kirollojt hyri edhe
thirri:

— Kirolloj, o djalthi im!

Edhe e mori Kirollojnë në krahe. Në krahe e
mori po dot s' e pushtoj, se Kirolloj mjegullë u-bë
e u tret si mos-gjë.

Pa Ema e Kirollojt ra e vdekur përdhë.

As Rinë-Katerinëza nuk u ngrit e gjallë.

Natën ardhi Kirolloj me shokë, me qirinj në
dorë e allelluja në gojë edhe i muarn që të gjithë
së bashku me djalthin e vogël për ne ajo botë
tjetër ku s' ka dhembje e brenga, ku Maji s' ka të
sosur e lulja s' ka të shkundur, në jetën e jetës, në
jetët e jetëve...

(Nxjerë nga libra KAPLLAN AGA i SHABAN SHPATËS)

LETTERS I E HUAJ

FRENCE

FUÇIA E VOGEL

GUY DE MAUPASSANT

Chicot, hanxhiu i Epreville, e mbajti karrocën e tij karshi kasolies së plakës Magloire. Ishte një burrë i shëndoshë dyzet vjeçar, i kuq dhe barkosh, i cili njihej në tshat si një dhnak.

E lidhi kalin në trarin e gardhit, pastaj hyri në obor. Kishte një arë ngjitur me tokat e plakës, së cilave u a kishte vënë syrin që kauri. Më se njëzet herë kishte kërkuar t'i blente, por plaka Magloire nuk dëgjonte që nuk dëgjonte.

— Këtu kam lerrë dhe këtu kam për të vdekur — thoshte ajo.

E gjeti kur po qëronte patatet karshu portës së saj. Ishte shtatdhjet e dy vjeçare, e thatë, e rudhur, e krrusur, por e fortë dhe që s'dëgjonte të lodhur si një vajzë e re. Chicot i hodhi dorën mbi sup miqësisht, pastaj u ul pranë saj mbi një fron.

— E moj nëno, si ma ke shëndetnë?

— Çka, mirë! E po ti, ustà-Prosper?

— Eh, ehl sikur mos të kisha ca të dhëmbura andej këndeje do t'isha edhe më mirë.

— Hajde, hajde, mirë të themi!

Edhe më s'foli. Chicot e vështronte kur po bënte punë. Gjishtrënjt e saj si kthetra, me nyje, të ashpra si këmbë krabe, kapnin si masha patatet që ishin brënda në një enë edhe shpejt e shpejt i dridhte nëpër dorë, duke nxjerrë rrypa të gjata lëkure patate me një thikë të vjetër që mban-te në dorën tjetër. Edhe kur patateja ishte fare e verdhë e hidhte në një kusi me ujë. Tri pula guximtare vinin njera pas tjetres gjer në fustanet e plakës për të mbledhur të mbeturat, pastaj i a mbathnin këmbëvet duke mbajtur në sqep ç'kishin marë.

Chicot sikur ishte mbi gjëmba dhe s'dinte nga t'ia lillonte: sikur kishte një gjë në majë të gju-tës që s'donte të dilte. Më së fundi i dha karar:

— Pa na thuaj moj nëno?

— Urdhë o Ustà Prosper?

— Këtë çiflik, a s't'u mbush ako ma mëndja të ma shesësh?

— Për besë jo. Mos ki shpresë. E thashë një herë dhe më s'e kthej, mos e zërrë më në gojë.

— Jo, po se kam gjetur një udhë që na i ndreq punën të dyve.

— E pa na e thuaj?

— Ja Edhe ma shet edhe e ke për vete. E more vesh? Dëgjomë mirë.

Plaka e la thikën edhe ia nguli sytë e saj të ndritur nën gepallat e zhubravitura hanxhiut.

Ay nisi:

— Ja po t'a shpjegoj: Të jap muaj për muaj njëqind e pesëdhjet franga. E more vesh? muaj për muaj të bije këtu me karrocën t'ime tridhjet pesëshe. Edhe s'e lozim më fjalën: ti ri këtu, s'ke të bësh me mua edhe as ke për të më dhënë gjë. Do të març parat e mija. E, si të duket?

E shëkonte me buzë në gaz, me qejf.

Plaka e vështronte dhe dukej se nuk i zinte besë, duke kërkuar se ku e kishte hallin. E pyeti:

— Mirë, parat për mua po ti si e ke punën me çiflikun?

Ay i tha:

— Sa për këtë mos e vra mëndjen. Ti ri këtu gjer sa të të japë ymër Zoti. Ti në shtëpinë t'en-

de jo. Vetëm do të bëjmë një senet të vogël te noteri që pas teje çifliku të më mbetet mua. Ti fëmijë s'ke, vetëm ca nipër që s'i ke as për mënd. E, si të duket? Sa të jesh gjallë, e mban ti çiflikun, edhe unë po të jap tridhjet e pesë frangoshe muaj për muaj. Në këtë mes fiton tinë.

Plaka rinte edhe çulitej, vriste mëndjen, edhe i vinte mirë.

U përgjigj:

— S'të them jo. Vetëm dua të mendohej ca kohë. Eja edhe një herë javën që vjen. Do të të jap një përgjigje të saktë.

Edhe Chicot iku, i kënaqur si një mbret që ka fituar një vënd të mathi.

Plaka Magloire ndënj dhe u mendua. Atë natë nuk fjeti fare. Katër ditë me radhë nuk e ndau dot mëndjen. Asaj i binte erë se një shejtanllëk do të kishte në këtë mes, por kur i sillte nër mënd të tridhjet e pesë frangoshet që do të fitonte në krye të muajit, atë parë ergjëndi tingëllues që do t'i derdhej në pëq, që do t'i binte nga qielli, pa lëvizur nga vëndi, i mbushesh shpirti gjithë gas.

Ahere vajt të gjejë noterin edhe i rëfejt se ç'i kishte ngjarë. Ay e këshilloi ta pranonte pazarllëkun e Chicot. Po duke kërkuar pesdhjet pesëshe në vënd të tridhjetave, nga që çifliku i saj vlen-te të paktën gjashtë dhjet mijë franga.

— Po të rrosh pesëmbëdhjet vjet, thoshte noteri, s'ka për ta paguar akoma, me këtë mënyrë, veçse dyzet e pes mijë franga.

Plaka, kur i mendoi këto të pesdhjet pesëshe e muajit, u tron dit fare: por prap s'i ngrohej zemra, nga që kishte frikë se mos i ndodhte gjësendi, se mos kishte në mes nonjë dallavere, edhe gjer mbrëmanet ndënj dhe e vrau mëndjen, pa e vendosur dot që të nisej. Më së fundi, i tha noterit që të bënte gati shkresën, edhe erdhi në shtëpi aq e trubulluar sikur të kishte pirë katër gota verë.

Kur erdhi prap Chicot për të prerë fjalën, ajo bëri naze edhe i tha se nuk donte, por prap kishte frikë se mos ay nuk dëgjonte t'i jepte të pesdhjet e pes frangoshet. Më së fundi, kur e pa se ngulte këmbë, i tha se ç'kërkonte.

Ay u hoth përpjetë edhe s'pranoi.

Ahere, për t'ia mbushur mëndjen, plaka zuri edhe bëri fjalë për kohën që i kishte mbetur në jetë.

— S'kam ymër më shumë se pesë a gjashtë vjetë, ta dish. I mbusha dhe i kapërxeva të ehtatdhjetat, dhe s'jam e fortë. Mbrëmë, thashë se isha për udhë. M'u duk sikur më firosej trupi, dhe m'u desh të binja në shtrat.

Por Chicot s'e hante atë gjë.

— Hajde, hajde, mos m'i shit mua ato gjëra, se ti je e fortë si këmbana e kishës. Ke për të rojtur të paktën një qint e dhjet vjet dhe ke për të më përcjellur edhe mua, ta them unë.

Edhe gjithë ajo ditë shkoj me

bisedime dhe pazarllëke. Por, me që plaka nuk hiqte dorë nga kërkimi i saj, hanxhiu, më së fundi, deshi s'deshi i a dha të pesdhjet pesëshe.

Të nesërmen në mëngjes vunë gjishtin mbi shkresën e noterit. Edhe plaka Magloire kërkoi dhjet grosh për verën që u pë.

***

Kaluan tre vjet. Kjo plaka jonë mbahej që ç'ke me t'ë. Dukej sikur nuk ishte plakur fare që atë ditë, edhe Chicot ishte gjithë helm. Atij i vinte sikur e paguan-te këtë kësht prej një kohe shumë të gjatë, sikur në këtë mes e kishin gënjyer, e kishin vjedhur, e kishin therrur në mes. Kohë pas kohe vente ta shihë plakën, ashtu si vete njeriun, në korrik, nëpër ara, për të parë në se është bërë gruri për t'u korrur. Ajo e priste me një qesendi në vështrimin e saj. Të dukej sikur gëzohej pa masë për atë që i kishte punuar hanxhiut: ky hypte shpejt e shpejt në karrocë duke thënë si nëpër dhëmbë:

— Po akoma s'ke për të ngordhur, moj shtrig' e keq!

Nuk dinte si t'ia bënte. I vinte t'i hihte duart në grykë dhe ta mbyste. E urrente me gjith shpirt, si urrejne fshatarët që u kanë vjedhur gjësendi, por fshehurazi.

Edhe ahere vrau mëndjen për t'i dalë mb'anë kësaj pune.

Edhe një ditë erdhi prap ta shih-te duke fërkuar duart, si kishte bërë herën e parë atë ditë që kishte ardhur për të bërë pazarllëkun.

Pasi kuvënduan ca kohë, i tha:

— A s'më thua, moj nëno, pse nuk na vjen nonjë herë për drekë në shtëpinë t'ime, kur të bie udhe nga Epreville? Bota duan të thonë se s'i kemi mirë punët bashkë, dhe s'më vjen mirë. Dije se tek unë s'ke për të paguar as një dysh. Nuk e bëj veten për një drekë. Kur të ta dojë e bardha zëmër eja pa teklif, se më bëhet qejfi.

Plaka Magloire nuk priti që t'i thoshte edhe një herë tjetër, edhe të nesërmen, kur ishte duke shkuar në pazar me karrocën e saj që e shpinte shërbëtori, e futi si pa gjë të keq kalin e saj në grazhdin e Chicot, edhe i tha se i kishte ardhur për drekë.

Hanxhiu i kënaqur sa s'kish se ku të vente më, e priti si një zonjë madhe, e gostiti me pulë, me suxhuke, me peshq dhe me të tjera. Por ajo hangri shumë pak, siç ishte mësuar kështu që për së vogëli, nga që kishte ngrënë gjithë jetën vetëm një dy lugë çorbë edhe një kothere bukë me gjalpë.

Chicot ngulte këmbë që të hante ca më shumë. Ajo as që pinte, edhe ujë. Nuk deshi ta pijë as kafënë.

Ay pyeti:

— Po një kupkë të vogël do ta pimë.

— Për besë, po; këtu s'të them jo.

Edhe ay thirri me sa fuqi që kish, tej për tej hanit:

— Mo! Rozë, pa na sill ca nga ajo verë e mirë, nga ajo m' e mira.

Edhe shërbëtorja erdhi me një shishe të gjatë në dorë, një shishe e stolisur me një gjeth hardhie prej karte.

Ay mbushi dy kupa të vogëla.

— Pa shijoe këtë, nëno, kjo është verë!

Edhe plaka zuri të pijë me ngadale, ca nga ca, që ta shijonte edhe më mirë. Kur e zbrazti krejt kupën, gjer në pikën e fundit, foli:

— Qënka me të vërtetë e mirë!

Nuk kishte mbaruar akoma së foluri kur Chicot ia mbushi edhe një herë, kupën. Ajo deshi t'ja kthejë dorën, por ishte vonë, edhe e shijoi prap gotën e dytë si atë të parën.

Ay deshi t'i jepte edhe një tjetër, por ajo u mbajt. Ay ngulte këmbë:

— Kjo është si qumështit, e di a jo? Unë pi dhjet, dymbëdhjet kupa, si pa gjë të keq; më shket si sheqer. S'më mbetet gjë as në bark e as në kokë; më duket sikur më avullon mbi gjuhë. Për besë se në ka gjë më të mirë për shëndetnë!

Nga që ia donte zemra, nuk ia ktheu dorën, por i tha t'ia mbush-te kupën për gjysmë.

Ahere Chicot, që deshi të tregojë bujar, thirri:

— Mirë, pra, me që të pëlqejkërka kaq shumë, të kam për të dhënë një fuçi të vogël, që të të mbushet mëndja se jemi prap miq.

Plaka nuk i tha jo edhe iku si e delur.

Të nesërmen, hanxhiu erdhi në shtëpinë e plakës Magloire edhe nxori nga karroca e tij një fuçi të vogël të rrethuar me hekur. Pastaj deshi që t'i jepte ca nga kjo vera për të pirë, që t'ia mbush-te mëndjen se ishte po ajo verë; e si pinë të dy bashkë nga tri kupa, më të shkuar ay i tha:

— Edhe ta dish se kur të mbarohet, të jap prap; mos ki merak. Nuk e bëj veten për kaqë gjë. Sa më shpejt që të mbarohet aq më shumë më bëhet qejfi.

Edhe ia hypi karrocës.

Pas katër ditësh erdhi prap. Plaka ishte përpara derës, dhe ishte duke prerë bukën për çorbën.

Ay i u afrua, e ngjatjetoi, i foli mu pranë hundës që të dinte në se i mbante erë fryma. Edhe e njohu erën e verës. Ahere i ndriti gjithë fytyra.

— A sm'ë jep një kupë? i tha plakës.

Edhe i ngritën një tri gota.

Nuk shkoj shumë dhe u hap fjalë n'ato vise se Nëno Magloire kishte zënë të dehej. E kishin gjetur të shtrirë në kuzhinë, në oborr, nëpër udhë, edhe e kishin ajellë në shtëpi si një kufomë.

Tani Chicot nuk shkante më në shtëpinë e saj, dhe, kur i flisnin për fshataren, ay pëshpëriste dhe bënte sikur i vinte keq:

— Ç'taksirët, të dehet në moshë të saj! Se kur është plak njeriu, shërim s'ka. Nuk e ka mirë punën!

Me të vërtetë s'e kishte mirë punën. Atë dimër, andej nga Kërshëndellat, ra dhe vdiq e pirë në dëborë.

Edhe Chicot ia trashëgoi çiflikun edhe tha:

— Sikur mos ta kisha dehur, kjo shtriga ime kishte për të rojtur edhe dhjet vjet akoma.

STUDIME E KRITIKË

GUY DE MAUPASSANT

GUY de Maupassant, më i madhi novelist në letërsinë frënge, lindi më 5 Gusht 1850, në kështjellën Miromesnil të krahinës së Normandie-s. Jetoi, pas çkurorës, zimit të prindërve, me t'ëmën, një grua shumë e mësuar dhe që kishte miqësi të madhe me romancierin e dëgjuar Gustave Flaubert. Foshnjërinë e kaloi në Etretat dhe në Fécamp, buzës së detit. Në pushimet verore, kur vinte nga Rouen-i ku mësonte në lyceun e atyshëm, e kalonte kohën duke dalë për gjah, duhe i hypur kalit dhe duke vozitur me varkë. Nëpunës në Ministrinë e Marinës dhe pastaj në atë të Arësimit, kur s'ka zyrë, Maupassant-i mer një varkë dhe vozit mbi Senin, dëfrehet, vështron mirë e mirë të gjithë njerëzit që nga shokët e zyrës dhe gjer në njerëzit e huaj, kudò që të ndo. dhet: në fshat, në qytet, në det.

Nga viti 1870 gjer më 1880 personazhet e novelave të ardhëshme të Maupassant-it zënë e mpiksen në mëndjen e autorit, zënë një vënd të fshehur në atë labirint ku mbretëron një qetësi e çuditëshme, një qetësi që paralajmëron shpërthimin e një stuhie të madhe. Kalamaj, djelmosha, vasha, burra dhe gra, pleq, zyrtarë, aristokratë, borgjezë, shërbëtorë, lypës, pijanikë, secili është strukur në këndin e tij dhe pret. Presin të gjithë të hapet perdja që të dalin në sqenë për të lojtur rolin e tyre.

Brënda këtyre dhjetë vjetëve Maupassant-i mbleth personazhet kudò që t'i gjejë dhe dramat e këtyre njerëzve gatuhet në hesh-tje. Më 1880, posa hapet perdja, të gjithë përshëndesin me brohorit këtë vigan të novelës që hyn si "një meteorë" në jetën letrare.

Emëri i tij mer dhenë dhe gjithë këtë famë e ka nga novela e parë "Boule de Suif" e cila botohet në vëllimin "Les Soirées de Médan" ku ka edhe novela të shkrimtarëve të tjerë. Por ajo e Maupassant-it çquhet mbi të gjitha dhe mbetet në gjithë prodhimin madhështor të autorit të saj një kryevepër.

Maupassant-i ishte 30 vjeç kur e botoi këtë novelë dhe "në se më vonë nuk qe i zoti t'ia kalonte me një tjetër kësaj, kjo do të thotë se nuk kalohet perfeksioni".

Që nga botimi i kesaj kryevepre dhe dhjetë vjetë me radhë ay shkruan pa pushim dhe nuk pushon së dhëni një pas një novela dhe romane që lënë me gojë

të hapët të gjithë lëcitësit. Të kësaj periudhe janë përmbledhjet e novelave dhe romanet e njohura sot nga të katër anët e bocës: La Maison Tellier (1881), Mademoiselle Fifi ('82), Une vie ('83), Les Soeurs Roadoll ('84), Toine, Ivette ('85), Monsieur Parent ('86), Le Horla ('87), Sur l'eau ('88), La main gauche ('89) Notre coeur ('90) etj..

Më 6 Korrik 1893 vdes nga paralizi e përgjithëshme në një klinikë dhe del nga sqena e jetës letrare «si një rrufe».

Maupassant-i ka një lehtësi të çuditëshme në të thururit e novelës: me disa vija të thjeshta, si artist i math që është, krijon figura që s'kanë për të patur mort kurrë. Në novelat e tij më të përsosura, ato që janë kryevepra të vërteta, nuk mund të hiqet as edhe një vijë, as edhe një fjalë, pa ia prishur asaj arkitekturën dhe bukurinë. Novela i lind aty për aty, si me magji, dhe jeton me intesitet; të duket sikur as ay vetë nuk di se si i krijon; ato e kanë burimin në jetë dhe ushqehen me lëngun e saj edhe ay "i prodhon këto sikurse molla prodhon mollë". Këtë mendim kanë kritikët më të dëgjuar për Maupassant-in, gjë që e ka thënë edhe ay vetë në një letër të tij: "Prendvera shkund gjithë natyrën e pemëve të mia dhe më shtyn të prodhoj këto pemë letrare që as vetë s'e di se si më dalin".

Novelat e Maupassant-it meren me tregimin e gjërave të thjeshta që na bien në sy or' e çast të gjithëve: me lindjen; me foshnjërinë; me dashurinë, me gazet dhe helmet e saj; me kujtimet që mblidhen dhe gjejnë një strehim të dashur dhe të çmuar në zëmrën e shkretë; me vetminë që na pllakos dhe s'na ndahet kurrë; me pleqërinë e zezë dhe me vdekjen e pamëshirëshme; me një fjalë, me jetën vetë.

Krijesa të varfëra që punojnë me djersë të ballit për një kotëre bukë; lypacakë që enden në piskun e vapës a në thellimin e dimërit fshat më fshat dhe që zihen me gurë nga gratë dhe kalamajt; shërbëtorë që i shtrohen punës së rëndë dhe dëshirës shtazake të zotnise; pijanikë që kthehen të dehur në shtëpi dhe ngordhin në dru grat' e tyre; kafshë të gjora që vuajnë nga mizorit' e njerëzvet; prindër që digjen nga malli i foshnjës së ndarë; gra dhe burra që shkelin pa mëshirë dhe skrupull kurorën e shenjtë të martesës; virgjëresha të njoma që sakrifikohen e lëngojnë në altarin magjistër të dashurisë për të jetuar një çast të lumtur të cilin

e qajnë me lot gjithë jetën; fshatarë dinakë dhe zëmërlig që i bëjnë varrin tjetrit për një copë tokë; ja disa nga temat kryesore të botës poetike maupassantiane.

Themi poetike ndonëse kjo botë është krijuar shumë më tepër në prozën e gjallë të romanit dhe të novelës se sa në vjershat që nxori në dritë me vëllimin "Des Vers".

E gjërë në ngjarje dhe e pasur fort në ngjyra është kjo botë që na rrëmbën e na trondit e na skllavëron nga që është pasqyrë e gjallë e realitetit të jetës. Ajo "është si një lëmsh i vogël drite e mbështjellur me një errësirë të pakufishme". "Pak dritë" brënda në "një rreth hiesh". Jeta për Maupassant-in, nuk është gjë tjetër veçse një shkretëtirë ku herë pas here njeriu gjen një hie të vogël dhe një burim për t'u freskuar dhe oazi ku pandeh se ka për të gjetur lumturinë është ay i dashurisë. Rreth kësaj pike të ndërlikuar thurën dhe enden më të shumtat e novelave ku pasqyrohen si në një ujë të kristalitë dëshirat, epshet, dhe vojtjet e kësaj ndjenje që gëzon, robëron, përvëlton dhe shkatërron jetën t'onë. "Dashuria është gjëja më e ëmbël që na dhuron jeta, luleja e rinisë, rinia vetë që rilind nga herë nga gjir' i iluzionit; porse në ëmbëlsin' e saj të gjitha shkrijnë e shuhet dhe nuk prodhojnë asgjë, që transformohen në hiçin dhe në hiçin ngrihen". Ja sfera e vogël e dritës që ndrin si margaritarë gazi në gjerdhanin e lotëve. Njeriu afrohet pranë këtij kandili që shkëlqen në natën e përjetëshme për të shijuar oasin e dëshiruar, dehet, kënaqet dhe pandeh se ka gjetur më së fundi lumturinë e vërtetë. Por ja, stuhia e jetës ngrihet për ay e shuan dritën e shterron burimet e kulluara edhe njeriu zhytet përsëri në greminën e zezë. Por lumturisht jo për ngaherë sepsë "me lodhjen, me tradhëtinë, me humbjen e krijesës që kemi dashuruar kemi humbur dashuritë, por jo dashurinë, e cila lind përsëri gjithëmonë e rë, gjithëmonë e njome, gjithëmonë e bukur".

Maupassant-i hidhet në krahët e jetës dhe të dashurisë me shpresë se ka për të gjetur ngushëllimin e vërtetë në mes të mjerrimit shpirtëror që na pushton që nga djepi dhe gjer në varr; edhe fijet më delikate të ndjesive marin pjesë në mundimin e këtij akordi të dëshirave dhe të epshevet me realitetin e jetës dhe me atë të dashurisë; tensjoni i tyre arrin një pikë që nuk duron dot më dhe, me që akor-

di s' bëhet, këputen. Para jetës dhe para dashurisë Maupassant-i provon atë që quan "déception de l'étreinte". Kur arrin në këtë përfundim trazjik të dështimit të ëndrave dhe të pasjonevet, kur e sheh veten prap përpara gënjeshtres që e ka mashtruar dhe që i zgërdhihet sy më sy, ahëre tmerrrohet e dëshpërohet sa s'ka; ëndrat shuhet dhe ia lënë vëndin gënjeshtres së hidhur e cila sjell me vete trishtimin; një trishtim i pa prerë, njomur me lotin e mëshirës, të një pieteti të fshehur që zbulohet vetvetiu në mbarimin e novelës.

Jeta është e shkurtër dhe të shkurtër janë çastet e lumturisë. Të ralla shumë janë oazet e fatbardhësisë në shkretëtirën e mundimëshme të realitetit. Të tri dhjet vjetët e bukura kalojnë shpejt edhe shpejt na del përpara syvet hieja e tmerrëshme e vdekjes. Vjen koha kur njeriu rron vetëm në jetë, në një vetmi të frikëshme që s'na ndahet kurrë. Ngadò që shkojmë, ngadò që bredhim, jemi ball për ball me an-in. Edhe ahëre bindemi me hidhërim të thellë në zëmër se përherë edhe kudò vetëm kemi qënë në jetë, vetëm me hien t'onë. Në këtë botë të vetmuar ku pak gëzime ka, nuk çfaqet kurrë Përrësia. Kur krijesat e Çekofit, që rojnë pothuaj se jetën e atyreve të Maupassant-it (nga që e madhe ka qënë influenca e këtij mbi novelistin e math rus) gjejnë një ngushëllim të vërtetë në iluzionin e jetës tjetër (Të trimotrat, Xhaxha Vania), ato të Maupassant-it, nga që nuk presin asgjë nga ajo jetë, rojnë dhe e shkojnë këtë t'onën intensivisht, me të gjitha fuqit' e tyre: jetojnë, digjen, konsumohen, dhe, kur vjen çasti i hidhur i vetmisë nuk ka për t'ia as ngushëllim edhe as shpresë por vetëm frikë, vëgime, halucinacione dhe marrëzi. Gjejmë në disa novela (Le Horla) njerëz që kanë frikë nga hieja e tyre, që druajnë të vijnë në shtëpi nga që kjo hie mer formë njeriu dhe i tmerron; dhe kur arrijnë në këtë pikë pandehin se e kanë kyçur këtë hie në dhomë dhe i vënë flakën shtëpisë me shpresë se nuk do t'u dali më përpara syvet.

Kjo është bota poetike e Maupassant-it. I shëmbëllen shumë asaj së Baudelaire-it sepsë në të dyja dridhet e vërshejllin në një atmosferë të magjepsur frymë dhe sulmi i jetës vetë. Novelat e Maupassant-it na mbushin shpirtin me afshin e lyrismit, të një lyrismi që shpërthen pa as më të vogëlin mundim dhe kërkim. Pasqyra të gjalla të jetës, atë na e çfaqin këtë në të gjitha format e ngjyrat e saj, me të mirat edhe të ligat. Interpreti i përsosur i doktrinës realiste, Maupassant-i lidhet drejt për drejt me realitetin e mëdhenj frëngj të shekullit XVII.

Vedad KOKONA

FLUTURIM MBI TEMPULLIN E ARTIT

SHKOLLAT LETRARE

SIMBOLIZMA

Në mbarimin e shekullit të kaluar ishte një grup të rinjesh në Paris, që ishin të përbuzur, të sëmurë, të braktisur dhe disa të cëgëruar. Ata e kalonin gjithë ditën në disa lokale të caktuara, ashtu si e kemi kaluar dhe ne, sepse rrethi Skënderbeu ka qënë për ç'do njeri, por jo për artistët.

Ishte dhe janë dhe sot dy lokale me të vërtetë simbolike: La Coupole dhe la Rotonde ku mbledheshin këta të përkrahur, Nevrasenja i u kishte mësuar atyre të tymosnin hashish dhe të pinin gin (xhin).

Neve i ka kemi mbritur asaj dite të lumatur, ku bashkë me të tjerët edhe djaleria shqiptare u-frymëzua nga atmosfera e rrethit artistik. U-frymëzua më tepër nga rrethi se sa nga konferencat e akademikut. Nga ai rreth që të kundërmonte nga perfum'i artit lirik. Nga ai rreth, që një kohë ishte kufizuar nëpër sallonet madhështore të markezëve dhe konteshave dhe që tani kishte zbritur në rrugë, në gjirin e popullit.

Ishte periudha që muzika që impokryengritur djalerin artiste. Leconte de zaute sa dhe mistike Wagnerian ka lisle bënte elozhe për poezin Parnasian, kur në mes të turnës u-ngri një djal i ri, i plakur përpara kohës dhe me një ze të lart, qeshi ironikisht. Ishte i famëshmi Verlaine.

Me gjestin e Verlaineit u-stabilizua edhe në Francë Symbolizmi, një shkollë që ishte me kohë në Gjermani, nënë impresionin e Lohengrinut dhe Tannhauserit të Wagnerit, një muzikë burrë ore e thellë dhe tepër mistike.

Symbolistat kenden jo vetëm erën dhe bukurin e trëndafilut, por edhe mistikën e tij. Ata kërkuan atë që mund të fliste trëndafil po të kishte gjuhë. Ata nuk mjaftoheshin me sa thoshte i vuajturi, por kërkonin akoma ç'farë mund të fliste po të kishte mjet dhe elokuencë. Shkollat e tjera e kanë paraqitur njeriun dhe natyrën me objektivitet, kurse simbolistët kanë penetruar në shpirtërat e njerzve dhe në mistikën e natyrës.

Shkolla simboliste ka patur si përfaqësues Mallarmen, Verlaine, Albert Samain, Laforge, Emile Verhaeren, Maurice Maeterline etj.

ARTI FUTURIST (Ardhmja, Adhurim)

Do të flasim edhe pakë për artin futurist, që jo vetëm ka lidhje me themën, por është dhe i domosdoshëm në pikëpamje të revolucioneve politike e shoqërore dhe si art bën përshtypje mbi politikën ose sociologjin.

Arti futurist është një fenomen. Një fenomen që ka aktivin e tij dhe pasivin e tij.

Aktiv: Përpjekja që njerzia të shpëtonjë nga përtatija, nga melankolia, nga pesimizma, nga llukset e tepruara, nga etiketa hipokrite, etj.

Pasivi: Për futurizmin ka vetëm një rrugë: Një poezi e shëmtuar ku lingëllon vetëm zër'i i çekiçit, fërkim'i i sharës, tym'i frabrikës. Një muzikë për të cilën njerzia duhet të pregatisë veshët, një muzikë që i flet vetëm veshit, por kurgjë zëmërës ose shpirtit, të paktën për dy a tre breza akoma.

Në pikturë: Po të dashurosh tabllot futuriste duhet të ndjeshë vështirësi dhe urrejtje për Raffaelin, Michelangelon, Rubensin etj.

Në letërsi: Proza është një gjuhë e ashpër që vetëm njeriu-maqinë ndjen shijë edhe vetëm ai e perëndizohen shpejtësin, maqinën, fabrikën, transatlantikon. Shahet bukuria e hënzës, kënga e dallandyshtës, murmurim i lumit, fluksi dhe rifluki i detit.

Nga ky fenomen ka përfituar vetëm letërsia Sovjetike, e cila ka përvetësuar vetëm disa idera dhe i ka përshtatur gjer diku.

Lindja e futurizmit u-bë në 1913-14 dhe u-përhap në 1917. (Ç'farë datë karakteristike për disa njerzë që mendojnë se është marrëzi të merresh me art në kohë lufte).

Futuristat duke patur në krye Marinettin, me retorikën e tij, kanë mundur të revolucionojnë artin e asaj kohe që kishte frymë realiste (Zola, Anatole France, Luigi Pirandello) dhe simboliste (Pierre Louis, Verlain, Baudelaire, etj.). Futuristat filluan të shkëlmojnë gjithë shënjtërit e artit të vjetër, të shkatërojnë tempujt e tij.

Me porosi apokrite, kanë kanosur dhe kanë lajmëruar me detyrim botën letrare se e ardhmja është e maqinës, është e shpejtësisë, e radios, e televizionit, e nëndetsës, e fabrikës. Njërzumi duhet të hidhet më shpejtë se cikloni, se tufani, duhet të kultivohet vullneti. Vullneti në zenith mund të urdhëronjë dhe të pamundurën.

Futuristat kanë përgënjeshtuar butësinë në art ose kapriçiot. Ata e gjykojnë humbje kohe të kënduarët e pemës dhe të lules, agimin dhe perëndimin, hënzën dhe yjtë, vajzën dhe dashurinë, liqenin dhe lunin, heroin dhe legjendën, (një kanosje e rrezikëshme për folklorin) dhe në vënd të këtyre të këndoshë fonderija, distillerija, shantija, fabrikat me mijra puntorë, tym'i oxhakut, i lartë njëqind metro; nëndetsja, aeroplani, parashutisti, elektriciteti dhe voltazh'i tij.

Marinetti në një shkresë të tij për Venedikun bërtet me një vendim të prerë: «Heqim dorë nga Venediku i vjetër që ka qënë dhe është i thurur me qejfet më të fliqur, me karavanat e tij, me dashnorët dhe me dysheket e tyre të vransura. Heqim dorë nga Venediku që është banja e lavirevet internacionale. T'i djegim djepet e të marrosurave që janë gondolat. Të ndërtojmë në vënd të këtyre urat kollosale metalike me një gjeometrishtë imponante. Të vinjë pra fuqija e epërme, fuqija e elektricitetit, për të djegur kuplatat e Venedikut».

Futurizma ishte deri në 1920 si sirena e sotëshme, në kohë allarmi, prej së cilës shumica kanë frikë dhe një pakicë ndjejnë gëzim.

Pas kësaj date nuk u-fol më për artin futurist. U-kujtua se është çdukur dhe me të vërtetë ka humbur ç'do simpatih në lëmën e artit, ndërsa lëmi industrial dhe metallurgjik u-frymëzua nga futurizma. Lindbergu më 1927 ka kapërcyer Atlantikun me aeroplan në 38 orë. Të tjerë më shpejtë. Sot Atlantiku kalohet me një fluturim 12 orësh. Transatlantiku «Normandie» ka prerë Atlantikun në 6 ditë, «Queen Mary» në 5 dhe prapë «Normandie» në 4 ditë e gjysëm. «Queen Mary» nga xhelozija në 4 ditë. Nga kjo shpejtësi janë njerzë që përfitojnë, si tregëtarët, industrialët, pasanikët, shëtitësat, kontrabandistat, hajdutët, kriminelët.

Janë edhe njerz edhe virtute që humbasin. Kush?

Klasa puntore, klasa mesatare, mjeshtri, katundari dhe... dhe arti.

Në vitet 1934-35 në Angli ka patur dy milion njerzë pa punë, në Amerikë pesë milion, në Francë një milion e gjysëm, në Gjermani po aq dhe të tjerët respektivisht kush më shumë ose më pakë.

Prej një shënimi të kalendareve të mija, shoh që në vitin 1935 një statistikë e përgjegjëshme nxier në dritë që 2.400.000 njerzë kanë vdekur prej ushqimit të pamjaftueshëm dhe 1.200.000 kanë vdekur për vet-vrasje nga dëshpërimi ekonomik.

Amerika sot lavdërohet që ç'do minutë nxier një aeroplan dhe dije lavdëroresh

që një maqinë e mrekulluarshme nxier 400.000 tregulla në ditë me 10 puntorë. Në industrinë e duhanit kanë një maqinë automatike që në një minutë nxier 25.000 cigare me disa puntor vetëm.

E ardhmja, adhurimi, maqina-adhurimi, kanë pasur armiqt e vet në art ashtu edhe në ekonomi. Unë do të përmend vetëm një nga ata, Mahatma Gandin, që për të marrë pjesë në konferencën e tavolinës rrumbullake u-nis nga Hindija me një çikirik dhe me dy thasë leshi dhe ka punuar në mes të aristokracisë Ingleze, në vapor dhe në Londër. Një manifestim në heshtje për të protestuar kundër maqinës që ka lënë pa bukë kaqë njerzë.

Puna e dorës është e shënjtë, është e përjetëshme. Maqina po pregatit shkatërimin e njeriut, maqina është një baillon.

***

Ç'do farë që bje në tokë do të japi frutin e saj të mirë ose të ligë. Arti futurist ka vënë vullnë e tij në letërsi dhe në art, pakë ose shumë. Ajo do t'a imponojë vehten e vet edhe mbi diktatorin. P. sh. fjala «mall» mundet të mos egzistojë. Një fjalë që është një

nga burimet e frymëzimit të poetit.

Kur do të jem në gjendje të theksoj djalin t'im nga një kryeqytet i largët i Europës, disa orë përpara dhe ai do gjëndet pranë meje disa ora më vonë. Fjala «larg» që perdora tani, ç'farë vlefte do të ketë atëhere kur unë do të flas me gruan t'imë në Stokholm dhe ajo do të më përgjigjet: Te hitem, more burr, mos bërtit, nuk jam shurdhë.

Ja, televizioni, që nuk na ka arritur ende për arsye lufte, por kur të na arrij, do të flas me djalin t'im, unë nga Tirana, ai nga Londra dhe do të më thotë një ditë: «Baba, kam vënë re që nuk po ruhe ditë për ditë. Këtu të ue burrat rruhen edhe dy herë në ditë».

Mund të pretendohet dhe të kundërshtohet:

«A është art i Marinettit, (E Ardhmja-Adhurim) që siguroi shpejtësinë e maqinave gjenialitetin e krijuesave?».

Në rast se nuk mund të themi «Po» duhet të rezervohemi edhe për «Jo».

Marinetti formuloi Futurizmin. Dhe para Marinettit, ai parim egzistonte, por pa emër.

A. BURNAZIAN

QAJ E QESH

Hum-hum, Zotërinj

Hipokrite!

KAM edhe unë një shok besnik: nuk është as vajzë e as djalë, as grua e as burrë: nga forma është shtazë e quhet Balash. Është i bëshëm dhe hijerëndë si luan, me sy të mëdhenj e të gjallë-flakë edhe me tur di si të zgjatur. Po t'ishite njeri, do të dukej tamam si tur politikani!

Thashë se është shtazë, por jo: nga ndjenjat e nga mendërtja nuk është shtazë, nuk është Njeri: është Mbinjeri!

Mbinjeriu-Balash këto kohët e fundit është bërë kryengritës: të zbathurvet e të zhveshurvet u luan bishtin, kurse të veshurvet e të ngopurvet u hakarritet, u leh dhe bën ç'mos që të shpëtojë nga vargonjtë.

Dhe sot sqenën e pashë me sy: Në rrugën shëtisin tre zotërinj: një hej, një tregëtar dhe një farmacist. Të tre zotërinjtë janë veshur pun e madhe e shkundermojnë erë parfumi dhe erë shëndeti e lumtërijë! Rrugës enden hijerëndë dhe kuvendojnë për mjerimet e tyre: fitimet tani në kohët e fundit i kanë shumë të pakta, por edhe si të nxjerrin mallin nga bodrumet në këto kohëra të çqetësuar?

Nga prapa i ndjek një i mjeruar i kohës, një ish i pasur, por sot një i pashtëpi, një i pabukë, një i pashëndet. Të tre zotërinjtë u lyp lëmoshë, jo shëndet, jo pasuri, jo parfume, jo lumtëri! Por ata s'kanë ngë as t'i japin lëmoshë edhe as t'i hedhin një vështrim: kanë problema të mëdha shoqërore për të zgjidhur!

— Hum-hum! Hum-hum! — leh Mbinjeriu-Balash dhe i tërheq nga pellgu i mendimeve. Ata i afrohen për argëtim:

— Ç'shëndet që paska! — thotë Farmacisti.

— Kush e din se sa bukë që han ditën! — shtuan Beu me Tregëtarin thua se me një gojë.

— Hum-hum! Hum-hum! — i u hakarrit përsëri Mbinjeriu-Balash dhe i u zgërdhë me sy të zgurdulluar thua se me dhëmbë po i hante vargonjtë për të shpëtuar — jo që të endet i lirë si ata rrugëvet —, por që të hudhet si luan mbi njerëzit-tigjër, që e shëkojnë me shpoti.

Njeri nga zotërinjtë bleu në fu-

rrë aty pranë një copë bukë dhe ja hodhi Balashit, që ta zbuste e të dëlrehej pak me të. Por ay as një vështrim nuk i hodhi dhuratës:

— Hum-hum! Hum-hum!

E mua më kthjellohet hakarritja e tij:

— Hum-hum! Hum-hum, Zotërinj Hipokrite! — leh dhe horvatet t'u hidhet i shkumbëzuar. Dhe sikur të çlirohej nga vargonjtë, do t'i kapte pas lytit njerëzit e parlomuar edhe do të shkante t'i nxirrte drithërat e Beut të fshehur nëpër hambaret; do t'i nxirrte dhe mallërat e Tregëtarit edhe ilacet e Farmacistit të fshehura nëpër bodrumet edhe me këto do të ushqente t'urtuarit edhe do të shëronte të sëmurit e Vëndit t'em!

Poj jo: Mbinjeriu-Balash nuk është i lirë: ay është nënëvargonjtë!

— Hum-hum! Hum-hum! — Zotërinj Hipokrite! — hakarritet dhe ndërsihet e gërvish tokën me kthetrat si luan i plagosur.

Të tre Zotërinjtë kënaqen me qenin e lidhur edhe largohen.

Balashi pushon së lehuri. Kjo heshtje e papandehur u la vrangë, prandaj së largu kthejnë vështrimin edhe një herë: shohin një sqenë të çuditëshme: I urtuari, që u lypte mëshirë nga prapa, i u afrua Balashit dhe prej midis këmbëve të tija i mori copën e dhuruar të bukës. Mbinjeriu-Balash, në vënd që t'i lehte e t'i hakarritej t'Urtuarit, përkundrazi i luajti bishtin edhe ja lëpiu dorën me dashuri. Dhe çudija ishte se nuk e njihite fare.

— Hà-hà! Hà-hà! — qeshnë të tre Zotërinjtë, kur e panë këtë sqenë.

Mbinjeriu-Balash përsëri u-ndërkrye: ngriti kokën, hodhi vështrimin e zgurdulluar mbi ata edhe i u përgjegj i ndërkryer:

— Hum-hum! Hum-hum, Zotërinj Hipokrite, Zotërinj Njerëzuj!

HAMLETI I SHQIPES

DY FILMA, DY KRYE-VEPRA

Në pëlhurën e Kinema «Kosovës» nënë drejtimin e Medin Kamberit, u çfaqën këto kohët e fundit dy filma që kanë për të lënë një gjurmë të thellë në analet kinematografike: *Palcoscenico* dhe *Rebeka*.

Që të dy filmat nuk janë të rinj dhe janë lojtur dhe më parë në vëndin t'ona; por suksesi që kanë patur në publikun shqiptar, fama me të cilën ishin kurorëzuar, e detyroi publikun t'i shihte përsëri.

«Palcoscenico» ose më mirë *Pensjon vajzash*, siç është pagëzuar në origjinalin amerikan, është pasqyra e gjallë e jetës së thjeshtë të një pensjoni vajzash të reja. Këto vajza janë nga ato që ëndërojnë të bëhen një ditë aktoresha dhe të lozin në skenat e teatrovet të dëgjuar. Hyjnë në pensjon me një valixhe në dorë dhe ndajnë çnadrat dhe mjerimet me shoqet e tyre. Gjithë përpjekja e tyre synon këtë qëllim: të dalin në skenë, qoftë edhe sikur të thonë vetëm dy fjalë. Edhe për këto dy fjalë presin një vit të tërë. Por një e re vjen edhe u a mer rolin në komedinë që do të çfaqet për së afërmi. Ajo tjetra që ka pritur muaj me radhë të lozë këtë rol që i a rrëmbejnë nga duart nuk duron dot më, dhe, mbremjen e çfaqjes të komedisë, i jep fund jetës duke u hedhur nga dritareja. E reja që e ka zëvendësuar të vdekurën bëhet e famëshme në një natë, duartrokitet, adhurohet. Edhe jeta në pensjonin e aktoreshëve vazhdon e qetë dhe e thjeshtë: njera martohet e ikën; një tjetër e re vjen me valixhe në dorë dhe zë dhomë në pensjon. Filmi mer fund vetëm në pulhurë e av filmi tjetër i jetës, e cila zhvillohet këtu pjesërisht, nuk mbaron kurrë. E marim me mend se të tjera aktoresha hyn e dalin nga pensjoni i vajzave të reja, të tjera martohen e të tjera vdesin nga fildhërimi...

Rebeka, roman i dëgjuar i shkri

mtares së re inglize *Daphne Du Maurier*, nuk humbet asgjë në filmin me të njëjtin emër që interpretohet për bukuri nga Laurence Olivier dhe Joan Fontain.

Është historia e një vajze pak a shumë të varfër që ka fatin të marrë për burrë një pasanik të madh. E lumtur sa s'ka nga kjo martesë që s'e kishte parë në ëndër, ajo mbetet pa gojë kur vjen në Kështjellin e Manderly ku ka për të kaluar jetën: Manderly është një ndërtesë madhështore dhe luksoze sa s'ka se ku të vejë më. Nusja e re e ndjen veten si të huaj brënda në këtë kështjellë të habitëshme; ndruhet për çdo gjë dhe mblihet në veten e saj përpara ambientit fisnik që e rrethon dhe e trëmb. E ndjen veten edhe më të huaj kur, në çdo çap që bën, i del përpara hieja e Rebekas, e gruas së parë të Z. De Winter, të të shoqit. Rebeka, si në film ashtu edhe në romanin, ndonëse ka vdekur, zë vëndin kryesor në dramën që zhvillohet në kështjellë e bukur të Manderley: kujtimi i saj ka lënë një gjurmë të thellë atje dhe gruaja e dytë ka frikë ta shkelë këtë hie që është, një pengesë e madhe për lumturinë e saj mbasi i shoqi e ka dashur shumë gruan e parë, Rebekën, dhe s'është i zoti ta harrojë. Zonja Dovers, administratoreja e kështjellit, e urren gruan e dytë që ka zërë vëndin e Rebekas të cilën ajo e donte shumë dhe bën ç'mos për ta ftohur Z. De Winter nga kjo. Shpirt-ligësia e saj e shtyn t'i vërë zjarrin kështjellit dhe të digjet vetë brënda. Vetëm ahë burri dhe gruaja gjejnë lumturinë mbasi çdo kujtim i Rebekas shuhet me gjithë kështjellin.

Subjekti, interpretimi, skenaret, regjia, i sigurojnë «Rebeka»-s një sukses të merituarshëm.

Dashurija në poezinë popullore

(Vijon nga faqja e 2)

rije poezija popullore e ruan si në malësitë, aabtu edhe nëpër fshatrat; vetëm nëpër qytetet zbërthen një hov i tepëruar i shkaktuar më tepër nga një ndikim i jashtëm i futur mbrenda jo me një proces të rregullshëm evolucionizmi, por me të kërcyer prej një ekstremi në një ekstrem tjetër qytetërimi.

Shqiptari në dashuri është xhelos, por xhelos për të dashurën e vet; Ay u ve frë opshevet të veta: këngëtori i popullit nuk e sheh vashën me syrin e histerikut e nënë prizmen e seksualitetit, përkundrazi e sheh me syrin e zemrës e të ndjenjavet. Te vasha që dashuron trimi i jonë sheh jo vashën e përdalme, që i plotëson epshet e veta shtazarake, por bashkëshorten e nesërme; prandaj edhe ledhatimet, toni i duftit të vet, forca e fjalëvevet, magjija

e gjuhës janë të ktjellta, të dritra, si është i kthjellët kristal edhe qëllimi i tij. Trimi nuk i këndon çdo vashë a çdo femre që sheh rrugës, por ay i këndon njëj vashë të caktuar, së zgjedhurës së vet; dhe e zgjedhura e tij është ajo vashë që ja ka rrembyer zemrën me syrin e saj flakë e të heshtur. Tek kjo vashë e caktuar, e rrobëruar nga zemra e tij, poeti i ynë i pashkollë zbulon të tëra vetijat më të lartëra e më të bukura të trupit e të shpirtit, që mund t'imagjinojë fantazija e tij e që mund të najejë zemra e tij.

Trimi — ashtu e quan Muza Popullore djalošin shqiptar — lektiset pas mikës së tij me shpirt e zemër dhe zgjeth fjalat më të bukura nga kopshti, nga fusha, nga mali, nga korijëzat, nga lëndinat, nga zoqtë e nga natyra mbarë edhe ja vesh si

mbiemra së dashurës së vet. Dhe këto mbiemra janë aqë të shumta në poezinë popullore sa janë të panumërta edhe virgjëreshat t'ona mish e gjak i popullit t'ona dhe janë aqë bukur të zgjedhura sa është edhe nuri vetë i vashavet t'ona.

Pas genisë së këngëtorit të popullit t'ona Vasha Shqiptare është si Hana që shkrep në bahçe, e bardhë si qehlibari, shtat - ritur me mjalhtë, shtat - ilonjë; zylyfe - zezë; syrin ma ka si hyll, kur ma çil e kur ma myll si hana që shndrit nëpër pyll; llëra i shkëlqen si djelli, më ka gushë farfuri rreth e rreth me manduhë, dhe dora i shkëlqen si mali kur rrëbëqet bora edhe më vesh jelek me sumbulla ari, shkon si flutur edhe fustani i hidhet si dallga deti!

Trimi dhe këngëtori i kanë dhënë edhe shumë sinonime të tjera vashës: Vasha e tyre është Traudafile e bardhë, hajmali, fëllënxë, nazeli, lozonjare, sqimatare, rregjineshë, virgjëreshë, mbretëreshë, shëg' e ëmbël, sutë sumbullore, e bukura e dheut, Zanë, moll' e kuqe, lule blini, gjeraqinë, dalëndyshe, mannsheqe, jaraneshë, manare, shelegje, milore, ftuj e bardhë me zile, sorkadhe, shtojzëvalle, perëndeshë, lule xheneti, etj.

Vasha shqiptare kraharuar - bardhë dhe e derdhur si trup ërgjëndi, ka tipare hyjnore: vetë poezija popullore, vetë Muza e Popullit e ka shijuar dhe ja ka kënduar këto tipare mrekulli të bukura: Vashat t'ona janë vetull - kurora, vetëll - zinxhire, vetëll - zeza, vetull - gajtan, vetulla - giël - përë, vetulla - pé; janë lesh verdha sup mbi sup lëshuar, lesh si tel jongari, si kllapodani, lesh si pënda palloi; ballin e kanë mejdën e për perishan; hundën mi-kalli; kanë faqen si gurabi, si ftue, faqe - rude dhe gojën kuti, gojë - dukate, buzëburbuqe dhëmbë si inxhi! Po këto vasha shqiptare të malevet kanë gushën e bardhë si margaritar, linj byrynxyko syrin filxhan, syrin - kallosh, sy të zez - nishtar e janë sylarme, kalehe, syzeza dhe shtat - selvi e bel - holla.

Edhe trimi ka mbiemra, por jo aqë sa ka vasha: Trimi është sokol më fletë, petrit, bilbil që këndon degë me degë, trëndafil, bandill, levent, mustaqe - zi edhe që ecën drejt së dashurës dalëngandalë si hana kur ban me dalë, si djelli kur ndriçon malet!

St. Sp.

LAJME LETRARE

Libra në garkullim

— VARGJET E LIRA, vjersha të Migjenit (Milosh Gjok Nikollës). Vëllimi do ketë edhe fotografime e Poetit.

— SHQIPTARI, ZOT NË SHËPIN E VET. Reportazh mbi shoqërinë Sapres, prej KOCO SEMIMIT. Shkruar kthjell.

— HISTORIJA E NJË PRINCI INDIAN, Biblioteka Predikimi — këthyer nga rumanishtja prej DH. BELULIT.

— UDHEHEQES I ATDHETARIT TË RI — Botim i dytë — Biblioteka e Rinis Shqiptare Nr. 1 Lëndë e zgjedhur.

Libra që do dalën

— MANUSH PESHKEPIA — Folklori i epopes së Vlorës. 1920.

— ATALA — Chateaubriand — Shqipëruar prej FELZI DIKES.

— PRALLA PËR TË VEGJELIT prej NONDA BULKES. Editura «Argus».

— BESNIKET — BONJAREJA — E BUKURA HATIXHE — Romane prej NIKOLLA LAKOS.

— VOLTAIRE — nga cikli Herot e Mendimit prej Will Durand. Shqipëroonjës SELAHY DIN TOTO.

E ditura Ismail Ma' Osmuni do verë në garkullim për së shpejti këto libra:

— LIGJERON FAN S. NOLI, fjalime të mbledhura prej Lefter Dilos.

— SI DUHET T'I RISIM FEMIJET T'ANË — këshillat e një mjeku — prej Dr. Ferdinand Bungo, specialist pedejatër. E nevojshme për çdo shtëpi.

— NENE HIJEN E ROZAFES, dhe novela të tjera origjinale prej Prof. Injac Zamputti.

Në editura të ndryshme do garkullojnë këto libra:

— KAPEDAN GARDANI ME SHOKË, Rrëfime e novela të shqipëruara nga gjuha rumune — M. Beza, L. Rebrenu, I. Ciceanga edhe P. Ispirescu.

Librë e mirë për të mëdhenj e për të vegjël. Shypëshkronja Luarsasi.

— NUSJA PA DUVAK — Novela prej Sterjo Spasses.

— ÇETA E STUDENTEVET TË SELENIKUT 1911 — Fije nga historia kombëtare prej Lek Zezës. Shtypëshkronja e Shtetit.

— SHOKU I FAMILJES prej Vasil Xhaçkës — Botim i dytë me plotësime, Editura Argus.

— SHENIME LETRARE. Përmblan shënime kritike të ndryshme mbi Fan S. Nolin, Lasgushin, Eminescun, Shevçenko-n, Jakub Kadriën, Vjersha mi gurrë varresh. Libra përfshin edhe një vështrim panoramik mbi prodhimin letrar, të vitit 1943. nga M. K.

— TRI MONOGRAFINA ALBANOLOGJIKE Abeceja — Drejtshkrimi — Qështje gjuhësore prej Selman Rizës.

PANAI R' I POEZIS

SË HUAJ

POEZI RUSE

BALMONT

PACI

Paci, i hirti pac (') po fluturon me zë trishtim
mi humnerën e ftohtë të detit.

Por nga ka ardhur me nxitim? Përse? Pse janë kaq
të përkëlluar ankimet e thellë të tij?

Hapësirë pa kufi. Ri vetullunjur qielli i vrëjtur.
Përdridhet mi krëhërin e valës flokë i thinjur
i shkumbës.

Era e veriut po qan, edhe si i çmëndur ngashëron paci,
shtegtar pa strehë nga vënd i largët.

E shqipëroi prej origjinalit:
Kol RRËSHINI

(') zog deti, shpendë; gjerm. Moewe, fr. mouette, it. gabbiano,

POEZI GJERMANE

GOETHE

Pranë së dashurës

Unë të kujtoj, kur rrez' e diellit

Mbi det shkëlqen;

Unë të kujtoj, kur në dritë të hënës

Kroji zbërthen.

Unë të shëkoj, kur pluhuri së largu

Ngrihet përpjetë,

Natën në terr kur këmb' e shtegtarit

Mbi malet shket.

Unë të dëgjoj, kur vala e plote

Shkumbëzon mbi det,

Dhe vërtëm shkoj në pyll të errët

Kur s'jam i qetë.

Dhe ndonësë larg, pranë teje jam

Edhe të dua,

Djelli po shuhet, yjtë po ndrijnë,

T'ishe me mua!

E shqipëroi nga origjinali:
Sherif FRASHËRI

POEZI INGLIZE

SHELLEY

HËNËS

A je zbejtur nga lodhja

Që ngjite në qiell dhe shikon dheun,

E aratisur, dhe pa shoqe,

Në mes yjesh që kanë një lindje tjetër,

Dhe gjithëmonë duke u ndryshuar

Si një sy që s'ka gëzim

Dhe s'sheh as gjë t'a vlejë qëndrimin?

Shqipëroi nga origjinali: **S. T.**

POEZI FRËNGE

VICTOR HUGO

EJA!

Eja! Një fyell në hie

Në kopshtie psherëtin;

Ajo kënga më e qetë

Është kënga e barijeve.

Era lind e kundërmuar

Që nga gjir' i trëndafilat,

Ajo kënga m'e gëzuar

Është kënga e bilbilit.

Mëndjen mos e vra, ishkrete,

Haj! t'ia themi djalërisë,

Kënga m'e bukur në jetë

Është këng' e dashurisë.

Shqipëroi: **Vedad KOKONA**

POEZI ITALIANE

UGO FOSCOLO

Vëllait të vdekur Giovanni

Një dit', po të mos shkoj duke shtegtuar

Andej këndeje, t'a dish se do kem ngarë

Mbi varrin t'ënd, vëllà, duke vajtuar

Të rit e viteve margaritarë.

Sot nëna-qyqe, ditë-nëmëruar,

Për mua ligjëron kur trazon varrë;

Por un pa shpres' nga ju shtri këto duar

Dhe përshëndes nga larg çatin e parë.

Po ndjej se më rëndojnë fat' i zi

E trivalit që jetën t'a helmuan

Dhe në limanin t'ënd lus qetësi.

Veç kjo më mbet' nga shpresat që m'u shuan!

O ju të huaj, kthejani në gjë

Nënës, të paktën eshtrat q' e helmuan.

E shqipëroi **Maxatër XHAKHI**

POEZI AMERIKANE

J. H. PAYNE

Shtëpi o e ëmbla shtëpi

Midis dëfrimesh e pallatesh mund të shëtisim sa të duam,
S'ka vend si shtëpia, qoftë kjo më e thjeshta e më e varfëra;
Duket sikur prej qielli na ndjell atje një hijeshi magjiplotë,
E cila, kërkuar nëpër botë, nuk gjendet kurrë gjëkund.

Shtëpi, Shtëpi, e ëmbla, e ëmbla Shtëpi!

S'paska vend si Shtëpia! S'paska vend si Shtëpia!

I mërguar nga shtëpia — kot — asnjë shije bukurije s'ma mbush synë;

Ah, këthema kasollen t'ime kashtore të vogël përsëri!

Ku zoqtë gazmorë këndonin dhe m'afroreshin kur i ndilnja, —

M'i fal këto, — dhe qetësin e mëndjes, me e shtrenjtë se të gjitha!

Shtëpi, Shtëpi, e ëmbla, e ëmbla Shtëpi!

S'paska vend si Shtëpia! S'paska vend si Shtëpia!

Sa ëmbël është të rriësh pranë buzëqeshjeve të një babe të dashur,
Dhe kujdesjeve të një mëme që të preh e të shëron!

Le të zbaviten të tjerët me dëfrime e shëtitje,

Por mua më jep, ah më jep, lumturitë e Shtëpisë!

Shtëpi, Shtëpi, e ëmbla, e ëmbla Shtëpi!

S'paska vend si Shtëpia! S'paska vend si Shtëpia!

Tek ky O Shtëpi, do të kërthem, mbushur plot mall' e brengë;

Aty do të më buzëqeshnjë ngushëllimi më i shtrenjtë i zemrës.

Dhe kurrë s'kam për t'u larguar më nga ajo kasolja t'ime,

Sepse qoftë dhe m'e thjeshta në botë, s'ka vend si Shtëpia.

Shtëpi, Shtëpi, e ëmbla, e ëmbla Shtëpi!

S'paska vend si Shtëpia! S'paska vend si Shtëpia!

Shqipëroi nga origjinali: **KOÇO SEMINI**

TË HUAJT PËR NE

SHQIPERIA ME 1921

Prej JUSTIN GODART, Senator i Francës

(Vijon nga Nr. 5)

Në kapitullin e VII «Shqipëria dhe Jugosllavia» Z. Godart thotë se në dokumentat diplomatike (vetëm dokumentat se veprat janë krejt ndryshe) Jugosllavia ka marrë qëndrim pro autonomisë shqiptare dhe kundra mandatit italian mbi ne. Po kur erdhi çështja për të aneksuar toka shqiptare Jugosllavia i pranoi, si ato që i mori drejt për drejt ajo vetë (Kosovë, Dibrë e gjer në Strugë) si dhe të tjera me aneksimin e Malit të Zi (Hot e Grud). N'interes të pages ballkanike dhe për hirë të së drejtës duhet që problemat të zgjidhen. Pikë së pari, vasddon Z. Godart, sjellja e Sërbisë kundra Kosovës është kaq brutale sa lëndon zemrat e të gjithë shqiptarëve. Pastaj në Gusht të vitit 1920 Sërbia shkeli tokat e Shqipërisë së veriut duke vrarë e prerë dhe duke djegur e shkretnuar dhe nuk pushoi gjer sa ndërhyri Lidhja e Kombeve. Kallxon pastaj se me anë të dy shqiptarëve të fëlliqur, Alush Lohja dhe Luk Luka, erdhi drejt Shkodrës gjer në Koplik. Dhe këtu Z. Godart tregon historinë e këtij invazioni, që shkaktoi që më shumë se 40.000 shqiptarë të shpërngulen dhe të strehohen në Shqipërinë e mesme. Kallzon emrat e vëndeve të djegura dhe dëmet në njerëz dhe pasuri. Shumë refugjatë Z. Godart i pa me sy dhe u fjalos vet me ta duke digjuar nga goja e tyre tmerret dhe barbaritë. Në Elbasan më 25-4-1941 Adem Limani, Ismail Kurtishi, Shaban Jusufi, Ramazan Sejdiu dhe Ahmet Islami nga Goloborda i dorëzojnë një notë proteste zotit Godart, ku akuzojnë Sërbinë zyrtare. Kjo shprehje i hoqi vrejten senatorit të shquar francez sepse kjo e nderon popullin shqiptar që akuzon Sërbinë zyrtare dhe jo popullin serb. Kallxon më tutje se kur bizedohesh çështja e invadimit serb në Shqipëri, delega i jugosllav Spalaikovitch, u sull kaq keq sa lordi Balfour e kritikoi ashpër dhe tha: «Sikur kjo mungesë takti të ishte bërë nga delegatët shqiptarë, sigurisht që këto do të akuzoheshin si njerëz të mbetur edhe barbarë». Pastaj Z. Godart tregon intrigat e Sërbisë që me anë të një shqiptari të pa ndërgjegjshëm deshën të shpallin republikën katolike të Mirditës. Mirpo për këtë çështje u çuan pesh gjithë katolikët e Shqipërisë.

Kapitulli i VIII Shqipëria dhe Greqia fillon me kallzinin e kërkesave greke mbi Shqipërinë e Jugut. Pretendimet greke kanë «di sa faqe të urrejtlëshme, atë të masakrave dhe të çfarosjeve të 1914, ka për t'u mëshiruar, atë të marëdhënësive të mëshehta dhe pazarllëqeve të pa dinjitet, ka dhe të çuditëshme, atë të interpretimeve të shtrëmbëta të dokumentave diplomatik». Dhe zoti Godart vazhdon të tregojë se Greqia ka pretenduar se kazat e Korçës dhe të Gjinokastrës janë... greke. Po edhe pas djegësive të fshatrave myslimane në qarqet e sipërme, me shprehje se orthodhoksët do të deklaroheshin... grekë, Greqia s'ia harriti dot qëllimit, se, si u tha dhe në rast tjetër, shqiptari i çdo feje qoftë, më parë është shqiptar. As edhe intrigat e ministrit grek

Frangulis, me notën e tij të lamshme paraqitur Këshillit të Lidhjes së Kombeve më 25-6-1921, ku shtrëmbërohej e vërteta, nuk pinë uj, se gënjeshtria s'ka rënjë. Pastaj Z. Godart boton tekstin e akordit të Korfuzit, të 17-5-1914, protokollin e Korçës 10-12-1916, akordin e Kapështicës së 15-5-20. Po në ditët e sotme duket se vëllëzrit t'anë të jugës e kanë kuptuar se independenca e Shqipërisë është edhe n'interes të tyre.

Kapitulli e IX «Shqipëria dhe Lidhja e Kombeve» Z. Godart e fillon duke kallzuar se Shqipëria u pranua si anëtare e Lidhjes së Kombeve më 17-12-1920. Në Asamblë intrigat diplomatike, të futura në kallëpe juridike, nuk munguan, po e vërteta triumfoi dhe Shqipëria u pranua në L. e K. Senatori vazhdon të tregojë se si Lidhja e Kombeve i zgjodhi Shqipërisë grindjet me fqinjët e saj të veriut dhe të jugës. Flet për diskutet plot dinjitet dhe moderacion të Kryedelegatit shqiptar Imzot Fan Noli, i cili u duartroi shpesh herë po sidomos në mledhjen e dytë të Asamblesë së Përgjithëshme, më 2.10.1921 kur deklaroi: «Në vënd të qytetëruara, quajmë me qejf «të egër» në fjalorin e shtypësve, atë që i rezistojnë shtypësve. Në këto kondita të gjithë ne këtu jemi të egër, sepse askush nuk i beson virtutit kristian të nënshtrimit dhe, me qëndrë se jemi në shoqëri kaq të mirë dhe me gjithë që fqinjëve t'anë u vjen keq që na shohën këtë, ne do të mbetemi. «Si thamë fjala e Kryedelegatit t'onë të shkëlqyer jo vetëm u duartroi gjallërisht po bëri dhe përshtypje të thellë në të pranishmit. Dhe Z. Godart e përfundon këtë kapitull duke botuar letërën që Konferenca e Ambasadorëve i drejtoi më 9-11-1921 Sir Eric Drummond-it, sekretarit të përgjithëshëm të L. së K., ku konfirmohen kufijtë e Shqipërisë caktuar më 1913.

Në kapitullin e X «Tokat shqiptare iredente» Z. Godart thotë se Shqipërisë i u bë një padrejtësi e madhe më 1913. Në Londër, mbasi i u shkëputën toka të begatshme nga veriu, lindja dhe juga. Dhe pasi kallxon se si i pa vet me syt e tij refugjatët shqiptarë të ikur nga krahinat e Dibrës dhe Kosovës, tregon sa ka shkruar Z. Ami Boué për tokat e banuara nga shqiptarët, të cilët ay i çmon në 1.600.000. Dhe Z. Godart kërkon drejtësi për ne edhe sepse «historia ka dëftuar se shqiptari parapëlqen vdekjen nga zgjedha e huaj».

Në kapitullin e XI «E ardhmja e Shqipërisë» Zoti Godart thotë se kaZ besim të plot për t'ardhmen t'onë. Se kur Shqipëria, nën garancinë e drejtësisë, t'i përviset punës sigurisht që do t'i a harrij lumturisë. Ajo do të filloi rindërtimin duke përfutur dhe nga eksperiencia që kanë bërë shtetet e tjerë. Senatori francez, me dashamirësinë e shquar të tij për ne, jep plot këshilla për riorganizimin t'onë në të gjitha fushat. Shton se duhet të mledhim pa vonesë dhe të klasifikojmë pasuritë t'ona historike dhe artistike. Kemi mjaft lëndë për të mbushur shu-

Hoxhë Tahsini ka lindur më 1811 në katundin Ninat të nënëprefekturës së Kontspolit. Mbassi mësoi nga i ati arabishten, vajti në Stamboll për të vijuar në Medresetë e mëdha të kryeqytetit. Qeverija e Turqisë e dërgoi me dy studentë të tjerë në Paris, që të mësonin ndonjë degë shkencore. Tahsini ndoqi degën e shkencave fizike dhe natyrore n'Universitetin e Parisit, ku ndoqi gjashtëmbëdhjetë vjet. Kur u kthye në Turqi, u-emërua Drejtor i Universitetit, që u çel për herë të parë në Stamboll. Mbas pak kohë u-burgos si i pafé. Kur doli nga burgu me ndërmjetësinë e Ismail Qemalit, u-shtrëngua të rojë në një medrese të vogël, që ndodhej kundrejt Portës së Lartë. Vdiq më 1881.

Sami Frashëri vetë kështu e përshkruan shkencëtarin Hoxhë Tahsinin:

«Jetëshkrimi i Hoxhës është i shkurtër dhe i fjeshtë: «Kërko diturinë që nga djepi gjer në varr.» Mirra me mend tashi një njeri që punon për një gjysmë shekulli pa u shmangë kurrë atij parimi të shenjtë, e do të kenë përpara Hoxhë Tahsinin. Mësimin që e kishte nisë me shkronjën e parë të abecesë, e soti vetëm kur i doli shpirti. Libri nuk i binte nga dora; shtrati ku flinte, vendi ku rrinte, ishte mbushur me libra. Këndimin e linte përkohësisht vetëm për të mësuar të tjerët. Nga biseda nuk hiqej, e fjala e tij ishte një mësim dhe një bisedë shkencore.

«Hoxha dinte me themel letrësinë arabe, persiane dhe turke; bënte vjersha të bukura e shkruante në prozë me lehtësi të madhe. Edhe në fizikë, në matematikë, në astronomi, në kosmografi ishte i regjur: për çdo çështje që u përkiste këtyre shkencave kishte nevojë për libër. Kur e pyste njeriu për ndonjë

NE PER TE HUAJT

HOXHA HASAN TAHSINI

çështje shkencore, gëzohej fort dhe përpiqej me orë që t'ja shpjegonte. Jeta e këtij njeriu nuk është gjë tjetër veç se një mësim që ka vijuar gjysmë shekulli Hoxha Tahsini donte dy gjëra: të vërtetën dhe njerëzinë. Kohën, jetën, mëndjen i përdori vetëm e vetëm për këto dy gjëra të dashura, Midis largësive të rrozullimit, çudirave të natyrës, madhështisë së krijesës, pushtetit të krijesit, e shihte vëhten shumë të vogël. Nuk qiente kohë të mendonte e të shëkonte vëhten: librat, kartrat, figurat, veglat shkencore i kishte në kujdes të math. Në mur kishte varur një drasë, ku ishin shkruar këto fjalë: «Për çdo send një vent edhe për çdo vent një sent.» Paret që i binin në dorë i prishte për të blerë libra edhe vegla; vetëm kur e mirte uria, mendonte për të ngrënë edhe më të shumtat e herës hante bukë e djathë. Kundrejt shtratit kishte një maqinë elektrike, në krye një teleskop, në kambë një mikroskop e shumë herë e zinte gjumi me libër në dorë. Muret dhe tavani ishin të mbuluara me fytyra fizike, historije natyre, gjeologjitje, kosmografije dhe astronomije. Ajo medrese dukej sikur ishte një pasqyrë e vogël e rruzullimit.

«Njerzisë e mbante si një famile, gjithë njerëzit si vllëzër. Dashuria e atdheut dhe e kombësisë ishte tepër e fortë në shpirtin e tij. Hoxha Tahsini kishte mendje të hollë e gjykim të prehtë».

«Kur kujtonte Shqipërinë dhe krahasonte shkallën kulturore të sajë me atë t'Evropës, nga brënga e nga hidhërimi që ndjente, hapte krahët dhe me gjesin e tij tregonte sikur do të pëlçiste nga ky hidhërim.»

SAMI FRASHËRI

më vetrina të një muzeumi, që do të jetë një tërheqje për turistët dhe një revelasjon për shumë shqiptarë. Ka edhe në këmbë shumë monumente që duhen ruajtur me kujdes.

Zoti Justin Godart e përfundon librin e tij të bukur dhe interesant me një thirrje që i bën Fucive të mëdha, të cilat, si të informuara më mirë mbi Shqipërinë, kanë detyrë t'a ndihmojnë. Ç'qërtim mund t'i bëjnë Shqipërisë? Ajo nuk ka qënë e lirë që të përparonte. Nën zgjedhë të huaj çdo shënjë përparimi që e shtypur pa mëshirë. Dhe kur e vizituam, gjat rrugës, pamë shumë gërmadha. Pyetëm dhe na u përgjigjën: këtu Greqia, atje Italia, më tutje Sërbia etj. Pamë grumbuj njerzish të mjerë, gra pa vatrë, fëmijë që kishin urë dhe mbërdhinin. Nga vinin? Nga fashatrat që sërbi i dogji dhe i shkretoi. Ndonjë shtet tjetër, në të tilla kondita, do të dekurajohej, po Shqipëria edhe pse e vrarë, e coptuar edhe e plagosur, qëndroi me flakën e pa shuar të nasjonalizmit.

Në realitet duhej të ishte Shqi-

përia të akuzonte Shtetet e mëdha dhe t'u thoshte: ju më k'ni shtypur, ju më k'ni shkretnuar, ju më k'ni coptuar, k'ni bërë pazarllëqe midis jush për pjesa të tokës s'ime, dhe k'ni ju që q'roni të më q'roni!

Kundrejt Shqipërisë Shtetet e mëdha duhet të plotësojnë një vepër të drejtë riparasoni. Atë janë moralisht debitorët e sajë.

Këndonjësit që kanë parur mirësinë ose kurjozitetin të na ndjekin në këtë përmbledhje tepër të shkur të librit të të lartit Z. Justin Godart, janë në gjëndje të japin vet përshtypjet e tyre. Pak libra janë shkruar me një drejtësi dhe humanitarizëm të till.

Disa ditë më parë u fol në Tiranë se Z. Justin Godart paska vdekur. Ne nuk na bëhet dhe shprehim urrejtje e urrejtje që të mos jetë e vërtetë. Më shumë se për Francën do të ishte një humbje e madhe për ne, se do të humbitnim një nga miqt e rrallë dhe të singert të vëndit t'onë. Drejtësia do të humbiste një nga anëtarët më të denjë të saj.

Afërdita vinte disa herë në javë që ta shëkonte. Por nxënësi dita ditës bëhej më keq. Nga se vuante? As zonjusha nuk e dinte më parë: ndofta vuante nga mallarja; ndofta vuante nga ndonjë sëmundje tjetër; vetëm për një gjë ishte e sigurtë: sëmundja e Mitit nuk shërohej dot as me magjinë e teto Katës, as me të kënduarit e priftit edhe as me nuskat e hoxhës. I duhesh doktor. Mirpo fshatarët s'kishin asnjë besim te doktori. Djali i Stasit vdiq para pesë muajve, një grua kishte vdekur dyke lindur, një tjetër po dergjej akoma, se ishte ftohur në lintka; ka me dhietra të tjera që dergjen në këmbë.

Rrugës sheh të tjera gungaçe; ka parë një a dy të çala; disavet u duken shenjat e sifilisit në fytyrë; shumë gra, nuse të reja bile, i sheh të verdha, të verdha dyll, të mbaruara, që kolliten or'e çast, dhe kanë një kollë të thatë, një kollë veremi. Mendon për fëmijët e tyre që i kanë në gj, mendon për fëmijët e tjerë që i ushqejnë me duart e tyre! Ç'fat i pret të mjerët! Dhe sheh shtëpizë të puthura me dheun, banesa pa dritë, pa të shtruara, me plehra e me qëlbësira: njeriu dhe kafsha banojnë bashkë: njeriu me familjen më një anë; gomari dhe lopët më një tjetër përkundrejt! Kutërbim nga mbrenda, kutërbim nga jashta. Kutërbim ditën, kutërbim natën!

Sa herë që ka gjetur rasën i ka këshilluar të sëmurët, që të shkonin gjer te doktori; u ka dhënë ndonjë ilaç, që ka pasur e ashtu si ja ka prerë mendja, mirpo as te doktori nuk venë, as ilaçet nuk i pinë:

— Po të jetë e thënë do të vdesim: doktori s'ka ç'të na bëjë! — i përgjigjen të gjithë me besim të plotë.

Për pastërtinë i kujtohen fjalët e disa vajzave, që ja thoshnin si me të qeshur.

— Po s'ramë në pleh, s'na ze gjumi!

Dhe doktori, dhe pastërtija janë dy armiq për grykasit!

Afërdita është e familjarizuar në shtëpinë e Xha Niços: gratë e duan edhe burrat e nderojnë, Hyn e del pa të druajtur. Këtë miqësi e zuri nga kujdesjet e mëdha, që tregoi për Mitin e vogël.

— Ç'të dojë le të bëjë: e don si fëmija e saj! — kishte thënë një ditë Xha Niçua. Mirpo vetëm te doktori nuk bindej ta çonte nipçen as edhe me mësuesen bashkë. Doktori e helmon me ilaçet. Për këtë kishte besim të plotë.

Afërdita vështron gruan e re, që tretet si qiriri për të birin. Sheh edhe Mitin që dergjet mbi rogozin i mbuluar me një vëlenxe. Kollitet, kollitet rëndë

NJË ROMAN SHQIPTAR

AFËRDITA

(fragmen)

Afërdita vajzë kërçare — porsa mbaroi Institutin Femëror të Tiranës, emrohet mësuese në fshatin e largët të Grykasit. Pjesa që botohet në këtë faqe, tregon një nga episodet e shumta të këtij romani, ku pasqyrohet mentaliteti i fshatrëve t'atë.

Romani qarkullon këto ditë

thua se po i çkullen edhe mushkeritë, pështyn djathtas e majtas dhe pështyn gjak! Fytyra i duket si një kafe me sy të gjallë. Smundjen e kupton: është veremi! E zen tmeri zonjushën, dridhet dhe më një anë fshehurazi fshin sytë:

— Është vonë, shu-ë vonë për çdo gjë! — belbëzon. E ndjen edhe ajo sikur i çkëputet diçka nga krahori.

Nusja e re ka akoma shpresë: i shoqi ka vajtur të thrresi Bajram benë, që është i përmundur për të shëruar të sëmurët me magji. Ay ja kalon edhe teto Katës. Është larg prej Grykasit një dhjetë orë. Ka vajtur që dje me dy kuaj: njerin për magjistarin, tjetrin për vehte. Dhe familja e pret: kanë edhe një shpresë.

— Ta kishim marrë Bajram benë me kohë, djali do të më shpëtonte qekuri. Ja pata thënë sa herë babajt: po jo sot, jo nesër e koha na rrëshqiti. — i fliste nusja mësueses. Dhe vështronte djalin, e vështronte drejt në sy si të donte t'i tregonte hapur shpresën që kishte me ardhjen e magjistarit.

Plaku i strukur te kllaniku shkuntte e mbushte pipën, pa folur; por edhe shpresonte te miku që vinte.

Mësuesja vështron djalthin, vështron fshataren e re, vështron edhe plakun me pipën në gojë: njëri vdes, dy të tjerët shpresojnë, te një mrrekulli. I vjen keq për trashtinën fshatare, i vjen shumë keq edhe për të voglin, që mbaron: i qan zemra edhe ndjen se i këputet shpirti.

— Deh, sa fatzinj paska vëndi i ynë! — belbëzon dhe përsëri mbush sytë me lotë.

Urdhëro kofenë Afërditë: pinie bashkë me babanë. — e tërhoqi nga trishtimi fshatarja. Ajo e mori. Syt e trishtuar i hodhi mbi filxhanin: përmbrenda kafeja nxinte, nxinte si katran.

— E tillë është edhe jeta e këtyre fatzinjve: e zezë sterrë si kafeja! — psherëtiu.

— Për të mirë, bijë! — uroj plaku dhe piu kafenë.

Mësuesja e përmbloodhi veshen:

— Për të mirë, për të mirë Xha Niço! Miti na u shëroftë sa më parë! — i u përgjegj.

Amin e të lumtë goja, moj bijëzë! — ja ktheu plaku.

Përsëri heshtën.

Në këtë kohë njeri pas tjetrit hynë në dhomë katër fshatarë të tjerë, kush për të parë të smurin, kush për të bërë një copë muhabet me Xha Niçon.

STERJO SPASSE

Këmbëkryq ndejtën pranë klla nikut. Së pari kuvendimi u-bë rreth të smurit, rreth Bajram beut, që do të vinte, rreth teto Katës, rreth nuskavet, kishavet, monastiravet e xhamivet.

— Kur nuk don Zoti, s'ke ç'i bën! — psherëtitnin pak me dyshim, pas çdo kuvendimi.

Mësueses i u errën sytë. Përpara saj dergjej për vdekje nxënësi i sajë: e dinte fare mirë se në këtë gjendje e kishin sjellur teto Kata me magjitë e saja, prifti me të kënduarit, hoxha me nuskat! Dhe me gjithë këtë dëgjonte që po i flisnin burrat me nderim për këta. O marrëzi!

— Doktori, vetëm doktori është i zoti që të shërojë smundjet. Të mos gënjehe mi prej asnjërit tjetër: magji, noma-tisje, të kënduar, nuska e ku di çë, janë krejt të kota! Prifti dhe hoxha janë për t'i nderuar në shërbimet e tyre fetare, por për të sëmurit bashkë me magjistarët janë shushunja të vërteta të shëndetit! — u çfry me duar e me zemrin. Ndofta nuk bëri mirë që foli n'atë mënyrë aqë të panjerëzishme, por e volli një herë atë që i rëndonte në zemër. Me këtë mendim u ngushëllua, porsa përmbloodhi vehten më mirë.

Fshatarët buzëqeshnë.

— Hej, moj zonjëzë, ti ke të drejtë të flasish ashtu se më ke doktorin qytetar, dhe ju qytetarët e ndihmoni njeri tjetrin! — mori fjalën Xha Pandi.

— Edhe si nënpunës i jepni dorën njeri tjetrit; pa pyetna neve, që s'na e var torbën asnjë as edhe një për bërë! — shtoi me dëshpërim Xha Nuni.

Afërdita hapi sytë: mos ishte n'ëndër që i dëgjonte këto fjalë?

— Më duket se këtu nuk kemi të drejtë, zotëri, s'ka dallim midis qytetarit, nënpunësit e fshatarit! — u mundua të sqarohet zonjusha.

— Leri këto se i dimë neve mirë! Ku, qytetari e sidomos nënpunësi, të mëndoje për fshatarin: këtu besa s'na e mbush dot kokën! — tundi kryet Xha Pandi dhe mbushi pipën me duhan.

— Mor zonjushkë, të flasim hapur: qytetarët bëhen nënpunës, që të na zhveshin ne fshatarët, ne torollakët! — foli në mënyrë të trashë Xha Nuni.

— Nuk është e vërtetë, zotëri, këtu s'kimi të drejtë! — përsëriti zonjusha si e shastitur.

— Si s'na qënka e vërtetë, moj zonjushkë: kjo është si një e një që bëjnë dy: këtu vjen vetëm tagrambledhës, na mjet

si lopët mir' e mirë, na merr taksat, mbush çantat me parë, me vezë e pastërmë e pastaj ikën e zbret në Korçë, ku i ndan paratë me shokët e tij. Ka edhe më keq: kur s'kemi t'i paguajmë taksat, na merr kafshët edhe si mall i tij na i nxjerr në mëzat! . . O, harrova: kemi edhe kryetarët e Komunevet: edhe ata na mjetin, na kërkojnë taksat mbi taksat edhe çë? Më shkruan vetëm fëmijën, që më lind, se mos më humb! Janë edhe daskenjtë: kanë tërë vitin petulla e vezë e pastaj kërcejnë e ikin! Jo, zonjushkë: mos të të vijë keq, nënpunësit vinë vetëm për të na rjepur! — u çfry Xha Nuni dhe u koll rëndë.

Afërdita mbeti me gojë të hapur: si t'u përgjigjej? A kishin të drejtë fshatarët? Por pse edhe të mos kishin? Një ndërlikim pyetjesh ja trullosnë kryet edhe nuk gjente shteg si të përgjigjej. Fshatarët s'kishin asnjë kuptim mbi shtetin si organizim, s'kishin kuptim mbi detyrën e nënpunësit. Një det i pafund i ndante në mes.

— Jo, zotërinj! — u-mat të fliste mësuesja, por në grykë sikur i mbeti një kockë: përpara syvet i doli tagrambledhësi e vetëm tagrambledhësi me çantën në qafë dyke mbledhur taksat nga këta fshatarë, që s'dinin kuptimin e shtetit. Dhe pyeti vehten përsëri: A kishin të drejtë të flisnin fshatarët kështu? Por edhe ç'kishte bërë shteti për këta fshatarë, që ishin nerva të domosdoshëm në jetën e tij? E pa kaqë muaj: mendoi edhe për vjetet që kishin kaluar: në këto vise shteti ishte përfaqësuar vetëm nga tagrambledhësi me çantën e rregjistravet për qafe! Më trashtinën e vet ay kishte mbledhur taksat, ishte kërcënuar, ishte gositur mirë dhe kishte ikur! Pse ronin fshatarët si kafshët me kafshët bashkë, pse vdisnin nga smundjet, pse punonin dem-baba-dem pas së gjeturës, o, për këto asnjë s'u kishte vajtur t'i pyeste, t'u qante hallet edhe t'u tregonte rrugën. Edhe fshatarët vetë kishin dëgjuar se kishte doktorë, se kishte ingjinerë, të ditur shumë të ditur, por aty në fshatin e tyre të mënjeluar s'kishin parë as njeri, as edhe një për bërë! Dhe s'kishin pse të shkonin gjer atje lark, doktorë njerëzish e doktorë kafshësh, ingjinerë rrugësh e ingjinerë ndërtesash, njerës të ditur e të pispillosur, e nënpunës të tjerë: këta ishin të gjithë qytetarë edhe të gjithë përkrahnin njeri tjetrin. Fshatarët ishin të gjithë lopë të majme për t'u mjetur! Ç'det i pafund edhe i fellë që i ndante nënpunësit me fshatarët! Ç'gërminë e rrëpinëshme që zvarisej midis shtetit dhe popullit!

REVISTA XANXARE

FJALË, FJALË, FJALË...

Naimi, ndjesë-pastë, e mis kështu një vjershë të tijne:

*Pralla njëherë gjet të vërtetën,
Që kishte marrë të tatëpjetën...*

Po atë «tatëpjetë» e ka marrë edhe Xanxarja jonë. E gjeta rrugës të bren-gosur, të deshpëruar si mos o Zot.

— Ç'ke moj Xanxare-mëkatare?

— E kam keq, tha. Shumë keq. Ro-zik vdekje!

— Subanallah! folë, përse?

— Diagnostiku i doktorëve është i rëndë: *esaurimento, épuisement*. Shter-va! S'kam mi se të shkruaj. (kuptohet mi sende për të cilat nuk duhet të shkoj nëpër farkat klaudine).

U mendova pakëz, krojta mjekrën — si për arafet, jo tjetër gjë — edhe m'u zgjith gjuha.

— Mos u deshpëro, moj Zonja Xanxare. Nuk je e para, as e fundit që vuan. Kjo sëmundje u ngjan dëndur edhe vull-kaneve, jo vetëm njerëzve. Dhe në se vullkanet nuk shërohen dot, njerëzit, kur janë shkrimtarë, po. Kur s'kanë inspira-cion, të vetin, shkojnë në bibliotekë ku inspiracioni rrë në rafte, brenda në libra, si rrinë barnat në kuti e në shishe, në-për farmaci.

Shko pra në bibliotekë.
Dhe u ndamë.

Kjo ngjau të Martën, një nga të Mar-tat që na fal Zoti e që përpiqet të na i marrë Shejtani. Shkuan ditët njëra pas tjetërës: E Marta një, e Mërkura dy, e Enjtja. E takova të Prëmtën, si nga Qindija. Egërsuar kjo Xanxarja, si një shishe me uthull, që beth tej koçanin.

— E moj Xanxare-mëkatare, ç'ke!

— Ç'të kem e ç'të mos kem! Ç'kam parë me sy i kalon mundësitë e shpre-hjeve të mija (Kjo gjë më çudit sepse në shprehje çapraze edhe abrazhe Xan-xarja është e fortë!...).

Dualmë tatëpjetë Lanës ku bretkosat bërtasin dit e natë për shi, me vrulle wagneriane.

Xanxarja foli:

— Të gjithë vjedhin!

— Në cilin dik...?

— Jo, tha, unë flas për shkrimtarët. Filani nga filani, akeili nga revistat, ak-eili nga katundarët.

— Punë vjetër kjo, Xanxare. Që nga Omiri e këndej bota e re për typ fjalët e botës së vjetër. Bën të reja nga të vjetrat.

— Nuk është fjala për kaq po ka nje-rës që 70, 80 për qint i nxjerrin nga li-brat e të tjerëve dhe bëjnë të tyret. Pjesën tjetër mbesoj se i kanë nga libra të huaja që i mbajnë në shtëpi edhe i lutem natë ditë Zotit t'u verë zjarrë gjithë librave të botës, veçanërisht biblio-tekave publike.

I shpjegova përsëri se kjo ngjet kudo e mbase edhe në Francë. Tamam në Fran-cë njërit nga të Dyzet të pavdekshmit (akademik!) me emrin Gosselin Lenotre iu pat bërë një epigramë pikërisht për «nostrifikimin» e veprave të të tje-rëve:

Epigrama thotë kështu:

Un peu du mien,

Un peu du tien

Très peu du sien,

Beaucoup de votre

Signé modestement:

Lenotre

Sistemin e pat provuar edhe në Shqi-përi autori i librës «Shqiponja arbëno-re» i cili mbledhi lëndën e arësimitarëve edhe vuri lart emrin e tij. Për këtë ve-për i kënduam edhe në shahnamenë

shqipe (se atë të persishtes të përkë-thyer nga greqishtja, pas një veprë frën-gjisht të drejtat i mban gazeta «Bashki-mi i Kombit»).

Një Stefani,

Një Hasani,

Një e shkrojt Koci

Nëntëdhjet e pesë Oçi

Dhe firmën me modesti

Autori: Terene Toçi!

— Kam parë e tjetër gjë, tha Xan-xarja, me hidhërim. Kam hapur fletoret. Gjithë bota parakalon. Me çizma të zeza, me roba të zeza, me shpirt të zi — pa-rakalon!

Edhe ata që rrijnë anës kur shkon kryeja, në sugjestion e sipër hyjnë në radhë edhe ngrehin këmbët e duart në parakalime që s'mbarohen. Oficerë të mëdhenj, komandatorë të naltë, kava-lierë të thjeshtë — të gjithë kryenaltë, ndënë sëpatat e robërive.

— Mos u çudit, mos u çudit! Për di-sa prej tyre një çap ish një thes she-ger, një çap një rrogë nga të Giro-s (në s'ishin në Shqipëri e mirnin çekun — çeku ka numura dhe numurat diben! — jashtë, me anë të Ambasadës), një çap një lejë importimi.

— Mirë, t'i lemë parakalimet sepse a-to zëvendësuan funksionin e votimit të demokratike dekadente, po artikujt, po fjalët e mëdha që s'i ngreh kandari, po fjalët e fryra me kacak evgjiti?

— Xanxare, Xanxare. Ti ke për të vojtur shumë sepse nuk kupton as pu-në kaqë të thjeshta.

Kështu ka qënë, kështu do të jetë.

Bota shqiptare që dridhej për Mbretin Zog e për foshnjën e tij ditën e Prëmt-e edhe betohej të derdhë gjakun me gru-shte e shante ditën e Djelë.

Dhe parakalonte ndënë sëpatat lik-toriane!

Më keq se populli — turmë e gënjer — vepëronte «elita» (ministër, nëpu-nës të lartë, shkrimtarë, gazetarë...).

Në kanë ngjarë këto të gjitha, ti mos u çudit për asgjë. Bëju filozof sepse në këtë vent duhet «*de la philosophie a-nant toute chose*» dhe jo tjetër gjë. Edhe jo çdo filozofi, — si Brankua, si Mi-rashi e Qemali me shokë që nuk bënë pallate, po muarr rrugën e Golgothave — po filozofi praktike. Po të jesh dy vëllezër, prej një nëne a babe ose ndry-she duhet me do e mos që ti të jesh i bardhë dhe ay i zi, që kështu t'i vijë sikujt radha kur vërtitet rrota e shortës.

A merr vesh, moj, Xanxare-mëkatare ç'do të thotë filozofi?

Hiq tashi e kullot bar e mos shëtit as nëpër biblioteka se kush e di ç'ke për të nxjerrë së andejmi!

— Këto të gjitha filloj t'i kuptoi, po vetëm një gjë s'e marr vesh dot. Kur kaloj rrugës edhe shëkoj Parlamentin t'onë modest çuditim se qysh është e mundur në një bina të këtille me qyngje sobe të ngrihet një njeri, «un petit-grand-homme» me syzet dy okë e t'i deklarojë luftë ingjilizit edhe frëngut, në emrin e «dignitetit kombëtar». Dhe thesh: «*Questa dignità noi la difendere-mo con anima e corpo!*».

Kështu thesh po nga vendi nuk luante për të derdhur gjakun si jepte llëgos majë Parlamentit.

Pra të të them edhe...

— Ikë moj Xanxare-mëkatare — gjy-natare se po na turbullon fort...

*Malum, Malum, Malum
DUDUMI*

Me qënë se atmosfera vjen era barat, do të kujtoni sigurisht se po flas për njerëzit e mëdhenj të luftës, për Bonapartin! Mirëpo unë e kam pu-nën me aventurat e atij napoloni që sot vlen njëzetepesë Viktora.

Një ditë, miku im me të cilin bise-doja, pa në fund të dhomës një lekë dhe me një pshertimë të thellë nga zë-mëra më tha: «Ah, sikur ky leku të kishte gojë, kush e di se ç'aventura të çuditëshme do të na tregonte!».

Fjalët e mikut më bënë përshtypje kaqë shumë sa kur rash të fle pashë një ëndërrë: — sikur mbi dyshemen e dhomës ish një napolon ari e sikur ky u ngrit, hapi gojën dhe me një zë t'ëm-bël më rëfeu jetën e tij:

— Kam lindur në buzë të një mali, afër një fshati të shtetit Perù. I trazuar me dhë, më prunë me anën e një vapori në Francë. Këtu u çvesha prej gjëndjes hindiane; u rafinova dhe më dhanë këtë foshmë e rrumbullaktë, siç po e sheh edhe vet; më vunë pastaj, në njërën anë, fytyrën e Napolonit dhe, në tjetër-rën, stemën e shtetit. Me qënë se isha veshur në një mënyrë të denjë, vendosa të shëtitja në të gjitha anët e kësaj bote të re. Në vjetin e gjashtë t'udhë-timit, për fat të keqë, rash në duart e një plakut çingur, i cili më mbylli në një arkë të hekurt ku gjeta edhe pesë-qindë shokë të tjerë. E vetmja liri e shokëve dhe t'imja ishte kur plaku çdo mbrëmje dhe çdo mëngjes na ngrite për pakë kohë gjersa të na numëronte. Pas disa vjetësh burgimi, arkën e hekurt e hapi i biri plakut. Djali kish qënë shpirt-marrë, brënda pakë ditëve na lloi të gjithëvet. Unë porsa u lirova rash në duart e një farmacisti. Ky më dorëzoi te një pemëshitës, ky te një kasap, ky te një mehanexhi dhe ky më dorëzoi si dhuratë te duart e së shoqes, e cila më fali në duart e një të bekuari që bënte nuska. Dhe kështu fillova të shëtitis për-sëri:

— Një ditë rash në duart e një gruaje supersticioze, e cila më futi në një qese të zërmosur, sepse ajo i besonte një të thënëje: «kush mban një napolon ar në qese, nuk mbetet kurrë pa të holla». Dësh Zoti nuk më mbajti shumë kohë në këtë qese, se plaka u ndohtë një ditë ngushtë dhe më ndroi me katër dollarë që nuk kishin fytyrën e Viktorit, as të Duges.

— Prapë vazhdova udhëtimin t'im prej zhepit në zhep, gjersa arrita në revolu-sionin e një krahine, dhe më vjen turp të them kur më përdorën për të mbledhur milicë. Këta për hatrin t'im u ver-buan dhe bënë ç'dëshën n'atë krahinë që kishte ngritur krye! Një ditë u bëra shkakhtar të marë në qafë një vashë, kjo më mori si dhuratë prej trimit të sajë që e gënjeu dhe që iku kush e di se ku për miqësira të reja. Më vonë rash në duart e një nevriku, i cili më flaku në një rëzë muri, ku më gjeti një njeri dhe bëri një drekë shumë të mirë. Kalova në shumë duar të tjera dhe u mërzuva kaqë sa do të pëlqeja më mirë të rinja atje në rëzën e murit ku më flaku nevriku.

Por gjatë luftës nuk lëviznja edhe aqë shumë, sepse çdo njeri më mbante gjersa të lëvste kambioja kështu që arrita të ndrohem edhe me tridhjetë napolona kartë.

— Por aventura më e madhe që më shpuri në një katastrofë fatale ishte kur rashë në duart e një argjëndari. Ky, bashkë me disa shokët e mi, na coptoi me një gërshërë të madhe, kujtova për një çast se humba për jetë, sidomos atëherë kur na vuri në një enë të madhe që të treteshim nga zjari. Por u çudi! ashtu si ato qytetet që digjen dhe rindërtohen më të bukurë nga ç'ishin, u përtëritëm edhe ne në disa stolira që të luante mën-dja e kokës, sidomos mëndja e atyre lo-

AVENTURAT E NAPOLONIT

zonjarevet që tunden e shkunden nëpër rrugët e qytetit e na vështrojnë me dashuri të madhe nëpër vetrinat e argjën-darëvet.

— Por nga aventurat më të çuditëshme të jetës s'ime janë këto që po rëfej:

— Një herë rash në duart e një Poeti, i cili më bëri një poezi të bukur dhe titullin e saj e vuri «Napolon i bukur». Një herë tjetër u shkula së qeshuri kur një njeri më hodhi për gjysmë leku në duart e një të varfërit-qorrë! Por kjo që do t'ju rëfej tani është më e çuditë-shmja:

— Një ditë një Mbret shëtitte në ha-shku me suitën dhe me shakaxhin e tij që mbante gjithëmon pranë. Rrugës panë një të verbër që kërkonte lëmoshë. Mbreti porsa e pa këtë i thot shakaxhiut të sajonte diçka për të qeshur me të varfërin-qorrë! Shakaxhiu me një herë ecën përballë të verbërit dhe përpiqet me të duke i kërkuar të falura se kinse ishte i verbër; por edhe i verbëri i vërtetë i tha se ish i verbër. Mbasi u njo-hën, i verbëri fals i tha të vërtetit: «më kanë falur këtë pare por nuk e njoh se ç'është». I verbëri i vërtetë, të cilët ligji i kompensacionit fuqin e pamjes ja kishte çuar në ndjesinë e majavet të gjishtavet, e njohu napolonin ar dhe e futi me një herë në zhep duke i dhënë atij një gjysmë leku dhe duke i thënë këto fjale: «na mere se gjysmë leku është». I verbëri fals kundërshtoi se nuk ishte pareja që i dha ai dhe filloi të zihesh me të. Më në fund qori fals i propozoi të vërtetit që ky të rinte në këmbë dhe t'a qellonte me plisa në pie-sët e trupit që do të caktonin, dhe në se do t'a qellonte në vëndet e caktuara do të kishte të drejtë i verbëri fals. I verbër i vërtetë e pranoi dhe mori drejtë qëndrimin, gati për të ngrënë plisat në trup. Shakaxhiu i Mbretit i tha se herën e parë do t'i binte këmbëvet dhe herën e dytë në krahavaror. Mori të dy plisat dhe me radhë ja hoqi në vëndet e cak-tuara. I verbëri i vërtetë duke ndjerë një dhëmbje të vogël nxori napolonin nga zhepi dhe i tha: «na mere, mere, mor vëlla, se nuk qënke i verbër!». Mbreti u shkul së qeshuri dhe vazhdoi shëtitjen e tij:

— O ironi e jetës! — pshertiti napo-loni!

Nga pshertima e napolonit, më doli gjumi dhe u zgjova... pash në dorë pullën e pizhamas që më ishte shqepur nga të përpjekurit e trupit në shtratin t'im.

I. QERESHNIKU

FIKU MET MESIFIT

(Vijon nga f. 4)

u kthëva ktuna. As dërrat nuk rrojn kshtuna si ju! Lonet qofsh moj Perëni si m'bone Shqyptar! Kur menoj se kom për t'nejt gjith ymrin ktuna! Uf! ke po luj meç. Ah Tarina Tarina ku je! A kom për t'pa mo no'i her? Msrija, Marija! M'fike ne m'bo-ne trupikoloz (verem). Ktuna s'ri het, ktuna osht xhenem.

E foli, e foli, uf e af, u kuq e u xi, flokët ju çun terme si daci kur nrefet para qenit. Shau. Zot e Pigamer, non ne bab. Thosh së lujti menç.

Pardon paçim qen gabim: dukhs për gogla.

REM VOGLI

KATUNAR PRI RASHULLE

REVISTA LETRARE
NR. 1; 3-7 (1944)
BOTIMET OSHTIMA
SERIA RISHTYP
TIRANË MMXVIII